אריה אבנרי

שמים בוערים

חיל האויר במלחמת יום הכיפורים

אריה אבנרי

שמים בוערים

חיל-האוויר במלחמת יום הכפורים

הוצאת "ספרית מדים"
ת.ד. 9090, תל-אביב

RED SKY
BY ARIEH AVNERY

הגהה: הלל הרשושנים
תצלומים: לשכת העתונות הממשלתית, נחום גוטמן וסוכנויות ידיעות

מהדורה שניה

PRINTED IN ISRAEL

נסדר במסדרת ירושלים, חיד"א 8, בני-ברק
נדפס בדפוס מל"ן, תל-אביב

לבני רועי

התוכן:

שתי מלחמות

פעמיים נתגלגלה לידי הזכות הגדולה לשהות במחיצתם של טייסי חיל־האוויר הישראלי בעת פתיחתה של מלחמה.

לראשונה היה זה בבוקרו של יום שני ה־5 ביוני 1967. בשעה מוקדמת עמדתי ליד אחד ממסלולי בסיס קרבי של חיל־האוויר וחזיתי בעשרות מטוסים — "מיסטרים", "סופרמיסטרים", "אורגנים", "ווטורים" ו"מיראז'ים" — הממריאים גל אחר גל לעבר יעדים בלתי ידועים עדיין בסיני, באיזור התעלה ובעומק מצרים.

באותן שעות, אשר הפכו מאוחר יותר לשלוש השעות היפות ביותר בתולדותיו של חיל־האוויר, היה נתון גורלה של המלחמה בידיו של חוד המחץ של צה"ל. המתח היה רב והכול ציפו בדריכות — בגלל דממת האלחוט — לתוצאותיה של התקפת־המנע הגדולה. אחד הממתינים בחדר־המלחמה של הכנף היה מפקדה דאז, אלוף־משנה בנימין פלד — כיום מפקד חיל־האוויר. "ידעתי שהבחורים לא יאכזבו", אמר לי בערבו של אותו יום, "הם התאמנו לקראת מלחמה זו רבות".

באותו יום פורה — כאשר ערך מפקד חיל־האוויר לשעבר אלוף מרדכי הוד את המאזן — התברר כי עלה בידיהם של הטייסים להוציא מכלל פעולה שורה של שדות התעופה במצרים, ירדן ועיראק ולהשמיד על גבי הקרקע ובקרבות־אוויר יבול נאה ביותר של מטוסי־אויב לסוגיהם: 300 מטוסים מצריים, 52 מטוסים סוריים, 20 מטוסים ירדניים ו־6 מטוסים עיראקיים.

התפעלתי אותו יום ובחמשת הימים שלאחריו, בכנפות וטייסות שונות של חיל־האוויר, מכושרם הגופני ומחוסנם הנפשי של הטייסים, שאין דומה לו בחילות־אוויר אחרים בעולם. התרשמתי מרוח הצוות, מאחוות הלוחמים ומיחסי הידידות שנרקמו ביניהם. רשמתי לפני בסיפוק שורה של תכונות יסוד שדבקו בכל אחד מהם — הכנות, היסודיות וההתמדה. מעל הכל נגעה לליבי אהבת המולדת אשר פיעמה בהם.

הם דיברו על ציונות בלי ציניות ועל נחלת אבות ללא גיחוך. משאת־נפשם היתה להגיע לכותל המערבי, ששוב לא היה בבחינת בכיה לדורות.

מצב־רוחם היה מרומם בגלל הישגיהם המרשימים אשר הכריעו, למעשה, את תוצאות "מלחמת ששת־הימים" כבר ביומה הראשון.

בפעם השניה היה זה בצהרי יום־הכיפורים האחרון. באורח מקרי נשלחתי ככתב צבאי של בטאון הקרב של חיל־האוויר, לאותה כנף, שבה שהיתי בשעות הפתיחה של המלחמה הקודמת, בחברתו של מפקדה, אלוף־משנה בנימין פלד — כיום מפקד חיל־האוויר בדרגת אלוף. פגשתי בטייסות השונות, דור חדש של טייסים צעירים, אשר לא השתתפו בחלקם במלחמת ששת־הימים. היו, אומנם, קווים משותפים בין טייסי שתי המלחמות: רמה מיבצעית גבוהה, דבקות למשימה וטוהר מידות. אבל חסרה היתה ההתלהבות ונעדר מצב־הרוח המרומם. מפקדיהם של הטייסים הללו — טייסי מלחמת ששת־הימים, שטיפסו בסולם הפיקוד במרוצת שבע השנים שחלפו מאז — ניסו להקנות להם מן האווירה של המלחמה הקודמת, אך ללא הצלחה יתרה.

הטייסים הצעירים של "מלחמת יום־הכיפורים" נתגלו לעיני באור שונה מקודמיהם. הם הצדיקו, אמנם, על כל צעד ושעל את סיסמת החיל — "הטובים לטיס" — אבל משום־מה נדמה היה לי שהם עצובים ועצורים יותר.

האם נבע הדבר בשל מספרם הרב יחסית של הטייסים שנפלו או צנחו מבלי לדעת מה עלה בגורלם ?

האם חרה להם על שנקלעו למלחמה שבו הוטל עליהם לבצע סוג מסויים של פעולות מאולתרות ? האם "קבלת־הפנים החמה", אשר הפכה אותם בשלבים מסויימים של המלחמה לקאמיקאזים *, הדאיגה אותם ?

נראה לי שגורלה של מדינת ישראל נגע לליבם יותר מכול. חבריהם הטייסים תרמו במלחמת ששת־הימים יותר מכול למען הרחבת גבולותיה, הגדלת העומק האסטרטגי שלה והסרת המחנק

---

* כך כונו הטייסים היפאנים המתאבדים במלחמה העולמית השניה.

סביבה והם עמדו עתה על הסכנה הממשית שארבה לא רק לגבולות ה־5 ביוני 1967 אלא מעבר לכך, אל תוך הקו הירוק. בגלל אופיו של מהלך פתיחתה של המלחמה, הם כאבו את מהלכם של הימים הראשונים עד שחל המיפנה המיוחל וחרקו שן כאשר גונבו לאוזניהם המהדלים שקדמו למלחמה. הם, אשר פונקו בחיל כה משומן, כה מאומן וכה יעיל ומוכן לפעולה מיידית בהיקף רחב, התקשו לקלוט את המידע על המכונה הצה״לית החורקת.

במהלכה של המלחמה, בעיקבות המיפנה, ומיד לאחריה כאשר הוחל בהסקת הלקחים, הרעיפו עליהם שבחים רבים. ניסו למצוא הקבלה בין טייסי חיל־האוויר המלכותי הבריטי שהצילו את בריטניה בעיצומה של מלחמת העולם השניה לביניהם, תוך שימוש באימרתו של צ׳רצ׳יל אודות הרבים כל־כך החייבים כה הרבה למעטים כל־כך.

התשבחות והמחמאות היו רחוקות מהם והחטיאו במידה מסויימת את המטרה. ספק אם דעתם היתה נתונה להן בסיומה של מלחמה עקובת־דמים זו, אשר עוררה רעידת־אדמה במדינת־ישראל ובצה״ל. המחיר הכבד של מלחמה זו לא איפשר לחזור בנקל לחיי השיגרה.

בספר זה ניסיתי לשקף ולמצות את רשמי ושיחותי הארוכות עם מפקדים בכירים במטה חיל־האוויר, מפקדי בסיסים וטייסות ועשרות רבות של טייסים, נווטים, אנשי צוותי־קרקע ואנשי־חיל אחרים ערב מלחמת יום־הכיפורים, בעצם ימי הקרבות ובתקופה שאחרי המלחמה.

הספר מוקדש בכאב עמוק לטובים שנפלו, בתהילה לטובים שפיארו את שמו של חיל־האוויר בזירות הקרב, בהערכה לטובים השומרים כיום על שמיה הנקיים של המדינה, ובאמונה שטייסי העתיד יהיו טובים לא פחות.

א. א.

פרק ראשון

מלחמה ללא שנאה

מלחמת ששת הימים האדירה את שמו של צה"ל ופיארה את שמם של אלופיו ומפקדיו הבכירים, אבל יותר מכל היא העניקה תדמית אגדתית לחיל־האוויר.

תקופה ממושכת לאחר שנסתיימה המלחמה עסקו פרשנים צבאיים זרים בעלי־שם בניתוח מהלך־הפתיחה הבלתי קונבנציונאלי של המלחמה ובהפקת הלקחים מאופיה של מלחמה קצרה זו. הפרשן הצבאי האמריקני הנודע, גנרל ס. ל. מארשל, חיווה את דעתו המק־צועית אחרי המלחמה במשפטים הבאים: "ישראל הצליחה להפתיע את אויביה בכוח מחץ שאין לתארו, כוח שלא התנסו בו מעולם. חיל־האוויר הישראלי פעל בצורה שאין למעלה ממנה וזכה לעליונות מוחלטת, בשעה שחילות־האוויר הערביים היו עדיין רדומים. גם שירותי המודיעין הישראליים מילאו תפקיד חשוב בניצחון, בכך שהיו בידיהם ידיעות מדוייקות אודות מיקומם של מטוסי האויב וחימושם".

הוסיף גנרל מארשל: "המכה העיקרית והמכרעת של מלחמה זו היתה ההפצצה שהפציצה ישראל את שדות התעופה ואת הבסיסים עם פתיחת המערכה. בשנת 1956 — בעת מערכת סיני — לא הנחיתה ישראל מהלומות ממערב לסואץ. אווירייתה נעצרה אז במרחק של חמישה מילין מזרחית לתעלת־סואץ. ישראל יכולה היתה אז להסתכן בהבלגה זו, משום שלמצרים אך החלו צומחות כנפיים סובייטיות. הפעם היה צורך להנחית את המכה במהירות ובביטחה שאלמלא כן היה נאצר מפגין מעל שמי ישראל את כושר חיל־האוויר שלו, שהוקם בידי ברית־המועצות".

סיכם הגנרל רב־המוניטין את ניתוח המלחמה בת ששת הימים: "תוצאות מלחמה זו כוננו, לדעתי, לפחות תמרור אחד בתולדות

המלחמות הצבאיות. יש בהן סיכוי סתמי להסיג אחורה את אתגרן של כל ארצות ערב ולו לזמן מה. אם כך יהיה ואם לא יישלל עוד פעם פרי הניצחון החוקי (כפי שהיה אחרי מערכת סיני), תירשם מלחמה זו בקורות הימים, שבה יכול לומר המנצח: 'יותר מכול הצלחנו הודות לשימוש בחיל־האוויר' ".

פרשנו הצבאי של העתון הלונדוני "אובזרבר", פטריק אולדונבן, קבע: "ניצחון בקנה־מידה כזה אין לו אח ודוגמה בהיסטוריה המודרנית. ציפינו לראות ערים חרבות וערימות של גוויות ילדים גוועים ברעב; לא היה כדבר הזה. ישראל לחמה את מלחמתה ללא שנאה".

על הניצחון עצמו כתב הפרשן הבריטי: "איש לא ציפה להצ־להה כל־כך, איש לא ציפה, כי הערבים יגלו אוזלת־יד כדי כך, וכל זאת ללא עזרת צבאות או מטוסים זרים. אם ישנה 'מלחמה נקיה' — הרי זו היתה מלחמת ששת הימים. אפשר כי הדוגמה הטובה ביותר לתיכנון המזהיר, הוא ההישג של היל־האוויר היש־ראלי, שתקף בשיטתיות את שדות־התעופה הערביים ומחה אותם מעל־פני־האדמה בזה אחר זה".

והוא סיים: "דומה כי הערבים לא למדו מאומה. מטוסיהם עמדו כמו במיסדר כמעט. ישראל איבדה, כמובן, מספר מטוסים וטייסים, אך במחיר זה השיגה את הניצחון האווירי הפתאומי והמוש־לם ביותר בהיסטוריה".

מומחה צבאי נוסף, הגנרל בופר, מי שהיה מפקד הכוח הצרפתי שהשתתף במערכת סיני ב־1956, ניתח במאמר שנתפרסם זמן־מה אחרי מלחמת ששת הימים את ניצחונו של חיל־האוויר הישראלי כדלקמן: "מלחמת הבזק, שאנו הצרפתים היינו קורבן לאחד מגי־לוייה הראשונים ב־1940, היתה מורכבת משני שלבים, שבאו זה אחר זה: השלב הראשון היה כיבוש המרחב האווירי והשליטה בו. לאחר־מכן בא השלב השני — חדירות עמוקות של כוחות שריון, שנועדה לכתר יחידות גדולות של כוח האויב. הפעולה האווירית היתה חייבת לבוא כאפתעה. היה עליה להיות קצרה ככל האפשר וטוב שהשיגה את מטרותיה מיד".

הגנרל הצרפתי לא יכול היה שלא להתפעל מכך שכאשר סיימו המטוסים הישראליים את המערכה האווירית המרכזית, היו יכולים

להתמסר למתן תמיכה וסיוע לכוחות היבשה. "ייתכן כי היו בין הצוותים הישראליים אף כאלה שערכו עשר גיחות ביום־מלחמה אחד. האויב המצרי המופתע, שנמצא בשטח חשוף, שבו אין כל אפשרות למצוא מיסתור, נמחץ תחת מטר הפצצות והאש הנוראה. אי־אפשר שלא להתמלא הערצה נוכח הביצוע המושלם, תבונתם של מפקדי המיבצע בחיל־האוויר וכושרם לנצל עד תום את התנאים".

היו, כמובן, בדרך הטבע, הערכות מסוג אחר לניצחונו המזהיר של חיל־האוויר. שגרירות מצרים באלז'יר פירסמה ביום בהיר אחד "ספר לבן" בן 26 עמודים, שנועד לגלות מידע על "הסיוע האווירי" שניתן, כביכול, לישראל.

"ארבע מסקנותיו" העיקריות של "הספר הלבן" היו:

* "בעת ביקורו של שר־החוץ הישראלי, אבא אבן, בוואשינגטון, ימים מיספר לפני שפרצה המלחמה, הבטיח לו עמיתו האמריקני, דין ראסק, מטריה אווירית מעל הערים הראשיות של ישראל".
* "טייסים מתנדבים אמריקנים ובריטים הגיעו מאירופה לישראל במטוסים אמריקניים, אשר סומנו בסימני הזיהוי של חיל־האוויר הישראלי".
* "מטוסים אמריקניים ובריטיים קיימו 'מטריה אווירית' מעל ישראל ואחדים מהם אף השתתפו במיבצעים אוויריים שונים מעל לסיני".
* "אחדות מיחידות הצי השישי האמריקני הגיעו למרחק קטן ביותר מתעלת־סואץ בניגוד לטענות האמריקניות. אפילו המלך הירדני, חוסיין, נטה להאמין כי ישראל קיבלה סיוע אווירי מגורם חיצוני".

רק לאחר שהמימשל האמריקני סיפק הוכחות חותכות לאי מעורבותם של טייסים אמריקנים בכלל וטייסי הצי השישי בפרט וממשלת בריטניה פירסמה את פקודות ההמראה הסודיות של מטוסי חיל־האוויר המלכותי במגמה להפריך את סיפורי־הבדים של הערבים, מילאו הערבים פיהם מים, ושוב לא חזרו עליהם בפומבי.

על רקע טענות אלו כדאי היה להמתין פרק זמן ארוך עד לפירסום ספרו של עורך "אל־אהרם" לשעבר וידידו של נאצר, חסנין

הייכל, על מלחמת ששת הימים, סמוך למלחמת יום־הכיפורים. כתב העתונאי המצרי הנודע בין היתר: "ב־2 ביוני (1967) בערב השתתף נאצר בדיון הגורלי של הפיקוד העליון, אשר בו אמר כי מצרים עומדת עתה על סף מלחמה והסביר לגנרלים את שיקוליו... גם הפעם חלקו שירותי הביון על נאצר, ובדו"ח מספר 20 שלהם אמרו כי הישראלים לא יעברו למיתקפה, שכן מצב הערבים מתגבש במהירות והמצב בעולם יחייב את האויב לשקול מחדש את עמדתו לפני שידרדר את האיזור למלחמה. אבל נאצר התעקש ואמר כי סיכויי המלחמה הגיעו עתה לסבירות של 100 אחוז. הוא אמר עוד כי על מצרים להיות נכונה לספוג את התקיפה האווירית הראשונה שיבצעו הישראלים, המסתמכים על אפתעה וגמישות בנסיונם להשיג ניצחון מהיר ומכריע. נאצר הדגיש את חשיבות שתי היממות הבאות והדבר הלא־ייסלח לגבי דיון זה היה שאף שמץ מאזהרתו לא הועבר למפקדים בחזית. אפילו מפקד חיל־האוויר, צדקי מוחמד, לא העביר הלאה את האזהרה, שכן הניח כי תהיה לה השפעה שלילית על רוח אנשיו".

להלן מגלה חסנין הייכל כי קולונל איברהים סעד, מפקד יחידת סיור בחזית, שיגר דו"ח שבו מסר על הפעילות הצבאית הישראלית בשטח. דו"ח זה עשוי היה לתת למצרים אזהרה שעה תמימה לפני התקיפות האוויריות של ישראל על שדות התעופה של מצרים, אבל התעלמו גם ממנו. אבל את שורש הפורענות שבאה על חיל־האוויר המצרי רואה חסנין הייכל דווקא במה שאירע בעת מהלך הפתיחה של המלחמה: "ב־5 ביוני היתה בקאהיר האזנה כפולה לעג'לון — תחנת ראדאר ברבת־עמון, המצויה בגובה של 1200 מטר. עג'לון קלטה על מסכיה את גלי מטוסי התקיפה הישראליים בעת שהמריאו משדות התעופה שלהם לעבר מצרים והיה ברור שממשמשת ובאה התקפה גדולה. האזהרה שודרה מרבת־עמון לקאהיר, במלת הקוד: 'ענבים', 'ענבים'... אבל, למרבה הצער, האלחוטן במיפקדת ההגנה האווירית לא שמע דבר.

"בשעה 06.00 באותו בוקר שיבשו התנאים המטאורולוגיים את תקשורת האלחוט, והאלחוטן במשרד המלחמה המצרי והאלחוטן הירדני נאלצו להחליף תדר, אולם איש לא הודיע מראש על קיום תדר־המישנה לאלחוטן במיפקדת ההגנה האווירית והוא המשיך

להאזין לתדר הרגיל. האלחוטן במשרד המלחמה, אשר הניח כי השדר נקלט במיפקדת ההגנה האווירית, הסתפק במסירת השדר שקיבל לאחד הקצינים, כדי שיעבירו לשר המלחמה. קצין זה נמצא אותה שעה בנמל התעופה כדי להיפרד מפלדמרשל עאמר, ולא קיבל כלל את השדר. רק כעבור כחצי שעה טילפן קצין במשרד המלחמה למיפקדת ההגנה האווירית כדי להבטיח שהשדר התקבל.

"'אתם בוואדי קיבלתם ענבים?' הוא שאל. אבל כל שיכול היה להשיב לו קולונל איברהים עומאר, ממיפקדת ההגנה האווירית, היה: 'לעזאזל הענבים והבצלים, כולם מעלינו'. זה היה יכול להיות משעשע אלמלא אירע האסון.

"חצי שעה יקרה וחיונית הוחמצה וה'ענבים' שנפלו אשכולות־אשכולות היו פצצות־נפץ עזות שהשמידו על הקרקע את המטוסים שהיו יכולים להמריא נגד מטיליהן".

גילויים מסוג אחר הופיעו בספרו של מוחמד אחמד מחג'וב, לשעבר ראש ממשלת סודאן, המתגורר כיום בלונדון. מחג'וב גילה באחרונה בספרו "דמוקרטיה במיבחן", כי במשך יומיים, על־פי הוראותיו של הנשיא נאצר, החזיק חיל־האוויר המצרי שליש ממטוסיו באוויר באופן רצוף. בבוקר היום השלישי לא שעו להוראותיו ואז תקפה ישראל והשמידה את מרבית המטוסים המצריים על הקרקע. מחג'וב כותב עוד, כי כחודש ימים אחרי מלחמת ששת הימים פגש את נאצר, שהיה עייף ומדוכא. "ראיתי מראש כי ההתקפה הישראלית תתחיל ביום א', ה־4 ביוני, או ביום ו', השנים ביוני", גילה לו, לדבריו, נאצר. "חיל־האוויר שלנו הושמד משום שלא נשמעו להוראותי"...

בסוגריים כדאי לציין, כי לתשומת־לב מיוחדת זכו בשעתו "הגילויים" והפירסומים אודות המיטענים שהשליכו מטוסי חיל־האוויר הישראליים בעת תקיפת שדות־התעופה המצריים ומאוחר יותר שדות־התעופה של חילות־האוויר הערביים האחרים. העתון הבריטי "דיילי מייל" פירסם זמן־קצר אחרי המלחמה כתבה סנסציונית מאת שליחו בישראל, כריסטופר דובסון, שבה טען הכתב כי ישראל השתמשה בשני סוגי נשק סודי. לדבריו, השתמשה ישראל בטיל המצוייד במכשירי ביות שאיפשר לו לחפש את המטרה עד שמצא אותה. בהקשר לכך כתב דובסון: "כל אחד מהמטוסים המצריים נפגע

במנוע ובתא הטייס על־ידי פגיעה אחת. הדבר נעשה באמצעות טיל החמוש במיתקן הכוונה, אולי מגנטי, שפותח על־ידי מדענים ישראלים". להלן גילה העתונאי הבריטי כי משום־כך לא נפגעו דגמי ההטעייה של המטוסים (מטוסי הדימוי) העשויים עץ, שהיו פזורים בשדות־התעופה המצריים. מטוסי חיל־האוויר הישראלי העדיפו לפ־גוע אך ורק במטוסיה האמיתיים, העשויים מתכת. על הנשק ה"סודי" השני כתב דובסון: "הישראלים פיתחו גם פצצה מותנעת על־ידי טיל, שמטרתה להרוס את מסלולי ההמראה עד היסוד. מטוסי האויב נלכדו על הקרקע והוצאו מכלל שימוש". עתון בריטי אחר — "פלייט" — העוסק בענייני התעופה, הוסיף "פרטים" משלו על "הפצצה הסודית של ישראל שהביאה לניצחון". העתון טען כי פצצה זו, שפותחה בישראל, אינה נמצאת בידי שום מדינה אחרת, אולם מיספר מדינות החלו לוטשות עיניהן לנשק קטלני זה. העתון הידוע במהימנותו, טען כי בהתקפת־הפתע של המטוסים הישראליים, הש־חיתו הפצצות הללו חלקים של מסלולי המראה וקירקעו על־ידי כך את המטוסים, שהיו אחר־כך טרף קל לפגיעותיהם של קליעי תותחים ורקטות. "הפצצות הללו ידועות ככותשות בטון", כתב "פלייט". "הן משמידות מסלולים ומצטיידות ברקטות בלימה, דוגמת אלו המצויות בספינות־חלל והמיועדות לבלימתן, שעה שהן חוזרות לכדור־הארץ. רקטות אלו בולמות את מהירות התנופה ההתחלתית של הפצצות המשתחררות מהמטוס הטס במהירות של 600 מיל לשעה בגובה של 200 רגל. השערה אחרת היא, שהפצצות מצויידות במין מצנח שאף הוא מביא לתוצאה דומה של בלימה ראשונית, וכך במקום לנחות בצורה קשה, שתסכן את המטוס עצמו בעת הטיסה הנמוכה, נוחתת הפצצה כשהיא נורית והיא חודרת לבטון בכוח רקטות הזנב שהיא מצויידת בהן. עד אז נמצא כבר המטוס במרחק בטוח ממקום הפיצוץ".

כך או אחרת, בבוקרו של ה־5 ביוני קיבלו התותחנים והטילנים של ההגנה האווירית המצרית, לדברי הייכל, פקודה שלא לירות בשום מטוס בין השעות 8 עד 9 בבוקר. הפצצות הישראליות הראשו־נות ירדו ב־8.45. אין ספק כי הישראלים ידעו על פקודה זו מתחנות ההאזנה שלהם. היא תאמה יפה את תוכניותיהם והם ניצלו אותה במלואה.

וכך מסכם חסנין הייכל את שלוש שעותיו הגדולות של חיל־האוויר הישראלי. "במשך עשר שנים ומעלה עסקו הישראלים בשיכלול מכת־מחץ אווירית זו, ששם הצופן הציני שלה היה 'תור'. הישראלים שלחו שני דרגים של מטוסים להתקיף את ארבעת שדות־התעופה העיקריים וששת שדות־התעופה המישניים של מצרים, שם היה מרוכז כל חיל־האוויר שלנו. בדרג הראשון היו 180 מטוסים, ובשני — 80. המטוסים הוצרכו ל־20 דקה בממוצע כדי להגיע למטרות. הם חגו מעליהן פעמיים, עשו חמש דקות מעל שדה־התעופה, וחזרו לבסיסיהם 45 דקות אחרי ההמראה; בזכות מחזור מהיר מאוד של 7.5 עד 10 דקות לתידלוק וחימוש יכלו אותם שני הדרגים להופיע שוב מעל למטרות להתקפה שניה, חצי שעה בלבד לאחר נחיתתם.

"ההתקפות נסתיימו בשעה 11.45. עד אז הושמדו 85 אחוז מחיל־האוויר המצרי והקרב היה אבוד. זו היתה השעה החמורה ביותר של חיל־האוויר המצרי, שעת שואה גמורה. ובכל זאת, בתוך השואה, היו טייסים צעירים שגילו אומץ וכישרון, ששום מדינה לא היתה צריכה להתבייש בהם. היו רק 125 טייסים מצרים שהיו מסוגלים להטיס מטוסי־סילון חדשים בקרב. לכל היותר אפשר היה לקוות מהם לסיוע ישיר לכוחות הקרקע ולהגנת בסיס האוויר ואתרי הטילים.

"כאשר התקיפו הטייסים הישראלים, עשו בחורים אלה כמיטב יכולתם כדי להמריא ולהילחם. 27 מהם אכן המריאו. היתה זו התאבדות, כי המטוסים הישראליים חיכו להם כאשר היו פגיעים יותר — בזמן הזינוק מן המסלולים. 17 מהם נהרגו. לא ייאמן שעל אף כל האזהרות היו הכוחות המצריים שרויים כמעט במצב של רגיעה בבוקר ה־5 ביוני והיתה הרגשה כי הסכנה מתרחקת. אין תימה, איפוא, שכוח המהלומה האסטרטגי של מטוסי 'טופולב 16', שנועד למכת־גמול עיקרית נגד הישראלים, הפסיק ב־5 ביוני את הכוננות שהוכרזה ב־14 במאי וחידש את טיסות האימונים. כל המטוסים האלו היו באוויר בעת תקיפת הישראלים ומאחר שלא היו חמושים בפצצות טסו ללוכסור על־מנת להימלט, אבל המטוסים הישראליים רדפו אחריהם והרסו אותם עד האחרון שבהם". חסנין הייכל לא היסס להפנות אצבע מאשימה נגד מרשל האווירייה

המצרי לשעבר, מוחמד צידקי, על כך שטען כל העת בדיונים פני־מיים כי חיל־האוויר הישראלי יוכל לפגוע בתקיפת פתע רק ב־20 אחוז ממטוסי חיל־האוויר המצרי וכי אין זה מתקבל על הדעת בכלל שניתן להשמיד את חיל־האוויר המצרי על הקרקע.

* * *

אחת מתוצאותיה של מלחמת ששת הימים היתה קשורה בשורה של הדחות בפיקוד העליון של הצבא המצרי (המפקד העליון עצמו, פלדמרשל עאמר, התאבד). אחד הקורבנות הראשיים היה מפקד חיל־האוויר המצרי מוחמד צידקי, אשר נידון ל־15 שנות מאסר מחמת "רשלנות במילוי תפקידו" ערב מלחמה זו.

מפקד חיל־האוויר הישראלי, אלוף מרדכי הוד, עשה צעד בלתי שיגרתי, לאחר פירסום גזר־הדין ברבים. בראיון שהעניק לשבועון הצרפתי "פארי מאץ'" אמר, בין היתר: "למרות שמפקד חיל־האוויר המצרי היה ונשאר אויבי, אני מוכן לצאת לקאהיר כדי להגן עליו, מאחר ואין זה מתקבל על הדעת שעל שכמו בלבד תוטל האחריות לתבוסת מצרים במלחמת ששת־הימים".

חצי שנה אחרי מלחמת יום־הכיפורים, כאשר יחליט נשיא מצרים, אנואר סאדאת, לחון את מרשל צידקי ולשחררו ממאסרו, יאשים צידקי את נאצר במחדלים המצריים שקדמו למלחמת ששת הימים. בראיון שיפורסם בעתון הלבנוני "אל חוואת" יגלה צידקי: "הצעתי לנאצר להטיס לראשונה בישראל ולא להמתין למהלומה של חיל־האוויר הישראלי, אך נשיא מצרים האמין בכושר הספיגה שלנו וסירב לאשר לי את התוכנית. משום כך איבדנו את מרבית מטוסי חיל־האוויר שלנו מיד בשעותיה הראשונות של המלחמה".

(סימוכין לדבריו של מפקד חיל־האוויר המצרי לשעבר ניתן היה למצוא באמצעות פקודת־קרב סודית ביותר מ' 7/67 מתאריך 27.5.67, אשר נתגלתה בשדה־התעופה באל־עריש לאחר כיבושו. בפקודת־קרב זו, שהיתה חתומה על־ידי מייג'ור גנרל ג'לאל איברהים זייד, ראש מטה המיפקדה האווירית המזרחית, היה פירוט מלא של היעדים האוויריים האסטרטגיים בישראל שהיו מיועדים לתקיפה, שיטת התקיפה ומיספר המטוסים שהשתתפו בה.)

ביומה האחרון של מלחמת ששת־הימים ישבתי בלשכתו של אלוף (אז אלוף־משנה) בני פלד, אשר פיקד על בסיס שביצע חלק ניכר מכלל ה"עבודה", וגילגלנו שיחה על המלחמה, השלכותיה ומשמעותה. הוא לא הסתיר את גאוותו על כך שהוא פיקד על בסיס קרבי, אשר ביצע חלק ניכר מעבודת חיל־האוויר במלחמה. ניכר היה שרגשותיו הם מעורבים. "חבל שלא נזדמן לי להשתתף במהלך הפתיחה של המלחמה, מהלך שיישאר כנראה בבחינת החוויה הגדולה בחייו של כל אחד מהטייסים שנטל בה חלק".

"האם הפתיעו אותך תוצאות המלחמה?" הקשיתי.

"אם היתה אפתעה, היתה זו במהירות הביצוע של חיל־האוויר. המשימה של עליונות מוחלטת באוויר היתה, למעשה, נושא הטיעון העיקרי במרוצת 15 השנים האחרונות. בשטח אימון הטייסים השקענו מאמץ עליון כדי להשיג את השימוש היעיל ביותר באמצעי הלחימה המתאימים למטרה זו".

הוא הרעיף שבחים רבים על צוותי האוויר והקרקע של בסיסו: "תירגלנו בעבר פעמים רבות תקיפות, חזרה לבסיס, תידלוק וחימוש ויציאה חוזרת. באימונים היו ההישגים טובים, אבל החידה הגדולה שכל אחד מאתנו שאל את עצמו היתה — כיצד יתבצע הדבר, הלכה למעשה, אם וכאשר תפרוץ מלחמה. מבלי להשתמש במליצות עלי לציין כי המסירות, הזריזות והיעילות היו מעבר לציפיות. החבר'ה גילו הקרבה, מאמץ, דריכות, תושיה וכמובן כושר מעולה ביותר. אני גאה שנתגלגלה לידי הזכות לפקד על הבסיס הזה".

ומה יקרה אם תהיה עוד מלחמה?

"חיל־האוויר ייצא ממלחמה זו מחוזק פי מיספר. אני משוכנע שבמיבחנים הבאים שנכונו לו יהיו הישגיו מעולים לא פחות ואולי יותר" — סיכם.

פרק שני

טיסות בשמי קאהיר

חילות האוויר של מצרים, עיראק וירדן נפגעו קשות במלחמת ששת הימים. זמן קצר לפני המלחמה פירסם כתב־העת הצרפתי לענייני תעופה "אינטרוויה" מאמר שבו סקר את מאזן הכוחות של חילות־האוויר במזרח־התיכון. באותו מאזן צויינו העבודות הבאות — אשר לא אושרו ולא הוכחשו על־ידי הארצות הנוגעות בדבר:

* **מצרים** — 15 אלף איש בשירות סדיר ועוד 3,000 בשירות מילואים. מצבת המטוסים: "מיג 21" — 52; "מיג 19" — 80; "מיג 17" — 100; "מיג 15" — 50; מפציצים כבדים "טופולב 16" — 20; מפציצים קלים "איליושין 28" — 32; מסוקים — לא ידוע.
* **סוריה** — "מיג 21" — 36; "מיג 17" — 60; "מיג 15" — 40; מטוסי "איליושין" ומסוקים — לא ידוע.
* **עיראק** — "מפציצי האנטר" — 44; מטוסי "מיג 17", "מיג 19" ו"מיג 21" — מיספר לא ידוע; מפציצי "איליושין 28" — 10.
* **ירדן** — מטוסי קרב "האנטר" פ־6 — 12; מפציצי "ומפייר" — 16; מסוקי "אלואט" — 4; מטוסי קרב והפצצה "סטאר פייטר" — 36 (בחלקם לא בשירות מיבצעי).
* **ישראל** — כוח אדם — 8,000 איש לאיוש 350 מטוסי־קרב; "מיראז' 3" — 72; "סופר מיסטר" — 24; "מיסטר" — 60; "אורגאן" — 45; "ווטור" — 24; "נורד" — 10; מסוקים: "אלואט" — 5; "סיקורסקי" — 14; "סופר פרלון" — 5.

ארבעת חילות־האוויר הערביים איבדו במלחמה על הקרקע ובקרבות אוויר 452 מטוסים (חיל האוויר המצרי איבד 338 מטוסים, חיל־האוויר הסורי — 61 מטוסים, חיל־האוויר הירדני — 29 מטוסים, וחיל האוויר העיראקי — 23 מטוסים).

החודשים שאחרי מלחמת ששת הימים הוקדשו בארצות הללו לעשיית חשבון־נפש נוקב, לעריפת ראשיהם של מפקדי צבא בכי־

רים — לרבות מפקדי חילות־האוויר — ולצעדים דחופים למען שיקומם של החילות הפגועים.

"הכתובת הטבעית" היתה, כמובן, ברית־המועצות, אשר מצאה שעת־כושר להגביר את מעורבותה וכושר סחיטתה במזרח־התיכון, תמורת משלוחים מחודשים של מטוסים וטילים. בין היתר, נשלחו למצרים בחשאי מטוסים מאויישים בטייסים סובייטים, שעליהם הוטלו מיספר משימות נכבדות, ביניהן — הקמת מטריה אווירית מעל קאהיר וביצוע פעולות סיור ומודיעין באיזור.

המידע המדוייק שהיה בידי חיל־האוויר ערב המלחמה גרם לדאגה חמורה בקרב ראשי השלטון במצרים. הנשיא נאצר לא יכול היה להבין כיצד היו בידי ישראל פרטים בנושאים עדינים ביותר, דבר שאיפשר לה להפעיל את חיל־האוויר שלה במועד המתאים ביותר, בנתיבי הטיסה הבדוקים המשוחררים מטילי "ס.א.3" ולפגוע במטרות מוגדרות מראש בדיוק מירבי.

היה ברור כשמש, כי המודיעין הצבאי הישראלי בכלל והמודי־עין של חיל־האוויר בפרט, הוכיחו רמה מיקצועית גבוהה למדי.

בעייה מסוג אחר היתה קשורה במוראל הירוד שבקרב טייסי חילות־האוויר של המדינות הערביות, שספגו מפלה מוחצת מידי חיל־האוויר הישראלי.

בראיונות עם נציגי כלי התקשורת העולמית ועם מנהיגיהן של מדינות שונות, אשר שהו במחיצתם של הטייסים הערבים הללו, הם ביטלו את יכולתם של הטייסים הישראלים וטענו כי אין הבדל בין הטייסים הישראלים לביניהם. אבל בשיחות פנימיות הם לא היו יכולים להסתיר את חששותיהם שמלחמת ששת־הימים הוכיחה להם פעם נוספת בצורה מוחשית וכואבת ביותר — כי לטייס הישראלי עליונות מוחלטת בכל "המפגשים האוויריים". ביטוי לכך ניתן בראיון עם מפקד חיל־האוויר לשעבר, אלוף מרדכי (מוטי) הוד, אשר פורסם זמן קצר אחרי מלחמת ששת־הימים.

כאשר נשאל: "אלו טייסים ערבים היו יהסית הטובים מכולם במלחמה זו?" השיב: "מכל הטייסים שפגשנו היו הירדנים הטובים ביותר. כאשר הועברו שני טייסינו שצנחו מעל שדה־התעופה H 3 בעיראק לירדן כדי להחזירם ארצה, נפגשו עם טייסים ירדנים ונקשרו ביניהם לא מה שניתן להגדיר כשיחת שובים עם שבוייהם, אויבים

עם אויביהם, אלא דו־שיח שקט ועינייני של אנשי מקצוע. הטייסים הירדנים התפעלו בעיקר מאביזרי הציוד והציוד האישי של טייסינו ומישמשו את מנות הקרב האישי שלהם — כמו ילדים".

— "מה ביחס לרמת טייסי מצרים, סוריה ועיראק ?" נשאל הוד, מפקד חיל־האוויר לשעבר.

"אני סבור בכנות כי היום קשה מאוד למצוא בעולם כולו טייסים מעולים כטייסי חיל־האוויר שלנו. טייסינו עברו את אחד המיבחנים הקשים ביותר שיכולים טייסים לעבור ולאור התוצאות מותר לי לומר בלי היסוס, כי אנו יכולים לעמוד בשורה הראשונה של חילות־האוויר בעולם. לכן אם להשוות את הטייס הערבי — מצרי, סורי, ירדני ועיראקי — לטייס הישראלי, פשוט אין לו סיכוי, פשוט אין השוואה. הפער בין הרמה שלהם ושלנו הוא עצום. אינני רוצה לומר בזאת שהם לא נלחמו, אינני רוצה להגיד כי מלחמה זו היתה מישחק ילדים, שבאנו, הפצצנו וניצחנו. יש מהם שנלחמו היטב, אבל חיל־האוויר שלנו נלחם לחימה עקשנית בקצב מהיר שמעט מאוד חילות־אוויר בעולם הגיעו אליו. מקסימום הגיחות בווייטנאם היו שתיים ביום, אצלנו יש חבר'ה שביצעו יותר ביום. עבדנו בקצב רצחני ממש".

אלוף הוד הקדיש חלק ניכר מדבריו לפרק הזמן המינימלי שבו הוכשר מטוס לטיסה מיבצעית החל מרגע נחיתתו לאחר ביצוע משימתו ועד להמראתו מחדש: "אחרי המלחמה באו אלי נספחים צבאיים ושאלו בתמיהה: איך עשיתם זאת? מה היה קצב מחזור ההכנה של המטוס מרגע הנחיתה ועד המראתו מחדש?" הוא גילה: "עניתי להם, 'רבותי, לפני זמן מה ערכנו לכם תוצגת וראיתם במו עיניכם כמה זמן העסק לוקח לנו. חשבתם שזוהי הצגה מבויימת והנה התוצאות. אני חייב לציין כי צוותי־הקרקע שלנו ממש שברו שיאים עולמיים. הם הדבירו את החוקים הקשורים בירידת אחוזי השמישות במטוסים הנוטלים חלק בקרב. כל מטוס נגוע, פגוע או ניזק, מתוקן בקצב הסילון". סיכם מוטי הוד: "מלחמה זאת היתה בשביל חיל־האוויר מה שמלחמת העצמאות ו'קדש' היו בשביל כוחות היבשה של צה"ל. צה"ל חינך דורות שלמים של מפקדים על לקחי שתי המלחמות הללו. עכשיו עברנו גם אנחנו את המיבחן ואני רואה בעובדה זו חשיבות ראשונה במעלה לעתידו וגיבוש דמותו של חיל־האוויר

הישראלי, חשיבות לא נחותה מהניצחון עצמו. את פירות הנצחון הזה עוד נאכל בשנות השבעים והשמונים. הבעייה שלנו היא לאיזה כיוון אנו הולכים אחרי המלחמה. אוי ואבוי לכל חיל־אוויר בעולם החושב על המלחמה הבאה — אם תבוא — על־פי המושגים של המלחמה שהיתה".

לא קשה היה לנחש למה רימזו דבריו של מפקד חיל־האוויר לשעבר. באותה עת היתה בעיצומה "רכבת אווירית" בלתי פוסקת מברית־המועצות למצרים. "רכבת" זו כללה גם כמויות ניכרות של טילים לסוגיהם שנועדו לכסות שטחים נרחבים בתחומי מצרים ולהוות הגנה יעילה בפני טייסי חיל־האוויר. כמות גדולה של טילים אלה חייבו פיתוחן המיידי של תיאוריות וטכניקות ובמקביל רכישת מטוסים חדישים ומתוחכמים. ואמנם, באותה תקופה החלה קליטתם המוגברת של מטוסי ה"פנטום" וה"סקייהוק" — שלהם נועד תפקיד מכריע בתולדותיו של חיל־האוויר.

חיל־האוויר הועמד במיבחנים זמן רב לפני שפרצה מלחמת יום־הכיפורים. בשלב הראשון הוטלו עליו משימות בחזית הירדנית בעיקבות התגברות גלי הטירור והחבלה של כנופיות מרצחים. שנת 1968 הוקדשה, איפוא, ברובה לחזית הירדנית שבה חוללו טייסי חיל־האוויר נפלאות, לא רק באמצעות מטוסי הקרב וההפצצה אלא גם באמצעות מסוקים. לראשונה בתולדותיו החל חיל־האוויר מפעיל מסוקים לא רק לצורכי חילוץ פצועים והטסת מפקדים ולוחמים אלא ככלי לחימה אפקטיבי למדי.

מיבחן מסוג אחר היה קשור בחיסולם של סוללות טילי הס.א. 2 לאורכה של תעלת־סואץ. היתה זו מלחמת עצבים בין מטוסי חיל־האוויר לבין סוללות הנ.מ. המצריות אשר ביקשו לפגוע בכל מחיר במטוסים הללו. בשלבים מסויימים היתה זו מלחמת "התולים בעכ־ברים". טייסי חיל־האוויר היו משמידים סוללות, התותחנים המצרים חזרו והציבו את הסוללות שהושמדו פעם נוספת וחוזר חלילה.

אך לא רק בסוללות הטילים טיפלו הטייסים. גם תחנות המכ"ם המצריות זכו ל"תשומת־לב" מיוחדת. היה זה לאחר שהסתבר

שהמצרים הזדרזו להקים אחרי המלחמה מיספר תחנות מכ"ם חדשות בתחומי מצרים וירדן, במטרה לעקוב מקרוב אחר התנועה האווירית בתחומי המדינה המורחבת ובעיקר אחר תנועותיהם של מטוסים מאומנים להתחמקויות מסוללות הטילים. בזו אחר זו נהרסו התחנות הללו בפעולות תקיפה של חיל־האוויר.

השמדת התחנות גרמה לחלחלה במטכ"ל המצרי. עד מהרה נמצא התירוץ המתאים: "חיל־האוויר הישראלי משתמש בלוחמה אלקטרונית", טענו מפקדי הצבא המצרי. "מטוסי סיור מיוחדים משבשים את פעולות תהנות המכ"מ שלנו וסוללים את הדרך למטוסי התקיפה הבאים בעיקבותיהם". לטייסי חיל־האוויר היו פעולות אלו ואחרות בבחינת אימונים מוקדמים לקראת התקיפות הגדולות בעומק השטח המצרי החל מהמחצית השניה של 1969.

היה ברור כי המערכה הצבאית בין ישראל ומצרים נכנסת ל"הילוך גבוה" במישורים שונים. העתון הלונדוני "דיילי מייל" סיפר לקוראיו באותה עת: "שתי המדינות שומרות בסודיות גמורה על מצב מלאי הגזים שלהן. חלק גדול של חיל המדע בצה"ל עוסק בענייני לוחמה כימית, ולא כל עבודתם מיועדת לצרכים הגנתיים... ישראל ומצרים מייצרות טילים בליסטיים המסוגלים לשאת מיטען חומר־נפץ או גז. פצצות הגז יכולות להתפוצץ בגובה של אלפיים מטר באוויר ולשחרר גז המסוגל להשמיד אוכלוסייה של עיר שלמה". סיכם העתון הלונדוני את "גילוייו": "גזים חדשים אלה הם בעלי עוצמה פי אלפיים מ'גז החרדל' שהצבא המצרי השתמש בו בתימן לפני שלוש שנים. בכל מלחמת גזים יזכו הישראלים ליתרון, בשל הרוח המזרחית הנושבת בדרך כלל באיזור הסואץ. נוסף על כך, ירי הטילים הישראליים הוא מדוייק הרבה יותר מזה של המצרים"...

ב־19 ביוני 1969 אישר דובר צה"ל כי מטוסים ישראליים חגו בשמי קאהיר יומיים קודם־לכן. הדובר אמר כי אינו יכול להצביע על כך שהמטוסים טסו דווקה מעל ביתו של שליט מצרים דאז, גמאל עבדול נאצר. הודעה זו נתנה בעקיפין "גושפנקה רטרואקטי־בית" להדחתם של מפקד חיל־האוויר המצרי החדש ומפקד יחידת ההגנה האנטי־אווירית.

פרט מאלף: כעבור יומיים־שלושה הודיע דובר הצבא המצרי

כי מטוסים ישראליים חגים בקביעות מעל רבת־עמון. היתה חסרה רק הודעתו של הדובר הסורי — בקשר לטיסות מעל דמשק.

לפעילות הצבאית הישראלית היו מיספר השלכות מיידיות. ההנחה שרווחה במדינה התבססה על כך שישראל משתדלת להפגין עליונות מוחלטת באוויר ויכולת מיבצעית של כוחות הקרקע — באמצעות פשיטות־קומנדו מעבר לקווים שהלכו ותכפו כדי להרתיע את השליט המצרי מפני מלחמה נוספת, העלולה להיות בעבורו מסוכנת ביותר. העתון המצרי "אל־אהרם" הסביר את השינוי במדי־ניותה הצבאית של ישראל כדלקמן: "הפשיטות הישראליות על מוצבים מבודדים של משמר החופים מכוונות לאלץ את מצרים לפנות חיילים מחזית תעלת־סואץ ולפזרם לאורך קו החוף הארוך. הן נועדו גם להרים את המורל הציבורי בישראל, לאחר שורת מיבצעים מוצלחים של אנשי קומנדו פלשתינאים שפוצצו מיתקנים חיוניים בתוך שטח ישראל"...

להלן כתב העתון הרשמי כי "מפקד חיל־האוויר המצרי לא הוחלף, כביכול, בגלל טיסתם של מטוסים ישראליים בשמי קאהיר, גם אם נערכות טיסות כאלה, הן לא הין מביאות לתוצאות כאלה. אין זה סוד שמטוסים מצריים, שמספרם הגיע לעיתים ל־30, חגו לעיתים קרובות מעל למוצבים הישראליים וחדרו עמוק לשטח האויב".

לשר ההגנה המצרי דאז, גנרל מוחמד פאוזי, היה הסבר משלו להתפתחויות בחזית התעלה. לדידו נזהרה ישראל להפעיל את חיל־האוויר שלה מחשש טילי הס.א. 2 הסוככים ביעילות רבה על הכוחות המצריים בגדה המערבית של התעלה.

ככל שהתקרב ה־20 ביולי 1969, היום שסימל את המיפנה בגיזרת התעלה, הלכה וגברה התחושה שמשהו גדול עומד לקרות. שופרות התעמולה הערביים מסרו כי "ישראל עומדת לבצע התקפה גדולה על מצרים ולמטרה זו גייסה 200 טייסים זרים על־מנת לשפר את כושרו של חיל־האוויר הישראלי".

לבטים רבים ליוו את הפעלתו של חיל־האוויר בעומק השטח המצרי ב־20 ביולי. יום קודם־לכן, כאשר נערך המאזן של ארבעת החודשים שקדמו למועד הנ"ל, נתברר כי בפרק זמן זה ביצעו המצרים לא פחות מ־1,800 מעשי תוקפנות למיניהם. המצרים הוכיחו

כי הם עברו מהקו הדפנסיבי לקו האופנסיבי. למטרה זו הוצבו למעלה מ־100 אלף חיילים בין תעלת־סואץ לבין הבירה המצרית. לפיקוד המצרי העליון לא היה איכפת — לפי כל הסימנים — כמה חיילים מצרים יפלו באופנסיבה זו. אבל הפיקוד העליון של צה״ל לא יכול להשלים עוד עם אובדן חייהם של עשרות חיילי צה״ל בפרק זמן כה קצר.

לבסוף הוחלט לתת את רשות הדיבור לחיל־האוויר.

בהקדמה לספר ״כנפיים מעל הסואץ״, הדן במיבצעי חיל־האוויר בתקופת מלחמת ההתשה, כתב מפקד חיל־האוויר לשעבר, אלוף (מיל.) עזר וייצמן, אשר כיהן לאחר־מכן כראש אג״מ, בהקשר לכך: ״הלבטים באשר להכרה ביכולתו של חיל־האוויר התעוררו מן היום הראשון להקמתו. התפנית חלה אחרי מלחמת ששת־הימים, אך גם אחרי המלחמה, ערב הפעלת המטוסים בחזית המצרית, היו שלא הבינו מה יכול חיל־האוויר לבצע בזירה זו. הטענה היתה כי מטוסים אינם יכולים לשתק ארטילריה. על־ידי הכנסת חיל־האוויר לפעולה בתעלה, הצלנו מאות נפשות וחסכנו דם רב. היה פה ניצול של עדיפות. ההיסוסים שהיו באשר למיספר המטוסים שאבדו או באשר לתקיפות נגד מצרים ולהתערבות מצד הרוסים והאמריקנים התפוצצו כמו פגזים״.

הרמטכ״ל דאז, רב־אלוף (מיל.) חיים בר־לב, הסביר זמן קצר לאחר הפעלת הבכורה של חיל־האוויר בהפצצה ויירוט בחזית התעלה את הנימוקים לצעד זה כדלקמן: ״אנחנו מעוניינים בהפסקת אש ולא באסקלציה — ברגע שהערכנו שפעולותיו תבאנה בעצם לארגעה ולמיתון בקו־החזית. כל זמן שחשבנו שזה לא יהיה — לא הכנסנו את חיל־האוויר״.

ההפצצה הישראלית, על כל הכרוך בה, נתקבלה ברגשות מעורבים בישראל. מרבית האזרחים הפגינו שימחה גלויה ביודעם כי מעתה ואילך יקח חיל־האוויר לידיו את העניינים. לדידם של אלה היה ה״מאזן״ של הפעולה האווירית המסיבית הראשונה חד וחלק: במשך 165 דקות של מחץ אווירי הושמדו בסיסי טילים ס.א. 2, הופלו מטוסים מצריים אשר ניסו להפריע לפעולה ונגרמה דמורליזציה מוחלטת בקווים הקדמיים של הצבא המצרי מחמת ריבוי מיספר הנפגעים, שנאמד במאות אחדות.

היו גם ספקנים לא מעטים, אשר לא ביטלו, אומנם, את הצלחתו של חיל־האוויר, אך טענו כי הרחבת המלחמה היא בעצם דו־סיטרית וכי מטוסים מצריים ינסו לתקוף מטרות ישראליות בתקיפות־פתע של "פגע וברח" וכי למעשה נפתח שלב חדש בתעלה כשעדיין לא ברור באיזו מידה תצליח ישראל מבחינה אסטרטגית ומדינית בעיקבות החלטתה להפעיל את חיל־האוויר שלה. פרשנים צבאיים טענו כי אין להוציא מכלל אפשרות שישראל תצטרך לבדוק מחדש את שיטות ההגנה וההתקפה שלה באיזור התעלה.

נאצר עצמו הורה לכל שופרות התעמולה המצרית לתאר את המהלומות שספגה ארצו כ"נצחונות מפוארים", וזאת לאור העובדה שהמצב החדש בחזית התעלה "נופח" דווקא סמוך ל־24 ביולי, היום שבו עמד לשאת נאום חגיגי במלאות 17 שנה למהפכה שהעלתה אותו לשלטון. כדי להמחיש נצחונות אלה זומנו הכתבים הזרים במצרים לחזית התעלה כדי לחזות בהפלתם של... 19 מטוסים ישראליים, אלא שבסופו של דבר לא יצא הסיור לפועל בנימוק כי מחמת הפגזות ארטילריות הסיור הינו בלתי ניתן לביצוע.

ידיעות מוסמכות יותר ממצרים גילו כי בקאהיר התנהלו דיונים קדחתניים על המצב החדש שנוצר בחזית בעיקבות הפעלתו של חיל־האוויר הישראלי. בהתייעצויות אלו הבהיר נאצר למקורביו, כי יש להגביר את אימוני הטייסים המצרים ולשים את הדגש בעיקר על טיסות נמוכות, במטרה לנסות לחמוק מהמכ"מ הישראלי כפי שעשו הטייסים הישראלים.

בנאומו לרגל יום־המהפכה התייחס נאצר בפומבי לפעילותו של חיל־האוויר הישראלי. "הם טוענים כי הם שולטים באוויר והנה מטוסינו חודרים לסיני בלהקים המוניים", אמר. "אנו נמצאים עתה בראשיתו של שלב חדש, שלב שבו אנו חייבים ומסוגלים להילחם למען השיחרור. אנו נתונים עתה במלחמה פסיכולוגית, אך אנו חדורי בטחון שלמלחמה זו לא תהיה השפעה כלשהי עלינו. כוחות האוויר שלנו בטוחים בעצמם, אבל אסור שתהיה התלהבות יתר על המידה משום שלפנינו ניצב אויב ערום ואכזר".

תשובת ישראל לא איחרה לבוא. עוד באותו יום הופעל פעם נוספת חיל־האוויר נגד בסיסי טילים ועמדות תותחים. במהלך התקיפה נוצר מגע בין מטוסים ישראליים ומטוסים מצריים. לא פחות

מ־7 מטוסים מצריים התפוצצו באוויר או התרסקו על פני הקרקע. המפלה הצבאית ביום החגיגי פגעה קשות בשליט המצרי. נאצר הזדרז לשדר נאום מאולתר לאומה המצרית בטלוויזיה שבו קבע כי הוא "לועג לידיעות הישראליות כאילו הופלו 6 מטוסים מצריים. האמת היא שכל התקפות האוויר נהדפו. 40 מטוסים מצריים חצו את התעלה והפציצו מטרות שונות בהן טילי הוק, תחנות מכ"מ ועמדות תותחים. שיראו את ששת המטוסים שהפילו, שיראו אותם, הבה נראה אותם" — סיים השליט המצרי בפאתוס רב את דבריו.

עוד באותו ערב השיבה לו ראש הממשלה גב' גולדה מאיר: "לנאצר אין אומץ־לב להגיד לעמו את האמת ולספר על הכשלונות שצבאותיו נוחלים. במקום זאת הוא מספר על ניצחונות מדומים וקורא לעמו להמשיך במלחמה".

פרק שלישי

ה"פנטום" — הגדול מכולם

להכנסתו של חיל־האוויר הישראלי לפעילות שוטפת בחזית התעלה החל מה־20 ביולי 1969 היו השלכות אסטרטגיות לטווח קצר והש־לכות מדיניות לטווח ארוך יותר.

עובדת היסוד היתה שחיל־האוויר הצליח להפסיק את מלחמת ההתשה ההד־סיטרית נגד כוחותינו ולהפנותה לכיוון ההפוך. שר־הבטחון משה דיין הסביר את אופי המיפנה כך: "הארטילריה המצרית עלתה על שלנו בכמותה. היו להם טילי ס.א.2 שיכלו להבטיח להם את המרחב האווירי מעל לתעלה. קו זה היה מותקן עד הסוף, אולם כאשר הוצאנו אותו מכלל שימוש נאלץ נאצר לגנוז את תוכניות המיתקפה שלו".

אין ספק כי הפעלתו של חיל־האוויר הכשירה את הקרקע

לסובייטיזציה של הלחימה באיזור. הפעילות הסובייטית האווירית החלה, כאמור, מיד אחרי מלחמת ששת־הימים, אך רק כעבור שנתיים הגיעה לשיאה. הסובייטים הכירו ביכולתו המיבצעית של חיל־האוויר הישראלי. עדות לכך היתה ההחלטה להקים בסיס ימי מצרי במיפרץ סלם, בחוף המצרי המערבי, הרחק מטווח הטיסה של מטוסי־הקרב הישראליים, שאליו הובאו כלי־שייט סובייטיים.

מצרים מצידה החלה מפעילה לחץ לקבלת טילים חדישים יותר — ס.א. 3, בתקווה שאלה יקנו לה את הבטחון מול חיל־האוויר הישראלי. אך רק שנה לאחר־מכן, במחצית 1970, הגיע היבוא הראשון של הטילים הללו למצרים ולאחר־מכן אף לסוריה.

ההתפתחות החדשה בגיזרת התעלה זכתה כמצופה לתגובות רבות בעולם. הדעה הכללית של המומחים כפרה ביכולתו של חיל־האוויר המצרי, חרף השינויים שהוכנסו בו (לרבות מכירתם של מטוסי "סוחוי" חדישים לצידם של המטוסים האחרים שבאו למלא את מקומם של אלה שאיבדו במלחמה), למנוע בהווה ובעתיד הנראה לעין חדירתם של מטוסים ישראליים לטריטוריה המצרית.

כתבו הצבאי של "טיימס" הלונדוני, צ'רלס דגלס־יום, הסביר זאת כך לקוראיו: "כל מה שניתן לומר הוא כי לכל היותר מסוגל חיל־האוויר המצרי למנוע השמדה טוטאלית של מטוסיו, כתוצאה מהתקפת פתע ישראלית כפי שזה היה ביוני 1967".

האם תיתכן התקפת־פתע אווירית נגד ישראל?

השיב על כך הפרשן הצבאי: "סיכויי חיל־האוויר המצרי לפגוע פגיעה קשה בחיל־האוויר הישראלי פגיעה דומה לזו של הישראלים לפני שנתיים, אינם טובים כלל ועיקר. בגלל פיזורם הרב של מטוסי ישראל, קשה להם, לטייסים המצרים, לבצע התקפות על מטרות חשובות".

מסקנת הפרשן הצבאי הבריטי היתה: "חיל־האוויר המצרי ייאלץ מכאן ולהבא להסתפק בתפקיד הגנתי באיזור התעלה ואולי הלאה דרומית, במקומות שבהם ביצעו מסוקים ישראליים פשיטות חבלה. הצבא המצרי לעומת זאת מסוגל בהחלט להגביר את קצב פעולתו בתעלה ואף לבצע חדירות של כוחות לגדה המזרחית בכוח רב מבעבר. קרוב לוודאי שהמצרים אף יוכלו להקים ראש־גשר כלשהו על הגדה המזרחית בטווח ארוך. זוהי אסטרטגיה מפוקפקת,

אלא אם כן משוכנעים המצרים כי יוכלו להחזיק בראש־גשר כזה מול מאמצי ישראל לחסלו, דבר שהוא כמעט ודאי".

מעניין היה דווקא לקרוא באותה עת את דבריו של העתונאי חסנין הייכל, מקורבו של נאצר: "גם כאשר נזקק להפעיל את חיל־האוויר שלו כדי להפסיק את הקזת הדמים הבלתי פוסקת בקרב אנשיו", כתב הייכל באחד מטוריו השבועיים ב"אל־אהרם", "הוא עושה שירות טוב לצבאות ערב. שכן הוא מלמד אותם מעכשיו, כיצד יוכלו לפעול בתנאי הפצצה מהאוויר. אותם תנאים מאפשרים לכוחות אלה ליזום התקפות בזמן, בשיטה ובמקום המתאים. כל אלה מקנים כושר יעילות וכושר עמידות שתהיה להם השפעה בעת המיפנה הבלתי־נמנע במאבק".

ואומנם, מטוסים מצריים שבאו בטיסה נמוכה תקפו מיספר פעמים את מעוזי צה"ל על שפת התעלה, אך החטיאו את המטרה.

לגבי צה"ל היתה העובדה החשובה — ירידה דרסטית במיספר הנפגעים. הסיכום הסטטיסטי של הנפגעים ממלחמת ששת הימים ועד ה־20 ביולי — יום הפעלת חיל־האוויר בגיזרת התעלה — הראה כי בפרק זמן זה נהרגו 340 ונפצעו 1,558 חיילים ואזרחים. החל מיום הפעלתו של חיל־האוויר, שוב לא היו מלאים דפי העתונות הישראלית בשמותיהם ותמונותיהם של החללים.

בחודש אוגוסט 1969 התחממה הגיזרה וחלה הידרדרות כללית. מטוסי חיל האוויר הופעלו לעיתים מזומנות לשיתוק מקורות ירי וכאמצעי תגובה וגמול לא רק בחזית המצרית, אלא גם בירדן ובלבנון, אשר שימשו כרי־פעולה לאירגוני המחבלים. תוך כדי כך נודע כי תגבורת גדולה של אניות סובייטיות מסוגים שונים, נעה בדרכה לים־התיכון. בין השאר כלל המשלוח הימי־סובייטי את נושאת המסוקים החדשה "מוסקבה", בת 18 אלף הטון המצויידים בטילים. בסה"כ הגיע הכוח הימי הסובייטי בים־התיכון ל־65 אניות.

ברית־המועצות לא היתה יכולה להסתיר את אכזבתה מכך שלמעלה מ־200 טייסים מצרים שעברו את אימוניהם האינטנסיביים בברית־המועצות היו מלאי חששות מטבילת־האש הראשונה שלהם ומעימות עם טייסי צה"ל.

ב־27 באוגוסט הוכיחו גם טייסי המסוקים בצה"ל את כושרם המיבצעי ותושייתם תוך כדי השתלבותם הפעילה. כוח פשיטה של

הקרנת סרטי ירי בטייסת

פקידת המבצעים בפעולה במשרדי הטייסת

הטייס, איש צוות הקרקע והמטוס — מכונת המלחמה של חיל־האוויר

תידלוק מטוס ״סקייהוק״ באוויר

צה"ל הגיע באותו יום בשעה 23.00 לקירבת מחנה מצרי הממוקם בעמק הנילוס, על אם־הדרך המוליכה בין אסואן לקהיר והחלו מפגיזים את המחנה במרגמות בנות 120 מ"מ. החיילים המצרים המבוהלים ירו לכל עבר אך לא פגעו כלל בחיילינו. כעבור שעה לערך, כששיים הכוח את תפקידו חזר לבסיסו ללא קורבנות ומבלי להשאיר עקבות. דובר צה"ל הסתפק בהודעה קצרה ביותר, שבה נאמר כי הפשיטה בוצעה בתגובה להפגזות המצריות הבלתי פוסקות וכי הדבר מהווה אות אזהרה למצרים ליכולתו של צה"ל להגיע לכל מקום בעומק שטחה של מצרים.

מצרים ניסתה להצניע ככל האפשר את ממדי הפעולה והצלחתה. הדובר הצבאי המצרי מסר הודעה מעורפלת, שלפיה הצליח מטוס ישראלי בודד לחדור לתחום מצרים. "כוחות ההגנה הצבאית ואנשי המיליציה האזרחית פתחו באש חזקה לעבר המטוס והוא נאלץ להטיל את פצצותיו סמוך למחנה אימונים צבאי", — נאמר בהודעה. "לא נגרם כל נזק בנפש או ברכוש".

הפרשנות הבינלאומית היתה שונה במקצת. רדיו לונדון טען כי היחידה הישראלית הוטסה במסוקים שעשו את דרכם דרך ים־סוף (המחנה מרוחק כ־260 ק"מ מים־סוף). מומחים צבאיים צרפתים טענו כי "התקפת חיל־האוויר על סכר־אסואן יכולה להיות המטרה הבאה של צה"ל. ישראל מסוגלת בהחלט לפשוט על הסכר ואפילו לא תגרום נזקים כבדים, יהיה לדבר אפקט פסיכולוגי עצום על מצרים". באותה עת החלה קליטתם המוגברת של מטוסי ה"פנטום" בחיל־האוויר הישראלי. ההתרגשות היתה רבה. הצוותים האוויריים וצוותי הקרקע הישראליים אשר חזרו מהשתלמות בארה"ב בד בבד עם קבלת המטוסים הראשונים הירבו לספר בשבחם של ה"פנטומים" בעלי העוצמה, הביצועים המתוחכמים, יכולת ניהול קרבות אוויר וכושר המעמס הגדול של פצצות לטילים לצורכי תקיפה.

לקראת הגיחה המיבצעית הראשונה של רביעיית ה"פנטומים" לעומק מצרים באו כל המי־ומה בחיל כדי לחזות מקרוב באירוע. השמפניה נמזגה כמים. החמישייה לא שכחה לכתוב פריסת שלום מסורתית על כל אחת מהפצצות.

הטייסים חזרו כעבור שעה קלה מהתקיפה ובפיהם הלל על המטוס. אמר ה"מוביל" (הטייס המפקד על הלהק): "זהו המטוס

הטוב ביותר שיש לחיל־האוויר הן למשימות אוויר—אוויר והן במשימות אוויר—קרקע. אפשר להפיק ממטוס זה תשובה לכל בעייה. זהו מטוס מורכב מאוד ואמין מאוד".

הקצין הטכני של הטייסת הסביר לאורחים: "לכאורה יש במטוס דברים מנוגדים. במטוס כה גדוש קיימים סיכויים גדולים לתקלות — אלא שריבוי המערכות מאפשר תמיד מציאת אלטרנטיבה למערכת מקולקלת".

מפקד הטייסת, סגן־אלוף שמואל חץ ז"ל, מטובי הטייסים של חיל־האוויר, אשר קיפח את חייו באחת התקיפות האחרונות של מלחמת ההתשה, סיכם: "חיל האוויר התקדם תודות לנסיון המיבצעי שרכש והפיק ממנו את הלקחים המתאימים. פעילות מיבצעית אינה רצויה מכל מיני שיקולים, אבל מנקודת מבט קרה של הכנת טייסים למלחמה גדולה, כל נסיון מיבצעי נוסף מוסיף ומה גם כשהמדובר הוא בנסיון במטוס חדש שזה עתה נקלט בחיל־האוויר. יש לנו עתה דור חדש של טייסים ונווטים הנאבקים להשתתף בפעולות מיבצעיות. ברור שכל מטוסי הקרב של החיל כשירים לפעולות כאלו. אך למשימות קשות מבחינת נתוני המטרה, מזג האוויר או כשיהיה צורך להוריד בבת־אחת כמות רצינית של פצצות, תינתן, מן הסתם, רשות הדיבור לחבר'ה שלי".

והוא צדק בעצם.

רבות ממשימות ההתקפה שהוטלו על חיל האוויר היו, בסוף שנת 1969 ובתחילת שנת 1970 — מנת חלקם של ה"פנטומים".

מאזן ביניים שנערך ב־11 בספטמבר — יום מוצלח שבו הופלו לא פחות מ־11 מטוסים מצריים, העלה כי מאז מלחמת ששת הימים הופלו 51 מטוסי קרב מצריים (32 מהם הופלו מאז נכנס חיל האוויר לפעולה בגיזרת התעלה).

כדי להרגיע את דעת הקהל המצרית, נמסר כי 40 טייסים מצרים מתאמנים בצ'כיה בהטסת מטוסי יירוט חדישים מדגם "מיג 21" משופר ואילו טייסים אחרים, במספר לא ידוע, מתאמנים בברית־המועצות בהטסת מטוסי "מיג 23", למרות שלא סוכם עדיין על מסירתם לידי חיל־האוויר המצרי.

בחודש אוקטובר בוצעו בצמרת הפיקוד המצרי חילופי־גברי ב"סיטונות". משקיפים חיוו את דעתם כי דבר זה מבשר מדיניות

תוקפנית ומלחמתית יותר מצד נאצר כלפי ישראל. רשימת המפקדים הבכירים המטוהרים כללה, בין השאר, את הרמטכ"ל, גנרל אחמד איסמאעיל, מפקד חיל־הים המצרי ומפקדים בכירים של חיל־האוויר. לא קשה היה לנחש את הסיבות לכך. המפקדים הללו הירבו להבטיח לנאצר כי שום כוח ישראלי לא יוכל עוד לחצות לשטח מצרים וכי חיל־האוויר המצרי יסכל גם חדירות מהאוויר.

נאצר הודיע כי הוא נוטל על עצמו מחדש את התפקיד של המפקד העליון של הכוחות המזויינים וזאת כדי להדגיש כי בכוונתו לפקח באורח אישי על המתרחש בצבאו. אבל חיל־האוויר לא המתין להתארגנות המחודשת של הצבא המצרי. במשך שבועות כתשו המטוסים בשיטתיות כל שעל אדמה לאורך התעלה, המטירו אלפי פצצות על בונקרים וצלפו ללא הרף לעבר מערכי האויב במטרה לפוצצם ולגרום אבידות כבדות ונזקים מכסימליים. מפקד חיל־האוויר לשעבר, אלוף מרדכי הוד, הגדיר כך את פעילות הטייסים: "תקיפה אווירית על מטרות קטנות היא מעין אמצאה פרטית שלנו. אבל חשוב הוא שאנו סיגלנו לעצמנו שיטת תקיפה ושיטת פעולה כזו המתאימה למטרות אלו. הגענו לרמת קליעה גבוהה, המאפשרת לנו לפגוע במטרות ולהשיג תוצאות טובות".

טייסי חיל־האוויר הוכיחו כי הם מאומנים גם בתקיפות לילה שבהן הושגו תוצאות טובות מעל למשוער. האבידות הרבות והפגיעות התכופות במיתקנים, סוללות ובונקרים, גרמו לירידה בלתי פוסקת במורל של החיילים המצרים. חוגים בטחוניים בישראל העלו את הסברה כי צה"ל הצליח לדחות את מועד פרוץ המלחמה הבאה, אבל איש לא יכול היה אותה שעה לחזות בדיוק מתי זו תפרוץ.

בחודש נובמבר של אותה שנה ביצע חיל־האוויר הישראלי מאות גיחות ותקף מטרות צבאיות בגדה המערבית של התעלה. העובדה שישראל הצליחה להשיג חופש פעולה אווירי מלא בחזית המצרית ושמטוסיה החלו עושים בשטח המצרי כבתוך שלהם, תחילה במיפרץ סואץ ומאוחר יותר לאורך התעלה, החלה מדאיגה יותר ויותר לא רק את השלטונות המצריים אלא גם את השלטונות הסובייטיים. לכך נוספה עובדה נוספת: חיל־האוויר הצליח לפגוע בחמש תחנות מכ"ם מתוצרת ברית־המועצות. שתיים בחוף מיפרץ־סואץ ושלוש בגזרות אחרות. כל אימת שהמצרים ניסו לשקם את

התחנות הללו, על מנת שיוכלו לקבל אתראה מוקדמת על התקרבות המטוסים הישראליים, פגעו בהן מחדש מטוסי חיל־האוויר. המדיניות האסטרטגית של צה״ל היתה ברורה. המגמה היתה לא לחצות את התעלה לעומק מצרים לעבר קהיר, אך להוסיף על שמירה על קו החזית הקדמי ומדי פעם לגמול על התקפות ארטילריה או גיחות מטוסים בודדים.

לקראת סוף השנה ניסו אחדים מפרשני הביון הבינלאומיים להתנבא על אופיה של המלחמה הבאה בין ישראל ומצרים, אם וכאשר תפרוץ.

אנשי הביון טענו כי גם אם תפרוץ מלחמת פתע ותושג אפתעה — תצליח ישראל לגבור אומנם על כל צבאות ערב, לאחר קרבות מרים שיימשכו בהתאם למצופה שלושה שבועות, אף כי לא תהיה מסוגלת, כנראה, למנוע הפצצת אחדות מעריה הראשיות. מומחים צבאיים טענו, כי לכל חילות האוויר הערביים, יש, אומנם, כמות מטוסים העולה פי 3 ויותר על זו המצוייה בידי ישראל, אך במצב רגיל, מוכן לקרב 95—90 אחוז מכות המחץ הישראלי, בעוד שבחילות הערביים אין הכוננות הקרבית עולה על 60—50 אחוז.

ניתוח מסוג אחר פירסם העתונאי רב־המוניטין ויליאם ביצ׳אר ב״ניו־יורק טיימס״: ״פרשנים אמריקנים אומרים ששום צד אינו יכול למנוע פשיטות רדודות על־פני התעלה, אך הישראלים החליטו להשלים עם מחיר ההתשה בגבולות במקום להניח למצב ליהפך למלחמה כללית, לפחות לפי שעה. אם תפרוץ מלחמה — ואין זה משנה מי יפתח בה — תהיה ישראל מסוגלת — לדעת מומחים צבאיים, לכבוש את רבת־עמון, את דמשק ואת קהיר, אולם יש הסבורים שישראל מעוניינת יותר בשמירה על הצבאות הערביים במצבם הנוכחי מאשר בכיבוש שטח נוסף. ברור לה היטב כי כיבוש הבירות הערביות יביא להתערבות סובייטית רבת היקף״.

גם אלוף (מיל.) עזר וייצמן — המפקד שהכין במשך שמונה שנים את חיל־האוויר למלחמת ששת הימים — לא ראה את המצב הבטחוני ששרר כסטטי בשלהי מלחמת ההתשה. ״אם תפרוץ מלחמה בעתיד״, קבע וייצמן, ״לקראת אפשרות כזאת, עלינו להסביר לעצמנו כיצד אנו רואים את המלחמה הבאה מבחינה מדינית. אני רוצה להתייחס לשאלה, אם האוייב יתקוף ראשון ואז יהיה מצבנו

קשה יותר מבחינה צבאית, או בדומה למלחמת ששת הימים — כאשר אנו נכה ראשונה, ואז יהיה מצבנו יותר קשה מבחינה פוליטית — כך או כך, אם תיכפה עלינו מלחמה בעתיד, עלינו לשאוף לכיבושה של קהיר, לכיבוש ערי הבירה של המדינות אשר יכפו עלינו מלחמה. רק בכך נעשה צעד לקראת הכרעה ואף לקראת הסדר. המפתח במלחמה הבאה שוב יהיה בידי חיל־האוויר הישראלי ואין זה משנה מי יהיה הצד שיפתח במלחמה זו — והוא אשר יקבע את מהלכיה".

"עייזר" נתגלה גם כבעל חזון. בשלב מסויים, כאשר הוחוור לו כי ממשלת ישראל נוטה להחליש את המכות האוויריות, אשר היו למורת רוחו של הממשל האמריקני, הזהיר וחזר והזהיר באוזני שרים ומפקדי צה"ל: "מלחמת ההתשה היא הקרב הראשון במלחמה גדולה על ביסוס פירותיה של מלחמת ששת הימים. אם נפסיד בקרב הזה קשה יהיה לנצח במלחמה. אנו נפסיד את פירות מלחמת ששת הימים". ניבא וידע את אשר ניבא.

* * *

המיבצע האחרון של צה"ל ב־1969 היה מיבצע נוסח "ג'יימס בונד". כוח פשיטה ישראלי העביר לישראל תחנת מכ"ם סובייטית חדשה מדגם "פי 12". היה זה מיבצע קשה ומסובך, שכן המיתקן היה ממוקם בשטח סגור מוקף מוצבים מצריים במרחק של 10 ק"מ מהחוף. התחנה היתה בנויה בשני קרונות שהיו מוצבים על גבי משאיות ומחוברים היו אליהן בכבלי פלדה עבים. אחד הקרונות היה קרון האנטנה שתפקידו היה לספק את העוצמה לתחנה ואילו הקרון השני היה קרון המחשבים והמסך. משקלם הכולל של 2 הקרונות היה 8 טונות והיתה זו, איפוא, משימה בלתי אפשרית להעבירם מהמקום. אלא, שחיל־האוויר הוכיח תושייה במקרה מסובך זה. שני טייסי מסוקים אשר התאמנו במשך ימים אחדים בנשיאת קרונות שרופים של תחנה דומה מהשלל המצרי של מלחמת ששת־הימים, היו נכונים למשימה. למרות תקלות בלתי צפויות הופרדו הקרונות מהמשאיות וחוברו למסוקים. חיילי כוח הפשיטה וההנדסה וארבעה שבויים מצרים שנלכדו ליד המיתקן עברו לשטח ישראלי. בקטע המתח

האחרון של המיבצע היתה דרמה גדולה. באחד המסוקים שהעבירו את הקרונות חל קלקול מסויים והיה חשש שהמסוק על נוסעיו ומיטענו יפלו למפרץ סואץ. הטייס קיבל הוראה לשחרר את הקרון למימי המיפרץ ובלבד שלא לסכן את המסוק, אך כיאה לטייס מצטיין בחיל־האוויר הוא לא וויתר ועשה נסיון נוסף להתקדם עם השלל היקר לעבר השטח הישראלי. הדבר עלה בידו.

כאשר נחתו המסוקים בשטח ישראל נתברר כי תחנת מכ״מ סובייטית חדישה הגיעה במלואה. לא קשה היה לנחש את חשיבות הדבר לגבי חיל־האוויר תוך חיפוש פתרונות וטקטיקות חדישות לעקיפת אש הנ.מ. וטילי קרקע—אוויר.

לעומת זאת, במצרים שררה תדהמה עזה והדבר נשמר בסוד במשך ימים אחדים. מיספר קצינים מצרים שנמצאו אשמים בכך שלא מנעו את העברת התחנה, נידונו למוות. היה זה סמלי שבאותו שבוע ממש אמר שליט מצרים, גמאל עבדול נאצר: ״לישראל יש אמצעים המשבשים את פעולות המכ״מ המצריות. במקום לראות על מסכינו מטוסים, אנו רואים שלג״.

הוא ידע, כנראה, על מה הוא מדבר. צה״ל חיפש אמצעים ודרכים חדשות להמשך הבטחת שליטתו האווירית של חיל־האוויר גם בשנת 1970.

פרק רביעי

דוד מול גלית

שנת 1970 נרשמה בתולדות חיל־האוויר כאחת השנים הסוערות ביותר אשר חוללו מיפנה קיצוני בתורת הלחימה של טייסי החיל. בתחילתה של אותה שנה היו הפצצות העומק בשיטחה של מצרים בעיצומן, כשהנטל העיקרי מוטל על מטוסי ה״פנטום״, אשר עשו אותה שעה ״הרצה מיבצעית״.

הפצצות הישראליות פגעו במרכזים רגישים ביותר והתקרבו "גיאוגרפית" לאיזור קהיר. פרשנים בינלאומיים וישראלים חיוו את הדעה שישראל מבקשת להפיל את נאצר, בתקווה שסילוקו יביא להקלה והרפייה במלחמת ההתשה ומה שחשוב יותר לגביה של ישראל ידחה את מועד המלחמה הבאה בין שתי המדינות. זעזוע מיוחד גרמה לשלטונות מצרים התקיפה על מחנה חאנכא, השוכן במרחק של קילומטרים ספורים מפרברי הבירה המצרית. אש ההגנה האנטי־אווירית הצפופה וטייסי חיל־האוויר המצרי, לא הצליחו לפגוע במטוסי ה"פנטום" של חיל־האוויר הישראלי ולמנוע בעדם מלבצע את המשימות שהוטלו עליהם. התוצאה הבלתי נמנעת היתה פניות חוזרות ונישנות אל השלטונות הסובייטיים להחיש משלוחים נוספים של טילי ס.א. 2 וס.א. 3 לשם הקמת מערכות־הגנה יעילות במרכזים החיוניים של מצרים ובמקביל עריכת "חשבון נפש" כדי לברר מהו כוחו האמיתי של חיל־האוויר המצרי. הבהיר באותה תקופה נאצר ברגע של גילוי לב בראיון שהעניק לעתון אמריקני: "השליתי את עצמי כי במשך השנתיים וחצי שחלפו מאז מלחמת ששת הימים הצלחנו לסגור חלקית על הפער הגדול הקיים בין שני חילות האוויר, אך לצערי התאכזבתי קשות".

אכזבה מסוג אחר נגרמה לשליט מצרים כאשר הוברר לו שהמטוסים הישראליים פילסו לעצמם מסדרון אווירי לעבר קהיר, לאחר שהרסו תחנת מכ"מ גדולה בג'בל עובד המתנשא לגובה של 1,700 מטר בציר סואץ—קהיר, ובכך שיבשו אמצעי אתראה מרכזי.

התקיפות התכופות והמרוכזות במרכזים המצריים גרמו לתקלות בלתי צפויות ובלתי נמנעות. באחד המקרים הקשים זיהה בטעות טייס "פנטום" מפעל אזרחי כמטרה צבאית והמטיר את פצצותיו על היעד הלא־נכון. כתוצאה מכך נגרמו עשרות אבידות והדבר נוצל היטב על־ידי השלטונות המצריים למסע תעמולה ארסי נגד ישראל. ההסתבכות החריפה לאחר שהתעורר חשש בעת עריכת התחקיר בין הטייסים שהשתתפו בהפצצה כי אחת מפצצות הזמן שהיתה אמורה להתפוצץ כעבור 24 שעות, נקברה לפי כל הסימנים בקרקע ולא נתגלתה על־ידי החבלנים המצרים. מצבה של ישראל היה יכול להיות עדין ביותר, מאחר שהשלטונות המצריים תיכננו — כפי שהם הודיעו מראש — לארגן למחרת היום דווקא בזמן המשוער

להתפוצצות, סיור עתונאים זרים במפעל המופצץ. לאחר התייעצויות חוזרות ונישנות בדרגים הממשלתיים הבכירים ביותר, הוחלט להעביר לידיעת השלטונות המצריים — באמצעות הצלב האדום — אזהרה מתאימה. היה זה צעד יוצא דופן לגבי מדינה שהעניקה את חסותה בגלוי לאירגוני הטירור והחבלה והכריזה השכם והערב כי כוונתה להשמיד את ישראל.

אבל, היא הוכיחה לעין־כל כי טוהר נשקו של צה"ל נשמר בכל הנסיבות, גם כאשר המדובר בתקלה טרגית בעת הטלת פצצות.

מקרים יוצאי־דופן אלה היו יכולים לפגום בתמונה הכללית.

מומחי תעופה זרים הירבו לשבח את כושרם המיבצעי של טייסי חיל־האוויר ואת דיוק הקליעה במטרות. להחטאות הבודדות ולטעויות הספורות התייחסו כאל "טעות אנושית". בחודש מרס התבשרה ישראל כי צוותים סובייטיים מוגברים הגיעו למצרים כדי לאייש את הסוללות החדשות של טיל ס.א.3. במקביל לכך נודע על בואם של עשרות טייסים סובייטים למצרים ועל צירופם לטייסות מיבצעיות של הקו הראשון. חלק מהטייסים הללו באו "בחברתם" של מטוסי "מיג 21" משופרים על מנת שיוכלו להתמודד בהצלחה עם מטוסי ה"פנטום" הישראליים.

ההתמודדות האווירית בין הטייסים הסובייטים והטייסים הישראלים לא איחרה לבוא. לאמיתו של דבר בואם של הטייסים הסובייטים התקבל ברגשות מעורבים אצל הטייסים הישראלים.

מפקד חיל־האוויר דאז, אלוף מרדכי הוד, אמר בהקשר לכך לעתונאי האמריקני הנודע, ג'וזף אולסופ: "אם יהיה עלינו אי־פעם להילחם בטייסים סובייטים, עלינו להצליח מאוד בכך כבר בהתחלה. אבל הצרה היא שהם כה רבים ואנחנו כה מעטים, כשהמדובר הוא במאמץ לזמן ממושך".

הקרב הממשי הראשון בין שני הצדדים נערך רק בחודש יולי של אותה שנה. עד למועד זה עסקו המצרים בהדרכת הצוותים הסובייטיים בפיזור סוללות ס.א. 3 במרחב הטריטוריה המצרית. בניגוד לטילי הס.א.2 הכבדים הסטטיים והאיטיים כלשהו, המאפשרים התחמקות של מטוסי חיל־האוויר ומהווים מטרה נוחה לפגיעות חוזרות ונישנות, היו טילי הס.א.3 ניידים ומהירים ובלתי פגיעים בקלות. הטילים הוותיקים היו מיועדים, בדרך כלל, לפגיעה במטוסים

מגביהי־טוס, ובטיסה נמוכה ניתן היה לחמוק מהם ללא קשיים יתרים. לעומת זאת, הטילים החדשים סיכנו את המטוסים גם בגבהים נמוכים מאוד.

הכנתם לשימוש מיבצעי יצרה בעיות חדשות שעמן היו צריכים להתמודד טייסי חיל־האוויר הישראלי. קודם־כל צריך היה לקחת בחשבון שהסוללות הללו היו מאויישות, כאמור בצוותים סובייטיים מאומנים, בניגוד לסוללות ס.א.2 אשר היו מאויישים בידי צוותים מצריים. שנית: בנוסף לסוללות ס.א. 3 הובאו למצרים מברית־המועצות תחנות מכ"ם חדשות אשר השלימו את מערכות הטילים המתוחכמות. שלישית: תפקיד השמירה על "שמים טהורים" הוטל על טייסים סובייטים.

האות הראשון לתפנית המשמעותית במאזן האווירי בין ישראל ומצרים אירע כבר ב־18 באפריל של אותה שנה. מטוסים ישראליים שחדרו לעומק השטח המצרי הופתעו על־ידי מירדף שהתפתח ביניהם לבין מטוסי "מיג 21". היתה זו תופעה יוצאת־דופן, שכן, בדרך כלל, היה מתפתח במקרה כגון זה קרב אווירי שבמהלכו היו נמלטים המטוסים המצריים או נופלים. הפעם נהגו הטייסים שהטיסו את המטוסים המצריים אחרת.

המסקנה שהתקבלה מאליה היתה ברורה: טייסי יירוט סובייטים ממתינים למטוסי הקרב הישראליים ומוכנים להיכנס איתם לקרב בכל רגע. מסיבות שונות לא פורסם הדבר בפומבי בישראל, אם כדי להימנע מיצירת דמורליזציה בקרב אזרחי המדינה ואם משום שביקשה הממשלה לכלכל את מעשיה בכובד־ראש בפרשה עדינה זו, מה גם שהיה צורך להיוועץ בעניין זה עם ממשלת ארצות־הברית. עוד בטרם הספיקו לעכל היטב את המהלך הסובייטי החדש, הוחלט ב"חלונות הגבוהים" על צעד מעשי ראשון: טייסי חיל־האוויר נתבקשו לצמצם את "מרחב המחייה" שלהם בעומק השטח המצרי ולהימנע מלהתקרב לאיזור קהיר.

לעומת זאת, הוטל עליהם להרבות בתקיפות הסוללות החדשות במטרה למנוע את מילוי החלל הריק אשר נוצר במרחב האווירי של מצרים בעיקבות השמדתם של עשרות סוללות טילי ס.א 2 על־ידי מטוסי חיל־האוויר.

בימים הבאים נתברר שלא תמיד נכונים הטייסים הסובייטים

להיכנס לעימות צבאי עם הטייסים הישראלים. אירעו מספר מקרים שבהם הטייסים הסובייטים העדיפו לסגת, אך לא היתה לכך משמעות מיוחדת, שכן יועצים סובייטים עמלו למען המצרים לא רק באוויר ובהגנה האנטי־אווירית אלא הושיטו גם סיוע ארטילרי לכוחות המצריים בחזית התעלה, באמצעות תותחים בעלי טווח ארוך וכתוצאה מכך הלכו וגברו ההפגזות וההטרדות של התותחים המצריים. שוב ניתנה רשות הדיבור לחיל־האוויר.

בשלושת הימים האחרונים של חודש מאי הנחיתו מטוסי חיל־האוויר כמות עצומה של פצצות אשר גרמו לדמורליזציה בקווי החזית בגיזרת התעלה. הרסו מחנות צבא, מוצבים, כבישים וגשרים ופגעו בעשרות מבנים ומחפורות אשר הוקמו בחופזה באישון הליל לקליטת סוללות ס.א.3.

ההסלמה במצב הצבאי בחזית נקלטה היטב בארצות־הברית, אשר הביעה חששות מפני התלקחות בעלת היקף ובלתי מוגבלת במזרח־התיכון. ארצות־הברית לא היתה יכולה עם זאת להתעלם מהמעורבות הגוברת והולכת של הסובייטים בסיכסוך המזויין בין ישראל ומצרים. שגריר ישראל בארה״ב דאז וראש ממשלת ישראל כיום, יצחק רבין, הסביר לממשלת ישראל: ״הפליאו את מכותיכם בעומק השטח המצרי!״ אבל גם הסובייטים לא טמנו ידם בצלחת.

בסוף חודש יוני הצליחו סוף־סוף היועצים הסובייטים להתקין את חגורת הטילים ס.א.3 סביב המרכזים העירוניים של מצרים והחלו בהתקנת המערכות באיזור החזית. אט־אט קודמו הסוללות למרחק קטן מתעלת־סואץ. חיל־האוויר עשה מאמצים רבים לסכל את הדבר, אך הצוותים הסובייטיים השכילו להפגין את יכולתם. אחדים ממטוסי ״פנטום״ נפלו וצוותיהם נישבו. אחדים מטובי הטייסים של חיל־האוויר קיפחו את חייהם.

חיל־האוויר עמד בפני מצב חדש: הוא הצליח לגבור על חיל־האוויר המצרי בכל ההתמודדויות ועתה הוטל עליו לגבור על הטילים הסובייטיים. היתה זו התמודדות קשה של מטוסים מתוחכמים מול מערכות מתוחכמות ועל הטייסים הוטל להוכיח לא רק יכולת־קרב ותקיפה אלא גם התחמקות מטילים שרדפו אחריהם לכל עבר. ואז, בסוף חודש יולי, בעיצומן של התקיפות החוזרות ונשנות, נערך הקרב המיוחל בין טייסים ישראלים וטייסים סובייטים. היה זה קרב

קצר שבו הוכיחו טייסי ה"פנטום" הישראלים עליונות מוחלטת כשעלה בידם להפיל ארבעה מטוסי "מיג" מצריים מוטסים על־ידי טייסים סובייטים. למעשה, היתה זו הפעם הראשונה שבה התמודדו טייסים סובייטים ישירות עם טייסים זרים מאז סיומה של המלחמה העולמית השניה. מהלך הקרב ותוצאותיו זכו לפירסום רב בכלי־התקשורת העולמית.

העתון הצרפתי "פיגרו" כתב כעבור ימים מיספר את התיאור הבא של סיום הקרב האווירי: "השמים היו בהירים והראות מצויינת. הקרב היה קצר במידה שלא תיאמן לגבי קרב אווירי. מיד בתחילת המיפגש פגעו שני טילים ישראליים מדגם "מאטרא" במנועי הסילון של שני "מיגים". בעבר השני הופלו שני "מיגים" באש תותחים. שלושה טייסים סובייטים הצליחו לקפוץ באמצעות כסא המיפלט, טייס רביעי התרסק עם מטוסו. מטוס חמישי שנפגע בקרב לא הופל והצליח להימלט כשהוא מותיר אחריו שובל עשן לבן. רק כעבור זמן יתגלה כי גם הוא נפל סמוך לשדה התעופה שלו. מוביל המבנה הסובייטי אשר הופל, קרא לפני קפיצתו ברדיו לעבר הטייס הישראלי שפגע בו: 'יהודי מלוכלך' ".

לא בכדי הוזמן כעבור ימים מיספר במטוס מיוחד לקהיר מפקד חיל־ האוויר הסובייטי, המרשל פאבל קוטחוב. התברר כי בואו היה קשור בהחלטת שלטונות הצבא הסובייטי להקים ועדת חקירה כדי שתבדוק את נסיבות הפלתם של ה"מיגים" שהיו מוטסים בידי טייסים סובייטים.

מומחי הגנה מערביים ראו סיבה נוספת לביקורו של קוטחוב: על הפרק עמדה שאלת חתימת הסכם הפסקת־אש בגיזרת התעלה. ישראל תבעה במפגיע מראש כי יש להנהיג פיקוח כדי להבטיח שהמצרים והסובייטים לא ינצלו את הפסקת האש לקידום מערכות הטילים עד שפת־התעלה. בעת ובעונה אחת פירסם העתון הביירותי: "נבא אלווטן", ידיעה מ"מקורות מוסמכים", שלפיה כבר הוקמו באיזור קידמי בקירבת התעלה שלושה בסיסי טילים ס.א.3. אותו עתון ידע לספר עוד כי למצרים הגיע משלוח מיוחד של מטוסי "מיג 21" המצויידים במנגנונים מיוחדים לתקיפת מטרות קרקע מגובה נמוך.

בראשית חודש אוגוסט, הופל מטוס "פנטום" באיזור איס־

מעיליה. לפי כל הסימנים היתה הפגיעה מטיל, אך אותה שעה לא היה ידוע עדיין איזה טיל פגע במטוס — ס.א.2 או ס.א.3.

זו היתה משמעות רבה, שכן אם אומנם נפגע המטוס מהטיל מהסוג השני פירושו של דבר שמכאן ואילך גוברת הסכנה למטוס.

בינתיים הודיעה ממשלת מצרים כי היא דוחה מכול וכול את ההצעה האמריקנית, שלפיה יפקחו ישראל ומצרים בעצמן על הפסקת האש בנימוק שאין מצרים מוכנה להסכים עם טיסות ביון של מטוסים ישראליים מעל לשטחה.

ב־7 באוגוסט גילה כתב לענייני תעופה של העתון הבריטי "דיילי טלגרף", א.י. דונאלסון, כי מלחמה אלקטרונית רבת־ממדים עומדת להיפתח בשמי המזרח־התיכון, בשעה שארצות־הברית פירסמה את תוכנית השלום שלה. "חיל האוויר הישראלי היה משוכנע בניצחונו במערכה אלקטרונית זאת בזכות קבלתם של קרוב ל־200 מכשירי שיבוש אמריקניים משוכללים ביותר, שנועדו לשמש אמצעי־נגד למערכת הטילים החדשה של הסובייטים", כתב העתון הבריטי רב־התפוצה. "האמריקנים מעוניינים מאוד לבדוק את אמצעי־הנגד האלקטרוני שלהם באורח מעשי, כנגד מערכת הטילים המשוכללת ביותר שיוצרה עד כה בידי הסובייטים". להלן סיפר דונאלסון כי הציוד האמריקני הותקן במכלים הנישאים מתחת לכנף של המטוס התוקף. המיתקן מזהיר את הטייס, שהוא נתגלה על־ידי מיתקן המכ"ם של האויב וכי קרן המכ"ם עוקבת אחריו. בעת ובעונה אחת משדר המיתקן באורח אוטומטי זרם של אותות נגדיים בתדירות של המכ"ם של האויב והדבר מעוות את הקרן.

סיכם העתונאי הבריטי: "בשעה שטיל האוייב משוגר לעבר המטוס — נדלק אור אדום על לוח המכשירים בתא הטייס, דבר המאפשר לו לפתוח בתמרונים חריפים הדרושים לצורך התחמקות מהטיל. מערכות מסויימות גם מפריעות את מכשירי ההנחיה הנמצאים בתוך הטיל וגורמים לכך שהוא מאבד את דרכו".

באותו יום אמר אלוף פיקוד הדרום לשעבר אלוף (מיל.) ישעיהו גביש: "לגבי שינויי ההערכות. הבעייה העיקרית מבחינתנו היא קידום טילים לעבר התעלה. בעייה משנית היא קידום ציוד וגייסות לצורך הכנה לצליחת התעלה. לפי הערכתי ניתן באמצעי המודיעין שלנו לפקח על מה שקורה בצד השני, לפחות בגיזרה של 50—40

ק"מ. גם בלי שמים פתוחים יש ביכולתנו לדעת מה קורה".

למה היו מכוונים דבריו ?

האם הוא התכוון למטוסים ללא טייס ("מל"טים") מדגם "פייר בי", שנרכשו במחצית 1970 על־ידי צה"ל מצבא ארה"ב — כפי שסיפרו העתונים באותה תקופה. אם אמנם כך היה הדבר, הרי שמטוסים בלתי־מאויישים אלה היו אמצעי רב־חשיבות בעידן המלחמה האלקטרונית במזרח־התיכון.

גביש לא פירט את דבריו ואיש מצמרת צה"ל לא טרח לעשות זאת במקומו.

פרט פיקנטי אפשר היה למצוא ב"סקופ" של העתון הלונדוני "גרדיאן": "ישראל מכינה מיבצע־שרבורג נוסף", כתב העתון; "היא מתכננת להטוף את 50 מטוסי המיראז' שלה החונים בשדה התעופה אי־שם ליד פריס".

אבל מאחורי הקלעים היתה המציאות פרוזאית פחות. נפילתם של מיספר מטוסי "פנטום" הטרידה לא במעט אחדים משרי הממשלה הבכירים. אחד מהם, השר ללא תיק ישראל גלילי, איש בטחון ותיק, העיר באזניו של עזר וייצמן, לאחר שהלה הפך למשך שמונה חודשים לשר התחבורה בממשלת ישראל: "אם לא נקבל את טילי ה'שרייק' יהיו לנו בעיות".

בכך הוא ביטא הלוך־רוח שהשתרש והלך בקרב שרי הממשלה ולא נקטע באיבו על־ידי שר הבטחון דאז משה דיין.

מפקד חיל האוויר לשעבר ניצל, איפוא, את עובדת היותו שר מן המנין בממשלה כדי להחדיר לחבריה תפישות חדשות, שהעיק־ריות בהן היו: אי כניעה לטכנולוגיה הסובייטית וקיעקוע המאחזים המצריים בתעלה.

בזכרונותיו כתב על כך עזר: בממשלה שררה, באופן טבעי, מועקה כבדה בגלל אובדן מטוסים ושחיקתו של חיל־האוויר. מוטי הוד, שהייתי שרוי איתו אז בוויכוחים לא קלים, בא יום אחד לדווח לממשלה. דרכתי לו על הרגל מתחת לשולחן ודחקתי בו: "מוטי, תעודד אותי, פה מריח ימי מאי—יוני 1967".

הוסיף עזר: "את מערך הטילים המצריים אפשר היה לחסל ב־1970. לשם כך היה צריך לנקוט יוזמות הרבה יותר מגוונות מאשר הפעלת חיל־האוויר בלבד. במערכה הזאת הכרח היה לשתף

את חיל־הרגלים ואת השיריון, יחד עם חיל־האוויר. מי שהגיע למסקנה כי אין לנו הכוח לעשות זאת קבע לראשונה בתולדות ישראל כי היא מתקפלת מפני עדיפותו של הנשק שבידי הערבים וחרץ את גורלה של המדינה לעמוד במלחמת יום הכיפורים".

פרק חמישי

המחדלים הראשונים

מחדלי מלחמת יום־הכיפורים החלו, למעשה, ב־7 באוגוסט 1970, היום שבו נחתם הסכם הפסקת האש בין ישראל ומצרים בחזית התעלה. באותו יום שישי בישרה ראש־הממשלה, גב׳ גולדה מאיר, לאומה את סיומה של מלחמת ההתשה — בתיווכה של ממשלת ארצות־הברית — ואת פרטי ההסכם שנחתם, האוסרים על מצרים להזיז את עמדות הטילים אל עבר שפת התעלה.

כעבור יומיים נתברר כי המצרים לא עמדו בהתחייבותם ובאישון הלילה קידמו את עמדות הטילים. ממשלת ישראל נהגה אז בחוסר־אונים והחליטה להעלים את האמת מעיני הציבור הישראלי. ככל הנראה הופעל עליה לחץ כבד מצד ממשלת ארצות־הברית, תוך מתן הבטחות בלתי רשמיות וכנראה גם בלתי מחייבות והיא הסתפקה בכך.

נסיונותיהם של מיספר עתונאים לפרסם עובדות אלו ברבים — נתקלו בחומת הצנזורה.

המצרים הפרו את הפסקת האש וקידמו את עמדות הטילים שלהם (הסכם הפסקת האש קבע במפורש: "שני הצדדים ימנעו מלשנות את הסטאטוס־קוו הצבאי בתוך האזורים המשתרעים 50 ק"מ מזרחה ומערבה לקו הפסקת־האש. אף צד לא יכניס או יקים מיתקנים צבאיים חדשים כלשהם באזורים אלה. הפעילות בתחום אזורים אלה תצטמצם לאחזקת המיתקנים הקיימים במקומותיהם

ובעמדותיהם הנוכחיים ולרוטציה של הכוחות הנמצאים באזורים אלה ולאספקתם").

ממשלת ישראל מחתה, אומנם, על כך והעמידה פני מרומה, אך בסופו של דבר מצא נשיא ארצות־הברית, ריצ'רד ניכסון, דרך לפצותה בצורת הבטחה להגדלת משלוחי הנשק. לעמדות הטילים הללו היתה השפעה מכרעת על שיקומה של מערכת ההגנה האנטי־אווירית בגיזרת התעלה ומה שחשוב יותר: היא שימשה נידבך מרכזי במסגרת תיכנונה של מלחמת יום־הכיפורים שהיה עדיין באותה תקופה ב"הילוך נמוך". היטיב להסביר זאת עזר וייצמן: "המכירה הגדולה החלה. הסכמנו לשבת בשקט ולהניח למערך המצרי לחפור תחת המטריה של הפסקת האש תמורת כך וכך מטוסים. מלחמת יום־הכיפורים התחילה נושמת".

העובדות בשטח דיברו בעד עצמן ומצאו את ביטויין בגיליוייו של שבועון התעופה האמריקני המהימן "אויאשיין וויק", אשר כתב חודשים מיספר לאחר שנכנס לתוקפו הסכם הפסקת־האש: "ישראל עורכת מחדש את כוחותיה הצבאיים בחצי האי־סיני, כנגד מערכת טילי קרקע—אוויר אדירה סובייטית—מצרית שהוקמה לאורך הגדה המערבית של תעלת־סואץ", גילה שבועון התעופה האמריקני. "מערכת טילים זו נחשבת למתקדמת ביותר בעולם, כשקרוב למחצית 600 טילי ס.א.2 "גודליין" וס.א.3 "גיסיה" של מצרים מרוכזת בסוללות הממוקמות ברצועה שרוחבה אינו עולה על 18 ק"מ לאורך של 125 ק"מ על גדת־התעלה. משקיפים צבאיים סבורים כי מערכת טילים זו הינה בלתי חדירה ומנטרלת ביעילות את זרועו החזקה של הצבא הישראלי: חיל־האוויר.

"הסובייטים עשו במצרים בשלושה חודשים את מה שלא עלה בידם לעשות בווייטנאם במשך שלוש שנים", ציין אחד המשקיפים. בחוסר רצון הגיעה ישראל למסקנה כי לא כדאי לסכן חיי אדם וציוד ולהיגרר לאותה טקטיקת לחימה כפי שהופעלה בתקיפותיה הקודמות. לאור ההיערכות המחודשת במערכות הנשק המשוכללות, יהיה שימוש הוזר בטקטיקות שהופעלו קודם לכן, כרוך באבידות לכוחות השריון והחי"ר הישראליים שינסו לחצות את התעלה במטרה להדביר את מיתקני הטילים, על מנת לאפשר חדירת מטוסים לתקיפה..."

השבועון הוסיף פרטים מאלפים על מערכות הטילים בגיזרת

התעלה. לדבריו הקימו מאז תחילת הפסקת האש טכנאים סובייטים במצרים 28 סוללות ס.א.2 ו־14 בסיסי ס.א.3, במערך הטילים החדש. סוללות אלו לווּ בתחנות מכ״ם לאתראה מוקדמת ולאזעקת מטוסי יירוט ומיספר תריסרים של תותחי נ״מ 23 מ״מ בעלי ארבעה־קנים.

מערך סוללות הטילים תוכנן כך שכל סוללה היתה מוגנת על־ידי עוד סוללה אחת לפחות ולעתים אף על־ידי שתי סוללות. כל סוללת ס.א.3 הגנה בממוצע על שתי סוללות ס.א.2. נתברר שלמרות הפרצות שהיו קיימות עדיין באזורים הצפוני והדרומי של התעלה, הוצבו הסוללות במערך שאיפשר הגנת כל הבסיסים האוויריים והערים הגדולות במצרים.

כל סוללת ס.א.3 כללה 8 טילים על ארבעה מישגרים זוגיים שהיו מותקנים על בסיסים המחוזקים לקרקע על־ידי תלת־רגל ומישטחי ייצוב. נתוני אזימוט וגובה למערכת נשק זו, שטווחה 27 ק״מ ותוכננה לפעולה נגד מטרות בגובה נמוך, היו מוזנים למחשב על־ידי שני סוגים של תחנות מכ״ם שאחד מהם מכונה ״לאוו בלאו״ ("Low Blow") והשני ״פלט פייס״ ("Flat Face"). לכל סוללה מכ״ם גילוי ומכ״ם בקרת אש, המותקנים בקרונות. כל מרכיבי הסוללה היו מדופנים בקירות בטון ובשקי חול. באחד האתרים הותקן קרון מכ״ם מסתובב שהיווה מערכת מרכזית לבקרת יירוט. כל אחת מסוללות ס.א.2 כוללת 6 מישגרים חד־טיליים שהיו מותקנים בצורה דומה לזו של סוללות ״גואה״, בעלי יכולת ניידות רבה.

סיכם ״אוויאיישן וויק״: ״שיבוץ הסוללות במערך ההגנה האווירית נעשה באופן המאפשר חפיפה של מכ״ם ואש נ.מ. גישה זו מסבכת את תיכנון שיטות התקיפה של הישראלים מאחר שתחנות המכ״ם — כך הם מאמינים — פועלים בתחומי שידור ובתדרים שלא השתמשו בהם קודם לכן במערכות הטילים הסובייטיות. את ה׳פנטום׳ ואת ה׳סקייהוק׳ מציידים במערכת טילים נגד מכ״מ מסוג ׳שרייק׳, נוסף למיכלול הציוד ללוחמה אלקטרונית. המפקדים הישראלים אינם סומכים ידיהם על ה׳שרייק׳ בגלל השימוש בתדרי שידור בלתי מוכרים, דבר המחזק את ההחלטה שלא לסכן מטוסים בתקיפה ראשונה״.

וכך, בשעה שהשלטונות האמריקנים ניסו להרגיע את ממשלת ישראל (אך נמנעו מלהציג בפניה את תצלומיהם של הלוויינים

האמריקניים שהחלו מצלמים בקביעות את היערכות הכוחות של ישראל ומדינות ערב), נשמעה סוף־סוף תגובתה של מצרים. עתוני קהיר לא טרחו כלל להכחיש את האשמותיה של ישראל בדבר קידום הטילים, אך ניכר היה שהעתונות המצרית שמחה על ההזדמנות להוכיח לגורמים שונים בעולם הערבי שדווקא מצרים היא הנהנית מהסכם הפסקת האש עם ישראל שרבים התנגדו לו.

"הצבא המצרי יושב מוכן עם האצבע על ההדק לקראת האפשרות הריאלית של התפוצצות הפסקת האש" — כתבו העתונים.

לשר הבטחון דאז משה דיין לא היתה דרך, בסופו של דבר, אלא להודות מעל בימת הכנסת בהתפתחות החמורה. "פנינו אל ממשלת ארצות־הברית", הוא אמר, "והעמדנו אותה על העובדות, על הפרה זו שנעשתה, ותבענו מנציגי ארצות־הברית להחזיר את הדברים למתכונתם הנכונה ולהחזיר סוללות אלו שהתקדמו לאחר שעת האפס למקומן הקודם".

דבריו של דיין והלוך־הרוח הכללי בישראל עוררו מורת־רוח גלויה בוואשינגטון. ההרגשה בחוגים בכירים במימשל האמריקני היתה שישראל לוחצת על ארצות־הברית כדי שזו תספק לה ציוד צבאי משוכלל, כגון מטוסי "פנטום" נוספים או ציוד אלקטרוני כמישקל־נגד לנשק שמוסקבה סיפקה לקהיר. העתון האמריקני "לוס אנג'לס", גילה בהקשר לכך: "מטוסי ביון אמריקניים שטסו מעל לאיזור התעלה, כדי לבדוק את מידת השמירה על הסכם הפסקת־האש, צילמו, אומנם, את סוללות הטילים שקודמו לאחר שהפסקת־האש נכנסה לתוקפה, אך אין בידי ממשלת ארצות־הברית צילומים משלה מהתקופה שלפני הפסקת האש. צילומים כאלה היו יכולים להוות הוכחה חותכת למועד שבו קודמו הטילים. הצילומים שצולמו על־ידי הלוויינים לא היו מעודכנים ונעשו יומיים או יותר לפני הפסקת־האש, אך לא בשעות האחרונות".

מסתבר שהממשל האמריקני העדיף להתחמק מלקבוע בבירור אם הפרו המצרים את הסכם הפסקת־האש ואף התעלם מצילומים שהוכנו על־ידי המודיעין הישראלי (כעבור זמן פורסם כי מטוס הביון הסודי ביותר של ארצות־הברית — "ס־71" — הופעל באיזור סואץ. מטוס המפתח מהירות של 3,200 קמ"ש, לווה בשני מטוסי ביון מדגם "יו 2".

בישראל גרמה בינתיים זעזוע הידיעה על מותו של טייס חיל־האוויר, משה גולדווסר, בשבי המצרי, מאחר שיום קודם לכן פורסמה תמונתו כשהוא חי ובריא. בישראל הובעה דאגה לגורלם של הטייסים הישראלים האחרים בשבי המצרי והסורי, אייל אחיקר, רמי הרפז, יצחק ניר, אבינועם קלדס, גדעון מגן, בועז איתן ופנחס נחמני (טייס פצוע, גדעון שוחט, הוחזר מהשבי המצרי במצב קשה לאחר שרגלו נקטעה).

הופעל לחץ ציבורי על הממשלה לעשות הכל כדי להביא לשיחרורם המהיר של השבויים.

בנסיונה להפיס את דעת הקהל הישראלי — הודלפו ידיעות לעתונות העולמית על כוונת ממשלת ארצות־הברית לפצות את ישראל על הזזת הטילים. המדובר היה בציוד מתוחכם מיוחד לניטרול הטילים הישראליים. מבחינות מסויימות ניתן היה לראות בפירסומים אלה בבחינת "שטיפת־מוח".

העתונאי הגדול הידוע ג'ון קמחי, כתב בעתון "איבנינג סאטר־דיי": "מאחר שארצות הברית וישראל מעוניינות מאוד להימנע מכל דבר שיפר את הסכם הפסקת־האש, הרי הפירוש הסביר היחיד להתחייבות האמריקנית החדשה היא כי ואשינגטון תספק לישראל טילים חדשים שיורכבו מחוץ ל'איזור המוקפא', לאורך תעלת־סואץ, אך יהיו מסוגלים להלום במיתקנים צבאיים לאורך התעלה. דבר זה, כרוך, איפוא, בהספקתם לישראל של טילים בעלי טיווח ארוך למדי ומסוג משוכלל יותר מאלה שפיתחו הישראלים עצמם. כן תקבל ישראל מערכות מכ"ם משוכללות לאיתור טילים המגלים את סוללות הטילים הסובייטיות על־פי קרני תחנות המכ"ם הסובייטיות".

אבל דעת הקהל לא נרגעה. להפך — בשלב מסויים נדמה היה שגורמים ישראלים מנסים "להכות על חטא" על הסתרת האמת ולעבור לקיצוניות שניה. כך, למשל, נערכה מסיבת עתונאים שבמסגרתה הופיע קצין בכיר אשר הציג תצלומים בפני הכתבים הצבאיים (תצלומים אלה פורסמו למחרת בעתונים והוקרנו על גבי המסך הקטן) וגילה, כי לפי הערכת צה"ל, קודמו למחפורות באיזור התעלה בין 6 ל־15 סוללות ס.א.2 המאויישות על־ידי צוותים מצריים אך מסתייעים ביועצים סובייטים. לעומת זאת נתברר כי בין הסוללות שקודמו בליל הפסקת־האש, לא היתה אף סוללה מסוג

ס.א.3, המופעלות על־ידי צוותים סובייטיים בלבד. אם כי צילומי אוויר גילו באיזור התעלה מחפורות המסוגלות לקלוט סוללות אלה, וייתכן שהסובייטים החליטו שלא להיכנס עדיין לתחום 30 הקילומטר מהתעלה, אך מצד שני העובדה שבשטח מצויות מחפורות מוכנות לטילים מסוג זה — יש בה כדי לשמש אור־אדום לצה"ל.

כעבור ימים מיספר היה מוכן המטה הכללי להודות כי אכן קודמו גם סוללות ס.א.3 וכי הצוותים הסובייטיים התקדמו לאיזור התעלה.

בעיצומו של הוויכוח על "מועד התקדמות הטילים" נשכחה כאילו עובדת־יסוד: הצבא המצרי עמד איתן על רגליו לפחות מבחינת ציוד — חרף המכה האנושה שספג במלחמת ששת־הימים.

נתברר שהסובייטים והמצרים שמו דגש מיוחד על חידוש ציודו של חיל־האוויר המצרי, מתוך הכרה ברורה שבכושרו של חיל זה תלוי כוחו של כל הצבא המצרי. לשיקום המהיר של חיל־האוויר המצרי סייעה העובדה שלא נהרגו טייסים רבים במלחמת ששת הימים, מאחר שמרבית המטוסים הושמדו כידוע על הקרקע.

ברשות חיל־האוויר המצרי היו כבר בשלהי 1970 כל כמות המטוסים שאיבדו במלחמה ואף יותר מכך. מתוך פירסומים שונים נתברר כי חיל־האוויר המצרי מנה כבר אז 550 מטוסי־קרב ועוד אמצעים אלקטרוניים חדישים (מיתקני בקרה ואהראה) והוגש לו סיוע סובייטי צמוד הן "בשמירת השמים הטהורים" בעומק השטח המצרי והן בהפעלת סוללות הטילים המתוחכמות בגיזרת התעלה. כוחו של הצבא המצרי, היווה, כמובן פיתוי מוחשי לסיבוב נוסף נגד ישראל. קשה היה להניח שהמצרים ישלימו לאורך ימים עם שלטונה של ישראל ב"אדמות הכבושות".

פרק שישי

מלחמה באופק

אילו היה קיים במרוצת השנים שחלפו בין מלחמת ששת־הימים ומלחמת יום־הכיפורים פחות זילזול בדברים שאמרו וכתבו מנהיגים ואישים ערבים — היו נעשים ללא ספק, שינויים מהותיים בקונ־צפציה הממשלתית.

כך, למשל, פירסם בחודש אוגוסט 1970 הפרשן הצבאי, ג'אמל חמדי בעתון הלבנוני "אל אנואר", תוכנית מצרית, של פלישה לשטחים המוחזקים בידי ישראל. על רקע של מהלכי מלחמת יום־הכיפורים, נראה כיום הפירסום הלבנוני תחת הכותרת "כוחות מצריים יחדרו לעומק סיני כהכנה לפלישה צבאית כוללת", כפנטס־טי. הפרשן כתב באקדמה למאמרו: "מקורות מוסמכים בקהיר מסרו כי עמדת מצרים כלפי הסדר במזרח־התיכון היא ברורה ואין להטיל בה שום ספק או דופי. מקורות אלה הדגישו כי מצרים ביססה את כל תוכניותיה על כך שכל הכוחות המצריים המזויינים יחצו את תעלת־סואץ ויגיעו לחצי־האי־סיני הכבוש, בכל מקרה שישראל תסרב לסגת באופן מלא מכל השטחים הערביים הכבושים. מקורות אלה הוסיפו כי כל הסימנים מעידים על כך שקהיר השלימה — או כמעט השלימה — את הכנותיה להגשמת מטרה זו".

להלן טען העתונאי הלבנוני כי הולכת וגוברת חשיבותם של כל המיפנים וההתפתחויות, אשר יתוספו לתוצאות המצב משני צדי תעלת־סואץ, לאור ההישגים אשר הושגו באותה עת, והם:

- הכוחות המצריים החלו נוטלים את היוזמה לידיהם, כאשר מל־חמת ההתשה הצליחה להתיש את ישראל הלכה למעשה.
- סגירת המרחב האווירי המצרי בפני כל הפעולות המיבצעיות של חיל־האוויר הישראלי בעומק החזית המצרית.
- הושלמה הצבתם של אמצעי ההגנה האווירית המצרית ובמקביל חוזקו יחידות טילי קרקע—אוויר מעל לחזית תעלת־סואץ, דבר שגרם להחלשת כוח ההתקפה של מטוסי ה"פנטום" וה"סקייהוק" שקיבלה ישראל.

על סיכויי המיתקפה המצרית הצבאית כתב חמדי בין השאר: "מומחים צבאיים מערביים, העזו יותר מפעם אחת ואמרו שאין זה מן הנמנע שהכוחות המצריים יפעלו בשלב הבא כדי לתפוס אזורי בליטה הנמצאים בצידה השני של תעלת־סואץ, וכי הפעולות הצבאיות שתבואנה לאחר מכן תהיינה מיועדות לחדור אל עומק הקווים הישראליים במסגרת פעולת חצייה מלאה. ידוע גם שאיזור קנטרה־מזרח נחשב לאחד האזורים החשובים לצורך הכיבוש. חשי־בותו האסטרטגית נובעת מכך שהוא מהווה מעין בליטת קרקע מאחר שהוא מהווה כיס מבודד של הימצאות ביצות 'סאל אלטינה' מאחוריו, ואזור החולות הרבים מדרום". הפרשן הלבנוני לא נמנע אף מלעמוד על היתרונות של הכוחות המצריים התוקפים והם: שטח פתוח לתזוזות, עריכת תמרונים רחבי־היקף ואיגוף לעומק, אפשרות להנחית מהלומת־פתע, תקשורת קווית ואלחוטית יעילה ועוד.

המגרעות שנראו לו היו: קשיי הסתתרות, אסוואה ושמירת הריכוזים, קשיים לוגיסטיים בעניין העברת הכוחות, הקושי לבצע פעולות הפירה והקושי לנוע מחוץ לדרכים ולכבישים בגלל החולות.

סיכם הפרשן הצבאי הלבנוני: "טבעי הדבר שלעליונות הצבאית תהיה השפעה רבה על גורל הקרבות בסיני. כוחות הקרקע שיהיו תחת חסות עליונית זו יהיו בעלי אפשרויות רבות יותר בסיור בקווי החזית, בו בזמן הם מעמידים את הצורך בעליונות אווירית במצב גרוע, בגלל התלות הרבה בעליונות זו".

העתון הלבנוני "אל אנואר" לא היה העתון הערבי היחידי שפירסם הערכות ודברי פרשנות לקראת הסיבוב הבא בין ישראל לבין מצרים (עם או בלי ארצות ערביות נוספות).

לעתון "אל־הרף" (בטאון החזית העממית) היתה דווקא הערכה שונה באותה תקופה — שלהי 1970. כתבו הצבאי סלים אמין טען כי דווקא ישראל היא שתנחית את המהלומה הראשונה באמצעות שלושה כוחות: חיל־האוויר, הצנחנים וחיל־הים.

על אופיה של "ההתקפה האווירית הישראלית הצפויה" כתב אמין בין היתר: "מטרת ההתקפה של חיל־האוויר תהיה להלום במטרות שלאורך אדמת מצרים, והם:

* עשרים ושמונה שדות תעופה צבאיים, אשר האוייב והמודיעין האמריקני טוענים כי הסובייטים מנהלים אותם כעת במצרים. החשובים שבהם הם: שדה־התעופה בני סואץ ומערב קהיר.
* הכביש הצבאי בין אלכסנדריה למערב קהיר, המשמש להעברת ציוד לצבא המצרי.
* ריכוזי השריון המצרי החשובים ביותר.

"ההתקפה הישראלית תחל בהשמדת טייסת של מטוסי טי.יו16. סובייטיים, המקיימים טיסות פיטרול מעל החלק המזרחי של הים־התיכון בין קפריסין לחופים המצריים וכן הפצצת ספינות הריגול האלקטרוניות הסובייטיות מול שארם־א־שייח', העוקבות אחר התנועות של חיל־האוויר, בסיני. פעולה זו תיעשה על־ידי חיל־הים. הפצצת שני יעדים אלה תביא לשיתוק אמצעי התצפית הקדמית של המערך הצבאי המצרי־סובייטי".

וכך סיכם ה"מומחה" הצבאי את הערכתו: "בעת ההפצצה הישראלית תועברנה יחידות הצי השישי לחלק המזרחי של הים־התיכון ומטוסי ה'פנטום' וה'סקייהוק' יקיימו 'מטריה אווירית' מעל ישראל שתסתמך על נושאות המטוסים האמריקניות ועל הבסיסים 'אצ'נה' (טורקיה), כרתים ויוון, השייכים לצבא האמריקני, וקפריסין השייך לצבא הבריטי".

בין אם ההכנות המצריות למלחמת יום־הכיפורים, אשר פרצה שלוש שנים לאחר מכן, החלו כבר אז ובין אם לאוו, יש לזכור עובדה מאלפת: כאשר ירש אנואר סאדת את גאמל עבדול נאצר, ב־28 בספטמבר של אותה שנה, הכריז הנשיא החדש כי אם לא יוחזרו האדמות הכבושות תוך פרק זמן סביר, לא יהסס לצאת למלחמה נגד ישראל.

אבל בישראל התייחסו ברצינות יתרה אל איומיו אלה של המנהיג החדש והאפור שנכנס לנעליו הגדולות של ה"ראיס". יחס זה ימשיך ללוות את סאדת גם בחודשים הבאים כאשר יחזור ויאיים בפתיחה במלחמה. בשלב מסויים יתקבלו אפילו איומיו בגיחוך וביטול על־ידי גורמים ממלכתיים בכירים בישראל.

כך, למשל, התבטא בחודש אפריל 1971 הרמטכ"ל דאז ושר המסחר והתעשיה כיום, רב־אלוף (מיל.) חיים בר־לב: "אין ספק

שמותו של נאצר היא אבידה ללא תחליף לערבים. הוא היה המנהיג בהא' הידיעה של העולם הערבי בתקופה המודרנית. היה בכוחו להפגיש מדינות וגופים בעלי אינטרסים נוגדים, לפשר ביניהם ולרתום את כולם למאמץ האנטי־ישראלי".

בר־לב סיפר באותה הזדמנות, כי כאשר נתברר לממשלת ארצות־הברית כי ממשלת מוסקבה ממשיכה לשלוח כל העת למצרים כמויות גדולות של ציוד משוכלל, ניאותה לספק לישראל כמות מסויימת של מטוסים, אך ללא חימוש ובלי פריטים מסויימים של ציוד משוכלל. כך נמשך המצב עד חודש מרס 1970 — החודש שבו חל השינוי הגדול בעמדת האמריקנים. "הם פתחו בפנינו גם את דלתות המחסנים וגם את הקופות", גילה בר־לב. "מאז ועד היום קיבלנו הרבה מאוד — גם ציוד כבד כגון מטוסים, טנקים ותותחים וגם ציוד קטן ומתוחכם".

במצב זה של חוסר ודאות לגבי הדרך שבה ילך נשיאה החדש של מצרים, נעשו מאמצים על־ידי מערכת הבטחון הישראלית להעמיק את הייצור המקומי של פריטי נשק מסויימים ולשקוד על פיתוחם של כלי נשק אחרים. אחד הבולטים בהם ללא ספק, היה הטיל הישראלי "שפריר". לידתו של טיל אוויר—אוויר אינפרא־אדום זה קשורה בחוסר האפשרות לרכוש את הטיל האמריקני "סייד ווינדר".

רשות הפיתוח — אמצעי לחימה (רפא"ל) של משרד הבטחון החלה בפיתוח הטיל שנים מיספר קודם לכן, אך דווקא בראשית שנות ה־70 ניתן היה לברך בשימחה רבה על המוגמר. עקרון פיתוחו של הטיל הוא כיום באמצעות אינפרא־אדום שאינו מחייב פיתוח מערכות מכ"מיות מיוחדות במטוס. התקנת מטוס לנשיאת טיל כזה הינה פשוטה למדי וכמעט כל מטוס יכול להתאים לכך ולהגן על עצמו מפני מטוסים מיירטים עוינים ולהפילם. אורכו של הטיל 2.5 מטר, קוטרו 16 ס"מ ומשקלו 93 ק"ג, שמהם 50 ק"ג משקל המנוע, 11 ק"ג משקל הגוף ו־4 ק"ג חומר נפץ. הטווח המיבצעי של הטיל הוא כ־5 ק"מ ותיקרת שילוחו 60 אלף רגל. משך פעולת המנוע — 5 שניות.

הסביר אחד מאנשי רפא"ל את עקרון פעולתו של הטיל: "בהינתן אות הירי, נפרצת סוללה המפעילה את מערכת ההנחייה.

כשהטיל מוכן לשיגור נשמע ציפצוף באוזניות הטייס. הקרינה האינפרא־אדומה של סילון מטוס המטרה חודרת לחרטום הטיל מבעד לעדשה ודרך תריסים מחורצים, שסיבובם קוטע את הקרינה לאותות — בהתאם לזווית הראייה של המטרה וקצב השתנותה. פקודות ההיגוי מועברות למערכת הניהוג, המפעילה ארבעה מיש־טחים 'כל טסים' בקידמת הטיל, המנהיגים אותו בסיוע ארבעה מרסני גילגול במייצביו האחוריים. מיטען הנפץ מופעל על־ידי מרעום מגע או מרעום קירבה, כאשר הטיל פוגע במטרה או עובר לידה".

במשך זמן־מה יישמר ייצור ה"שפריר" בסוד כמוס ורק השאיפה הכלכלית לייצא את ה"שפריר" לחו"ל, תרמה לחשיפתו לאזרחי המדינה.

מלחמת יום־הכיפורים תאפשר לטיל זה להוכיח את יכולתו ואת דיוק פגיעתו.

בחודש ינואר 1972 נתמנה רב־אלוף דוד אלעזר כרמטכ"ל התשיעי של צה"ל. בד בבד עם בחירתו הודיע שר־הבטחון דאז, משה דיין, כי הוא מצפה לכך שהוצאות הבטחון בשנת 1972/3 יסתכמו ב־6.25 מיליארד לירות, בתנאי שיתגשמו ציפיותינו בנושא הרכש של המטוסים מארצות־הברית. ברור היה כי המשא־ומתן שהתנהל באותה עת בין שתי הארצות בדבר רכישת מטוסים חדשים, עשוי היה להגדיל את התקציב מעבר לתחזית הנ"ל.

כאשר נשאל דיין על מישקלו של חיל־האוויר בתקציב הביטחון השיב: "בשנת 1967 נאמד ציודו של חיל־האוויר ב־120 מיליון דולר ואילו שוויו הנוכחי של הציוד עובר את ה־600 מיליון דולר. עליה זו של 400 אחוז בשווי ציודו של חיל־האוויר נובעת בעיקר מן העלייה במחירו של כל מטוס ולאו דווקא מעליית מספרם של המטוסים".

בינתיים הלכה וגברה התסיסה במצרים נגד אוזלת־ידו של המישטר. סטודנטים באינטליגנציה העלו סיסמות אנטי־אמריקניות קיצוניות ומחו גם על אוזלת־ידה של מוסקבה. אבל, המימשל המצרי נראה כאטום לתביעת ההמונים לקיים את ההבטחה של חידוש המלחמה בישראל. זאת ועוד: דווקא באותה עת, בחודש אפריל 1974 — הצליחו הסובייטים להביא להדחתו של מפקד חיל־האוויר המצרי, גנרל עלי בגדדי, אשר התפרסם בנטיותיו האנטי־סובייטיות

ובלהיטותו לחדש לאלתר את המלחמה בישראל תוך ביטחון מירבי בכוחו של חיל־האוויר המצרי.

בחודש יולי של אותה שנה חגגה מצרים את יום ה־20 למהפכת הקצינים. בחגיגות שנערכו ברחבי מצרים, הופיע הנשיא סאדת, כשהוא חדור ביטחון עצמי רב. הוא גילה לקול מצהלת ההמונים: "שנת 1971 היתה צריכה להיות שנת ההכרעה והיתה לנו כוונה ברורה לצאת למלחמה נגד ישראל לשחרור האדמות הכבושות. ברית־המועצות מנעה מאתנו את הדבר בעיקר על־ידי אי־הספקת נשק שביקשנו". לאחר מכן "זרק פצצה" בגלותו כי דרש את ממשלת ברית־המועצות לפנות תוך זמן קצר את יועציה הצבאיים ממצרים על מנת שיהיה לו חופש פעולה — להילחם בישראל.

בישראל נתקבלה הודעתו של סאדת באפתעה רבתי. חוגים מסויימים הזדרזו להביע שביעות רצון מה"תקר" שחל ביחסים שבין שתי המדינות.

אבל, לפרשנים שקולים יותר היתה גירסה אחרת. הללו טענו שעם סיומן של שיחות הפיסגה האמריקניות־סובייטיות שהתקיימו במוסקבה נתברר כי שאלת המזרח־התיכון כלל לא תפשה מקום נכבד בפיסגה כפי שקיוו המצרים. התעורר, איפוא חשש, שרוח הדו־קיום בשלום שריחפה על פיסגת מוסקבה, הביאה להתפתחות ולמרי־רות גוברת בחוגי הצבא המצרי, אשר חשש שלא זו בלבד שחיילים סובייטים לא יסייעו לצבא המצרי במלחמתו בישראל, אלא גם לא יגיעו למזרח־התיכון כלי נשק מסויימים שאותם תבעה במפגיע מצרים. הכוונה היתה בעיקר לטילי קרקע—קרקע המסוגלים לפגוע בערי ישראל ומטוסים חדישים היכולים להתמודד בהצלחה עם ה"פנטום".

בחודש אוגוסט 1972 פירסם המכון הלונדוני ללימודים אסטר־טגיים את הערכתו על סדרי הכוחות של מצרים וישראל. בסעיף האווירייה טען המכון כי לרשות חיל־האוויר המצרי 523 מטוסים, כולם סילונים ועשרות כני טילים ס.א.2 וס.א.3 ואילו לחיל־האוויר הישראלי 374 מטוסים, רובם סילוניים ו־48 כני "הוק".

זמן קצר לאחר מכן נראה היה שהמטה הכללי של צה"ל אינו מוטרד מהתמורות שאירעו במצרים. עובדה: נערכו דיונים לקצר את שירות החובה לגברים בצה"ל בשלושה חודשים.

בריאיון שנערך ערב ראש־השנה (19 בספטמבר) עם הרמטכ"ל הוא נשאל בין היתר: "במצב של קיפאון ושל התרחקות המלחמה, במה אתה רואה את משימתו של צה"ל ככוח צבאי?"

הרמטכ"ל: "במצב זה, אני רואה כהכרז ראשון במעלה לצה"ל ולמדינת ישראל להמשיך ולבנות צבא חזק. זאת אינה רק תוצאה של ראיית מלחמה קרובה או ראיית מלחמה רחוקה. דרוש לנו צבא חזק בראש וראשונה כדי להרתיע ממלחמה. כלומר להביא לתודעתם של מנהיגי ערב ושל עמי ערב, שאין להם סיכוי להגיע לפתרון כלשהו בשדה הקרב. דרוש לנו צבא חזק כדי למנוע פיתוי ממשי להפר הסדרים, אם נגיע אליהם, ודרוש לנו צבא חזק כדי לנצח, אם תפרוץ מלחמה".

"האם אין חשש שבמצב של הפסקת־אש ממושכת תוחלשנה נכונותו ועירנותו של החייל?"

רב־אלוף אלעזר: "האם תקופת הרגיעה יכולה לגרום לשאננות? — התשובה היא כן. יש חשש כזה, הוא קיים. בראש ובראשונה בציבור האזרחי. השאלה — האם בגלל הרגיעה אפשר להפחית את תקציב הבטחון, מצביעה על אי־הבנה מסויימת של הצורך להמשיך להיות בכוננות גבוהה, משום שאנו עדיין באמצע הדרך לקראת הסדר או שלום".

היתה, כמובן, סתירה בדבריו של הרמטכ"ל, שכן תוכנית צימצום השרות הצבאי שנועדה אף היא לחסוך הוצאות, תוכננה בתקופה שבה לא היתה צריכה לשרור שאננות.

כך או אחרת, לקראת סוף 1972 אירעו שני אירועים משמעו־תיים. הראשון: בצמרת הביטחונית המצרית נערך טיהור מקיף, ובין המודחים היה שר ההגנה סאדק. השני: סוללת טילים מצריים שהיתה מוצבת באיזור איסמעיליה, במרחק מיספר ק"מ מתעלת־סואץ, ירתה מיספר טילי קרקע—אוויר לעבר מטוסים של חיל־האוויר שערכו טיסה שיגרתית, כ־15 ק"מ מזרחית לתעלה. המטוסים לא נפגעו וחזרו לבסיסם, אבל ניתן היה לראות בכך אות־אזהרה לקראת הבאות.

הרמטכ"ל דאז, רב־אלוף (מיל.) חיים בר־לב, על סף פרישתו, אמר בתשובה לשאלה על השלכותיה של מלחמת ההתשה:

"סאדאת מדבר עתה על מיליון קורבנות מצרים במלחמה נגד

ישראל. זו לשון הדיבור של מי שמאמין ביכולתו לנצח? אם המצרים ייצאו עתה למלחמה, זה לא יהיה כמו בפעמים הקודמות, מתוך אמונה בסיכויי הניצחון שלהם, אלא מתוך חוסר ברירה".

הוא נשאל עוד: "האם זה יכול לקרות שוב, שנשמיד את חילות האוויר של האויב ונשיג עדיפות כזאת באוויר כמו ב־1967?"

תשובת בר־לב: "כן, בהחלט! אני איני מדבר על איקס שעות או על שני איקסים. אבל התוצאה תהיה כזו גם במלחמה הבאה, אם תפרוץ. המפתח לכל ההצלחה שלנו היא העדיפות האווירית, שהיא תנאי לחופש הפעולה האסטראטגי של צה"ל".

תוך כדי כך נמסר כי ברית־המועצות חידשה את משלוחי חלקי־החילוף לנשק הסובייטי שברשות המצרים.

היה ברור כי למרות שחלפה שנת 1972, פניה של מצרים למלחמה ולא לשלום.

פרק שביעי

מפקד חדש

בחודשים האחרונים של שנת 1972 היו תמורות רבות בפיקוד הבכיר של צה"ל. בזה אחר זה פרשו מהשירות, אלופי פיקוד, מפקדי חילות וקצינים בכירים בתפקידי מפתח. תפקידיהם אויישו במהירות על־ידי ממלאי־מקום צעירים בגיל ובניסיון וההרגשה הכללית לא היתה נוחה ביותר. כאשר עוררו החילופים התכופים ביקורת מסויימת, הסביר את מדיניותו הרמטכ"ל, רב־אלוף (מיל.) דוד אלעזר: "היו חילופים רבים ועוד יהיו. התהליך לא נסתיים; המדיניות היא שאנחנו חייבים לקיים רוטציה מתמדת, בפיקוד צה"ל, כדי לרענן את הפיקוד, כדי לקדם אנשים צעירים, כדי לאפשר התקדמות בלתי פוסקת. אנשים צעירים מביאים רעיונות חדשים, מקבלים תפקידים כאתגר חדש ומקנים תנופה לצה"ל". לא הכל הסכימו עמו, אך

כרמטכ״ל היתה לו לרב־אלוף (מיל.) דוד אלעזר, הזכות המלאה לבחור לעצמו את הצוות הקרוב שיהיה אמון על ביטחון המדינה.

במצרים עלה בינתיים הברומטר משבוע לשבוע, כאשר הנשיא סאדת חוזר ומזהיר ללא הרף כי מוצו כבר כל הדרכים להביא להסדר במזרח־התיכון ללא מלחמה.

שנת 1971 לא היתה ״שנת הכרעה״ ושנת 1972 לא היתה שנת ״שחרור האדמות הכבושות״ אבל שנת 1973 קיפלה בתוכה כבר בחודשים הראשונים סימנים שהיו יכולים להעיד כי משהו נרקם והולך, מתבשל והולך.

אילו היה המודיעין הישראלי מייחס חשיבות גדולה יותר לפעולות שונות שנעשו דווקא מעל פני השטח, כמו הניסיון להפשיר את היחסים בין ברית־המועצות ומצרים והמגעים התכופים במקביל בין מצרים וסוריה, היו מן הסתם, נמסרים נתונים שונים לצורך הכנתה של הקונצפציה שהינחתה והטעתה את ממשלת גולדה מאיר.

סאדת לא ניסה כלל להסתיר את כוונותיו והמשיך להכריז הכרזות מלחמתיות, שלא עשו, כמפורט לעיל, כל רושם בישראל. הוא עשה זאת בחודש ינואר 1973 בישיבה מיוחדת של מועצת הביטחון הלאומי, וחזר על כך בחודש פברואר בעיקבות ביקורה של משלחת צבאית סובייטית במצרים והדגיש זאת פעם נוספת בחודש מרס כאשר הוקמה במצרים ממשלה חדשה בראשותו (סאדת מינה עצמו גם כמושלה הצבאי של קהיר).

העתונות המצרית התייחסה לדבריו של סאדת ברצינות רבה, ופנתה להמוני העם לעשות את כל ההכנות הנפשיות לקראת הקרב המכריע עם ישראל. העתונים ציטטו את דבריו של נשיא מצרים אשר קבע כי ״אין מקום, אומנם, לזלזל בכוחה הצבאי של ישראל, אך אין גם מקום לייחס לה עוצמה רבה מדי״.

העתונות הבינלאומית לא פיגרה אחרי העתונות המצרית והחלה מקדישה מקום נרחב לציטוט איומיהם של סאדת וקציני המטה המצרי הבכירים. הנימה המשותפת היתה שמצרים החליטה לכפות על ישראל הסדר באמצעות מלחמה, לאחר שלא עלה בידיה להגיע לידי הסדר בדרך אחרת. הגדיל לעשות השבועון האמריקני ״ניוזוויק״. כתבו, ארני דה־בורשגרב, הידוע באהדתו לערבים בכלל ולמצרים בפרט, רמז בריאיון שפירסם עם סאדת כי הלה אמר לו ש״הכל

מגוייס עתה למלחמה נגד ישראל, מלחמה שהינה בלתי נמנעת".

טעות היא לחשוב כי השאננות הקיפה בישראל את כל הגורמים. מזרחנים בעלי־שם טענו כי סאדת נדחף למצב שאין ממנו נסיגה וכי הוא עצמו מבין שאם הוא הפץ להמשיך ולהחזיק ברסן השילטון ושלדבריו יהיה משקל כלשהו, עליו לצאת לפעולה מיידית נגד ישראל.

המודיעין הישראלי גילה עירנות אבל עדיין לא יכול היה להצביע על משהו מוחשי לכאן או לכאן.

בראשית חודש מאי, סיים את שירותי אלוף מרדכי הוד כמפקד חיל־האוויר. העתוגות הזדרזה לראיין אותו בנושאים שונים הקשורים בתפקידו כמפקד החייל שעליו הוטל להכריע את גורל המדינה במקרה של מלחמה.

בריאיון אשר פורסם בשבועון צה"ל "במחנה", הופיע, בין היתר, הקטע הבא:

שאלה: "האם הערכתך את הטייסים הסובייטים נשתנתה בעיק־בות קרב אוויר אתם?"

תשובה: "המעורבות הסובייטית הושפעה ע"י ההתשה. ההערכות המקצועיות שלי לגבי המיפגשים עם הטייסים הסובייטים אמרו, שהטייסים שלנו מיקצועיים הרבה יותר מכל טייס אחר בעולם ושהסובייטים הם בערך כמו כל טייס אחר. בשאלת המעורבות הסובייטית לא תציק לי עניין האיכות".

שאלה: "מה היתה עמדתך בסוגיית הטיפול בסוללות הטילים שקודמו על־ידי המצרים לאחר הפסקת־האש?"

תשובה: "למדנו לחיות עם המערכת הזאת. צריך לזכור כי ההזזה הסופית בוצעה רק לאחר שנכנסה הפסקת האש לתוקף. אילו המצרים חשבו שיוכלו להזיז את הטילים קודם לכן, בלי שיושמדו, היו עושים זאת. חופש פעולה אווירי מלא לאורך התעלה היינו מחזיקים בשיניים. בכלל, במלחמה בין מערך אופנסיבי לבין מערך דפנסיבי יש לאופנסיבי יתרון מראש. לו הייתי צריך לחסות בצילו של מערך דפנסיבי, כמו זה של הטילים, לא הייתי כל כך בטוח בניצחון".

שאלה: "האם אינך חושש מהטילים שקודמו לאיזור התעלה לאחר הפסקת האש?"

תשובה: "לא ראיתי בזה אסון ואינני חושש גם עתה שטילים סמוכים לאיזור התעלה יהיו בעבורנו מטרה קשה".

השאלה האחרונה שהוא נשאל היתה: "איזה חיל־אוויר אתה משאיר לנו?"

מפקד חיל־האוויר היוצא: "אני משאיר אחרי חיל־אוויר שבכושרו המיבצעי יכול להתחרות בטובים שבחילות האוויר בעולם ואני אומר: הכושר המיבצעי זה הכושר לחשוב, לתכנן ולבצע, הכושר ללמוד, להעריך, לתקן את השגיאות, להפעיל ציוד מודרני כמו שאנחנו מפעילים, ואנחנו מפעילים כיום את הציוד המודרני ביותר בעולם. אין היום ציוד מודרני יותר. אני חושב שאני משאיר אחרי חיל־אוויר גדול. גדול לא באורח יחסי, אלא גידול אבסולוטי. חיל־אוויר גדול שהוא מן הגדולים בעולם. חיל־אוויר שיודע מה שהוא רוצה ויודע לאן הוא הולך ויש לו עדיפות, שיש לו אנשים, אני משאיר חיל־אוויר גדול יותר במיספר אנשים מהחיל שאני קיבלתי".

האיש שנטל את הפיקוד על חיל־האוויר, אלוף בנימין פלד, כונה פעם "מנוע כפול", הן בזכות כושרו המיבצעי כטייס קרבי והן בזכות היותו מהנדס אווירונאוטי במיקצועו. המפקד החדש של חיל־האוויר מתבלט במיספר תכונות בולטות: חריף, תשובה מהירה, כושר ניתוח אנליטי בהיר, זכרון טוב, יסודי אך באותה מידה הוא גם תקיף, עקשן, קצר סבלנות ואינו סובל אנשים המתווכחים עמו. (ברוב המקרים מתברר כעבור זמן כי הצדק היה עמו). לאחר שנכנס לתפקידו, אמר פלד, הממעט להתראיין ואינו מודע כלל ליחסי־ציבור, כשני מפקדי החיל שקדמו לו: "לוחמת האוויר אינה רק ארפתקה אבירית ומרתקת. היא גם מכונה מורכבת שיסודותיה במדעי הטבע והפעלתה באנשים. אנשים הם היצור המסתגל ביותר בכדור הארץ. לולא היו כאלה, היתה חיה רעה אחרת אוכלת אותם מזמן".

הודשיים לאחר מלחמת ששת־הימים נכנס בני פלד למירוץ על תפקיד מפקד חיל־האוויר. מתחרהו אשר בא אחריו בתפקיד ראש מחלקת אוויר (טייס מס' 2 של החיל), תת־אלוף (מיל.) יחזקאל סומך היה בעל זכויות רבות ולא נעדר כישורים לפקד על חיל־האוויר. באותה תקופת המתנה, שבה נבחן מתחרהו, היה בני מחוץ לחיל־האוויר כמושאל לתעשייה האווירית בתפקיד בכיר, אבל

שהייתו מחוץ לחיל במשך תקופה יחסית ממושכת למדי, תיסכלה אותו לא במעט.

בסופו של דבר נפלה ההכרעה — בני פלד הקשוח והמבריק נבחר כמפקד חיל־האוויר, כחצי שנה לפני פרוץ מלחמת יום־הכיפורים.

זמן קצר לאחר מכן התעוררה "פרשה" סביב כוונתו של שר־הבטחון לשעבר, משה דיין, למנות את מוטי הוד כיו"ר מועצת המנהלים של התעשייה האווירית. למינוי זה התנגדו בחריפות עובדי התעשייה האווירית, אשר חששו מפגיעה חמורה במנהלה הנוכחי של התעשייה האווירית ומי שהיה אחד ממניחי יסודותיה — אל שווימר.

המאבק החריף והל'ך כשהחלטתו של דיין נחושה שלא להיכנע ללחצים של העובדים. בעיצומו של המאבק הופיע ספרו של ארנולד שרמן, לשעבר יועץ העתונות של התעשייה האווירית וכיום דובר "אל־על" — "ברק ברקיע".

בספר זה הופיע בין היתר הקטע הבא, המדבר בעד עצמו: "העתונות העולמית דיברה בהרחבה על דברים אחרים הקשורים בתעשייה האווירית הישראלית. השבועון 'אוויאישן וויק' פתח אפיק חדש לגמרי בדיווחו, תחת הכותרת 'ישראל חותרת לעצמאות במטוסי קרב'. 'ישראל תייצר מטוס־קרב משלה, "ברק". מטוס־הקרב החדש שלה יושתת על המיראז' 3/5".

הירחון האמריקני "יו אס ארמד פורסט מגאזין", כתב: "התע־שייה האווירית המקומית מספקת לחיל־האוויר של ישראל מטוסי קרב מדגם 'ברק' שהוא מזיגה בין גוף ה'מיראז' לבין מנוע ה'פנטום'. לדברי כתב־עת זה, התעשייה האווירית קיבלה שני מטוסים כאלה בחודש והמטוס נועד לשאת מטען בן שש טונות, מסוגל להגיע למהירות של 2.5 מאך ויכול להמריא ולנחות במסלולים קצרים". בחזקו את חוות הדעת של "אוויאישן וויק"", קבע הירחון הצבאי כי "ברק" הוא שילוב של מטוס הקרב הצרפתי "מיראז' 5" והמנוע ג'י 79 של ג'נראל אלקטריק, הקבוע ב"פנטום" וכי עשרים וארבעה מטוסים כאלה, מתוצרת מקומית, כבר משרתים בחיל־האוויר היש־ראלי.

בגליונו מספטמבר־אוקטובר 1972 פירסם השבועון האמריקני "ארדנאנס מגאזין" פרטים נוספים על אודות "ברק": "הניסיון

הישראלי הנועז ביותר — לבנות מטוס קרב על־קולי טרם הוצג לעיני העולם. המטוס הנקרא לפי שעה 'ברק' עובר ניסויי טיסה מאז אוקטובר 1970. על־פי השמועה הוחל בייצורו בראשית 1971".

היומון האיטלקי "קוריארה דלה סרה", היוצא לאור במילאנו, הכתיר ידיעה ראשית בכותרת: "סופר־מיראז' לישראל".

מחבר "ברק ברקיע" ציטט להלן מאמר שהופיע בעתון צרפתי נפוץ ושהוכתר בכותרת "סופר־דמיון או סופר־מיראז'?"

וכך הוא כתב בהקשר לכך: "בעל המאמר, דידי אפלבאום, לא הטיל ספק ביכולתה של התעשייה האווירית. 'דבר אחד ודאי', פסק, 'בכל הנוגע לכושר טכנולוגי, ישראל עומדת במקום הראשון במיספר תחומים. צרפת ביקשה את התעשייה האווירית לשתף פעולה עמה בשיכלול ה'קונקורד'. יתרה מזו, האמריקנים הציעו לתעשייה האווירית הישראלית לייצר 15 אחוז מן המרכיבים למטוס תובלה על־קולי חדש, שבונים האמריקנים לעצמם'. לדברי אפלבאום, אין כמעט ספק באשר לאפשרות הייצור של 'ברק'. הוא אף מתאר את המטוס: 'הוא נראה כמו מיראז' בעל הגאים אופקיים נוספים בצורת דלתה'. אחת הבעיות הטורדניות, בייצור מטוסים על־קוליים, היא מציאת המתכת המתאימה לגוף המטוס. בעל המאמר טוען כי הטכניון בחיפה פתר בעייה זו בתוכנית מחקר אינטנסיבית, שהתבססה על מתכת של טיטאניום, פלדה ואלומיניום. מסקנתו היא שישראל לא זו בלבד שבונה מטוס קרב חדש, אלא זינקה אל דור חדש של מבנה המטוסים".

ב־28 באוקטובר 1973, יומיים לאחר שתוכרז הפסקת־האש בעיקבות מלחמת יום־הכיפורים, יקדיש הירחון האמריקני "ארמד פורסס מגאזין", אשר צוטט לעיל, גליון מיוחד לישראל, ובו יקבע כי "לישראל יש שלוש תוכניות לייצור מטוסי קרב".

הבטאון רב־היוקרה ימנה את שלוש התוכניות:

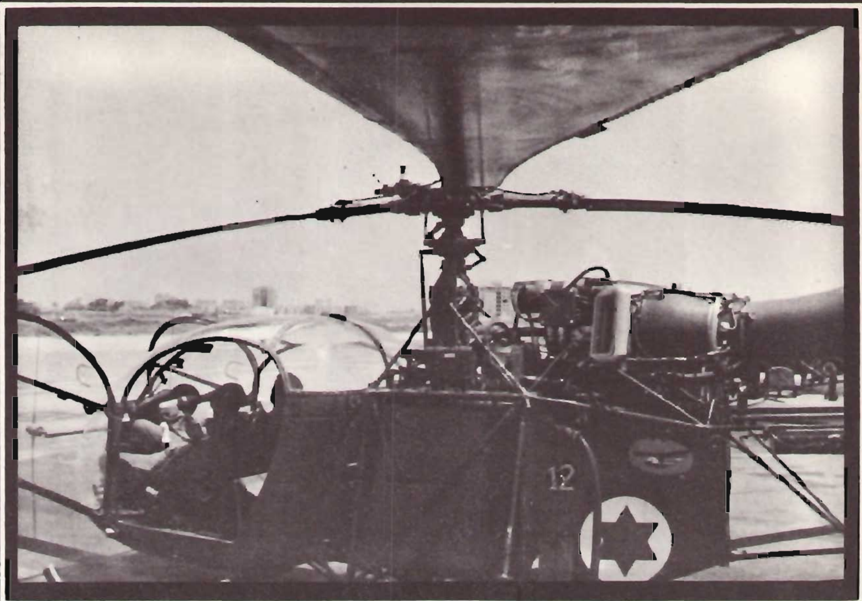
* ישראל שיפרה 60 עד 70 ממטוסי המיראז' שלה מדגם "ד־פי", על־ידי שהרכיבו בהם מנועי "ג'י־79" אמריקניים המותקנים בדרך כלל במטוסי "פנטום". הגנרל הצרפתי פייר גאלואר אמר כי "החלפת המנועים הם צעד הגיוני לחלוטין, מאחר שבדרך זו מאריכה ישראל את ביצועיו של המטוס, בהעניקה לו טיווח גדול יותר ומהירות נסיקה גדולה יותר".

"בל 206" — המסוק שעמל קשה במלחמה

מסוקי חיל־האוויר פעלו בכל הגזרות

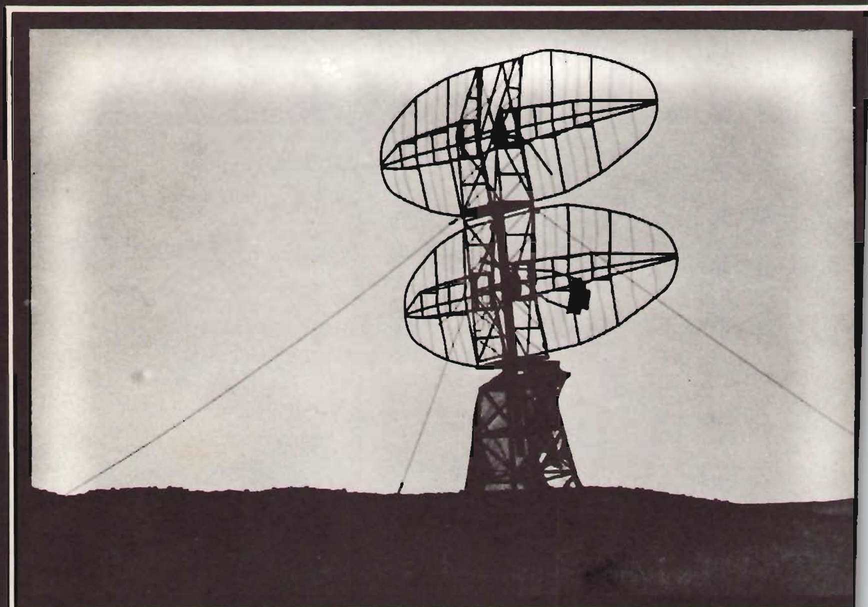
המסוקים הקלים שימשו למטרות רב־גוניות

שרידי מטוס מצרי

מיראז׳ 5״ חמוש למשימת תקיפה ויירוט

נת מכ״ם של המצרים

ש"ת אבו-חמד

פגיעות
במתקנים

פגיעה שדה־התעופה אבו־חמד במצרים

פיצוץ גשר דר' לפירדאן

פיצוץ גשר בפירדאן בגדות התעלה

* גירסה ישראלית משופרת של מטוס ה"מיראז'". גם במטוס זה התקינה ישראל מנוע "ג'י־79". בעניין זה כתב העתון האמריקני "ארדנס", כי כבר בתחילת 1973 היה לישראל להק מיבצעי של 24 מטוסים שכולם מדגם זה. מטוס ישראלי מקורי, המסתמך על הטכנולוגיה של מטוסי ה"מיראז' " וה"פנטום". בבניית מטוס זה מבקשת ישראל סיוע טכני אמריקני ניכר.

* זמן קצר אחרי מלחמת יום־הכיפורים יכתוב הבטאון האירופי לענייני תעופה "אינטראוויה": 70 מטוסי קרב 'ברק' מתוצרת התעשייה האווירית בישראל כבר נמסרו לחיל־האוויר והשתתפו במלחמת יום־הכיפורים. 'ברק' הוא בעל מהירות טיסה מירבית של 2.5 מאך וכושר נשיאת מטען של 6 טונות. הוא מטוס שמסוגל לפעול גם במסלולים קצרים ביותר.

ישראל מעולם לא הודתה או הכחישה את כל הפירסומים הללו.

פרק שמיני

המארב האווירי

בחודש ספטמבר אירעו שורה של אירועים, אשר היו יכולים לשמש עדות מסייעת לכך שמשהו מתבשל והולך בזירה הים־תיכונית. התעצמותו של הצי הסובייטי בים־התיכון גברה והלכה והגיעה באותו חודש ל־50 אניות — מחציתן לסיוע לוגיסטי, כדי שבעת צרה היו יכולים ללא קושי להכפיל את כוחם.

במקביל נתברר כי מטוסי סיור מצריים מרבים לבצע טיסות סיור "חצופות" בעומק השטח הישראלי בסיני. אירוע אחר שיכול היה לעורר תשומת־לב יתרה היתה סערה זוטא שפרצה בשווייץ סביב גילויים בדבר אימון טייסי מסוקים ערבים על־ידי חברה

שווייצית. להיטותן של מיספר מדינות ערביות, לרבות מצרים, להכשיר במהירות טייסי מסוקים יכולה היתה להעיד על כך שהטק־טיקה הצבאית הישראלית — הטסת כוחות קומנדו לביצוע פעולות מעבר לקווי החזית באמצעות מסוקים — אומצה על־ידי מפקדי החילות הערביים.

אירוע נוסף היה קשור בוועידת "המדינות הבלתי מזדהות", אשר נערכה בראשית אותו חודש באלז'יר. נשיא מצרים, סאדאת, השתתף באותה ועידה וניהל במסגרתה שיחות עם מיספר מנהיגים בולטים מהעולם הערבי — פייסל מלך סעודיה, בומדייאן שליט אלז'יריה ואחרים וגילה להם, לפי כל הסימנים את העומד להתרחש כעבור חודש. לשיחות אלו היה המשך בפגישה נוספת, הפעם בין סאדת ונשיא סוריה אסאד בקהיר, לבין מלך ירדן חוסיין. אלא שבפגישה זו קיבל המלך הירדני, כנראה, רמז קל בלבד על העומד להתרחש.

אבל, שני האירועים המרכזיים אירעו בזה אחר זה ב־12 וב־13 בספטמבר. האירוע הראשון היתה ועידת פיסגה ערבית שנערכה בקהיר ושבה סוכם סופית כי למדינות ערב לא נותרה דרך אחרת לשיחרור האדמות הכבושות אלא לפתוח במלחמה נגד ישראל. עיתויה של המלחמה, פרטיה וכל הצעדים האופרטיביים לקראתה לא נמסרו למשתתפי הוועידה. הנשיא המצרי והנשיא הסורי החליטו ביניהם כי לטובת הסודיות טוב שמספר האנשים שיידעו על המלחמה העומדת בשער יהיה מצומצם ככל האפשר (ואומנם, כעבור זמן יתברר כי גם למפקדים בכירים ביותר בצבאות מצרים וסוריה נמסר על מהלכי המלחמה זמן קצר ביותר לפני פתיחתה).

יום אחד לאחר הוועידה אירעה תקרית צבאית חמורה בגבול הצפון; התקרית אירעה בעיקבות טיסת סיור של מיספר מטוסים ישראליים סמוך לנמל הסורי לטקיה. הסורים הזניקו לקראתם כמות גדולה יחסית של מטוסי יירוט במטרה להפילם. בקרבות אוויר קצרים שהתפתחו, נפלו בזה אחר זה 13 מטוסים סוריים ומטוס ישראלי אחד. טייסו צנח למים, ונימשה על־ידי מסוק ישראלי בחברת טייס סורי שצנח אף הוא סמוך לו.

מאוחר יותר טענו הסורים כי חיל־האוויר הישראלי נקט שיטת "המארב האווירי", שלפיה מושכים מיספר קטן של מטוסים לאיזור

שבו מסתתרים מעליהם מטוסי יירוט וכאשר נוצר המגע מגיחים הללו מ״אי־שם״ ומפעילים את תותחיהים וטיליהם.

כדאי לצטט גם את העתונות הבריטית, המגלה עניין רב במזרח התיכון בכלל ובאירועים יוצאי־דופן בפרט. כך, למשל, טען העתון הלונדוני ״אובזרוור״ בעיקבות הקרב האווירי כי ״מומחים סובייטים נמצאים בסוריה במיספר שבאורח יחסי שווה למספרים במצרים בימי שיא המעורבות הסובייטית שם. הפלת 13 מטוסים בקרב האווירי היא ראייה חותכת לכך שהסורים אינם מסוגלים להפעיל את המערכות המתוחכמות של ההגנה האווירית. נראה שלמורת־רוחם של הסורים נמנעו הסובייטים מלהפעיל את מערך הטילים, כדי לא לסכן את הברית האמריקנית—סובייטית ביחס למזרח־התיכון״.

עתון אחר, ״דיילי טלגראף״, טען כי השלטונות הסוריים ״הזמינו״ את הקרב האווירי על מנת להגביר את המתח באיזור ולמצוא צידוק לעצמם לכל התפתחות צבאית שלא תבוא. עוד סיפר העתון מפי עד ראיה בבסיס חיל־האוויר הלבנוני קלאיאת, כי היו חדירות תכופות של חיל־האוויר הישראלי למרחב האווירי הסורי, אך בחודשים האחרונים נמנעו הסורים מתגובה.

העתון הצרפתי ״פרנס סואר״, לעומת זה, טען כי ״הפיקוד הישראלי רצה לבחון את מערך ההגנה של צפון סוריה״ — כאשר הופיעו המטוסים על גבי מסכי המכ״מ; הטייסים והמפקדים הסורים היו סבורים משום־מה, כי המדובר הוא בטיסות סיור ישראליות שיגרתיות כדי לצלם מן האוויר איזור בעל מיתקנים סודיים.

״היה חשש כי המטוסים הישראליים באו לתקוף בנמל לטקייה שבו פורקות אוניות סובייטיות נשק וציוד לצבא הסורי ולמחבלים״, הוסיף העיתון. ״הקרבות האוויריים התחילו במקום שהסורים לא ציפו כלל. מערך ההגנה הנגד־מטוסי היה מכוון לצד הדרומי ואילו המטוסים הישראליים שהצפינו מן הים — עקפוהו״.

בישראל נתקבלה התקרית החמורה כיום מוצלח ביותר של חיל־האוויר הישראלי. מאז מחצית חודש מאי של אותה שנה, כאשר טען המודיעין הישראלי כי קיימת סבירות נמוכה ביותר למלחמה עם מצרים וסוריה — ובאותה עת היה הצדק עמו — ״ירד מעל סדר היום — החשש לפריצתם של קרבות.

שר־הבטחון משה דיין הופיע ימים מיספר אחרי התקרית בין שני חילות האוויר בפני ציבור עובדים של מיפעל ביטחוני. בדברו על ההתפתחויות המדיניות והביטחוניות הצפויות באיזור אמר דיין בין השאר: ״לדעתי לא צפויה לנו מלחמה בעשור הקרוב, אבל אם בכל זאת מלחמה — אאסוף אתכם שוב כדי להסביר לכם מדוע״.

(דברים אלה פורסמו ב״מעריב״ ב־21.9.73. לאחר זמן־מה אחרי מלחמת יום־הכיפורים, כאשר יאשים מנהיג האופוזיציה ח״כ מנחם בגין את ראשי המדינה באי־גיוס כוחות המילואים, יכחיש דיין כי אמר אי־פעם את הדברים שצוטטו לעיל ויבקש את ח״כ בגין לומר ״היכן ומתי אמרם״. את הבטחתו למתן דברי הסבר לשואליו ״מדוע פרצה המלחמה?״ — לא יקיים שר־הבטחון לשעבר).

הרמטכ״ל רב־אלוף דוד אלעזר נתבקש להגיב על התקרית האווירית וכך הוא השיב (בראיון ששודר בגלי־צה״ל): ״תוצאות הקרב האווירי בין המטוסים שלנו לבין המטוסים הסוריים הן תוצאות המשקפות את יחס האיכות ואת העליונות שיש לטייסים שלנו כנגד הטייסים הסורים. עם זאת ברצוני להדגיש, שקרב האוויר נגד המטוסים הסוריים לא היה יזום על־ידינו. קרב האוויר הזה היה תוצאה של היתקלות בין מטוסים והוא התפתח והתרחב בהמשכו כתוצאה מהרצון שלנו לחלץ את הטייס שהיה במים. לכן, ההמשך של הקרב האווירי, לכן הזמן הממושך שלו ולכן ההיקף היותר גדול שלו. בכל מקרה אנחנו מקדישים מאמצים רבים ומוכנים לקחת סיכונים, כאשר מדובר בהצלת לוחם. וכך היה גם הפעם. אנחנו התמדנו לשהות בשטח, המטוסים שלנו הבטיחו את איזור הפעולה ועשינו הכל, תוך כדי סיכון, כדי לחלץ את הטייס״.

באותו ריאיון נשאל הרמטכ״ל שאלה רבת־משמעות: ״בעבר, הבעייה של הערבים לא היתה כל כך קבלת נשק, אלא היכולת לקלוט אותו ולהפעילו. האם יש שינוי בנידון זה, או שמא להיפך — אפשר לומר שבגלל התיחכום של כלי־הנשק יכולת ההפעלה שלהם פחתה?״

״יש הבדל גדול מאוד בין כושר הקליטה של צבאות ערב לבין כושר הקליטה שלנו. בין היכולת הטכנולוגית של צבאות ערב לבין היכולת הטכנולוגית שלנו״ — השיב רב־אלוף אלעזר. ״אנחנו נמצאים ברמה גבוהה הרבה יותר ולכן אין ספק שכושר הקליטה

שלהם לא יהיה דומה לכושר הקליטה שלנו, אבל יש להם כושר קליטה מסויים, מה גם שהם נעזרים הרבה יותר מאתנו, בייעוץ טכני. כלומר, כאשר הם רוכשים נשק הם מביאים מומחים והם פותחים בתי־ספר בעזרת המומחים ובאופן כזה הם מכשירים את המערך שלהם. למרות הוצאת המומחים הסובייטים ממצרים ב־1972 נשארו שם מדריכים ובאותם סוגי נשק שהם קולטים ואינם מספיק בקיאים בקליטתם, הם מקבלים מדריכים עד עצם היום הזה".

תקופת הרגיעה פגעה במידה מסויימת לא רק בירידה הבלתי פוסקת במתח המיבצעי בקווים, אלא גם בהצטיידותם של חילות צה"ל. מתוך נתונים סטטיסטיים שיפורסמו שבועות מיספר אחרי מלחמת יום־הכיפורים, יתברר, למרבה האפתעה הבלתי־נעימה, כי האספקה לחיל־האוויר לשנת הכספים 1973/4 נקבעה בשיעור של למעלה מ־50% מהתקציב המקורי. במחצית הראשונה של שנת 1973 היתה האספקה בהיקף נמוך מהמתוכנן לאותה תקופה.

אותה עת החלה מנחשת כבר סוכנות הביון האמריקנית את העומד להתרחש. במגעים התכופים בין ישראל לארצות־הברית היה דווקא הצד הישראלי הצד המרגיע, אשר ביקש לשכנע בדרכים שונות את ארצות־הברית כי המדובר הוא בתימרונים בלבד וכי אין נשקפת סכנת מלחמה. ראש אגף המודיעין לשעבר אלוף אלי זעירא, המשיך לטעון כי קיימת דרגת סבירות נמוכה להתלקחות מלחמה ויכול היה להסתמך כאמור על הערכה דומה חודשים אחדים קודם לכן כדי להוכיח שהצדק אמנם עימו.

אחד שחלק עליו — אף כי לא היה בתפקיד, היה ראש אגף המודיעין לשעבר אלוף (מיל.) יהושפט הרכבי, אשר קבע בהקשר לכך: "...אצלנו היתה טרגדיה אירונית. ההצלחה של המודיעין בחודש מאי 1973 הביאה נטייה לחזור על אותה הערכה בספטמבר—אוקטובר 1973 ומצד שני הביאה את הגורמים המחליטים לסמוך בצורה מוחלטת על ההערכה המודיעינית — ומתוך כך להסתכן. צריך לדעת כי אפשרויות האפתעה אינן עניין טכני אלא שורשן בטבע האדם ובמיגבלות תפישתו. גם לאפתעת יום־הכיפורים אפשר ליישם את כל או חלק מן הגורמים העלולים להעיב על חדות הראיה: משפטים קדומים, פחדים, ביטחון עצמי, אופטימיות לבעיות, התמוגגות מהישגים, אמונות ותפישות ודאיות. תפישותיהם של

מדינאים, מזרחנים ופרשנים היו שהערבים נוכחו לדעת כי לא יוכלו לחסל את ישראל וכי שוכנעו בכוח הארתעה של צה"ל ומשום כך לא יעיזו לפתוח במלחמה..."

להרכבי היה גם ווידוי אישי, שאותו פירסם במאמר תחת הכותרת: "ערפל השלום — הסתיר מלחמה". באותו וידוי גילה ראש המודיעין לשעבר: "כל מיפעל חיי מאז עזבתי את צה"ל היה להסביר את חומרת העמדות הערביות כלפינו, עומקן, הגורמים התומכים בהן והגורמים שישראל צריכה ללחום על קיומה. פה ושם דברי שיכנעו, אך בעיקרם נתקלו באוזניים אטומות ובהסתייגות". המשיך הרכבי: "כשהבאתי מובאות מדברי ערבים טענו שאני 'סלקטיבי' בלי שטרח איש להציג את הסלקציה שלי ולהביא את מה שהשמטתי מהמידגם שהצגתי. טענו שהרביתי לקרוא מדברי הערבים על הסיכסוך, שאבד לי כושר השיפוט..." (אחרי מלחמת יום הכיפורים יתבקש הרכבי לקבל על עצמו תפקיד של יועץ לאיסטרטגיה לשר הבטחון. הוא יענה בחיוב ויקבל המינוי).

שירותי הביון הסובייטיים גילו פעילות רבה באותו חודש. כך, למשל, חזרה ב־25 בספטמבר משלחת "סקיילב" לכדור־הארץ והביאה עמה סרטי צילום, אשר בוצעו בידי לווין ביון, ללא ספק, במזרח־התיכון, לשירותי הביון הסובייטיים על צעדים אופרטיביים שונים של הצבאות המצרי והסורי לעומת הכוננות האפסית של צה"ל. קשה להניח שדיווח מפורט על כך לא נמסר לנשיאי מצרים וסוריה, אשר קיבלו תמונה מלאה על המתרחש בצד הישראלי ערב ראש־השנה (28 בספטמבר) — עשרה ימים לפני שעת האפס — יום־הכיפורים.

טעות היא לחשוב, כמובן, שהביון האמריקני לא הצליח בסופו של דבר — באמצעות לווינים וסוכנים — לשים את ידו על תוכנית המלחמה המצרית.

העתון האמריקני "איוונינג סטאר" גילה כי סמוך לפרוץ המלחמה היו בידי הביון האמריקני שלושת השלבים המיבצעיים של המלחמה המתוכננת והם:

* צליחת תעלת־סואץ בכוח גדול בגיזרה המרכזית ובגיזרה הצפונית, והריסת "קו בר־לב" ממזרח למערב.
* התארגנות הכוחות לשם פריצה במעברי המיתלה והג'ידי ומשם פריצה לעבר רפידים.

* השתלטות על כל סיני וניתוק שארם א־שייח׳. התקדמות לעבר הגבול הבינלאומי.

לא קשה היה גם לעקוב מקרוב אחר התנועה הצבאית ההולכת וגוברת באזורי החזית.

לעומת זאת נכשל הביון האמריקני בהערכת כמויות הנשק והציוד הסובייטי שזרמו למצרים וסוריה. הצד הישראלי ניסה, כאמור, לשכנע את האמריקנים שוב ושוב כי המדובר ב״תימרונים״ בלבד. הסבירות הנמוכה נשארה בעינה, אליבא דמודיעין הישראלי.

אולי כדי להצדיק את הקונצפציה הישראלית עסקו היחידות המצריות בימים האחרונים של חודש ספטמבר בגיזרת התעלה באי־מוני צליחה, באמצעות סירות גומי וציוד גישור.

בישראל לא היתה כלל כוננות. חלק ניכר מקרב חיילי צה״ל בילו את זמנם בבתיהם בחופשת ראש־השנה.

איש לא העלה על דעתו כי הימים שבין כסה לעשור ינוצלו לתיכנון השלב האחרון והמכריע של המאבק ל״שחרור האדמות הכבושות״ — המלחמה.

נשיא מצרים אנואר סאדת, יגלה כשנה לאחר מלחמת יום־הכיפורים לעורך העתון ״אכבאר אל־יום״, מוסא צברי, בעת ריאיון עמו, בין השאר: ״הנשק הגיע ימים ספורים לפני המלחמה, במהלך המלחמה ואחריה, ממדינות רבות, אבל אנחנו השלמנו את התוכנית על בסיס הנשק שהיה ברשותנו. בכנסנו למלחמה מול עליונות ישראלית בתחום הטכנולוגיה, אבל כאשר העברתי במוחי את זכרון מלחמת ההתשה אמרתי לעצמי: ייתכן שבידיהם עליונות טכנולוגית, אבל השימוש היעיל בנשק ורוח הלוחם המצרי ואמונתו בשחרור אדמתו יש ביכולתם להשיג את הנצחון״.

פרק תשיעי

פיתוחו של מפציץ הקרב

נצחונו המזהיר של חיל־האוויר הישראלי במלחמת ששת־הימים, אשר הכריע את המערכה כבר בשעותיה הראשונות, עורר גלי הערצה בקרב אזרחי המדינה לטייסיו ומפקדיו. בפיקוד העליון של צה"ל ובדרג המדיני הממונה עליו היו הדעות חלוקות לגבי אופי התפקיד שימלא חיל־האוויר במלחמה הבאה, אם וכאשר תפרוץ.

הכל היו, אומנם, תמימי־דעים עם כך שחלקו של חיל זה ימשיך להיות מרכזי בכל מלחמה, אך היו הערכות שונות לגבי אופיה ומהלכה של המלחמה.

היו כאלה שטענו, בתקופה שקדמה למלחמת יום־הכיפורים, כי חילות־האוויר של מצרים וסוריה הפיקו את מלוא הלקחים ממלחמת 1967 וכי "מהלך פתיחה" דומה ייתקל בקשיים רבים ויעלה באבידות ניכרות בטייסים ומטוסים. דעה זו הסתמכה על כך שמטוסי היירוט וההפצצה של צבאות מצרים וסוריה שוב אינם חשופים לתקיפת־פתע ומוצאים להם מיסתור קבוע במיבנים תת־קרקעיים מיוחדים יצוקים בטון מזויין ובלתי חדיר. גם הפצצת מסלולי שדות־התעופה הצבאיים לא נחשבה למלאכה קלה בגלל מערכות הטילים והאש הנ.מ. שהקיפו אותם מכל עבר, בנוסף לתפקיד ההגנה שנועד להם למלא באזורים אחרים ליד מיתקנים אסטרטגיים.

אחרים האמינו כי חיל־האוויר הישראלי מצא פתרונות ודרכים כדי להכריע את המלחמה בראשיתה, בתנאי, כמובן, שתינתן לו האפשרות להנחית את מכת־המנע הראשונה.

בעלי שתי הדעות יצאו מתוך הנחה שכוחות השריון והיבשה של צה"ל יהיו נכונים וערוכים בכל מקרה לשאת בנטל מרכזי במלחמה כדי להביא להכרעה הסופית וכדי לסייע בבלימה במקרה של התקפת־פתע של צבא ערבי אחד או יותר.

מפקדו־לשעבר של חיל־האוויר, אלוף (מיל.) עזר וייצמן, הזוקף לזכותו את הכנתו של חיל־האוויר למלחמת ששת הימים, יחווה את דעתו בהקשר לכך, זמן־מה אחרי מלחמת יום־הכיפורים: "את

מיבצע 'קדש' ואת מלחמת ששת־הימים איפיינה שליטתו של חיל־האוויר בשמיים עוד בשלבים המוקדמים של הקרב. זה היה בהתאם למחשבת היסוד שבכמות לא נוכל להתחרות ועלינו להשיג איכות. למשל על־ידי יכולתו של חיל־האוויר לנטרל מיד את חילות־האוויר של האויב ולהיכנס לקרב משותף, עם חילות היבשה והים. אפילו אם היינו נותנים מכה מקדימה במלחמת יום־הכיפורים, שלא היתה נחוצה, לדעתי — לא היה משיג חיל־האוויר את ההישג של יוני 1967".

וייצמן לא היסס להעיר הערה חמורה ובעלת משמעות הקשורה בהכנתו של חיל־האוויר למלחמת יום־הכיפורים: "אחר מלחמת ההתשה, שהיתה האיתות הראשון לשינוי טקטיקה ולהתפתחות מלחמת היבשה והטילים של מצרים, המשכנו להיות שאננים", הוא אמר. "במקום להפיק לקחים, טפחנו על הכרס, אמרנו 'ניצחנו' והלכנו הביתה. ובכן, דעתי היא שבמלחמת ההתשה לא ניצחנו אם גם לא נכשלנו, אבל למרבה הצער מלחמה זו לא הדליקה לא נורה אדומה, ואפילו לא נורה צהובה, לגבי הכוננות החדשה שצריכה היתה להיות בצה"ל, במיוחד לגבי חיל־האוויר".

אלוף מרדכי הוד, אשר ירש את וייצמן בפיקוד על חיל־האוויר והוליך את החיל לניצחון מלחמת ששת־הימים, ונטש את תפקידו חודשים מיספר לפני מלחמת יום־הכיפורים, היה בדעה כי במלחמה הבאה ההכרעה לא תהיה מהירה כפי שהיתה במלחמת ששת־הימים, אך אין ספק שחיל־האוויר הישראלי חייב להכות את המכה הראשונה.

מפקד חיל־האוויר הנוכחי, אלוף בנימין פלד, יבהיר אחרי מלחמת יום־הכיפורים: "האמנו כי חיל־האוויר לא יצטרך למלא את תפקיד הבלימה, אבל הפעם זה קרה. במלחמה זו ביצענו פי מיספר גיחות בהשוואה למלחמת ששת הימים. צריך לזכור, כי כל מיספר גיחות תקיפה, היום היא פי מיספר יותר משמעותית מאשר אז, בגלל סוגי החימוש וכמות החימוש של כל מטוס, ומעל הכל בגלל הבעיות הסבוכות שיוצרים הטילים".

בשל אופיה של המלחמה הבלתי צפויה, שונים במקצת היו פני הדברים.

בימים הראשונים של חודש אוקטובר, הימים שבין כסה לעשור,

המשיכה לשרור השאננות בקרב אזרחי המדינה. אותה שעה קיבל הפיקוד הצבאי המצרי בחזית התעלה אתראה מוקדמת כי פעולה צבאית בהיקף רחב תיתכן בקרוב מאוד.

המודיעין הישראלי "הריח" אומנם, כי משהו עומד להתרחש, אבל הדירוג של סבירות נמוכה לפרוץ מלחמה עדיין היה בתוקפו.

אלוף (מיל.) דן לנר, שכיהן בשעתו כמפקד הכוחות המשוריינים בסיני, ישוב אחרי המלחמה בתשובה לשאלה, האם היו כוחות צה"ל ערוכים לקדם פני הרעה בתקופת שירותו: "בהחלט, היו תוכניות מצויינות למקרה של ניסיון מצרי להתקפה מסיבית, לאורך 160 הק"מ של תעלת־סואץ. כאשר אהרון יריב היה ראש אמ"ן שאלתי אותו תמיד: 'לאיזו אתראה אנו יכולים לצפות?' הוויכוח היה אם תהיה לנו אתראה של 24 שעות או של 48 שעות. אני הבעתי אתראה של 48 שעות, אבל הוא סירב להבטיח לי. הוא אמר כי יש סיכויים כאלה, אבל 24 שעות זה בטוח".

ביטחון זה לא עמד במיבחן המציאות. יתרה מזו: לחיל־האוויר הישראלי לא היתה הערכה מדוייקת לגבי מידת־ההשפעה של מערך הטילים הצפופים על יכולת הביצוע של חיל־האוויר מחד גיסא, ועל היכולת להגיש סיוע צמוד לכוחות הקרקע מאידך גיסא.

רק עתה מתברר מה היה היקף מערך ההגנה הנ"מ באיזור תעלת־סואץ. המכון ללימודים אסטרטגיים בלונדון, הידוע באינפור־מציה הטובה שברשותו, טען כי מערך זה כלל 650 טילי קרקע—אוויר סאם 2 וסאם 3 הנייחים וסאם 6 הנייד. מיספר גדול של תותחי נ"מ בקוטר 23 מ"מ ו־57 מ"מ וכן טילי סאם 7 שהוא משגר באמצעות מיתקן המופעל על־ידי חי"ר מתוך מהפורות ותפוצתו הגיעה לכדי 30 קני שיגור לכל גדוד.

פרשני המכון, בעלי המוניטין, יסבירו אחרי המלחמה: "הסאם 2 הופעל עוד בווייטנאם ומיספר כני שיגור וטילים מסוגו נרכשו על־ידי צה"ל במלחמת ששת־הימים, כך שצופן המכ"ם שלו היה ידוע. אפש־ר והדבר נכון גם לגבי סאם 3, אך לא כן לגבי סאם 6, שבמלחמה זו היתה הופעת הבכורה שלו בזירת הקרב והפרטים שהיו בידי ישראל היו דלים למדי עם טווח החל מרום נמוך וכלה ברום של 50 אלף רגל. הטיל סאם 6 ניתן גם להכוונה בעין ועל כן הוא יעיל למרות אמצעי־נגד אלקטרוניים, אך עדיין לא ידוע אם

אמצעי־הנגד האלקטרוניים או טילי אוויר—קרקע של ישראל יעילים דיים. הכף נטתה, איפוא, נגד מפציץ־הקרב במלחמה זו.״

חמישה ימים לפני שחצו המצרים את תעלת־סואץ והסורים התקדמו לעבר הקו הסגול, סבב לווין ריגול סובייטי מעל זירת הקרבות. דיווחיו היו, ללא ספק, מעודדים ביותר: בשתי החזיתות — הכוננות בצה״ל היתה אפסית. עדיין לא חדרה ההכרה שיכולה לפרוץ מלחמה בחודש הרמדן — או ביום הכיפורים. מיבצעי הטעייה שונים המשיכו להסיח את דעתו של המודיעין הישראלי.

שלושה גנרלים מצרים יספרו אחרי המלחמה בספר משותף, ״מלחמת הרמדאן״, כי ההטעייה המעשית בפני חיל־האוויר הישראלי החלה במחצית שנת 1972. ״אחד המפקדים הישראלים הכריז שלא נשקפת סכנה מ׳יער הטילים שלנו׳, בידינו כל האמצעים לשיתוק הטילים״, יכתבו המפקדים המצרים הבכירים, ויוסיפו: ״אצלנו הוציא גנרל פהמי הוראות לאנשים להתכונן לחידוש הקרבות במועד בלתי ידוע. הוא הזהיר אותנו מפני הנשק המודרני שבידי ישראל, כמו אמצעי שיבוש אלקטרוניים במטוסי ׳פנטום׳ ובתחנות שעל פני הקרקע. הוטל עלינו להתגבר על השיבוש. כיצד? זהו סוד שאין לגלותו היום, מאחר שאפשר יהיה להשתמש בו מחר״.

בחזית הצפונית היתה עירנות יותר. אלוף הפיקוד יצחק חופי הרתיע על היערכות של השיריון הסורי לתקיפה מיידית. ״הששתי מאוד שמלחמה כזו עומדת לפרוץ״, הוא מספר כיום. ״זמן קצר לפני המלחמה תיגברנו בכוח נוסף והיתה לזו חשיבות קריטית, אבל לא הגענו למצב של הכוח המלא לפי התיכנון. אבל ההרגשה וההנחה הבסיסית שמלחמה כוללת אינה עומדת לפרוץ, דבקה אף בנו״.

הכוננות בפיקוד צפון החלה למעשה אחרי הפלת 13 המטוסים הסוריים ב־1 בספטמבר. התעורר חשש שהסורים יגיבו בחריפות על פגיעה כה חמורה ביוקרתם.

אלוף מרדכי הוד טען ימים מיספר לפני המלחמה, כי היה הכרח להפיל את 13 המטוסים הללו משום שהסורים מדברים וחוזרים ומדברים על מלחמה ונדמה להם אפילו שהם מוכנים לקראתה. הפלת 13 ממטוסיהם ״לימדה״ אותם שאין זה כך והרתיעה אותם ממלחמה נוספת, שתהיה בעבורם ארפתקה מסוכנת — הסביר הוד. מה שהוא לא לקח בחשבון באמרו זאת, הוא שכוח הארתעה הישראלי נפגע

קשות בתקופה שקדמה למלחמת יום־הכיפורים. על כל פנים, ״התס־ריט״ שקדם למלחמה תאם בדיוק את התיכנון המצרי—סורי המשו־תף, בידיעתה המלאה, לפי כל הסימנים, של ברית־המועצות.

מ״תסריט״ זה, המבוסס על פירסומים של מקורות חוץ ומקורות ערביים, מתברר ב־1 באוקטובר, נערך דיון סופי בתוכניות המלחמה כדי להגישן לאישורם הסופי של הנשיא המצרי והנשיא הסורי. שר־המלחמה המצרי אחמד איסמעיל אמר שאחד התנאים המוקדמים שעליהם חשבו מתכנני התוכנית, היה מניעת השימוש באיי הים האדום נגד מטרות מצריות וחסימת האפשרות בפני ישראל לפעול באוויר וגם מבסיסם באתיופיה.

למחרת, ב־2 באוקטובר, טס איסמעיל לדמשק לשם תיאום הפעולה בין מצרים וסוריה ולקביעת שעת־האפס. בעת הפגישה לא היה ברור עדיין אם תהיה זו שעה 2 בצהרי יום־הכיפורים — כפי שדרש סאדאת — או בשעה 6 בערב באותו יום, כפי שהציעו הסורים.

ב־3 באוקטובר עשו משקיפי או״מ ניסיון להגיע לנקודת הבי־קורת בקווים הקידמיים בחזית הסואץ, אך את הסיור ביטלו השל־טונות המצריים והודיעו כי מחמת תאונה קטלנית נחסמה הדרך המוליכה לאיזור.

ביום חמישי, ה־4 באוקטובר, החל מיבצע הפינוי הגדול של המומחים הסובייטים ובני משפחותיהם מקהיר ודמשק במטוסי־ענק סובייטיים שהגיעו מברית־המועצות. באותו יום נפגשו בניו־יורק שר־החוץ הישראלי לשעבר אבא אבן ושר החוץ האמריקני ד״ר הנרי קיסינג׳ר וניהלו ביניהם שיחה על המתרחש במזרח־התיכון. השניים הישוו ביניהם את ההערכות המודיעיניות שברשותם והגיעו למסקנה משותפת: אין חשש לפריצת מלחמה. היה זה הישג למודיעין היש־ראלי שהצליח לשכנע את המודיעין האמריקני בהעדפת ״הסבירות הנמוכה״, חרף התצלומים שהיו בידי סוכנות הביון האמריקנית המרכזית.

ראש הממשלה דאז, גב׳ גולדה מאיר, היתה ערה להתפתחויות אלו.

״ביום רביעי, ביום חמישי וביום שישי, פעמים אחדות שוב ושוב כאשר שמעתי את הדו״חות של המומחים״, היא תספר כעבור

זמן, לאחר שתפרוש מתפקידה בלחץ דעת הקהל במדינה, "חזרתי ואמרתי: מה שקורה מזכיר לי יותר מדי את 1967 בזמן ההמתנה. גם אז המומחים אמרו שזה לא מערך אופנסיבי אלא מערך דפנסיבי. היו לי חששות, אבל הרגיעו אות ש־1967 זה לא 1973, ושוב חזרו ואמרו שלא סביר שתהיה מלחמה. בכל זאת, בימים אלה חיזק הרמטכ"ל את המערך הצבאי שלנו והיתה לכך חשיבות במלחמה. אי־אפשר, ממש אי־אפשר, מפני שזה מאוד לא פייר להלל את הביון שלנו כאשר הוא מצליח והערכות שלו מתקיימות ולהוריד אותו תהומה כאשר הוא טועה, אף־על־פי שכאשר הוא טועה זה רע, רע מאוד".

ביום ו', ה־5 באוקטובר, הסתיימה פעולתה של "הרכבת האווי־רית הסובייטית", שהיתה, כפי שהסתבר מאוחר יותר, אחד הסימנים הבולטים ביותר למלחמה העומדת לפרוץ.

סוף־סוף נדלק האור האדום בערב יום־הכיפורים והתעוררה שאלת גיוס כוחות המילואים במלוא חריפותה.

חיל־האוויר הועמד בכוננות מלאה. חיל זה הוא אחד החילות הבודדים בצה"ל שמרבית אנשיו הם אנשי הצבא הסדיר, ואין, איפוא, צורך להמתין פרק זמן מסויים להיערכותו.

מטוסי "מיג 25" מוטסים על־ידי טייסים סובייטים ערכו טיסות־בקרה מוגברות של הרגע האחרון כדי לוודא סופית שישראל אומנם לא נקטה צעד מחוייב המציאות כדי לקדם את פני השואה הבאה עליה.

באותו יום שישי, ערב יום־הכיפורים, הראו לאלוף (מיל.) אריאל שרון, מפקד אוגדה בחזית הדרום, צילומי אוויר מעודכנים שצולמו על־ידי טייסי חיל־האוויר. "כאשר התבוננתי בהם", הוא סיפר, "ראיתי מיד שתוך יום־יומיים תפרוץ מלחמה".

פרק עשירי

יחסי הכוחות באוויר

מאז תום מלחמת התתשה היה חיל־האוויר הישראלי מוכן במלוא עוצמתו לקראת "המלחמה הבאה" — למרות הדו"חות המודיעיניים על "סבירות נמוכה" של פרוץ הקרבות. בשלהי שנת 1973 היו צוותי האוויר והקרקע נכונים לפעילות מיבצעית מיידית. החיל קיבל את העדיפות הגבוהה ביותר בצה"ל בכל התחומים — פיתוח אמצעי לוחמה, ציוד, כוח אדם, תחמושת וכל אמצעי העזר.

בבסיסי החיל התאמנו וחזרו והתאמנו הטייסים בכל סוגי התקי־פה האפשריים: בקרבות אוויר, בסיוע לכוחות קרקע, ומעל הכול בהתחמקות מטילים ומאש נ"מ. מועד פתיחתה של "המלחמה הבאה" לא היה כתוב על קירות הטייסות, אבל למפקדים הבכירים והזוטרים ולטייסים עצמם היו דעות מגובשות לגבי אופיה של המלחמה הבאה, אם וכאשר תפרוץ.

"בטאון חיל־האוויר" ערך מישאל מיוחד בנושא זה בקרב שורה של טייסים. התשובות, שפורסמו בגליון החגיגי במלאות 25 שנים לחיל־האוויר (ביולי 1973), שיקפו את הלכי־הרוח ודיברו בעד עצמן. הרי תמצית אחדות מהן:

מפקד בסיס ראשון השיב: "המלחמה הבאה תהיה מורכבת יותר, חריפה יותר, תקיפה יותר, בקצב גדול יותר מבעבר, עם מסות וכמויות גדולות יותר בשני הצדדים. יש לצפות שמטוסי האויב ינסו להטריד את מטוסינו יותר מבמלחמות הקודמות, וכתוצאה מכך יתפתחו קרבות־אוויר רבים יותר. בהתחשב בהפרשי הפערים, סביר להניח שמטוסי האויב יופלו כאותו יריב בעבר".

מפקד בסיס שני: "המלחמה הבאה איננה כתובה על נייר אחד, אלא על ניירות רבים. חיל־האוויר יתן מכה מהירה ומוחצת כדי שהאויב יבין כבר מהמכה הראשונה שלא כדאי לו להמשיך. המלחמה תהיה מורכבת הרבה יותר בגלל ריבוי המערכות המתוחכמות והטי־לים אצל האויב. כרגיל, תהיה דרך לחימתנו בלתי שיגרתית".

מפקד טייסת "מיראז'": "בפעם הבאה אם יוחלט על מלחמת

הכרעה כוללת — יוכל חיל־האוויר לבצעה. ודאי שיוכל לבצע גם קרבות־אוויר קטנים ומוגבלים".

מפקד טייסת "פנטום": "לפי הערכתי, קיים בוודאי סיכוי סביר שהפעם האויב הוא שיפתח במלחמה, ולמרות זאת אני מאמין שאנו יכולים, תודות לכושרנו וליכולתנו, להכתיב הרבה גם במקרה זה. אנחנו יכולים לקבוע למה לא להיגרר איתם ולמה לגרור אותם. לדוגמה — לא להיגרר למלחמת התשה שהיא לרוחם, אלא למלחמת תנופה שהיא לרוחנו. אין לי ספק שזו תהיה המלחמה הכבדה ביותר שעמדנו בה מבחינת כמות החימוש שיוטל, אך אני מאמין שנוכל להכריעם אפילו מהר יותר מאשר במלחמת ששת הימים".

מפקד טייסת "סקייהוק": "המלחמה הבאה תהיה מהירה, חזקה מאוד, ואנו נגבור על האויב, אם כי אסור לזלזל בו. יהיו קרבות־אוויר, אך אין ספק בתוצאות. אנחנו מצויידים יותר ומאומנים מאי־פעם. הפער הולך וגדל לטובתנו".

לפי כל הסימנים, אף אחד מהטייסים הבכירים הללו וטייסים רבים אחרים, לא העלה על דעתו כי מלחמתו של חיל־האוויר תתחיל כמלחמת בלימה, שתפקידה להציל את מדינת ישראל, כפי שביטא זאת מפקד החיל, אלוף בנימין פלד: "אנחנו חיינו בתחושה תמידית, הדומה למה שמרגיש אדם ביחס לבית־חולים: מוסד זה מרתיע אותו, אבל הוא יודע שבשעת הצורך, טוב שמוסד זה קיים ומוכן לקלוט אותו. האמננו כי חיל־האוויר לא יצטרך למלא את תפקיד הבלימה, אבל הפעם זה קרה. גייסנו במלואם את כל כוחותינו והיינו ערוכים במלוא הכוח לקראת המלחמה. ביום־הכיפורים, בשעות הצהריים, הבאנו לידי ביטוי כוח זה..."

מה היה כוחו של חיל־האוויר הישראלי?

בזמנים שונים נהגו עתונים זרים לפרסם הערכות השוואתיות בין צה"ל לצבאות האויב, אשר החטיאו את מטרתן. אף־על־פי־כן כדאי להתייחס ליחסי כוחות האוויר בפרוץ מלחמת יום־הכיפורים כפי שפורסמו בשבועון־התעופה הבריטי "פלייט":

ישראל:	פנטום פ־4 א' ות־4 א'	—	150
	סקייהוק א־4 א/פ	—	125
	מיראז' 3	—	55

	ווטור	— 10
	סופרמיסטר	— 9
	מיסטר 4	— 30
	אורגן	— 30
	פוגה מגיסטר	— 85
	סי־130 אי הרקולס	— 6
	נורד נוראטלס	— 35
	סי 47 דקוטה	— 10
	סי 97 סטרטוקרוזה	— 12
	(מכלי אוויר ונושא אמצעי נגד אלקטרוניים)	
	סופר פרלון	— 9
	סי 65־סי	— 10
	בל 2101	— 25
		601+
מצרים:	טופולב 16 (סיור והפצצה)	— 25
	אליושין 28	— 25
	סוחוי 7	— 120
	מיג 17	— 200
	מיג 21	— 150
	מיראז׳ (חיל האוויר הלובי)	— 36
	מוס (טופולב 114)	— ?
	אלירשין 38	— ?
	אלירשין 14	— 40
	אנ־12	— 20
	מ.6 מ.7 מ.8	— 140
		756+
סוריה:	מיג 21	— 140
	מיג 17	— 80
	סוחוי 7	— 30
	אלירשין 14	— 8
	סי־47	— 6

	איל־18	—	4
	לי־2	—	3
	מ.4	—	8
	מ.8	—	22
			301+
עירק:	טופולב 16	—	9
	אליושין 28	—	10
	הנטר	—	36
	סוחוי 7	—	50
	מיג 21	—	85
	מיג 17	—	15
	ג'ט פרובוסט ט. 52	—	20
	וושטקס	—	9
	מי־1	—	4
	מי־4	—	35
	מי־8	—	12
	אנ־2	—	12
	אנ־12	—	6
	אנ־24	—	10
	איל־16	—	13
			326+

ביום שישי, ה־5 באוקטובר, היה חיל־האוויר הישראלי בכוננות כמעט מלאה, בבסיסי החיל שררה אווירה של ערב מלחמה, אף כי לא היה ברור באילו נסיבות ומתי תפרוץ. בטייסות השונות ניתנו תידרוכים כדי לוודא שאם אומנם יהיה צורך להפעיל את חיל־האוויר בהיקף זה או אחר, ידפוק הכל כמו שעון שווייצרי. בקרב הטייסים הצעירים, שלא השתתפו במלחמת "ששת הימים", שררה התרגשות.

צוותי הקרקע היו נכונים לפעולה מיידית. אנשי המילואים הועמדו במצב הכן, חלקם גילו יוזמה ובאו לבסיסים בכוחות עצמם.

בשעת בוקר מאוחרת נערכה ישיבת ממשלה דחופה. שר־הבטחון

לשעבר, משה דיין, הצביע על כך שמערך הטילים ברמת־הגולן צפוף יותר מאשר סביב דמשק ומעורר מחשבות מסויימות.

הרמטכ"ל לשעבר, רב־אלוף דוד אלעזר, הודיע בתום ישיבת הממשלה כי חיל־האוויר הועמד בכוננות מלאה, וכי בוטלו חופשות ביחידות צה"ל אחרות. הרמטכ"ל החל מפציר בראש־הממשלה דאז, גב' גולדה מאיר, לאשר התקפת־מנע של חיל־האוויר הישראלי. בקשתו נותרה בשלב זה ללא מענה מחייב.

סוכם כי ביום ראשון, ה־7 באוקטובר, ייערך דיון מחודש בממשלה על ההתפתחויות האחרונות בשתי החזיתות.

ביום־הכיפורים, ב־4 לפנות בוקר נתקבל אתראה מגורם שאי־אפשר היה לפקפק במהימנותו, שלפיו יפתחו עוד באותו יום (המקור הצביע על 6 בערב) מצרים וסוריה במלחמה נגד ישראל. בשעה 6 נערכה ישיבה דחופה בלשכתו של שר־הביטחון בהשתתפות צמרת צה"ל. על הפרק עמדו שתי שאלות מפתח נוקבות:

* האם יש להקדים ולהנחית מכת־מנע של חיל־האוויר על שתי הארצות הללו?
* האם יש לגייס את כוחות המילואים?

על השאלה הראשונה לא יכול להשיב הדרג הצבאי והיא היתה אמורה להיות מובאת לדיון דחוף בדרג המדיני העליון.

סביב השאלה השניה התנהל ויכוח. הרמטכ"ל הציע גיוס כללי כדי שישראל תהיה מוכנה לקדם את פני הרעה. שר־הביטחון לעומת זאת הסביר לנוכחים כי גיוס מעין זה יעורר בהלה בעולם ויבהיר כאילו ישראל מתכוננת לפתוח במלחמה. הוא הציע, איפוא, לגייס את כל כוחו של חיל־האוויר ולהוריד כוחות מסויימים לתיגבור שתי החזיתות. הרמטכ"ל מעלה לראשונה את שאלת התקפת־המנע. דיין מסביר: "מבחינה אופרטיבית אני מסכים שזה הכי טוב לתקוף אותם לפני שהם באים לתקוף אותנו, אבל איננו יכולים להרשות זאת לעצמנו".

בשעה 8 בבוקר התכנס "קבינט המיטבח" של גולדה בלשכת ראש הממשלה בתל־אביב, לא הרחק ממשרד המטכ"ל. באותה ישיבה נערך דיון חוזר בשאלת התקפת־המנע הישראלית. שר־הבטחון אמר כי לדעתו התקפת־מנע הינה דבר חיובי אך ישראל אינה יכולה

להרשות זאת לעצמה מסיבות מדיניות. "עדיין אין בטחון של מאה אחוז שאומנם תפרוץ מלחמה", אמר שר הבטחון לשעבר. "לסמוך על ידיעה — אין פירושו של דבר שאומנם כך יהיה". אשר לגיוס המילואים סבר דיין, כי ניתן לגייס כוחות מילואים, תוך שימת הדגש על כוחות הגנה. "אם תחול הידרדרות במצב — כי אז במוצאי יום־הכיפורים נוכל לגייס את יתר הכוחות" — הוא אמר. הרמטכ"ל חלק על שר־הבטחון ביחס להיקף הכוחות — שיש לגייס כוחות מוגברים יותר.

"עליכם לחשוב כמה כוחות צריך לגייס אם תהיה מלחמה. כל הנושאים האחרים חשובים פחות" — העירה גולדה.

ראש־הממשלה נטתה בשלב הראשון לתמוך בעמדתו של שר־הבטחון בשאלת גיוס המילואים, אך לאחר מכן נטתה לאשר דווקא את בקשתו של דדו, ואומנם כך היה. בשעה 10 בבוקר (4 לפנות בוקר לפי שעון ניו־יורק) הזמינה גולדה את השגריר האמריקני לפגישה דחופה בלשכתה. היא אמרה לו, שלפי המידע שהגיע לידיה עומדות מצרים וסוריה במצב של "ספירה לאחור" לפני המלחמה וביקשה אותו לפנות אל שר־החוץ האמריקני ד"ר הנרי קיסינג'ר על מנת שיפעיל את השפעתו למנוע את פרוץ המלחמה. גולדה הבטיחה עוד לקיטינג כי ישראל אינה מתכוננת לצאת להתקפת־מנע, כפי שתבע במפגיע פעמים רבות קיסינג'ר עצמו. במהלך השיחה שאל השגריר: "אני יכול להיות בטוח שאתם לא תהיו הראשונים שתפתחו במלחמה?" השגריר האמריקני הזדרז בסיום הפגישה עם גולדה לשדר מיברק אל שר־החוץ שלו, שבו דיווח על שיחתו עם ראש־הממשלה. המיברק הגיע לקיסינג'ר בשעה 6 בבוקר לפי השעון האמריקני (12 בצהריים לפי שעון ישראל). הלה פתח בפעילות דיפלומטית מיידית. אותה שעה התכנסה ממשלת ישראל לישיבה דחופה בתל־אביב. בין המשתתפים בפגישה הרמטכ"ל ומפקד היל־האוויר.

השרים קיבלו דיווח מפורט על ההתפתחויות האחרונות ועל המלחמה העומדת לפרוץ בשעה 6 בערב ונתבקשו למסור הוות־דעתם לגבי התקפת־מנע.

שר־המשפטים לשעבר, יעקב־שמשון שפירא, היקשה: "ומה יהיה אם האויב יקדים את התקפתו?" דיין הזדרז להשיב: "חיל־

האוויר הישראלי שוהה עתה במרומים כדי לסכל התקפה כזו". עתה הגיע תורו של דיין לשאול: מה מתרחש ברמת־הגולן? הרמטכ"ל ומפקד חיל־האוויר מסבירים את התוכניות בשתי החזיתות. אלוף פלד מודיע שחיל־האוויר מוכן למלחמה.

בשעה שישבה הממשלה החלו זורמים כוחות מילואים לחזיתות. השבועון הצרפתי "נובל אובזרווטר" ידע לספר כי הרעיון לתקוף את ישראל דווקא ביום־הכיפורים לא היה רעיון מצרי או סורי, אלא פרי מחשבתו של הגנרל הסובייטי ואסיל יאפילביץ אקנייב, ראש משלחת הסיוע הסובייטית למצרים. "גנרל זה קרא כי ביום־הכיפורים שובתת הרדיו בישראל, וכך הגה את הרעיון", כתב השבועון הצרפתי. "הוא יצא מתוך הנחה שצבאות מצרים וסוריה יצליחו להנחית על ישראל מהלומה מוחצת עוד בטרם תבין מה מתרחש ותצליח לגייס את כוחות המילואים שלה".

סמוך לשעה 1 בצהריים אישרה הממשלה סופית את המגמה שהסתמנה, לא להקדים במכת־מנע. לכאורה היתה הסיבה העיקרית לכך קשורה באי־רצון לגרום לסיבוכים מדיניים־בינלאומיים, אך לאמיתו של דבר, גם אילו היתה מתקבלת החלטה חיובית בנידון, לא היתה התקפת־מנע מסוג זה אקטיבית מחמת האיחור בגיוס כוחות המילואים. על כל פנים, במסגרת "גילויים" רבים במרכאות ובלעדיהן שיפרסמו סופרים ועתונאים אחרי המלחמה, יכתבו שני האחים ברנרד ומרווין לאב, שניהם כתבי רשת הטלוויזיה ס.ב.אס., בין השאר: "הנרי קיסינג'ר הסיק בשלב מסויים מסקנה מוטעית מן התגובה הפסיבית של כוחות צה"ל בחזית הצפון ובחזית הדרום. הוא היה בטוח שבניגוד להבטחותיה של גב' גולדה מאיר לשגריר קיטינג שלא תהיה מהלומת־מנע, מתכוננים הישראלים לטעת בלב הכוחות הערביים בטחון מטעה, כדי להנחית עליהם מהלומה בשעת הכושר".

יוסיפו שני העתונאים האמריקנים: "חשש זה נתחזק גם משדר שנקלט מישראל, כאילו היא מתכוננת למהלומת־מנע כנגד מצרים וסוריה תוך שש שעות. היה זה בשעה 7 בבוקר בניו־יורק (1 בצהריים בישראל). קיסינג'ר טילפן אל ציר ישראל מרדכי שלו (השגריר, שמחה דיניץ, נמצא אותה שעה בישראל מחמת מות אביו) והזהיר אותו שוב מפני מהלומת־מנע.

אחרי המלחמה יסביר דדו: ״חשבתי שצריך לצאת לפעולה מונעת כדי לא לאבד זמן. עד שחיכיתי לאישור נתתי פקודה למפקד חיל־האוויר להכין את הפעולה לשעה 1 בצהריים. לו היו נותנים להם מכת־מנע, לשריון המצרי או הסורי, היה להם הרבה יותר קשה והם היו סובלים אבידות. אבל באופן יסודי לא היינו מוצאים את עצמנו בשבת אחרי הצהריים במצב שונה. צה״ל היה עושה הרבה מאוד לו היה משמיד את המטוסים של שתי המדינות. אבל השמדת חיל־האוויר בלבד לגבי יום־הכיפורים לא היתה משמעותית״.

ואומנם, בטייסות תקיפה ויירוט של חיל־האוויר ניתנה עוד בשעות הבוקר פקודת אתראה להיכון להתקפת־מנע. מטוסי ״פנטום״ ו״סקייהוק״ חומשו לקראת שעת האפס. מטוסי ״מיראז׳״ פיטרלו בשמיים כדי להבטיח שהם יישארו נקיים.

לגבי שעת ה״שין״ היתה אי־בהירות מסויימת. הדרג המדיני והמטכ״ל בישראל יצאו מתוך הנחה שהמלחמה תיפתח בשעה 6 בערב, על יסוד המידע שנתקבל מהמקור שאי־אפשר היה לפקפק במהימנותו.

מדוע, אם כן, הוקדם מועד ההתקפה?

שנה אחרי מלחמת יום־הכיפורים, תנסה גולדה מאיר להבהיר מיספר נקודות הקשורות בהחלטה שלא להנחית מכת־מנע ובמועד פתיחתה של המלחמה, ״בשבת בבוקר״, תגלה ראש הממשלה לשעבר בסרקזם: ״החלטתי על יסוד הניסיון הגדול שיש לי בפיקוד צבאי ובענייני מטה צבאיים בשני עניינים: הגיוס הכללי וההימנעות מפעולת־נגד של חיל־האוויר. זו היתה החלטה מרה, אני יודעת. מפקד חיל־האוויר היה מוכן להנחית את המכה האווירית בשעה 1 בצהריים. החלטתי על כך בשלילה. אני עדיין משוכנעת כי אילו הייתי מחליטה להרשות לחיל־האוויר לפעול, לא היינו מקבלים ׳בעת הצורך׳ את הרכבת האווירית האמריקנית״.

על האפשרות שמהלומה של חיל־האוויר היתה דוחה את דחיפותה של הרכבת האווירית, השיבה גולדה: ״לא, זה לא היה גומר את המלחמה. אבל זה מן הדברים שאי־אפשר להוכיח. כל אלה הן אפשרויות והנחות שלאחר מעשה ואין כל דרך לפסוק בהן עתה״.

הוסיפה גולדה: ״במיספר רגעים עשיתי חשבון פשוט: ב־1967 היה הכל ידוע וחלק ואיש בעולם לא יכול לטעון אז שאנחנו יזמנו

את המאורעות, שדירדרנו את האיזור למלחמה. אף־על־פי־כן ראינו את 'התמיכה הגדולה' של 'כל' העולם בנו. פחדתי, שבגלל ריכוז כזה של כוחות ערביים בדרום ובצפון, זו הפעם הראשונה בתולדות המלחמות בתיאום כזה, מהלומה של חיל־האוויר לא תמנע את המלחמה ואנחנו ניזקק לנשק במהלך המלחמה. אבל אין לי ספק גם עתה שאילו פתחנו במלחמה על־ידי חיל־האוויר, לא היינו מקבלים את הנשק האמריקני שהיינו זקוקים לו, גם אילו היכה חיל־האוויר ראשונה". ועוד אמרה ראש הממשלה לשעבר באותו הנושא: "כאשר קיבלתי את ההכרעה המרה הזאת — מרה, כי אני ידעתי שגם אם זה לא ימנע מלחמה, יש בזה יתרון מבחינתנו — פעלתי מתוך תחושה שאסור לנו לעשות זאת בגלל שלא נקבל נשק הכרחי לנו. עכשיו אני יכולה להגיד שזה יותר מתחושה. אחרי המלחמה התחושה הזו קיבלה תמיכה חזקה באותן שעות ארוכות ומורטות העצבים, ביום ובלילה, כאשר קראנו את הקשר בינינו לבין ואשינגטון בנושא של הספקת נשק הכרחית, מיידית וההתלבטויות של ממשלת ואשינג־טון כן צ'רטרים לא צ'רטרים. חיל־האוויר האמריקני יכול להטיס את הנשק או לא יכול ולא הוא יטיס את הנשק, ואיך אנחנו נעביר את הנשק הזה לישראל — אז אם לחשוב שבזה בא ביטוי רצון לא לשלוח את הנשק הזה כאשר אנו היינו זקוקים לו באופן קריטי — אז יכולתי לתאר לעצמי אז וגם היום על יסוד ידיעות נוספות, מה היה קורה אילו אנו היינו פותחים במלחמה על־ידי הנחתה של מכת־אוויר, ומי שלא היה מעוניין לשלוח לנו נשק יכול היה להגיד 'די בלאדי ישראליס, די סטרטד'".

כאשר תישאל גולדה האם היתה הכוונה להנחית מכה אווירית רק לסוריה ולא למצרים, תשיב: "כן, רק לסוריה. כאן עמדו שני הצבאות ערוכים זה מול זה כאשר הצבא הסורי נמצא קרוב למרכזי האוכלוסיה שלנו. איש עוד לא חלם — איש לא — שהמצרים יוכלו לחצות את התעלה, וגם המידבר הגדול רבץ בין הצבא המצרי לבין אוכלוסייתה של ישראל. המצב בגבול הסורי היה שונה".

מדוע פרצה המלחמה דווקא סמוך לשעה 2 בצהריים בעוד שהציפיה על־פי אותה אתראה היתה לשעה 6 בערב? גולדה: "אחת החידות הגדולות שאיש לא יודע להסביר היא שאמרו שהמל־חמה תפרוץ ב־6 לפנות ערב ואף אחד אינו יודע להסביר מדוע, על

יסוד מה אמרו שזה יקרה בשעה 6 בערב. ההנחה היא שבידיעות דובר על זמן שקיעת השמש ומישהו הסיק מזה שהכוונה היא בשעה 6 בערב".

מעניין לציין, שהאיש אשר חזה את השעה המדוייקת של פתיחת המלחמה מבלי לדעת כמובן את מועדה, היה לא אחר מאשר עזר וייצמן. בשעת "תרגיל" שנערך במטכ"ל, בשעה שכיהן כראש אג"ם ערב פרישתו מצה"ל, קבע על סמך הערכת־מצב נכונה, כי אם יצליחו צבאות האויב להפתיע אותנו יהיה זה דווקא בשעת צהריים".

רק לאחר שנתקבלה החלטתה הסופית של הממשלה, שלפיה לא תהיה התקפת־מנע — העביר מטה חיל־האוויר הוראות סותרות לבסיסים.

סיפר לי קצין בכיר במטה: "כאשר העבירו את ההוראה הראשונה ביחס להתקפת־המנע הרקיע המורל לשחקים. כאשר העברנו את ההוראה השניה להיכון לאפשרות של מיגננה ולהדיפת התקפת־אוויר של האויב, היו לטייסים רגשות מעורבים. רבים מהם חשו עצמם במצב של תיסכול. הדבר היה דומה לקפיץ דרוך שהגיעה סוף־סוף שעתו להרפות את המתח, והנה הוברר שכל השנים שבהן נדרך לא 'נוצל' עתה — לפחות לא בשלב הראשון של המלחמה".

במחצית השעה שחלפה מאז שנתקבלה ההוראה על ביטול התקפת־המנע ועד שפרצה המלחמה ב־13.50 — הוחלף החימוש בחלק מהמטוסים. הטייסים נערכו לקראת האפשרות השניה. מפקדי הבסיסים תידרכו את מפקדי הטייסות, ומפקדי הטייסות דיווחו לטייסים על העומד להתרחש. באותן דקות לא שיער עדיין איש שהמלחמה תפרוץ 4 שעות קודם מכפי שסברו הכול.

מדוע הקדימו המצרים והסורים לפתוח במלחמה ?

אחת הסברות היא שהתנועה המוגברת של כוחות המילואים לעבר החזיתות גונבה לאוזניהם של ראשי הצבאות והוחלט, איפוא, להקדים במטרה לחסום את צירי ההתקדמות של יחידות צה"ל. השערה אחרת היא שהיה רצון לבצע את הצליחה בסואץ וההסתערויות בצפון בשעה שיחידות צה"ל לא יהיו בכוננות ספיגה ויהיו בלתי מוכנים.

המכון הבריטי ללימודים אסטרטגיים העלה גירסה אחרת: "מועד

התקיפה נבחר סמוך לשעה 2 בצהריים בין השאר משום שהבטיח אור ירח מלא, החיוני לעבודות הגישור בלילה הראשון וכן משום שבעיצומו של הצום של יום־הכיפורים הכוננות בקווים הישראליים היתה רופפת למדי".

אבל חיל־האוויר היה ערוך במלוא עוצמתו. כל טייס היה במקומו, נכון למלא כל משימה שתוטל עליו. טייסי מילואים שאותרו להתייצב בבסיסים עשו זאת במהירות. אחד מהם שייט בים ולא הריח כלל את המתרחש. שליח מיוחד איתר אותו באמצעות המציל והוא הוזעק לבסיס. טייסים מיספר שהיו בחו"ל חיפשו בכל דרך מטוס לחזור ארצה.

אחד מהם היה מפקד בסיס מיבצעי. את הימים שבין ראש־השנה ויום־הכיפורים בילה בלאס־וגאס במיסגרת חופשה. ביום־הכיפורים בשעת בוקר מוקדמת צילצל מכשיר הטלפון במלונו, על הקו היה סגנו אשר הסתפק במשפט קצר: "יש עבודה מעניינת. אל תחמיץ אותה!" הוא הבין את הרמז ותפס מטוס לניו־יורק בדרכו לישראל.

"לא יכולתי להרשות לעצמי את התענוג המפוקפק להחמיץ את המלחמה", אמר.

שיבתו ארצה היתה חיונית למדי. על טייסי הבסיס הוטלו משי־מות אחדות חשובות ביותר מהשלב הראשון במלחמה.

פרק אחד־עשר

מכונה משומנת

בשעה 13.50 פרצה המלחמה.

המיתקפה נוהלה בהתאם לדוקטרינה הסובייטית: הרעשה ארטי־לרית כבדה על כוחות צה"ל בגבולות, על ישובים אזרחיים ומחנות צה"ל. תקיפה מן האוויר וצליחת התעלה (בדרום) ופריצת הקווים

(בצפון) בכוחות רגלים ושריון אדירים והטסת כוחות קומנדו באמ־צעות מסוקים מאחורי קווי החזית.

צפירות אזעקה בישרו לתושבי המדינה הנדהמים כי מצרים וסוריה בחרו את היום הקדוש ביותר לעם היהודי כדי לתקוף את ישראל במטרה להשמידה. מלחמה שהוסברה כלפי חוץ כ״שיחרור השטחים הכבושים״.

שהיתי באותה עת באחד הבסיסים הקרביים של חיל־האוויר ועקבתי מקרוב אחר מהלכי הפתיחה של המלחמה.

ניתנה אזעקת־יירוט.

להקי מטוסים המריאו אל־על בזה אחר זה לעבר גיזרת התעלה ורמת־הגולן.

סיפרו כעבור שעות אחדות הטייסים: ״על חיל־האוויר הוטלה משימה מכריעה — לבלום את כוחות האויב״.

בשעה 14.30 לערך הורה מפקד חיל־האוויר לצמצם את המיג־ננה ולשים את הדגש על תקיפת הכוחות המצריים שצלחו את התעלה והכוחות הסוריים שהתקדמו במהירות ברמת־הגולן. היתה זו משימה מסובכת למדי, לאור העובדה שלטייסים חסרו נתונים חיוניים על עומק והיקף החדירות בשתי הגזרות. מיד ניטשו קרבות־אוויר בצפון ובדרום. בקרבות־האוויר הראשונים הפילו טייסי חיל־האוויר שבעה מטוסים סוריים. סיפר לי מפקד טייסת המיראז׳, שטייסיה הם שביצעו את המלאכה: ״לקראת שעות הצהריים תיגברנו את הפיט־רול באיזור. אחר־כך נתברר לנו שהיה זה צעד בעיתו. כאשר המטוסים הסוריים פתחו במיתקפה האווירית שלהם, קידמנו את פניהם לפני המטרה ועשינו הכול כדי לא לאפשר להם לחצות את הירדן. הם החלו מאבדים מהדגמים מיג 17, סוחוי 7 וסוחוי 20 בזה אחר זה״.

מפקד טייסת ״פנטום״, שעליה הוטל להיכנס למשימות תקיפה ויירוט בחזית הדרום, אמר: ״הטייסת שלי היתה מכונה משומנת היטב. המדובר הוא לא רק בצוותי האוויר, הטייסים והנווטים, אלא גם בצוות הקרקע. כאשר פרצה המלחמה היה מתח גבוה ומצב־רוחם של החבר׳ה לא היה בשיאו. הם חשו כי מלחמה זו אינה נפתחת כפי שהם ציפו ולקראת מה שהם התאמנו. אבל כאשר קיבלו את המשימות הראשונות יצאו לבצען במלוא הקיטור. הם ידעו

כי למען הצלתה של המדינה הם חייבים להצליח בכל מחיר".

התקיפה האווירית הסורית דעכה עד מהרה.

לאחר שהטייסים הסורים נואשו מלחדור לעומק השטח הישראלי הם הסתפקו בהטלת פצצות על כוחות הקרקע הישראליים, אבל במרבית המקרים החמיצו את המטרות.

מסוקים סוריים מלאי צנחנים התכוננו לכיבוש מוצב החרמון.

כעבור שעות מיספר הגיעו דיווחים כי השמיים טהורים בגיזרת הצפון וכי הקרבות המרים ניטשים דווקא על־גבי הקרקע, לאחר שהסורים פרצו בשלושה צירים: קונייטרה — בצפון, חושניה — במרכז, ורפיד — בדרום.

בחזית הדרומית, לאורך 160 הקילומטר של תעלת־סואץ, התנהלו קרבות אכזוריים בין אלפי חיילים מצרים שהצליחו לחצות את התעלה לבין המאות הבודדות של החיילים הישראלים שהגנו על המעוזים. מטוסים מצריים חצו את התעלה לעבר עומק השטח הישראלי מתוך כוונה לתקוף מחנות צה"ל ומטרות אחרות. חיל־האוויר נאלץ לפצל את כוחו בשתי החזיתות ולהפריש כמות מסויימת של מטוסים להגנה על שמי הארץ.

קרבות־אוויר התנהלו בקצב מזורז ומטוסים מצריים הופלו בזה אחר זה. חיל־האוויר עדיין לא התפנה לטפל בחגורות הטילים שהקיפו את הכוחות המצריים הפולשים, כשם שזנח את חגורות הטילים בצפון, אבל היה על הטייסת להתמודד עם מערכי נ"מ צפופים. במקרים רבים הם יכולים להם, אבל מיספר מטוסים ישראליים נפלו.

הישגו הגדול של חיל־האוויר באותן שעות של דמדומים היה הפלתם של 11 מסוקי־ענק עוד לפני שהגיעו למצרי המיתלה. מטרתם של מסוקים אלה היתה להנחית 20 גדודי קומנדו, שתפקידם היה להסום את הצירים ולמנוע מכוחות המילואים שעשו את דרכם לחזית, להגיע ליעדם.

כישלון מסוג אחר היה בגיזרת שארם א־שייח'. מסוקים עמוסי חיל קומנדו הופלו בטרם הספיקו להנחית את מיטענם על אדמת סיני. גם יחידות הקומנדו הבודדות שהצליחו לנחות היו כבדות תנועה ולא הצליחו לנוע בחופשיות ולבצע את משימותיהן. משימת חיסולם של חיילים אלה הוטלה על צנחנים ישראלים שהוטסו במסוקי "בל".

גם אל שארם־א־שייח׳ הגיעה המלחמה באפתעה. סיפר כתב צבאי, שהיה עד־ראייה: ״באורח בלתי־צפוי הגיחו שלוש רביעיות של מטוסים. תריסר המיגים טסו נמוך־נמוך, צללו ושטפו את המיתקנים שבשטח בפצצות ובמקלעים. לאחר־מכן הם בחרו לעצמם מטרות והטילו פצצות על שדה־התעופה במקום. תוך דקות מיספר הגיעו למקום שני מטוסי ״פנטום״ שהצליחו להפיל 7 מטוסי מיג. 5 הנותרים ברחו״.

ראש אגף בינוי במטה חיל־האוויר יספר לי כעבור ימים מיספר: ״מטוסים מצריים תקפו מיתקנים צבאיים נוספים, אבל הפגיעות היו מינימליות״.

באבו־רודס היו תקיפות מסוג אחר. היו חששות מוקדמים כי המצרים ינסו להשתלט מיד עם תחילת המלחמה על מאגרי הנפט של אבו־רודס. ואומנם, ביומה הראשון של המלחמה, הצליחו שני מסוקים להנחית כוחות קומנדו מצריים. אחד המסוקים האלה נתפס על גבי הקרקע, לאחר שטייסו נהרג, אך המסוק לא חנה באיזור זמן רב. טייס ותיק של חיל־האוויר, ששימש בעבר כמפקד טייסות המסוקים, למד עד מהרה כיצד להתניעו והטיסו לבסיס עורפי, כשטייס־המישנה המצרי משמש גם טייס־מישנה שלו.

צפירת אזעקה בתל־אביב בצהרי יום־הכיפורים היתה לרבים האות שפרצה המלחמה. אזרחים רבים, אשר לא עקבו עד אז אחר הגיוס המוגבר בבתי־כנסת ובבתים ולא טרחו להאזין לרדיו, נדהמו. לאחר התדהמה הראשונה ירדו רבים מהם למיקלטים. אילו אך ידעו אז כי אומנם נשקפת סכנה לעירם, היתה הבהלה גדולה.

בצהרי היום, שעה קלה לאחר שפרצה המלחמה, נע מטוס בלתי מזוהה לעבר תל־אביב. שני טייסי מיראז׳, שעסקו אותה שעה במשימת פיטרול בשמי הארץ, כוונו על־ידי הבקרה לעבר ה״מטרה״. סיפר לי אחד מהם: ״איתרנו את המטרה ללא קושי. היא נראתה לנו כנקודת־אש שטסה במהירות 400—300 קשר. ראינו מעין מטוס ללא טייס טס לעבר תל־אביב. אותה שעה לא ידענו כי המדובר הוא בטיל דמוי מטוס מדגם ׳קלט׳ ששוגר ממטוס ׳טופולב׳. חשבנו שהמדובר במטוס צילום, אבל מס׳ 2 שלי אמר לי שהוא חושב שהמדובר הוא בטיל, מה גם שמזנבו יצאה להבה...״

המשיך הטייס: ״הבנתי שהמשימה הדחופה שלי היא להשמיד

את הטיל לפני שיפגע במטרתו. לקחתי בחשבון שגם אנחנו עלולים להיפגע, ומשום כך לקחנו טווח־ביטחון. הקטננו את המהירות, סגרנו טווח וירינו לעבר הטיל. בפעם הראשונה החמצנו, הטיל נעלם מנגד עינינו. היינו מודאגים, אבל תוך שניות גילינו אותו שנית קרוב יותר אל מטרתו. הפעם לא הרפינו וירינו שנית בתותחי המטוס. הפעם היתה הפגיעה בול. הטיל נפגע בצידו הימני, חלק מהכנף ניתק ועף מן הטיל, נכנס לסיחרור ונפל לים. כשחזרתי לבסיס אמרו לי שזו ההפלה הראשונה בעולם של טיל כזה על־ידי מטוס. אמרתי שזו לא בעיה גדולה, אני מחכה להתמודדות עם מטוסי אויב".

ואומנם, בימים הבאים נזדמן לו להתמודד במיספר קרבות־אוויר מוצלחים ולהשתתף בתקיפות. באחת מהן הופל מטוסו והוא צנח והוחזר באמצעות מסוק לבסיסו. כאן שמע סוף־סוף ששר־החוץ דאז, אבא אבן, אשר שהה אותה שעה בניו־יורק, הודיע שטייסי חיל־האוויר הצילו את "תל־אביב". "לא הצלנו את תל־אביב, כשם שחיל־האוויר לא הציל את המדינה", הוא אמר. "פשוט מאוד, ביצענו את המוטל עלינו".

חזרתי ונפגשתי איתו חודשים מיספר אחרי המלחמה בביתו ליד תל־אביב. כשהופעתי בביתו הוא היה עסוק ביציקת גג רעפים על ביתו החד־קומתי.

"אתה רוצה לשמוע סיפור מעניין?" שאל. "כאשר נודע לאנשי הג"א באיזור כי נקראתי למלחמה בעיצומו של מיבצע יציקת הגג לביתי, נחלצו באמצע המלחמה לעזור בהמשך היציקה על מנת שרעייתי וילדי לא יגורו בבית שגגו דולף".

לאחר הרגיעה היחסית במצב הביטחוני נתאפשר לו להמשיך בכוחות עצמו במלאכה.

"אחת הסיבות שהפלתי את הקלט", אמר, ספק בצחוק — ספק ברצינות, "הוא החשש שהוא יפגע ברעפים היקרים שלי". מין הומור של טייס חיל־האוויר.

לקראת שעות הערב החל חיל־האוויר תוקף באורח חלקי את הגשרים במטרה לנסות ולהדוף את הכוחות הצולחים ולבלום את ההתקפה של שלוש הדיוויזיות הממוכנות — אחת לכל איזור־חצית, איזור הביצות שמדרום לקנטרה, מצפון לאיסמעיליה ומדרום לאגם המר מול חטיבת חי"ר וחטיבת שריון שאיישו את קו בר־לב.

חיל־האוויר הצליח לפגוע בגשרים הסובייטיים ובדוברות, אך המחיר היה יקר למדי. המטוסים שהצליחו לחמוק מטילי הסאם 2, 3 ו־6 נפגעו בחלקם על־ידי אש נ"מ וטילי סאם 7.

הפרשן הצבאי אדוארד ליטוואק, יועץ לצבא ארה"ב במרכז ג'ורג'־טאון למחקרים אסטרטגיים ומחבר הספר "מילון המלחמה המודרנית", ניתח את מהלך הפתיחה בחזית הדרום ואת הסיבות שמנעו הדיפת הכוחות הצולחים אל מעבר לתעלה, קבע: "חשוב להבין שהמערך הגדול של טילים ותותחים נגד־מטוסים בשתי החזיתות הערביות לא היה הגורם היחיד שהבטיח את ההצלחה ההתחלתית של המצרים בחציית התעלה. למעשה, היו בתוכנית המצ־רית המאוזנת יפה שלושה גורמים שונים שפעלו נגד יכולתו של חיל־האוויר הישראלי".

גורמים אלה היו:

* טיבו של הכוח המצרי שחצה את התעלה. הוא נערך בצורה מפוזרת מאוד, כך שהשפעתה של התקפה אווירית הועמדה בספק. התקפה כזאת היתה, אומנם, גורמת לחורים במערך של חיל־הרגלים המצרי, אך חורים אלה נתמלאו עד מהרה ולחיל־האוויר הישראלי היתה מלאכה קשה בריכוז הפגיעות.
* ה"פיתיון" הסורי, בין שהסורים ידעו זאת, בין שלא — היתה כל מיתקפתו, פיתיון ענקי של הקרבה עצמית, אשר נועד למשוך את חיל־האוויר הישראלי מן התעלה, כדי לתת למצרים זמן לקדם את המערכת שלהם נגד מטוסים.
* מערך הטילים והתותחים נגד־טנקים, שמטרתם האמיתית היתה פחות להפיל מטוסים מאשר לאלץ אותם לטוס לפי טקטיקה של התחמקות ונשאו עימם ציוד־נגד אלקטרוני כבד.

סיכם ליטווק: "...ב־1973, כמו כל הזדמנות קודמת, לא התקשו המטוסים הישראליים להפיל את יריביהם הערבים במיספר רב ובמחיר מועט. תוכנית מצרית מזהירה איפשרה לכוחות אלה המוגבלים ביסודם, טובים לתפקידים סטטיים והגנתיים אך עלובים מאוד לצורכי מיתקפה ניידת — לעבור את התעלה ולהתקיים. אך שום תוכנית, ככל שתהיה טובה, אינה מסוגלת להפוך כשרונות הגנה

לכשרונות התקפה. אי־אפשר לנצח ולכבוש קילומטר של התגוננות. כן לא יכול קו־מזיינו בשמיים המורכב מטילים לפצות על היעדרו המוחלט של חיל־אוויר המסוגל להילחם באוויר".

פרשן צבאי אחר, תת־מרשל האוויר הבריטי סטיוארט מנאיל, מנהל המכון ללימודי הגנה של החילות המאוחדים המלכותיים, אשר עמד על התרשמותו מיומה הראשון של מלחמת יום־הכיפורים, כתב: "פרשנים רבים טענו, כי ישראל הופתעה לחלוטין מן ההתקפה הערבית, אך אני איני שותף לדעה זו", אמר מנאיל. "הישראלים לא הופתעו לחלוטין, היה להם מידע מודיעיני על תנועות האויב. מה שהפתיע אותי הוא איטיות התגובה הישראלית המיידית נגד התקפה ערבית מתואמת ומבוצעת היטב בשתי החזיתות. היו אלה צבאות ערביים שונים לגמרי מאלה שלחמו ב־1967".

בדברו על פעילות חיל־האוויר הישראלי בראשית המלחמה קבע הפרשן האווירי רב־המוניטין: "תהיתי כל הזמן, מדוע חיל־האוויר אינו תוקף את הגשרים הצפים של המצרים בפצצות עומק בעלי מנגנוני השהייה. כנראה שהתשובה לכך היא פשוטה: לא היו לישראל פצצות כאלו".

"האם היתה צריכה ישראל לצאת למלחמת־מנע? האם היתה מסוגלת לכך?" — נשאל הפרשן.

"לדעתי, ההחלטה לא להכות ראשונים היתה החלטה נכונה. כדי לעשות זאת היתה ישראל צריכה לבנות כוחות בשתי החזיתות בטרם כוונתה להנחית מהלומה מן האוויר במטוסי האויב שעל הקרקע. זו היתה יכולה להיות פעולה יקרה מאוד בעבור הישראלים. השלבים הראשונים של המלחמה הוכיחו מה יקר היה המחיר במטוסים להרוס את סוללות הטילים בלי אמצעי־נגד מתאימים. אני מאמין, איפוא, כי חיל־האוויר הישראלי היה מסוגל להשמיד בכך גם את עצמו בתנאים שהיו קיימים אז. סוללות הטילים שהיו מאויישות כל הזמן היו גורמות אבידות קשות למטוסים הישראליים".

מעניין לצטט את המקורות הערביים ולבדוק כיצד נראה השלב הראשון של המלחמה בעיניים ערביות. זמן קצר אחרי המלחמה הופיע במצרים הספר "האופק הבוער", העוסק בחיל־הטילים המצרי. וכך נאמר בפרק הדן בתחילתה של מלחמת יום־הכיפורים: "אחרי ה־6 באוקטובר טענו שטילי 'סאם 6' הפתיעו את ישראל. אין זו

אמת. האפתעה העיקרית היתה יכולתו של הלוחם המצרי. בערב הראשון לקרבות היו שמונה מטוסים ישראליים שנפלו עדות נאמנה להצלחתם. עד לאור האחרון ב־6 באוקטובר, תקפו אותנו 446 מטוסים ישראליים. באותו לילה הגיעו לחזית עוד 262 מטוסים. הפעם הפעיל חיל־האוויר הישראלי שיטה חדשה — התקרבות למטרה בגובה נמוך מאוד, כדי להתחמק מהמכ״ם ואחר־כך נסיקת־פתע כלפי מעלה, תוך הטלת הפצצות וירי טילי קרקע—אוויר״.

הוסיפו מחברי הספר ״האופק הבוער״: ״הגלים הראשונים של המטוסים הישראליים פעלו בדרך זו, אך לא יכלו להתמיד בכך, שכן טילי ה'סאם 7' קצרי־הטווח ותותחי הנ״מ אילצו אותם להגביה עד לטווח הטילים הכבדים ביותר. אמצעי השיבוש וההטעייה האלקטרוניים שבמטוסים הישראליים ובתחנות שעל הקרקע לא השיגו את מטרתם. אחרי בדיקות ממושכות עלה בידי אנשינו להתגבר על השיבוש. כיצד? זהו סוד שאין לגלותו היום, כי אפשר יהיה להשתמש בו מחר. כבר ביום הראשון למלחמה נצטוו הטייסים הישראלים לא להתקרב לתעלת־סואץ ולהישאר 15 ק״מ ממזרח לה. 500—600 מטוסים המשיכו לתקוף מדי פעם, אך רובם נפטרו ממיטענם הרחק ממטרתם״.

הרמטכ״ל המצרי בתקופת המלחמה, סעד א־דין שאזלי, השיב זמן־מה אחרי הסכם הפסקת־האש על שאלותיו של מוסא צברי, עורך העתון ״אל אחבר״. אחדות מהשאלות והתשובות נגעו לפעילותו של חיל־האוויר בחזית הסואץ.

עורך ״אל־אחבר״: ״שמעתי כי ההתקפות המרובות של חיל־האוויר של האויב לא הצליחו לפגוע בגשרים״.

שאזלי: ״ברצוני לומר כי פעולת הצליחה ביומה הראשון של המלחמה לא היתה מצליחה, אלמלא כיסו הגנת הנ״מ והטילים את האיזור. מטריית הגנת הנ״מ היתה המגן של כל מאמצי החי״ר, הארטילריה וההנדסה. התקפות האויב היו עזות ובאו בזו אחר זו. נוסף לכך הפציצו כוחות האוויר שלו ריכוזי אוויר בעומק אשר היו מחוץ לטווח טילי הנ״מ״.

העורך: ״התקפות האוויר של האויב לא פגעו בגשרים?״

שאזלי: ״כמובן. הם פגעו בחלק מהגשרים. אולם מאחר והגשרים הצבאיים מורכבים מיחידות הקשורות זו בזו, ניתן היה להחליף

יחידה שנפגעה ביחידה אחרת. תיקון הגשר היה נמשך בין חצי שעה לשעה במקרים מסויימים".

העורך: "עד־ראיה סיפר לי כי רוב הפצצות של מטוסי האויב נפלו הרחק במים".

שאולי: "זה נכון. חלק מהן נפל במרחק של ק"מ שלם".

העורך: "כיצד זה קרה למרות כושרם האווירי ?"

שאולי: "נקטנו נגדם שיטות אקטיביות ופסיביות בעת ובעונה אחת. היינו משנים את מקומות הגשרים ללא הרף. כאשר היתה מוטלת על טייס משימה להפציץ גשר, היתה המיפקדה שלו קובעת לו את מקום הגשר על סמך תצפית קודמת, וכאשר היה טס למקום ולא מוצא את הגשר — פירוש הדבר שהוא נכשל במילוי משימתו ואנו הצלחנו להגיע אל הגשר לפני שהולך שולל. במקרה שלא היינו מצליחים לשנות את מקומו של הגשר, היינו מקימים מסך עשן סמיך, שהיה הופך את הראות לבלתי אפשרית ואז לא היה הטייס הישראלי מצליח לפגוע במטרה. כל אלו הם אמצעים פסיביים. האמ־צעים האקטיביים הם: שמירה על הגשרים על־ידי נשק נ"מ וקבלת פני המטוס התוקף במסך סמיך של אש מנשק קל וטילים. לאור העובדה שהאויב היה משתמש בטקטיקה של תקיפה בגובה נמוך ואף נמוך מאוד בשעה שתקף את הגשרים, וכאן היתה לטיל הנייד 'סאם 7' הצלחה רבה".

* * *

השעות הראשונות של מלחמת יום־הכיפורים היו מלוות במיס־פר הודעות של דובר צה"ל שנמסרו ברדיו, שחידש את שידוריו ושידר זו הפעם הראשונה בתולדותיו ביום־הכיפורים. מפה לאוזן ומאיש לרעהו עברה הידיעה: "פרצה מלחמה". הרדיו משדר בצד ההודעות סיסמות קוד של יחידות צה"ל ושירים ישראליים.

באותן שעות התנהל קרב נואש במוצב ההרמון. אלוף פיקוד הצפון במלחמה, אלוף יצחק חופי, הורה אומנם יומיים לפני המלחמה לתגבר את המוצב אשר שימש — כפי שהתבטא אחד מלוחמי צה"ל — העיניים של מדינת ישראל, בזכות הציוד המתוחכם שהיה בו.

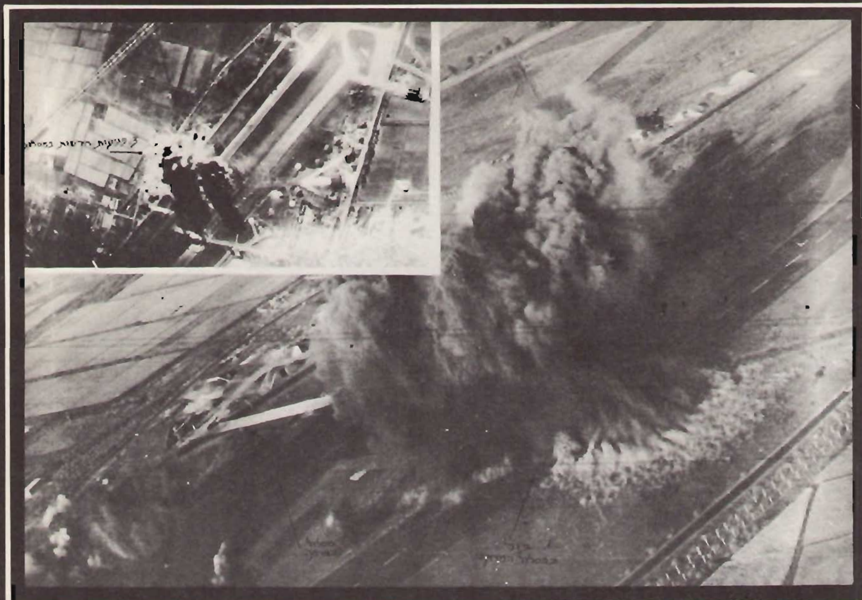
מדיווחים של מקורות חוץ נתברר כי הסורים תקפו את המוצב באמצעות כוחות שהונחתו במסוקים וחיילים שהיו מוצבים במוצב

יה הוכתה מכה אנושה

פגיעה במטרות אסטרטגיות בעומק השטח הסורי

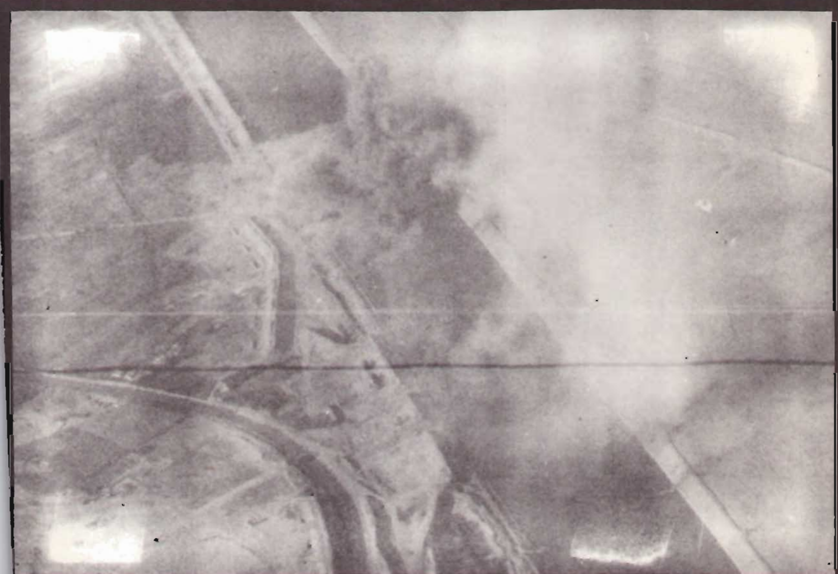

תקיפת שדה־התעופה מנצורה בעומק השטח המצרי

היתה תחנת מכ"מ מצרית

חיל-האוויר משמיד שריון סורי

פגיעה בגשר על תעלת סואץ

החרמון הסורי. קרב זה עתיד היה להימשך חמישה ימים עד לנפילת המוצב ולקיחת אנשיו — כולל חיילי חיל־האוויר — בשבי.

ערפל הקרב היה בעיצומו. כוחות המילואים עשו דרכם לעבר החזיתות אבל המצרים והסורים שטפו את הקו הראשון והתקרבו לעומק השטח הישראלי. הראשונים השתהו בהתאם לפקודות הקרב שלהם והחלו מתחפרים ומקימים את המאחז שעליו חלמו במשך שנים, בשטח הישראלי.

אבל הסורים, שלא נתקלו במחסום כלשהו מסוגה של תעלת־סואץ, התקדמו במהירות לעבר הקו הירוק. אמר מפקד חיל־האוויר אלוף בנימין פלד בדבריו על השבת השחורה — יום־הכיפורים, ה־6 באוקטובר: "...בשעה שנתברר לי כי המצרים והסורים תוקפים, ידעתי את תפקידו של חיל־האוויר. ידעתי מה דלילים הכוחות של צה"ל, מלבד חיל־האוויר, בשתי החזיתות, וידעתי במפורש, בפשטות, בלי כל הפרזות, שחיל־האוויר יש לו עתה רק תפקיד אחד: לבלום את כוחות השריון והאוויר בשתי החזיתות כדי לתת לצה"ל מספיק זמן להתארגן ולהצטרף אל הבלימה ולהיערך להתקפות־נגד. ברמת־הגולן היינו כבר על המדרגה היורדת לכיוון עמק־החולה. הלוחמים שלנו נאחזו שם בקושי עצום. חיל־האוויר פעל באותה שבת כאשר לא פעל עוד מעודו. הוא מילא את הציפיות ואת התקוות שתלו בו והוא ביצע את מטרתו. השקיעו בו מה שהשקיעו בו בדרך שהשקיעו בו כדי שנוכל לבצע את המשימה".

במוצאי יומה הראשון של מלחמת יום־הכיפורים ניסח מפקד חיל־האוויר פקודת־יום אל כל יחידות החיל.

וכך נאמר בה: "הפסקת־האש הופרה. האויב המצרי והסורי ריכז כוחות רבים לאורך גבולנו ברמת־הגולן ובתעלת־סואץ והניף זרועו הרצחנית על מדינתנו בעיצומה של תפילת יום־הכיפורים, במטרה להכחיד את קוממיותנו.

"זרוע המחץ של צה"ל שוב שלוחה לאוויר! חיל־האוויר ממריא לקרב! חיל־האוויר נוסק כולו לסכל תוקפנות האויב, להדבירו, להשמידו ולנתץ לרסיסים חלומותיו לשבירת גבולנו. נכה באויב עד חורמה! נמגר מטוסיו באוויר ועל הקרקע! מדינת ישראל בוטחת ביכולתנו כי נהיה ראויים לשאת בגאון את השליחות העליונה המוטלת על כל אחד מאיתנו!"

הודעה זו היתה שונה מההודעה שנמסרה בתום היום הראשון של מלחמת ששת־הימים ושבה נמסר על השמדת חילות האוויר הערביים, תוך הכרעת המלחמה תוך שלוש שעות.

בתום היום הראשון של מלחמת יום־הכיפורים עדיין עמדו בפני חיל־האוויר ימי־לחימה קשים ומרים.

פרק שנים־עשר

המטוסים אינם חוזרים

במוצאי יום־הכיפורים היתה התמונה הכללית בשתי החזיתות קודרת למדי. מעוזי חלקו הצפוני של "קו בר־לב" נפלו תוך שעות, ואילו הדרומיים כותרו ונותקו. תוך כדי כך נתברר יותר ויותר כי בטקטיקה הצבאית המצרית, שפותחה לקראת מלחמת יום־הכיפורים בהשראת המומחים הסובייטים, נועד לחיל־האוויר המצרי תפקיד מישני בלבד במיתקפה הגדולה. עשרות מטוסים מצריים הפציצו אומנם מחנות־צבא עורפיים, מיתקני קשר ויחידות שנעו לעבר החזית, ומסוקים ניסו ללא הצלחה יתרה להצניח כוחות קומנדו לניתוק צירי התנועה, אבל הדגש הושם על כוחות השריון והחי"ר.

הסביר בהקשר לכך המומחה לדוקטרינה סובייטית, אמנון סלע: "לא במקרה התקשה חיל־האוויר המצרי — חיל אופנסיבי על־פי טבעו — להשתלב במיתקפה המצרית. בחיל זה נתגלו עוד לפני המלחמה לא מעט מן הבעיות אשר ליוו את המדריכים הסובייטים לאורך כל הדרך, מאז החלו את פעולתם במצרים. היו קשיים שנבעו מחוסר לשון בשיחות בין המדריך וחניכו, וקשיים בהבנת ספרי ההדרכה. ככל שהמאמץ שנדרש מן החניכים היה מתוחכם יותר כן גברו גם הקשיים, וטבעי הוא שהם יופיעו ביתר־שאת בחיל־האוויר שבידיו מסורים הכלים ואמצעי הניווט, הפיקוח והבקרה המתוחכמים והמסובכים ביותר. הטייסים המצרים והסורים, הגם שהתקדמו מאז

1967 עדיין נמצאו מתקשים ומפגרים בהרבה אחרי טייסי צה"ל. ייתכן שהדבר נגרם מחיסכון בשעות אימונים לפני המלחמה, שנועדו למנוע תאונות רבות מדי. מכל מקום, היועצים הסובייטים, שהיו ערים לנקודת־תורפה זו אצל חניכיהם, השתדלו לפתח בעבור חילות האוויר הערביים טקטיקה שהיא שונה לחלוטין מן התפישה הסוב־ייטית בדבר תפקידו של חיל־האוויר וכן גם מן התפקיד המיועד בצה"ל.

מה קובעת הדוקטרינה הסובייטית ?

כאשר תוקפת ארמיה שטח אויב במטרה להשמידו או להודפו לאחור, תוך כדי כיבושו של השטח, נפתחת מיתקפה אדירה בעת ובעונה אחת בקווי ההגנה הקידמיים ובעורף, בדרכי הגישה והאס־פקה, ובמיצבורי התחמושת והדלק ובמערכות הקשר. המטרה היא לא רק לחסל את האויב המצוי באיזור החזית שבו פועלת הארמיה מפנים ומאחור אלא גם למנוע אפשרות של נסיגה מסודרת לעורף הרחוק יותר. מיתקפה מסיבית מעין זו ניתן לבצע בהצלחה רק אם חיל־האוויר של הכוחות התוקפים (דהיינו: הארמיה) מבטיח שליטה אווירית באיזור הפעולה ובאמצעותם ניתן להטיס ולהצניח כוחות וציוד באין מפריע. לחיל־האוויר של הצבא התוקף נועד תפקיד חשוב נוסף: חיסול ההתנגדות ב"מובלעת" שבה פעלו כוחות השריון והחי"ר, חסימת כבישי הגישה תוך סיוע לכוחות הקומנדו המוצנחים והפצצת ריכוזים וכוחות של האויב הנסוג. כמובן שחיל־האוויר חייב להקצות משאבים לכל אפשרות של התרחשות קרבות אוויריים על־מנת להבטיח שמיים נקיים.

במלחמת יום־הכיפורים התלבטו, איפוא, המומחים הסובייטים בשאלת הסיוע האווירי הן בשל כושרם המוגבל של חילות־האוויר הערביים והן בשל עוצמתו הבלתי ניתנת לעירעור של חיל־האוויר הישראלי.

הפיקוד הצבאי המצרי הכיר אף הוא במיגבלותיו והבין כי רק תודות ל"מטריה אווירית" שהיתה מורכבת מטילים ואש נ"מ חזקה ביותר הצליח הצבא המצרי לחצות את התעלה בקלות יחסית. הפיקוד המצרי החליט לנקוט זהירות מירבית ולא לנטוש הגנה אווירית זו כדי שלא תחזור על עצמה מהדורה נוספת של מלחמת יוני 1967. הוחלט, איפוא, לאפשר לשריון הישראלי לתקוף את

הכוחות המצריים שהספיקו לחצות תוך מיספר שעות את התעלה ולעכב את ההתקדמות לעבר מצרי המיתלה. התקדמות זו הועידו מפקדי הצבא המצרי לשלב הבא לאחר שהאש האנטי־אווירית והטילים יקודמו עד מעבר לתעלה.

בשעה שהופיע במוצאי יום־הכיפורים שר־הבטחון לשעבר, משה דיין, בטלוויזיה, והודה באורח מאופק למדי באבידות שספג צה״ל והבטיח כי ״חתימה לא טובה״ לכוחות התוקפים, תהו אנשי המעוזים המכותרים, ברובם אנשי מילואים, מה יהיה בגורלם, נוכח איטיות התגובה הישראלית, שעמדה בניגוד מוחלט לציפיות הרבות והטבעיות מצה״ל. אנשי המעוזים שלא נפלו לא הספיקו עדיין לעכל את משמעות אי־ההבנה שחלה, כאשר קיבלו הודעה מוקדמת באותו יום על כוננות ספיגה בשעה 6 בערב, אך הופתעו למצוא את עצמם בעיצומה של מלחמה רבת־היקף כבר בשעה 2 בצהריים.

המעוז ״המפורסם״ ביותר היה מעוזו של סרן (מיל.) מוטי אשכנזי, ״בודפשט״, המעוז שלא נפל. סיפורו של המעוז, אשר פורסם בהבלטה רבה בעתונות בד בבד עם תחילת עבודתה של ״ועדת אגרנט״ בעקבות ״רעידת האדמה״, שעליה יוטל לברר מה ארע בתקופה שקדמה למלחמת יום־הכיפורים וכוננות הבלימה בראשית המלחמה, זכה להדים רחבים.

באחד הקטעים המרגשים נגע מוטי אשכנזי — האיש שיהגה אחרי המלחמה את הקמתן של תנועות המחאה — בשאלת הסיוע האווירי הישראלי. ״החוויה הקשה ביותר במעוז עברה עלי ביום הראשון למלחמה, עם כניסת חיל־האוויר למערכה״, סיפר אשכנזי זמן קצר אחרי שפסקו הקרבות. ״עוצמת האש היתה אדירה. המעוז פשוט נעלם תחת מסך־עשן, אבק ופיח. הראות היתה אפסית והכל רקד תחתיך. האופק בער מירי סוללות הנ״מ בפורט־סעיד ופורט־פואד. הם ירו ממאות קנים מכל הקליברים בכל גוני הנפיצים. מטוסי חיל־האוויר החלו בביצוע יעדם מעלינו. הם נכנסו בכיוון הים מעל פורט־סעיד ופנו דרומה במאמץ לבלום את כוחות הצליחה המצריים. ראיתי מטוסים נכנסים ואינם עולים. עמדנו ונשאנו עינינו לשמיים בחרדה גוברת והולכת. ספרנו את הזווגות הנכנסים ואת הבודדים החוזרים. ראינו אותם מבצעים תרגילי אווירובטיקה מסובכים בניסיון להתחמק מתקיפות הטילים. שמחתי שמרבית אנשי אינם עוברים את

החוויה. היו רגעים שכמעט פרצתי בבכי. שישה מטוסים התרסקו ממש מעלינו, 'פנטומים' ו'סקייהוקים'. מטוסים אחרים חזרו בוערים לאחר ביצוע משימות ההפצצה ונפלו באיזור הביצות. המצרים לא הסתכנו בקרבות אוויר. אף מטוס לא העז לצאת לקראת מטוסינו. המצרים הסתערו על המטוסים מן הקרקע. הם הדליקו את השמים, דפקו ממאות קני נ"מ ושיגרו מאות טילים. טייסינו חדרו לתוך מסך האש, הם ביצעו גיחות התאבדות ממש. 'פנטום' שהצליח להתחמק מ־5 טילים והטיל השישי התביית על זנבו, מאה מטר מעלי. המצרים שיגרו את הטילים סוללות־סוללות, שישה טילים על כל מטוס בבת־אחת; זה היה נורא. אמרתי לקשר להודיע שלא דרוש לנו סיוע אווירי: 'תודיע להם שלא ישלחו מטוסים. המטוסים אינם חוזרים. שלא יעזו לשלוח. נסתדר ללא סיוע אווירי'".

בחזית הצפון המצב היה מביך לא פחות. דו"ח המכון ללימודים אסטרטגיים סקר את המצב בחזית זו בתום היום הראשון למלחמה: "הכוח הסורי שהשתתף במיתקפה מנה שלוש דיוויזיות ממוכנות ושתי דיוויזיות משוריינות, שכללו בין 900 ל־1,200 טנקים וכ־45 אלף לוחמים סורים. מול מיתקפה זו עמד מערך צה"ל בגולן אשר לא תוגבר עדיין ומנה שתי חטיבות משוריינות עם כ־180 טנקים וכ־4,500 לוחמים. (תצפיות אוויר של צה"ל, שנערכו ב־5 באוקטובר, גילו, לעומת זאת, כי לשלוש הדיוויזיות היו 540 טנקים, כשמאחוריהן היו פרושות עוד שתי דיוויזיות משוריינות ולהן עוד 460 טנקים. בנוסף לכך נמצאו סמוך לקו החזית עוד שתי חטיבות שריון וכוח שריון מיוחד שעליו פיקד אחיו של נשיא סוריה אסד — בסה"כ 1,500 טנקים). חיל־האוויר הסורי כלל למעלה מ־300 מטוסים — 30 מטוסי 'סוחוי 7' וכ־80 מטוסי 'מיג 17' לתקיפת מטרות־קרקע, וכ־200 מטוסי־קרב מדגם 'מיג 21' ומפציצים קלים 'אל־28'. אך העדיפות האווירית של סוריה התבססה על מערך נ"מ כבד — תותחים אנטי־אוויריים וטילי נ"מ מדגמי 'סאם 2', '3' ו־'6'. היו לסורים גדודי טילים עם 120 כלי־שיגור ו־27 פלוגות נ"מ, עם 162 קני תותח, שנילוו אל הדיוויזיות התוקפות. מערך יקר זה החל גובה מחיר יקר מחיל־האוויר הישראלי, שאפשר ולא היה מוכן להגנה כה צפופה וחייב היה לפצל את כוחו בין שתי החזיתות".

על כוונתו של הצבא הסורי ניתן היה ללמוד ממיסמכי שלל שיתגלו במהלך המלחמה ויתפרסמו זמן מה אחריה. מתברר כי המטכ"ל הסורי תיכנן לכבוש את מרחב רמת־הגולן תוך 24 שעות. תפקידם של הטנקים הסוריים היה "לשטוף" את קו מוצבי הביטחון ואת יחידות השריון הצה"ליות הסדירות. להתמקם בצירים מסעדה—קרית־שמונה, וואסט—גונן, קונייטרה—נאפח, יהודיה—עין־גב, ולידם קו־הגנה חפור על הירדן. במקומות מסויימים היה על הכוחות הסוריים לעבור את הירדן מעבר ל"קו הירוק". כוחות קומנדו מו־טסים אמורים היו להיות מונחתים ממסוקים על הירדן ולפוצץ את גשריו ובדרך זו לחסום כל אפשרות של הזרמת תגבורת.

המיסמכים הסוריים מגלים עוד כי המטכ"ל הסורי העריך שחיל־האוויר הישראלי ינוטרל בשעות אחרי־הצהריים של יום־הכיפורים ואילו ביום ראשון בבוקר (היום השני למלחמה) יוחלש כוחו במידה משמעותית ביותר. דבר זה יושג, לדעת הסורים, על־ידי פיצולו וריתוקו לחזית התעלה.

מתברר כי חילות היבשה הסוריים תודרכו להתגבר על ההטרדות הצפויות של חיל־האוויר הישראלי על־ידי קידום מסויים של מערך הטילים ותותחי הנ"מ ובעזרת תירגולת שריון מיוחדת (התפרסות מהירה של טנקים ומיסוך נתיביהם בעשן וכיו"ב).

התוכנית הסורית נקטעה בעודה באיבה תודות לעמידתם המופ־לאה של שרידי כוחות השריון ובסיועו הפעיל של חיל־האוויר הישראלי.

פעילותו של חיל־האוויר בחזית הצפון היתה מסובכת למדי בגלל אופיו הגיאוגרפי של האיזור. מפקד אחד מבסיסיו הקרביים של חיל־האוויר אמר על כך: "אני יודע היטב שחזית הצפון היתה קשה במיוחד בעבור חיל־האוויר בהשוואה לחזית הדרומית. לא היה זה קל כלל ועיקר לטוס באיזור החרמון ובאזורים אחרים של חזית זו, שבהם הראות היתה לקויה ואפשרויות התימרון מוגבלות, כושר האילתור של הטייסים שלנו היה מפתיע ממש.

"כיצד פעלו הטייסות הקרביות בבסיס?" הקשיתי.

המפקד: "כל הטייסות עשו עבודה נפלאה החל מהרגע הראשון של המלחמה. מטוסי היירוט שמרו על שמיים נקיים ולא איפשרו למטוסי האויב להיכנס לתחום האווירי של המדינה. מטוסי היירוט

היו צריכים לטוס בתנאים קשים מאוד. באיזור החרמון נאלצו הטייסים שלנו להגביה טוס. בגובה נמוך היו טילים ואש נ"מ יעילה למדי של האויב. טייסי היירוט זוקפים לזכותם לא רק נצחונות בקרבות אוויריים מרשימים אלא גם ליווי מטוסי התקיפה לעומק השטח הסורי. נכון שטייסי התקיפה שלנו נתקנאו בטייסי היירוט על שעלה בידם לקצור את הפירות בצורת הפלת 'מיגים', אך נעים היה יותר לצאת לתקיפות העומק במטוסים עמוסים לעייפה תחת עינם הפקוחה של טייסי המיראז'ים. טייסי התקיפה רשמו פרק מזהיר בתולדות חיל־האוויר לא רק בתוצאות התקיפות אלא גם בכושר האילתור וברמה המיבצעית הגבוהה".

שעתם של הטייסים לא היתה פנויה עדיין במוצאי יום־הכיפורים לערוך סיכום ראשוני של מהלך הפתיחה. סיפר מפקד טייסת "פנטום": "כאשר קיבלתי את הפיקוד על הטייסת זמן מה לפני המלחמה היתה לי הרגשה שאני מקבל לידי פיקוד על טייסת מובחרת, מין מכונה משומנת היטב. העבודה היא לא רק בצוותי האוויר — הטייסים והנווטים — אלא גם בצוות הקרקע. כאשר פרצה המלחמה היה מתח גבוה ומצב־רוחם של החבר'ה לא היה בשיאו. הם חשו כי מהלך הפתיחה לא היה כפי שהם ציפו לו; אבל כאשר החלה העבודה לא היה להם פנאי לחשוב — הם ידעו כי מוטלת עליהם עבודה ועליהם לבצעה בצורה היעילה ביותר".

כאשר החלו הנטישות הראשונות של המטוסים הפגועים, הבינו הטייסים שהפעם המדובר הוא במלחמה קשה ואולי אף ממושכת. "מטבעי אני אופטימי", אמר אחד מטייסי ה"פנטום", "אבל המצב בשעות הראשונות של המלחמה לא היה מזהיר במיוחד. לא היה זה המצב שלו היינו רגילים. אני זוכר את פתיחת מלחמת ששת הימים, כעבור שלוש שעות ידענו ש'העסק' הוכרע וסיומה של המלחמה היא שאלה של זמן בלבד, ואילו הפעם חלפו שלוש וארבע וחמש ושש שעות — וזו היתה רק ההתחלה".

הנווט שלו החרה־החזיק אחריו: "כאשר אנו טסים — אנו נתקלים בהמון טילים ובאש נ"מ צרופה; צריך לחשוב על כל טיסה".

טייס "סקייהוק" ותיק סיפר על טיסה מרגשת שהיתה לו ביום הראשון: "טסנו לרמת־הגולן כאשר מרחוק ראינו שעל הקרקע יש מהומה גדולה, אש ונפגעים. התחלתי חושב שאולי זאת באמת

מלחמה של ממש. כל הזמן פיטרלנו מעל לגבול, ובפנייה של 180 מעלות ראיתי עשן. צעקתי: 'עשן לבן למעלה משמאל'. ראיתי התפוצצות בתוך הכוונת 500 מטר לפני והוספתי אש מלפנים ואז המוביל אמר בקול יבש: 'זה שלי'. המטוס התפוצץ כמו צמר־גפן שנדלק; חתיכות בוערות נפלו למטה ובתוך האש נפתח מצנח. שברנו לכל הכיוונים וצללנו למטה. שמענו את הטייס שנטש שואל: 'מי שומע אותי?' שאלנו: 'מה מצבך?' 'כיצד אתה מר־גיש?' הוא השיב: 'נפגעתי ברגל שמאל ואני נמצא מעל לשטחנו אבל נסחף מזרחה". אותה שעה הבנתי לראשונה בצורה מוחשית שאנשים יכולים למות במלחמה זו. בדרך הביתה זרקתי פצצות לים מאחר והגלגל הקדמי שלי נפגע מיד בהמראה. בנחיתה החזקתי 'אף' למעלה וכשחציתי את הכבל ראיתי שהגלגל מפורק. נאלצתי לנחות על הג'אנט. המכונאים בבסיס 'חטפו' ממני את המטוס כדי להחזירו לשירות מיבצעי במהירות הבזק".

מה עלה בגורלו של הטייס הצונח?

טייס ה"סקייהוק", בן ה־22, יליד חיפה, היה במלחמת ששת־הימים תלמיד בבית־ספר תיכון. נתברר שהוא נאלץ לנטוש את מטוסו שנפגע קשות מטיל, הצליח לצנוח בשלום בתוך שטח האויב כשהוא סובל מפגיעה בקרסולו. הוא שכב למעלה מ־4 שעות ב"שטח מת" ליד מארב סורי ולא ידע מה מתרחש בשטח. כאשר השתרר אחרי החשיכה שקט בגיזורה, גרר את עצמו הטייס לעבר השטח הישראלי בתקווה שיעלה בידו לפגוש כוח ישראלי. ואומנם תוך זמן קצר תפס הטייס "טרמפ" בטנק ישראלי שעבר במקום. הוא הצטרף לצוות הטנק ולאחר זמן קצר אף נתנסה בחוויה של לחימה על גבי הקרקע. לגביו היה זה "קורס הסבה" מהיר ביותר ולימוד תורת הקרב שריון בשטח עצמו. כעבור מיספר שעות פונה לבית־חולים, במקום שבו המתינה לו ארושתו.

"האם נקיים את חתונתו בזמן?" שאלה אותו ארושתו.

"אם נצליח להשיג רב", הוא השיב לה.

הרופאים יעצו לו לשהות בבית־החולים יומיים־שלושה עד שקרסולו יירפא, אבל הוא לא שעה להם וחזר לטייסת שלו. כעבור יום נישא הזוג הצעיר. האורחים המועטים שנכחו בטקס נשבעו, כי הרף פציעתו לא התקשה טייס ה"סקייהוק" לנפץ את הכוס מתחת

לחופה. את ירח הדבש שלו הוא בילה מעל טילים ואש נ"מ צפופה בשתי החזיתות.

טייס קרבי בכיר, אשר נפל במלחמה, אסף את טייסיו במוצאי יום־הכיפורים בשעת לילה מאוחרת: "עמידתנו היא יוצאת מן הכלל על אף מצבנו הכללי הקשה", הוא אמר. "עד כה משימתנו היתה להחזיק מעמד וחיל־האוויר עמד בה בהצלחה רבה. כל אנשי החיל — הטייסים, הנווטים, צוותי הקרקע, אנשי המיבצעים, אנשי המיגדל, אנשי השירותים וכל הסגל הקרבי — עשו את מלאכתם על הצד הטוב ביותר. המלחמה שלפנינו קשה מאוד וסיומה אינו נראה עדיין באופק. כבר שילמנו עד כה, לצערנו, מחיר לא מבוטל, ועוד צפויים לנו מאמצים קשים בעתיד".

אותה שעה ניטשו קרבות מרים בחזית הצפונית. הפיקוד הסורי החדיר לשטחים שהיו בשליטת צה"ל עשרות רבות של טנקים. השריון הסורי התפצל לשלושה צירים מרכזיים: כביש קונייטרה—דמשק, איזור אחמדיה ואיזור חושנייה. הלחץ הסורי הלך וגבר והמצב החמיר משעה לשעה. אלוף פיקוד הצפון יצחק חופי הגדיר את השעות הללו כ"שעות הקריטיות" של המלחמה.

לאחר שיפרוש מתפקידו כחצי שנה אחרי המלחמה, יישאל חופי על־ידי עתונאי: "האם התממשו ציפיותיך ביחס ליכולתו של חיל־האוויר הישראלי לבלום מיתקפה, אם כוחות היבשה לא יהיו במלוא המערך שלהם?"

"הציפיות שלי היו מלכתחילה מוגבלות", ישיב חקה. "אני ידעתי מה יקרה. ככל שמערך הטילים נגד מטוסים צפוף יותר — ובסוריה ובמצרים היה לפני המלחמה, ויש גם היום, מערך הטילים הצפוף והעבה בעולם — מוכשר חיל־האוויר לטפל היטב במערך זה, לפני שהוא מתפנה לבלימת כוחות פשוטים. זה היה ברור לי לפני המלחמה והיה לי חשש כבד שבמקרה של מלחמה אין לצפות מחיל־האוויר השתתפות אפקטיבית במלוא יכולתו וכוחו לשם בלימת השריון הסורי, אלא לאחר שיגמור את הטיפול במערך האנטי־אווירי. שוחחתי על כך לפני המלחמה עם מפקד היל־האוויר וקציניו הבכירים, בדקתי אם החששות שלי מבוססים. הם אישרו אותם: התנאי להשתתפות אפקטיבית הוא טיפול והתגברות על מערך הטילים והנ"מ. ברגע שזהו התנאי, פירושו של דבר הוא שחיל־האוויר

יוכל רק כעבור זמן־מה לבטא את מלוא יכולתו בבלימה. קיבלנו במלחמה גם סיוע מיידי מחיל־האוויר, אבל האפקטיביות שלו היתה קטנה הרבה יותר. לכן טרחנו לפני המלחמה לחזק את המערך היבשתי.

כאשר קירבנו את מחסני־החירום שלנו לגבול לפני המלחמה, לא תיארתי לעצמי איזו חשיבות קריטית היתה לזה, כאשר כל עשר דקות היתה להם במלחמה משמעות של לחיות או לחדול. השלמנו את תעלת הנ"ט, הוספנו עמדות טנקים, פרצנו 150 ק"מ בדרכי העפר ברמה כדי לפרוס כוחות ממקום למקום. כל זה הצדיק את עצמו בנסיבות הקשות של הבלימה כאשר בשלב הראשון היתה יכולתו של חיל־האוויר מוגבלת".

אחרי חצות הגיעו הטנקים הסוריים הראשונים סמוך למיפקדת צה"ל בנאפח, הממוקמת על הכביש הראשי קונייטרה—גשר בנות־יעקב. בשעה 2 אחרי־חצות מודיע שר־הבטחון למפקד חיל־האוויר: "המצב בצפון הולך ונעשה רע מרגע לרגע. העבר את חיל־האוויר צפונה!"

נסתבר, איפוא, שהבלימה בחזית זו הוטלה מחדש וביתר־שאת על כתפיו של חיל־האוויר.

פרק שלושה־עשר

דיווח מודיעיני לקוי

רק ביום חיל־האוויר האחרון, תשעה חודשים אחרי מלחמת יום־הכיפורים, יכול מפקד חיל־האוויר, אלוף בנימין פלד, לגלות כי מטרתה של מיתקפת המנע שאמורה היתה להתבצע בצהרי יום־הכיפורים — אילו היה מתקבל באישורו של הדרג המדיני — היתה מכוונת בעיקרה נגד סוריה. "רצינו לסלק אותה מהמישחק לפחות מהבחינה של שבירת מערכת הטילים ברמה בהכרעת חיל־האוויר הסורי", גילה האלוף פלד. "היו בידינו שתי אפשרויות: אחת, שאומ־

גם היינו מצליחים 'לדפוק' את מערכת־הטילים הסורית ולפנות את השמיים הרבה יותר מהר, ושניה — שהמיתקפה שלנו היתה גורמת לסורים להסס מלפתוח במלחמה. בחרנו בסוריה. על זה, לבסוף, לא קיבלנו אישור..."

סיכם נקודה זו מפקד חיל־האוויר: "יתכן שהסורים היו 'מגל־גלים' את התוכנית המקורית שלהם בכל מקרה אבל אז היה לנו קל יותר, כי נטלנו יוזמה. לאחר 'ניקוי' מערכת הטילים היינו יכולים להיות אפקטיביים הרבה יותר בשיבוש המיתקפה מיד בהתחלה".

גם כאשר לא ניתן, כאמור, האישור למיתקפת־המנע לא היה חיל־האוויר "מוטרד" בתחילת המלחמה מהחזית הסורית. ביום־הכיפורים עצמו השקיע חיל־האוויר מיספר כוחות מוגבל בחזית זו והמאמץ העיקרי הופנה, כמפורט בפרקים הקודמים, לחזית הדרומית. הסיבה לכך היתה ברורה: ההרגשה בחזית זו היתה טובה לאחר שנשלחה לחזית זו חטיבה הידועה בכושרה המיבצעי, ו־60 הטנקים שהיו ברמה בשבועות שקדמו למלחמה תוגברו בכמות גדולה של 117 טנקים נוספים ובארטילריה. אבל בצהרי יום־הכיפורים היה המצב מעורפל החל מתחילת המלחמה. כשעה לאחר פרוץ המלחמה נראו כבר מסוקי האויב כשהם עושים את דרכם לעבר מוצב החרמון, זרם טנקים ותותחים חצה את קווי החזית בדרכו לעבר עומק השטח הישראלי.

המצב בחזית הלך והחמיר. הכוחות הסוריים היו עדיפים פי מיספר ,למרות התגבורת הישראלית בטנקים ובתותחים, וכוחותיהם שטפו פנימה לתוך שטח ישראל.

בשלב זה של המלחמה גילו הסורים דבקות במשימה. הטנקים שלהם, שהיו מצויידים במיכשור סובייטי מודרני, נעו קדימה בשלושת הצירים. התפתחו קרבות מרים בגזרות שונות ברמה, אך צה"ל עדיין לא הצליח לבלום את המיתקפה האדירה. טילי "פרוג", בעלי טווח של 90 ק"מ, החלו מתעופפים לעבר הישובים הישראליים בעומק השטח הישראלי. ואז ניתנה רשות הדיבור לחיל־האוויר. המטוסים יצאו לעשרות גיחות לאיזור הרמה. היתה זו מלאכה קשה למדי. הסורים ריכזו כוחות עצומים על שטח קטן שלא עלה על אלף ק"מ.

מטוסי חיל־האוויר באו גלים־גלים כדי לסייע בפעולות הבלימה, אך הם נפגעו בזה אחר זה. באותם רגעים קשים של מלחמת אימים

בין טילים וקני־תותח לבין טייסים התכופפה קמעה כנפו של חיל־האוויר.

גם הנתונים המודיעיניים שהיו בידי הטייסים לקו בחסר. נתברר כי הסתערות חיל־האוויר על נתונים שסופקו לו על־ידי המודיעין הכללי עלולה היתה להיות בעוכריו ועוררה מיד את הוויכוח סביב הצורך הדחוף להקים מודיעין אווירי ראוי לשמו, שיהיה בעל כושר־פעולה...

בסוגיה עקרונית סבוכה זו כדאי לצטט את דבריו של מפקד חיל־האוויר: "בימים הראשונים של המלחמה התקשו כוחות היבשה לספק ידיעות מודיעיניות לא על עצמם ולא על האויב. מערכת המודיעין שהיתה אמורה לאפשר לחיל־האוויר להשתתף באורח יעיל במערכה לא פעלה כראוי. היתה לכך, אומנם, סיבה סובייקטיבית של כוחות היבשה, הקשורה במצב הפתיחה של המלחמה ואירגון הכוחות, אבל עובדה היא שאנחנו לא קיבלנו מ'המעסיק' שלנו את המידע הדרוש ואת מה שהיינו צריכים לקבל. זו הסיבה העיקרית לחוסר הכושר שלנו בשורה של מקרים לפגוע בנקודות העיקריות והחשובות".

שהיתי באותן שעות קשות באחד מבסיסי הקו הראשון של חיל־האוויר בחברתם של טייסים שעליהם הוטלה המשימה לדפוק את הצבא הסורי.

טייס "פנטום", שחזר זה עתה מגיחה, נכנס למועדון הטייסת ללגימה קלה ולמנוחה קצרה, בטרם יצא לגיחה נוספת. "תסתכל בי", אמר, "אני מגולח, אני לבוש היטב, יש לי כל הציוד הדרוש לי בניגוד ללוחמים על גבי הקרקע, אבל האחריות הרובצת עלי היא רבה מנשוא. שנינו מסכנים את חיינו, הטנקיסט ואני, אבל יש הבדל מהותי: בידי נתון כלי מלחמה אדיר ששוויו מיליוני דולרים ובכוחו להכריע את המערכה".

"האם אתה חש באמת ובתמים שעל כתפיך וכתפיהם של טייסים אחרים מונח גורלם של ישובי הצפון ואולי גורלה של המדינה כולה?"

הטייס: "כאשר אנחנו טסים אין אנחנו חושבים במונחים של גורל. אנחנו יודעים שיש לנו משימה ואנחנו חייבים לבצע אותה בכל מחיר".

"מה מעסיק אותך בכל זאת בשעת הטיסה ?"

"אני חושב על המטוס וביצועיו. אני בודק ומוודא, בסיועו של הנווט היושב מאחורי, אם אנו מתקרבים למטרה ומזהים אותה. אני, כמובן, גם עושה הכל כדי לא להיפגע מטילים או מאש נ"מ. אם אני מנמיך טוס אני צריך להיזהר מאש הנ"מ, ואם אני מגביה טוס — אני מחפש את הטילים המתבייתים".

"אתה גם פוחד ?"

"בוא אספר לך משהו מעניין. אני לא אוהב להשתמש במילים כמו 'חירוף נפש', 'קורבן על מזבח המולדת', 'נפל למען קיומנו' וכיו"ב — אבל אני בסך־הכל בשר ודם. כאשר החלה המלחמה נזכרתי בדברים ששמעתי חודשים מיספר קודם לכן ממפקד חיל־האוויר: 'חבר'ה, אם תהיה מלחמה', הוא אמר, 'תצטרכו לפעול בתוך המערך הסמיך של הטילים. לא יהיה מנוס מזה. יישפך דם רב'. הדברים נאמרו בנוכחותם של כל אנשי הטייסת. הם נתקבלו בשקט, בדומיה. שום רחש, שום להישות, שום הערות. באותו רגע רציתי לקום ולומר למפקד: 'אנחנו נתגבר על יער הטילים', אבל החרשתי. לא רציתי להישמע כשחצני מדי, וכידוע לך בחיל שלנו הענווים אינם רבים. לא, איני סבור שאני או חברי הטייסים פוחדים; אפשר היה אולי לומר שאנו לוקחים בהחלט בחשבון שכל אחד מאתנו עלול ליפול כתוצאה מפגיעה קטלנית של טיל לפני הנטישה, שאנו עלולים לנטוש מבלי שיצליחו לחלץ אותנו וכתוצאה מכך ליפול בשבי".

"כיצד היית מגדיר את המורל בטייסת שלכם ?"

"בתחילת המלחמה היה המורל קצת משונה. לא היינו רגילים לפתיחה כזו, אך אחר כך התחלנו פועלים באוויר והמורל עלה. כאשר נודע על הנופלים הראשונים קיבל זאת כל אחד מאתנו בכאב עצור, אבל המורל נשאר יציב".

לפני שנסתיימה השיחה הוא הספיק לומר עוד משפטים אחדים: "...תדע לך שבחיל־האוויר זה כמו בחילות היבשה, שם נופלים מפקדים בכל הדרגות הפורצים בראש ועומדים זקופי־ראש בצריח, ואצלנו נפלו מיספר טייסים מ'הליגה הלאומית' ".

המטוסים הישראליים, שלא הירפו מ"טרפם", פגעו בעשרות טנקים סוריים והוציאו אותם מכלל פעולה. גם הפגיעות בסוללות

הטילים היו יעילות ביותר. היו אלה שעותיהם הגדולות של טייסי ה״סקייהוק״, אשר טסו וחוללו נפלאות בלחימתם ובמסירותם. בחיל־האוויר נהוג לכנות מטוסים אלה ״סוסי עבודה״, לעומת ה״פנטומים״ הידועים כ״סוסי רכיבה״.

חיל־האוויר הישראלי שינה את ״אזרחותו״ של ה״סקייהוק״ והתאים אותו לצרכיו. חלו בו שינויים ושיפורים רבים במיבנה ובמערכות תוך כדי בדיקת ביצועיו. אף כי באופיו מטוס זה הוא מטוס־תקיפה — בתולדות חיל־האוויר נזקפת לזכותו גם הפלת מטוס ״מיג 17״ בקרב אווירי עוד לפני מלחמת יום־הכיפורים.

קצין טכני של טייסת ״סקייהוק״ הסביר את נתוני המטוס: ״אין במטוס זה תקלות בלתי צפויות ושיעורן נמוך. ביכולתו של ה׳סקייהוק׳ לספוג פגיעות קשות ולהמשיך בטיסה תודות למערכות הידראוליות ומיכניות כפולות. זהו מטוס קל להטסה, נוח, פשוט ובטוח. טייס ממוצע מגיע בו מהר־מהר לרמה הדרושה״.

אין תימה, איפוא, שמטוס זה נתגלה במרוצת הזמן כמטוס אידיאלי לטייסי מילואים העוברים קורסי־הסבה מתאימים ומגלים כושר מיבצעי מעולה לא רק בטיסות־יום הקלות יחסית אלא בטיסות־לילה מסובכות, שבהן מאופלים פנסי המטוסים והמטרות, לעיתים מזומנות, אינן נראות כלל.

חרף ביצועיהם הטובים של טייסי ה״סקייהוק״, אשר נתגלו כציידי טנקים מעולים, תותחי המטוס ופצצותיו לא היו יכולים להו־שיע את עצמם מול מערך הטילים של רמת־הגולן. מערך זה כלל תותח נ״מ מרובע־קנים רוסי, סי־23. תותח זה ומכ״ם־ההנחיה שלו המורכב על נגמ״ש אמפיבי ניסה לטווח ולפגוע בעיקר במטוסים מנמיכי־טוס. מטוסים מרוסקים נותרו בשטח, אבל מטוסים פגועים חלקית הצליחו לחזור לבסיסיהם והועברו בדחיפות לתיקון כדי להחזירם לשירות מיבצעי מיידי.

אילמלא חזיתי זאת במו עיני, הייתי מתקשה להאמין כי הדבר ניתן לביצוע. מטוסי ״פנטום״ ו״סקייהוק״, אשר נפגעו קשות בטילים ובאש נ״מ מהקרקע בעת ביצוע פעולות תקיפה ויירוט, הוחזרו לטייסות תוך שעות ספורות מבלי שניתן היה להבחין בכלל שהיו במצב בלתי שמיש.

אילמלא שהיתי במחיצתם של אנשי יחידת אחזקה אווירית דרג

ד׳ ועקבתי מקרוב אחר קצב עבודתם המטורף לא הייתי מעלה על דעתי שהדבר הוא אפשרי.

אילמלא ביקרתי במעבדות המתוחכמות ובבתי־המלאכה של ה״בדק״ בחיל־האוויר ושוחחתי עם העובדים — חיילים סדירים, אנשי קבע, אזרחים ואנשי מילואים — הייתי מתקשה להבין כיצד נוצרת הרמוניה תוך זמן כה קצר בתיאום ובדביקות במטרה שאין למעלה ממנה.

מפקדה של היחידה, סא״ל י., אמר: ״בכל ימות השנה אנחנו עובדים קשה ואפילו קשה־קשה, אבל בימים אלה אנחנו עובדים כששעון סטופר ביד. מטוס ׳פנטום׳, שהיינו מתקנים ומחזירים לשירות קרבי תוך שבועיים־שלושה, מוחזר עתה תוך שלוש־ארבע שעות. החלפת חלקים ב׳סקייהוק׳ שהיתה אורכת יום־יומיים נמשכת היום מקסימום שעה. האנשים עובדים כאן ללא הפסק מאז פרצה המלחמה וישנים מקסימום שלוש־ארבע שעות ביממה״.

מסתבר, שכמות השינה הזו אינה מתייחסת לכל האנשים. רס״ר א.ק. טכני במוסך לשיפוץ מטוסי ״סקייהוק״ אומר: ״ביום־הכיפורים בצהריים ועד הבוקר ישנתי שש שעות, ספרתי אותן אחת־אחת. איך אני מחזיק מעמד? אני בעצמי אינני יודע, אבל האנשים הולכים לישון ברגע שהם מרגישים שאין להם עוד כוחות ושידיהם, עיניהם ושאר איבריהם אינם נשמעים להם״.

בהתאם למקובל, נעשים התיקונים השיגרתיים בטייסות עצמן. התיקונים המסובכים יותר, הדורשים מומחיות מיוחדת ושימוש במכשירים שונים, נעשים ביחידת האחזקה של החיל החולשת הן על בתי־המלאכה שלה והן על ״הסניפים״ בבסיסים השונים. כאשר פרצה המלחמה הנוכחית הוחל במיון המטוסים הפגועים שטייסיהם הצליחו להנחיתם בשלום. בטייסות עצמן עסקו המכונאים בהחלפת חלקים פגועים ובשיפוצים קלים על־מנת להחזיר את המטוס ללא דיחוי לטייסת. במקרה של תיקונים מסובכים יותר הועברו המטוסים לבדק של החיל.

״כל עוד התיקונים הם לא בחלקים המסובכים של המטוס אפשר לבצע אותם בבסיסים״, אמר סגן מפקד היחידה רס״ן א. ״רק במקרה שהנזקים הם אינטגרליים בגוף המטוס ובשורשי הכנפיים מגיעים המטוסים אלינו״.

במוסך המרכזי לתיקון מטוסי ה״סקייהוק״ הפגועים פגשנו בקבוצה מתוגברת של מכונאים שעסקו בתיקון מזורז של אחדים ממטוסי ״סקייהוק״ אשר נפגעו בבטנם, בזנבותיהם, בכנפיהם ובמקומות רגישים אחרים.

סגן מפקד היחידה אומר: ״המטוסים הללו הם חזקים ביותר. טייסים החזירו מטוסים שנפגעו בצורה קשה ביותר והחזיקו מעמד עד לבסיס. אנחנו מתקנים כאן מטוסים שנפגעו 80—90 ואפילו 100 אחוז; למעשה אפשר לומר שרק מטוסים מרוסקים על הקרקע אין אנחנו מסוגלים לתקן. מטוסים שהתפוצצו לגמרי באוויר או התרסקו על הקרקע לא בשטחנו אין אנחנו מסוגלים לתקן״.

בהתאם לנוהג מוחלפים החלקים הפגועים בחלקים חדשים על־מנת שלא לעכב את המטוס הפגוע, ואילו החלקים הפגועים מועברים לתיקון יסודי בבית־מלאכה אחר. במיתקן זה שבו משפצים את החלקים הפגועים פגשנו 3 עולים הדשים המתגוררים באשדוד ועובדים כאזרחים בבסיס. אחד מהם, לזר, בן ה־34, היה בארץ מולדתו צלם במקצועו, כיום הוא טכנאי. ״למדתי כאן מקצוע חדש בארץ ואני מאושר שאני תורם את חלקי לחיל־האוויר״, הוא אומר. ״כואב לי רק שלא מילאו את בקשתי ולא שלחו אותי לסיני, להילחם. אני יודע להשתמש היטב בקלצ׳ניקוב״.

חברו לצוות, מנדל, בן ה־24, אמר: ״כל היהודים השוהים בארץ רוצים להילחם״.

האחראי על בית־המלאכה אמר: ״בזמנו התלבטנו בבעיה של מחסור בכוח־אדם ולבסוף עלה הרעיון לנסות עולים חדשים בעבודה טכנית. אני מוכרח לציין שהניסיון עלה יפה מהמשוער. אלה הם העובדים החרוצים ביותר, בעלי תפוקה לא נורמלית״.

״האם נהוגה כאן שיטת הפרמיות והנורמות?״ אני שואל שאלת־תם.

האחראי על בית־המלאכה: ״מי שמבצע עבודה רצופה של 15 שעות נוספות מקבל פרמיה משתלמת ביותר — 5 שעות שינה״.

בבית מלאכה אחר עסקו העובדים בשיפוץ מטוסי ״פנטום״. חלקם נמצאים בתהליך שיפוץ רגיל לתקופה שלפני המלחמה וחלקם הובאו לאחר פגיעה בטיסה מיבצעית. סגן מפקד היחידה ניגש אל אחד ה״פנטומים״ שעליו רובצים אותה שעה תריסר טכנאים ושואל

את הקצין הטכני של המוסך, א., מתי המטוס יהיה מוכן לתזוזה? האחראי על המוסך: "אני חושב שבעוד שעתיים־שלוש יהיה אפשר להחזיר אותו לטייסת".

סגן מפקד היחידה: "בעוד חצי שעה יבואו לקחת אותו. אני מקווה שבעוד שתיים־שלוש שעות הוא כבר יחזור מטיסה מיבצעית לבסיסו". הקצין הטכני מבין את הרמז.

אחד מאנשי המוסך, ד., נהג במקצועו האזרחי, אמר: "האמנתי לתומי שלא אהיה עד יותר למלחמות. אני כבר שבע מלחמות. עברתי כבר ארבע מלחמות: מלחמת העצמאות, מיבצע קדש, מלחמת ששת־הימים ומלחמת ההתשה. והנה אני שוב כאן. אני לא יודע מדוע, אבל בכל פעם שאני בא לכאן אני מקבל כוחות בלתי־אנושיים וממש ממריא יחד עם המטוס שאני מתקן".

אנשי השירות הסדיר אינם מתביישים ללמוד מן הוותיקים. אלה ואלה מוצאים ביניהם שפה משותפת ומסייעים בהדרכה ובידע מקצועי.

עולם בפני עצמו מהוות המעבדות ובתי־המלאכה לתיקון החלקים העדינים והקטנים של המטוסים. מסתבר שהיחידה מפעילה מחשבים כדי להתגבר על מיון אלפי הפריטים שבמטוס ועל־מנת לקבל שאלות ותשובות לשאלות שונות המתעוררות. באחת המעבדות הללו אנו פוגשים ליד שולחן אחד כשהם ישובים אזרח בשם י. וחייל סדיר בשם ישראל. השניים עסקו בתיקון חלקי מיכשור אלקטרוני של מטוס "פנטום". הם מסתייעים במכשירים עדינים ביותר. האזרח, העובד ביחידה כבר 17 שנים, אומר על החייל הצעיר שיושב לידו: "יש לו דווקא תפישה טובה. הוא בהחלט יכול לחתום קבע ולהמשיך".

האחראי על המעבדה, סגן א., אמר: "אני מוכן להחתים אותו כבר עכשיו, כשנה לפני שיחרורו". תוך כדי כך מבחין סגן מפקד היחידה הנלווה אלינו, כי באולם "מסתובבים" יותר מדי אנשים.

"נדמה לי שיש כאן יותר מדי אנשים מעל למה שדווח", הוא פנה לאחראי בהערה.

"מה אני יכול לעשות, מגיעים לכאן מתנדבים מיחידות שונות של חיל־האוויר שלא זקוקות להם, האם עלי לגרשם?" שאל סגן א.

במעבדה סמוכה עוסקים בהכנת מכלי חמצן לטייסים. במעבדה

זו עובדות גם מיספר חיילות, אשר התמחו בנושא זה בעת שירותן הצבאי. האחראית עליהן אומרת: "אני בטוחה שבנות היו יכולות לבצע כאן עבודות מיכשור מסובכות יותר מאלו המוטלות עליהן, אבל כנראה שאינן יכולות להדביק את קצב העבודה המטורף".

המשכנו בסיור שלנו והגענו לבית־מלאכה לתיקון מכשירי ניווט מדוייקים. "יש חלקים במטוס הנפגעים במלחמה לאו דווקא מאש האויב ומטיליו, אלא גם תוך כדי שימוש מואץ ותקלות אחרות הכרוכות בטיסה המיוחדת. תפקידנו להחזירם לשימוש מיידי". אומר האחראי.

כמו בבתי־מלאכה אחרים, גם כאן שורר ניקיון מופתי והעובדים לבושים חלוקים ירוקים נקיים. לעיתים נדמה שמעבדות ח"א דומות למעבדות בית־חולים, ואפילו הריחות זהים.

מפקד היחידה גאה לא רק בקצב המהיר של תיקוני המטוסים אלא גם, ואולי בעיקר, בטיב העבודה. לדבריו, כל מטוס החוזר ליחידתו, לאחר שתוקן ושופץ הינו בכושר מלא, ולפגיעה — ויהיה היקפה אשר יהיה — אין כל השפעה על המטוס. "כאילו הוא נולד מחדש", אומר המפקד.

חיל־האוויר עשה את ההכנות הדרושות לכך כבר לפני שנים רבות שאף אחד ממטוסיו לא יקורקע אפילו לשעה קלה מחמת מחסור בחלקים. לשם כך, קיים מלאי עצום של חלפים הדשים. במקביל לכך קיים מחסן המיועד לציוד מוחזר, שבו מאוחסנים החלקים אשר שופצו מחדש והם כשירים להרכבה במטוסים. לא מן הנמנע, איפוא, שחלקים פגועים אשר הורדו ממטוסים ביומיים־שלושה של המלחמה, יורכבו כחלקים חדשים על מטוסים אחרים. מסכם מפקד היחידה: "אנו מסוגלים לשפץ לא רק מטוסים, חלקי חשמל וציוד הידראולי, אלא גם טילים. עוד יסופר בתולדות חיל־האוויר על מעלליה של יחידה זו ועל חלקה במלחמה".

* * *

בחצות הליל נתברר שהמצב בחזית הצפון הוא קריטי. שר־הבטחון קרא למפקד חיל־האוויר להעביר את מרכז הכובד מהדרום לצפון. בהתאם לאחת הגירסות אמר דיין לפלד: "הזדרז, קיים חשש לחורבן בית שלישי". שרי ממשלה ומפקדים בכירים, שנכחו באותו מעמד, הכחישו כאילו שמעו את המילים "חורבן בית שלישי" מפיו

של דיין. על כל פנים, חיל־האוויר החל מתרכז לקראת הנחתת מהלומה אווירית בחזית זו עם האור הראשון. ואומנם, היתה זו מהלומה עזה ביותר. משדות־תעופה ברחבי הארץ המריאו עשרות להקים של מטוסי־הפצצה וקרבו לעבר הגולן. הם זכו לקבלת פנים חמה ביותר — בצורת טילים ואש אנטי־אווירית עזה. כל השיטות והטקטיקות שלמדו הטייסים עמדו במיבחן מוגבל ביותר מול הגנה אנטי־אווירית מסוג זו שבה נתקלו, אבל הם לא נפלו ברוחם גם כאשר ראו את חבריהם נופלים לידם.

"ראיתי שני חברים טובים שלי מתפוצצים לידי באוויר עם מטוסיהם", אמר טייס "סקייהוק" צעיר. "היתה זו הרגשה איומה. לא האמנתי שאחזור, אבל כאשר חזרתי בשלום ביקשתי לטוס פעם נוספת. רק לשכוח, רק להוכיח לאויב כי לא נס ליחו של חיל־האוויר".

לפנות בוקר, ביומה השני של המלחמה, החל מסתמן ראשיתו של המיפנה בחזית הצפון — אך ההכרעה הסופית עדיין לא נפלה.

אבל הבלימה היתה כבר בשלב מתקדם. אלוף פיקוד הצפון, יצחק חופי, יכול להאנח אנחת רווחה קלה, כאשר היה נדמה לו שחלק מהשלב הקשה מצוי כבר מאחוריו. בשעה שטייסי חיל־האוויר עשו את מלאכתם המופלאה, נחתו במיספר ישובים טילי "פרוג". המלאכה שלפניהם היתה עדיין רבה.

בשעה 05.31 לפנות־בוקר הודיע דובר סורי כי מטוסים ישראליים מפציצים ללא הרף ברמת־הגולן וכי עשרה מהם הופלו.

פרק ארבעה־עשר

האם נלכד "סאם 6"?

חיל־האוויר הוכיח פעם נוספת כי הוא לא רק החיל המקצועי ביותר בצה"ל, אלא שגם ככוח אירגוני הוא היעיל ביותר. המכונה האווירית המשומנת החלה פועלת במלוא עוצמתה ביום השני למלחמה ובימים

הבאים, למרות האבידות שספגו הטייסות השונות. הטייסים הבינו היטב כי ייצוב קו הבלימה של צה״ל עד לבואם והתארגנותם של כוחות המילואים תלוי במידה רבה בהם, מחמת המכה הכבדה של כוחות השריון והרגלים הסוריים אשר שטפו את השטחים שהוחזקו עד אז בידי צה״ל. אותה שעה לא היה ברור עדיין גם אם אומנם תצטרף ירדן למלחמה, כפי שעשתה במלחמת ששת־הימים, והיה צורך, איפוא, לפקוח עין אווירית על החזית המזרחית. ואומנם, ביום הראשון והשני למלחמה קיבל החיל משימות רבות ומגוונות בשתי החזיתות הפעילות ובחזית השלישית, הפסיבית.

בגיזרת רמת־הגולן המשיכו אוגדות שריון וחי״ר סוריות לתקוף בעוצמה רבה ובשורת מקומות אף זכו להישגים טריטוריאליים. אך תקיפות הנגד של כוחות הקרקע של צה״ל, בסיועו הפעיל של חיל־האוויר, הדפו את הסורים ברוב הגזרות. ביחוד הגדילו הטייסים לעשות באיזור חושנייה, שבו נבלמה סופית הפריצה הסורית הגדולה, והחלו מתגלים הסימנים של שבירת חזית סוריה והמיפנה במלחמה.

טייסי חיל־האוויר החלו במקביל בהשמדת סוללות טילים, בתקיפת שדות־תעופה, מטרות אסטרטגיות בעומק השטח הסורי וביירוט מטוסי־אויב שניסו להטיל פצצות על משקים ישראליים ברמת־הגולן.

בחזית הדרומית התעוררה סכנה חמורה: המצרים השלימו גשרים נוספים והתכוננו להעביר עליהם דיוויזיות שריון נוספות. צה״ל עדיין לא היה מאורגן כהלכה וכוחות השריון שנעו לעבר התעלה בצורה בלתי מסודרת נזקקו בדחיפות לסיועו של חיל־האוויר לבלימת העברתם של כוחות אויב נוספים מצידה השני של התעלה. חיל־האוויר נטל על עצמו להשמיד את כל הגשרים על התעלה כדי למנוע מעבר כוחות שריון מצריים נוספים, על־מנת לאפשר לשריון של צה״ל לעמוד בפרץ.

סיפר על כך מאוחר יותר מפקד חיל־האוויר: ״איבדנו מטוסים בשלב זה של הבלימה, כדי למנוע העברת כוחות שריון נוספים. הטילים עפו בשמיים למאותיהם. החשיבות במניעת המעבר של כוחות שריון נוספים היתה כה גדולה, שהקורבן היה בלתי נמנע. ואומנם, חיל־האוויר הצליח לשבש את ההתקפה הזורמת עם פתיחת המלחמה ועצר את השריון המצרי, עד שהשריון המצויין שלנו נערך ונכנס לפעולה במלוא כוחו. חיל־האוויר עשה זאת במשולב עם

מערכת מסועפת של משימות, שהן בעצם עיקר תפקידו: קרבות־אוויר להשגת עליונות אווירית, הגנה על שמי הארץ, תקיפת שדות־תעופה מצריים וסוריים, תקיפת מטרות אסטרטגיות בסוריה ובמצרים והטסת כוחות וציוד לחימה דחופים ממרכז הארץ לצפונה ולדרומה".

כאשר יישאל אלוף בנימין פלד אחרי המלחמה: "האם נכון הוא כי הבעיה החמורה ביותר של חיל־האוויר היתה מערכת הנ.מ. של המצרים והסורים?" ישיב בין היתר: "כן, זה בלט גם באבידותינו במטוסים ובאנשים. חיל־האוויר השמיד קרוב ל־500 מטוסים מצריים וסוריים במלחמה הזאת. כ־400 הושמדו בקרבות אוויר—אוויר, כמעט כמיספר כל המטוסים שהושמדו על־ידי חיל־האוויר במלחמת ששת־הימים על הקרקע. בכל קרבות־האוויר לא סבל חיל־האוויר אבידות. לכל היותר הופל לנו בקרבות־האוויר מטוס אחד וזה גם אינו בטוח. זהו הישג בלתי־רגיל של טייסינו ושל צוותי הקרקע. אנחנו איבדנו מטוסים כתוצאה מהטילים המצריים והסוריים. אני יכול להגיד שאבידותינו במטוסים במלחמה זאת היו, יחסית, פחותות מן האבידות במלחמת ששת־הימים".

העתונות העולמית הקדישה סיקור נרחב למלחמת יום־הכיפורים. העתונות הצבאית המקצועית וביטאוני־התעופה למיניהם שמו את הדגש על המלחמה של האנשים מול הטילים. טייסי חיל־האוויר הישראלי מול הטילים הסובייטיים המתוחכמים ביותר.

אחת הסקירות המאלפות בנושא זה נתפרסמה בירחון הנפוץ "אינטרנשיונל דיפנס רוויו" ובה נאמר בין השאר: "הקרבות באוקטובר שבו והוכיחו שלצבא הסובייטי מערכת־הגנה אווירית ניידת לחלוטין, המשלבת טילים ותותחים — ללא תשובה הולמת כרגע בעולם המערבי. הטיל ארוך־הטווח, סאם 4, מכסה טווח בן 70 ק"מ; הסאם 6 לטווח בינוני פועל בטווחים מ־5 עד 30 ק"מ, והסאם 7 ממלא את המירווח ביניהם לבין תותח ה־23 מכוון המכ"מ שטווחו היעיל הוא 1,200 מטר. נוסף לסאם 4 היה בידי הערבים כל הנשק ד'לע'יל עם עדיפותם בטנקים, בנשק אנטי־טנקי ובחיילים ואיפשר להם לבצע מיתקפה מוצלחת בסיני ובגולן.

"בעוד שיעילותם של הסאם 7 ושל תותח ה־23 מ"מ הוכחה בווייטנאם, היה הסאם 6 בבחינת נעלם עם פרוץ הקרבות, ומתחילת אוקטובר האחרון גם בסוריה, הרי התכונות של אותו מכ"מ, ה'סטרייט

פלאש', של הסאם 6 לא היו ידועות דיין כדי לאפשר אתרעה מוקדמת למטוסי התקיפה. במיוחד לא הוערך כהלכה קוצר הזמן בין שיגור הטיל ליירוט.

"תאוצת השיגור הגדולה — בממוצע 23 ג'י — ומהירות השיוט הגבוהה בתחום של 2.5 מאך, מגבילות באורח דרסטי את פרק הזמן לתימרוני ההתחמקות מצד המטוס, בהשוואה למערכות הטילים הישנות והידועות, כגון הסאם 2 והסאם 3. לפיכך היו אבידות היל־האוויר הישראלי, שניתן ליחסן בעיקר לסאם 6, גבוהים. לפי עדות משקיף־אוויר הולנדי, איבדו הישראלים 30 מטוסים ביום אחד מעל סוריה לבדה כתוצאה מירי סאם 6.

"העדר אמצעי לוחמה אלקטרונית מתאימים מנע חסימת מערכות הסאם 6 ותותחי ה־23 מ"מ שהגנו עליהן. חרף מיכשול זה הצליחו הישראלים להקטין את אבידותיהם בימים הבאים תוך שימוש בפתיו־נות, שיטות־תקיפה מיוחדות ותמרוני התחמקות. מסוקי־תצפית מיו־חדים איתרו מערכות שיגור טילים וסיפקו אתראה מספקת למטוסי־התקיפה במהלך הטיסה לביצוע המשימה באופן שיעקוף ככל האפשר את מערכי ההגנה האנטי־אוויריים.

"חולשתה הברורה של מערכת הסאם 6, כפי שנתגלתה במל־חמת יום־הכיפורים, היא יכולת החיפוש המוגבלת בטיווח ובגובה. בהגנה האווירית המתואמת היטב של ברית־המועצות עצמה מתכסה חיסרון זה על־ידי מכ"מ ה'לונג טראק' של הסאם 4. הישראלים ניצלו חולשה זו של הסאם 6 בעת תקיפתו. הם ביצעו התקפות תלולות מגובה רב והשמידו חלק מטילים אלה. התקפות אלה היו טובות למלחמה האמורה, אך אין להעלותן על הדעת כנגד ההגנה האנטי־אווירית הסובייטית במרכז אירופה. מידע נוסף על הסאם 6 צפוי בעתיד, לאחר תפיסת דוגמות אחדות על־ידי הישראלים. לפי מקורות יודעי־דבר מצויים כבר שישה משגרים של מערכות בקרת־האש שלהם בידי פיקוד המערכות האלקטרוניות של חיל־האוויר האמריקני בבסיס הנסקוק לשם בדיקה והערכה".

במצורף לכתבה צורפו מיספר נתונים מאלפים על מערכת הסאם 6 המופיעים על גבי מרכב של הטנק הקל פ־76. חיפוש ועקיפת המטרה נעשה על־ידי מכ"מ "סטרייט פלאש". אורכו של הטיל 6.2 מטר, קוטר הגוף 33.5 ס"מ, משקלו 550 ק"ג ומשקל המיטען הקרבי

81 ק"ג. לטיל מנוע האצה רקיטי ומיתקן ביות, מכ"מ חצי פעיל באמצעות ראש נפץ או הנחיית פיקוד עם אנטנת קליטה ואנטנה נשיאה בזוג כנפיים אחוריות. טווח היירוט המירבי 30—35 ק"מ בגובה נמוך, עד 60 ק"מ בגובה בינוני ורב. טווח יירוט מיזערי 4—3 ק"מ, גובה יירוט מיזערי 100 מטר באמצעות מכ"מ ו־500 מטרים באמצעים אופטיים. מהירות שיוט 2.5 מאך, משך טיסה לטווח 30 ק"מ ב־40 שניה.

האם נתפסו מערכות סאם 6 על־ידי צה"ל במלחמת יום־הכיפורים?

שאלה זו תוסיף להעסיק גורמים רבים בעיצומה של המלחמה ואחריה.

"הסנונית הראשונה" התפרסמה באמצעות סוכנות הידיעות הצרפתית "סי"צ", אשר דיווחה בעיצומה של המלחמה: "מקורות המימשל בוואשינגטון אישרו אתמול את הידיעות שהופיעו בעתונים שונים, כי טיל מסוג סאם 6, שנלקח שלל בחזית תעלת־סואץ עם ציוד ההנחיה שלו, הועבר מישראל לארצות־הברית. מקורות הפנטגון אמרו, כי הטיל הועבר לארה"ב לצורך בדיקה ומחקר לשם פיתוח אמצעי־נגד לטיל נ"מ קטלני זה, אשר גרם אבידות לא מעטות לחיל־האוויר הישראלי במלחמה האחרונה".

מקורות במימשל האמריקני הודו, כי זו הפעם הראשונה שארה"ב "שמה ידה" על סאם 6 הנחשב לטיל חדיש ומתקדם של ברית־המועצות. להלן דיווח כתב סוכנות הידיעות הצרפתית כי בדיקת הסאם 6 תיעשה על־ידי מומחים אמריקנים תוך שיתוף־פעולה עם מומחים ישראלים. המומחים האמריקנים תוהים לדעת אם יצליחו לפתח אמצעים לשיבוש מערכות ההנחיה גם לטילים קטלניים אלה המסוגלים להפיל מטוסים הן בגבהים נמוכים והן בגובה רב, כפי שעשו נגד מערכות הטילים סאם 2 וסאם 3.

כתב סוכנות "יונייטד פרס" בוואשינגטון, אדוארד דולינג, ציטט מקור צבאי אמריקני בכיר, אשר אמר לו, כי "הועברו מישראל 3 טילי סאם 6 ולא רק טיל אחד מדגם זה". אולם חוגים רשמיים מקיימים שתיקה בנדון ואינם מוכנים לאשר או להכחיש מידע זה. אותו כתב אמריקני ידע לספר עוד כי קרוב לוודאי שארה"ב קיבלה או תקבל גם את משגרי הסאם 6, שאף הם נלקחו שלל על־ידי צה"ל.

טיל זה הוא נייד ועל כל זחל"ם מונחים שלושה טילים כאלה, וכנראה שאחד הזחל"מים הללו נפל שלל בידי צה"ל. סיכם דולינג: "המומחים טוענים כי קשה מאוד יהיה ליצור אמצעי שיבוש לטיל זה, הנחשב לטיל מדוייק מאוד".

ידיעה אחרת מוואשינגטון קבעה: "כוחות צה"ל לא הצליחו ללכוד את מערכת הניווט של הטילים הסובייטיים המתקדמים מדגם סאם 6", אמרו פקידי הפנטגון. להלן מאמר באותה ידיעה: "צה"ל הצליח ללכוד מיספר טילים מדגם סאם 6, אשר ניזוקו והושארו על־ידי המצרים בשטח. אך בניגוד למלחמת ששת־הימים, בה השאירו המצרים בשדה־הקרב ציוד חשוב בכמויות גדולות — הרי הפעם לקחו עמם, במהלך נטישתם, את כלי הרכב ובהם ציוד הניווט של הטילים. עקב העובדה שהישראלים לא הצליחו לקחת שלל את ציוד הקרקע של טילי הסאם 6, אין בידי ארה"ב המידע הטכני המפורט הדרוש לה, על־מנת לתכנן אמצעי שיבוש למערכת ההנחיה של הטיל".

העתון הלונדוני "דיילי טלגרף" ידע לספר דבר אחר לגמרי: "נקמתה המתוקה של ישראל בבריטניה על האמברגו תהיה סירוב להתחלק עם הבריטים בסודות טילי הסאם הסובייטיים שנפלו שלל בידי צה"ל. בכך תגרום ישראל נזק לתעשיית הנשק הבריטית", נאמר במאמרו של הפרשן הצבאי הראשי של העתון רב־התפוצה.

להלן ציין הפרשן כי אפשרות זו עוררה מורת־רוח בחוגי הצבא ותעשיית הנשק בבריטניה: "המלחמה במזרח־התיכון הפכה לשדה־ניסויים של כלי הנשק המשוכללים שבידי ברית־המועצות וארה"ב. הישראלים יכלו לשים את ידם על מערכות טילי הסאם החדישים ביותר". סיכם הפרשן הצבאי הבריטי: "לאמריקנים תינתן, כמובן, ההזדמנות ללמוד את סודות הטילים. המומחים הבריטים היו מוכנים לתת הרבה תמורת הזדמנות דומה, אולם האמריקנים יתבקשו כנראה לא לגלות את הסודות לאחרים. הדבר עלול למצוא את ביטויו בנחיתותן של מערכות־הנשק הבריטיות לעומת האמריקניות, שבהן יושמו הלקחים מן השיכלולים הסובייטיים".

הגדיל לעשות שבועון־התעופה האמריקני "אוויאיישן וויק", אשר גילה זמן־מה אחרי תום המלחמה: "שורת כלי־נשק שהיו עד כה בלתי מוכרים במערב נלכדו על־ידי ישראל בגדה המערבית של

תעלת־סואץ. בין השאר נלקחו כלי הנשק 'סאם 6', 'סאם 7', טיל אנטי־טנקי מסוג 'א.ט. 3' ונשק אנטי־טנקי מסוג 'ר.פ.ג. 7'. מומחים אמריקנים זיהו שתי מערכות חדשות של טילי קרקע—אוויר שפותחו על־ידי הסובייטים: 'סאם 9' ו'סאם 10'. טילים אלה מתבייתים אל מקור החום של המטוס אליו הם נשלחים. אין ספק, כי האבידות הכבדות שנגרמו לישראל במלחמת יום־הכיפורים יחייבו את ארה"ב לבדוק מחדש ובאורח יסודי את כל מערכות השיבוש האלקטרוניות המופעלות על־ידי הצבא האמריקני".

כך או אחרת: בעוד נמשך הוויכוח סביב השאלה הנוקבת אם הצליחה ישראל ללכוד טיל אחד או יותר מדגם סאם 6 ומדגמים אחרים, נמסר כי ברית־המועצות פיתחה דגם חדש של הטיל "סאם 6" וניתן להניח שהוא סופק כבר למצרים וסוריה. הדגם החדש נבדל מקודמו בשני מיתקנים חדשים שזוהו על גופו: אנטנת מישוואה המותקנת על הסנפיר העליון בזנב, שהוא אחד מארבעת סנפירי ההיגוי של הטיל ומקור אור הפולט אור חזק לאחר שיגור הטיל במטרה לזהות את מקומו באוויר ולאפשר עיקוב אופטי אחריו. מיתקן זה מאפשר להנחות את הטיל בכל מקרה, אם מכ"מ ההנחיה משותק.

הנחיה אופטית זו היא בנוסף להנחיית המכ"מ וההנחיה האינפרא־אדומה שהטיל סאם 6 מצוייד בהן. אין ספק שההנחיה המשולשת מגבירה עד למקסימום הצלחה ומחייבת הגברת התיחכום בעמידה נגדו.

לפרשה זו של ה"סאם 6" יהיה אפילוג חודשים אחרי מלחמת יום־הכיפורים, כאשר יתברר שתצלומים של מערכת מכ"מ סובייטיות סודיות להפעלת טילי "סאם 6", אשר נעלמו מעיניו של הצנזור הצבאי המצרי יתפרסמו ב־9 ביוני 1974 ב"סנדיי טיימס" (תצלומים אלה יבוצעו במיצעד הצבאי השנתי לרגל יום השנה למלחמת ששת־הימים). תוך כדי כך יתברר כי בידי המערב לא היו עד־אז תצלומים של המערכת.

בעתון הלונדוני ייכתב מתחת לתצלום הסנסציוני: "מומחים התרגשו במיוחד נוכח איכות התצלום המגלה את מראה מערכת המכ"מ לפרטי פרטיה. בדיקה ראשונה מוכיחה כי המערכת משוכללת הרבה יותר ממה שסברו תחילה. בשום שלב משלבי פעולתה אין

היא תלויה — בניגוד למה שסברו לפני כן — בגלי המטוסים התוקפים על־ידי עין אדם. שתי הצלחות של המערכת מאתרות את המטרה ומנחות אליה את הטיל, אפילו כאשר המטוס מנמיך טוס, בגבהים שבדרך כלל יש קשיים חמורים לאתרם באמצעי המכ״מ״.

עוד יכתוב ה״סנדיי טיימס״: ״אחד המומחים העיר כי צילומים מאיכות כזו הם חלומם של ניספחים צבאיים. תצלומים של המערכת המכונה בנאט״ו בשם הצופן ׳סטרייט פלאש׳ הושגו אומנם עוד לפני כן באמצעות מטוסי־ריגול מגביהי־טוס, אך הם היו בבחינת סוד כמוס ויש להניח שהם מגלים את פרטי המערכת בתצלומים החדשים שצולמו מן הקרקע״.

העתון הלונדוני לא ישכח לציין כי ״כוחות צה״ל לכדו, אומנם, מיספר טילי ׳סאם 6׳, אך לא נמסר על לכידת מערכת ׳סטרייט פלאש׳ ״.

פרק חמישה־עשר

טבילת־אש ראשונה

המיפנה במלחמה נמשך בקצב איטי. טייסי הקרב של חיל־האוויר עבדו עד כלות הכוחות כדי לייצב את המיפנה ולדחוף לקראת ההכרעה שהיתה עדיין רחוקה. בטייסת מיראז׳ים פגשתי ביום ראשון — היום השני למלחמה — בשעות הצהריים בשני טייסים שהזרו מקרב אווירי מוצלח. סיפר אחד מהם, טייס ותיק־מלחמות: ״הוזנקנו לפיטרול רגיל בסיני. לאחר עשר דקות טיסה ניתן לנו כיוון אל העיר סואץ, לעבר מיגים. השלכנו את הנתיקים והגברנו מהירות. בסביבות העיר סואץ גילינו שני מיראז׳ים נוספים שהיו אף הם בדרך למטרה. המיגים היו בגובה נמוך בכיוון מצרים. שיגרתי טיל אל אחד המיגים שנפגע והתרסק. הכל נמשך דקה אחת בלבד״.

חברו הטייס הצעיר הוסיף: ״החלטתי שהגיע הזמן שאפיל את

'מטוס הבתולין' שלי. חששתי ששני המיראז'ים שפגשנו בהם 'יהטפו' לי אותו. נדבקתי, איפוא, למיג ה־21 שטס בגובה של 100 רגל. הוא פנה פנייה חדה שמאלה וניסה להסתלק, אבל החלטתי להיצמד אליו בכל מחיר ולא לאבד אותו. לחצתי לחיצה ממושכת על ההדק, עד שהטיל יצא מתחת לכנף השמאלית. הטיל טס ישר אל המיג. המטוס המצרי התפוצץ ונכנס הפוך לאדמה. ברגע שעשיתי תפנית לעבר שטחנו, ראיתי פעם נוספת את שני מטוסי המיראז' שלנו, הם חיפשו טרף אחר".

הם מצאו אותו ללא קושי. מטוסים מצריים ערכו גסיונות חוזרים ונשנים לתקוף את כוחות צה"ל אשר נערכו למיתקפת־הנגד הגדולה. הם ניסו לפגוע בכוהות שנעו בדרום, במיתקנים ובשדות־תעופה, אבל מטוסי חיל־האוויר הפריעו אותם במשימותיהם ובמזימותיהם. הפגיעות היו קלות. בחזית הצפונית ניסו מטוסים סוריים לפגוע שוב ושוב בישובים אזרחיים ולחדור מעבר לקו הירוק, אך הדבר נבצר מהם. מטוסי ה"פנטום" וה"מיראז' " חוללו נפלאות, אך לא רק הם.

בטייסת "סופר־מיסטר" פגשתי כעבור שעה קלה מכר ותיק מימי מלחמת ששת־הימים. "אתה רואה", הוא אמר, "לא התקדמתי מאז. פשוט עשיתי שטות והשתחררתי. רק ערב מלחמה זו נתקבלתי לקורס הסבה ל'סקייהוק', אבל לא הספקתי לרכוש נסיון מספיק כדי להטיס את המטוס במלחמה זו".

"במה עוסקת הטייסת שלכם?" הקשיתי.

"המטוסים הזקנים הללו מחוללים נפלאות", אמר. "המשימות העיקריות שהוטלו עלינו היו לסייע בבלימת השריון וכוחות האויב הפולשים בדרום ובצפון. היום, למשל, הלכנו על השריון הסורי בדרום הרמה ועל גשרי חציית התעלה. פגענו בטנקים שלהם בשטחנו. בלילה הקודם הארנו בנורים שטחים נרחבים בסיני, למניעת חדירת כוחות רבים בחסות החשיכה, תקפנו כוחות סוריים, הפצצנו וצלפנו. היו פגיעות טובות".

"האם המטוס עמד במשימות אלו?"

"יש לנו אנשי מילואים ותיקים בצד צעירים שזו להם מלחמתם הראשונה. ה'סופר־מיסטר' הוכיח את עצמו כסוס־קרבות אמין".

הוסיף מפקד הטייסת: "היו לנו משימות כבדות. רק מעטים האמינו כי מטוס ה'סופר־מיסטר', אשר הגיע לראשונה ארצה אחרי

מערכת סיני ב־1957, ישתתף גם במלחמת יום־הכיפורים. מטוס־קרב חד־מושבי זה, מתוצרת צרפת, המצוייד בשני תותחים בני 30 מ״מ, עבר שיפורים בחיל־האוויר הישראלי (מהירות מירבית 1,200 קמ״ש, שיעור נסיקה 5,340 מ׳ בדקה). אבל המטוסים הוותיקים הללו, אשר חוללו במרוצת השנים נפלאות בשירות חיל־האוויר הישראלי, לא איכזבו גם הפעם״.

אחד מן הבכירים שבטייסי חיל־האוויר, המגלה נאמנות למטוס ה׳סופר־מיסטר׳, נזכר בעיצומה של המלחמה בקרב אווירי שהיה לו ב־5 ביוני, ביומה הראשון של מלחמת ששת־הימים: ״אני זוכר היטב עד היום כיצד הפלתי במטוס זה ׳מיג 21׳ ״, הוא סיפר. ״אני חושב שזו היתה הפעם הראשונה בעולם שנערך בכלל קרב כזה בין ׳סופר מיסטר׳ ל׳מיג׳. יצאנו ביום הראשון למלחמה לתקוף שדה־תעופה סורי של ׳מיג 21׳ בשם ׳סייקל׳. הוא נמצא מעבר להררי חושך בצפון־מזרח סוריה, טיסה של 30 דקה פלוס, עם ניווט קשה מאוד. אני הייתי המוביל ואתי במיבנה היו עוד שלושה מטוסים. הם טסו אחרי ונשמעו להוראותי. טסנו נמוך ומהר וכשהגענו לשם במיבנה של 4 מטוסים הופתענו לראות שני ׳מיגים׳ מעל לשדה. התיפעול שלנו היה לתקיפת אוויר—קרקע, אך מיד הסתגלנו למצב החדש. נתתי פקודה למיספר 4 שלי שיביא את ה׳מיג׳ למצב לא נוח. התקרבתי אליו, הוא היה תוקפן מאוד. ניסה להפיל את מיספר 4 עד שראה אותי ואז התחיל עושה תרגילים עצבניים, שהקשו על מצבו. ירה לאוויר כמו משוגע. התקרבתי אליו לטווח של 200—150 מטר, ויריתי שלושה צרורות. הוא נפגע בכנף בצרור הראשון והתחיל בצלילה ספירלית. הטייס צנח מגובה של 150 מטר, אבל אני כמעט בטוח שהמצנח לא נפתח בגובה כזה. כל הביצוע ארך 5—3 דקות. ה׳מיג׳ השני פגענו בו בקצות הכנפיים. ה׳מיג׳ נכנס לגילגולים מהירים. הטייס איבד את השליטה, המטוס נפל ולא ראינו צניחה. גם זה ארך לא יותר מ־5 דקות״.

במלחמת יום־הכיפורים לא חוללו טייסי ה״סופר מיסטר״ נפלאות, אבל הם עשו עבודה שחורה ואפורה, כפי שעשו מטוסי ״נורד״, ״הרקולסים״, ״ערבה״ והמטוסים הקלים. מטוסים אלה עסקו בהובלת גייסות וציוד, בהטסת מפקדים, בפינויים ובמשימות רבות ומגוונות. טייסים אלה, הרחוקים מהילת הזוהר של טייסי

הקרב, הוכיחו לא רק דבקות למשימה אלא גם יכולת קרבית בעת היתקלות עם מטוסי האויב. ביקור קצר בטייסת "נורד" הספיק לי כדי לחוש באווירה המיוחדת השוררת בה.

מטוסי "נורד" של הטייסת עוסקים בכל ימות השנה בהטסת יחידות מוצנחות, בהובלת ציוד, ובהעברת חיילים לבסיסיהם. מטו־סים כבדים אלה, המסוגלים לשאת מיטען של 5 טונות ויותר ולשהות באוויר למעלה מ־10 שעות, אינם מביישים את הפירמה. הקצין הטכני של הטייסת אומר: "את ראשוני המטוסים קיבלנו בתקופת מיבצע סיני, דהיינו לפני 15 שנה, ועדיין הם נמצאים בשירות פעיל ומשרתים אותנו נאמנה".

צוותי האוויר של המטוס — הקברניט, טייס־המישנה והמכונאי המוטס — מקבלים "פיצוי" על היעדר הקרביות בצורת עומס בלתי רגיל של עבודה שהוטל עליהם בעיקר בימי המלחמה.

כמו המלחמה שבה אנו שרויים עתה.

אמר מפקד הטייסת בן ה־36: "צנחנים עדיין לא הצנחנו במל־חמה זו, אבל עבודה יש לנו עד מעל לראש. בשלב הראשון של המלחמה הטסנו אנשי מילואים במיספר רב. לאחר־מכן עסקנו בהטסת תחמושת, תרופות, מים, דואר וכל הנדרש. אחר־כך נטלנו על עצמנו משימות של פינוי נפגעים — במטוסים שלנו יש סידורים מיוחדים לכך.

אחד הטייסים הצעירים של הטייסת, אשר עסק במשימה מיוחדת בסיני, נקלע למצב לא נעים כאשר נקלע למערבולת של קרבות אוויריים בסמוך לו. סיפר הטייס בן ה־22: "תוך כדי מיבצע החילוץ הבחננו במטוסי 'מיג' רבים שטסו במיבני תקיפה, ואומנם הם החלו ממטירים פצצות על כוחותינו. מיד הבחנתי בחבר'ה שלנו המגיעים לאיזור ומתחילים להפיל בהם חללים. בזה אחר זה החלו נופלים ה'מיגים'. בוודאי שמעת על 15 ה'מיגים' שנפלו באותו בוקר".

שני "מיגים" שלא הופלו משום־מה היו מתכננים להפיל את ה"נורד" בתקווה שהוא עמוס בחיילים או בציוד יקר. הטייס הצעיר החל בתימרוני התחמקות. "למזלי הרב עלה בידי להסתייע בעננים", הוא מגלה. "התחלתי קופץ מענן אחד למשנהו מבלי שהם יצליחו לגלותני, וכך הצלחתי לחמוק".

וכך הצליח המטוס הכבד להסתלק לדרכו חזרה לבסיסו בלי שיעלה בידי שני מטוסי "מיג" הצעירים להדביקו.

הוסיף המפקד: "לכאורה, אנו רחוקים מהחזית ואנו משמשים כטייסת שירות. יש המשווים אותנו אפילו לאפסנאים, או במיקרה הטוב לפלוגת שירותים. אבל מי שמכיר את עבודתנו מקרוב יודע שאנו עושים דברים חשובים לאין־ערוך מאנשי שירותים בצה"ל, מבלי להפחית כמובן בעבודתם. לפי מיטב הכרתי, לא הגענו למל־חמה זו למיצוי הפוטנציאל שלנו. אנו מסוגלים להרבה יותר".

שאלה: "האם הטייסים שלך סובלים מ'רגשי נחיתות' מקצועיים בהשוואה לטייסי הקרב, למשל?"

מפקד הטייסת: "אני סבור שלא. כל טייס והכושר שלו. טייס בטייסת תובלה הוא בעל כושר להטיס תובלה. כמובן שצריך התמחות מקצועית מסויימת לשם הטסת מטוס־תובלה. הטייסים שלנו מאו־מנים היטב. בדרך כלל הם מסתדרים בעצמם גם בניווט, פרט לטיסות ארוכות־טווח ולצורכי חיפוי והצלה".

מפקד הטייסת עצמו הסתייע בניווט בשעה שטס ביומה השני של המלחמה למשימת חיפוש והצלה בגיזרת רמת־הגולן. לפתע הבחין במטוסים סוריים שטסו בסמוך לו אולם לא הצליחו לגלו־תו.

העומס על טייסת התובלה הכבדה הולך וגובר ככל שמתמשכת המלחמה. ביום הרביעי המלחמה הרקיע המורל בטייסת שחקים. הסיבה: בגלל ריבוי המשימות הלכו והתקצרו שעות מנוחתם של הטייסים. "אלה חבר'ה טובים", אומר מפקדם. "ככל שהם שוהים יותר באוויר הם חשים עצמם יותר כדגים במים. גם המכונאים המ־טסים הנלווים אליהם ראויים למלה טובה".

הקצין הטכני של הטייסת אמר: "אנחנו לא צריכים שדה־תעופה מיוחד על־מנת לנחות. מספיק לנו מסלול־נחיתה־והמראה קצר, בתנאי שהאדמה תהיה קרקעית". היה זה רמז ברור לכך שאם אומנם יהיה צורך לנחות מעבר לקווי יוני 1967 תעשה זאת טייסת התובלה הכבדה ללא בעיות.

כאשר אתה נכנס לסיור במשרדי ומיתקני טייסת התובלה הכבדה, אתה חש כאילו אתה מבקר בחברת־תעופה הפועלת במלוא הקיטור בקווים ובזמנים קבועים. אפילו לוח הטיסות קבוע מראש, פוזות או

יותר (שינויים אפשריים, כמובן, בהתאם לנסיבות). רק הרוח היא אחרת ואותה מכתיבים טייסי היחידה.

פרק בפני עצמו היוו טייסי המסוקים. אופייה המיוחד של מלחמת יום־הכיפורים בשלביה הראשונים גרם לכך שכבר בפתיחתה של מלחמה זו נפלו עשרות רבות של חיילי צה"ל ואלפים נפצעו. היה צורך לארגן פעולות פינוי פצועים מאזורי הקרבות שהיתה גישה אליהם לבתי־החולים־שדה ולבתי־החולים בעורף, במטוסי תובלה ובמסוקים בינוניים וכבדים.

הסביר על כך קצין־רפואה ראשי, תת־אלוף ד"ר משה קורדובה: "לצבאות המערביים אין הרבה ניסיון במלחמה וממילא מצומצם ניסיונם בפינוי הפצועים מקרבות ובאורח הטיפול בהם. הניסיון הרחב ביותר היה, כמובן, לצבא האמריקני בווייטנם. להם היו נפגעים רבים וכמויות עצומות של מסוקים. הניסיון שלהם התבסס בעיקר על החדרת מסוקים למוקדי הקרבות. ייתכן כי אופי המלחמה בג'ונגלים הצדיק ניסיון זה. על כל פנים, ידוע כי מסוקים רבים נפגעו לפני שהספיקו לפנות את הפצועים ואחרים נפגעו בהיותם עמוסי פצועים. אנחנו לא הלכנו בדרך זו. העדפנו לפזר ולפרוש את האלמנטים הרפואיים שלנו ביבשה, בצורה שהם צמודים לכוחות העיקריים ולכוחות המישנה. בכל חזית וזירת לחימה השתמשנו, בדרך כלל, במסוקים. בשלב השני של הפינוי הגיעו המסוקים למקומות הריכוז של חיילינו הפצועים ואספו אותם משם לבתי־חולים שדה, עורפיים ולבתי־חולים אזרחיים. במקרים מסויימים, כפי שהתחייב על־פי תוצאות הלחימה ותנאי השטח, הגיעו המסוקים לתוך קו האש הלוהט עצמו, לשם פינוי נפגעים בלי חוליית־הביניים של שטח ריכוז הפצו־עים. הפינוי מהחזית במסוקים והפינוי משדות־תעופה עורפיים במטוסי־תובלה נעשו ביעילות ובמהירות מדהימים".

היתה לי הזדמנות להילוות לאחת הטיסות האלו משדה־התעופה של רפידים לשדה־התעופה עטרות בירושלים.

מטוס־התובלה, שהוכשר במיוחד למטרה זו של איסוף פצועים, עשה באותו יום ובימים הבאים עשרות "נאגלות" כפי שעשו המטו־סים האחרים, צבאיים ואזרחיים, שגוייסו מיד לשירות צה"ל. במטו־סים אלה נקבעו מיבנים תלת־קומתיים משני צדיהם. שעה קלה לפני שנחת המטוס הובאו הפצועים לשדה־התעופה באמבולנסים. חלק

מהפצועים היו במצב קשה, אחרים ניסו לחייך. אחדים מהם היו שבויי מלחמה שצה"ל טרח ועמל רבות כדי לפנותם. כעבור דקות מיספר נחת המטוס. מפתחו הקדמי זנק הצוות האווירי. הפתח האחורי נפתח עד מהרה ואנשי הצוות הרפואי פתחו בהכנות קדחתניות לקליטת הפצועים הרבים. ליד כל פצוע היה צמוד פתק ועליו נכתבו פרטיו האישיים, מהות פציעתו וסוג הטיפול שניתן לו והחייב להינתן לו. בהתאם לכך נהגו הרופאים, האלונקאים והחובשים. תוך 20—15 דקה הועמסו על גבי המטוס. הצוות הרפואי התפזר בין הפצועים והחל מגיש לפצועים את הטיפול הדרוש. מיספר פצועים קיבלו עירויי דם. לאחרים תוקנו הקיבועים והחבישות. ("התוצאה של טיפול זה, שהנפצע הגיע לבית־החולים לאחר הטיפול המוקדם שעבר — החבישה, העירוי, הקיבוע או יתר צורכי הטיפול — כאשר המאזן הכללי שלו היה במצב שאיפשר להכניסו לחדר־הניתוחים בלי צורך להכין אותו לניתוח במשך שעות יקרות", אמר קצין־רפואה ראשי).

באחת הטיסות האלו נעשה ניתוח־הצלה דחוף בגובה מיבצעי בידי אחד מרופאי חיל־האוויר. היה זה בעת מיבצע הפינוי בסיני, כאשר נתקבלה הודעה דחופה שיש לפנות שבויים מצרים מקרב שרידי הקומנדו המצרי אשר הוצנח יום קודם לכן ונרדף מאז על־ידי כוחות צה"ל. הפצועים הובאו למטוס שנחת בשדה־תעופה סמוך בידי צוות רפואי. כולם היו תשושים וכואבים, חלקם היו מנומנמים בהש־פעת הזריקות לשיכוך הכאבים. אחד השבויים היה פצוע אנוש. בעת הטיסה הלך והחמיר מצבו מרגע לרגע. היה חשש שהוא ימות בכל רגע. הרופא הגיע למסקנה שיש לבצע ללא שהות התך בצווארו של הפצוע לשם שחרור קנה הנשימה. הניתוח בוצע תוך כדי טילטולים ולאורם הקלוש של שני פנסים — האחד שהיה קבוע על מצחו של הרופא, והשני שהופעל בידי החובש. כשנחת המטוס בשדה־התעופה עלה עליו במהירות רופא נוסף, אשר הוזעק קודם לכן על־ידי הטייס, והלה סייע להשלים את הניתוח. חייו של הפצוע השבוי ניצלו.

אותה שעה רק ניתן היה לנחש מהו יחסם של המצרים והסורים כלפי השבויים הישראלים הפצועים שנפלו לידיהם. האמת לאמיתה תתברר רק אחרי המלחמה.

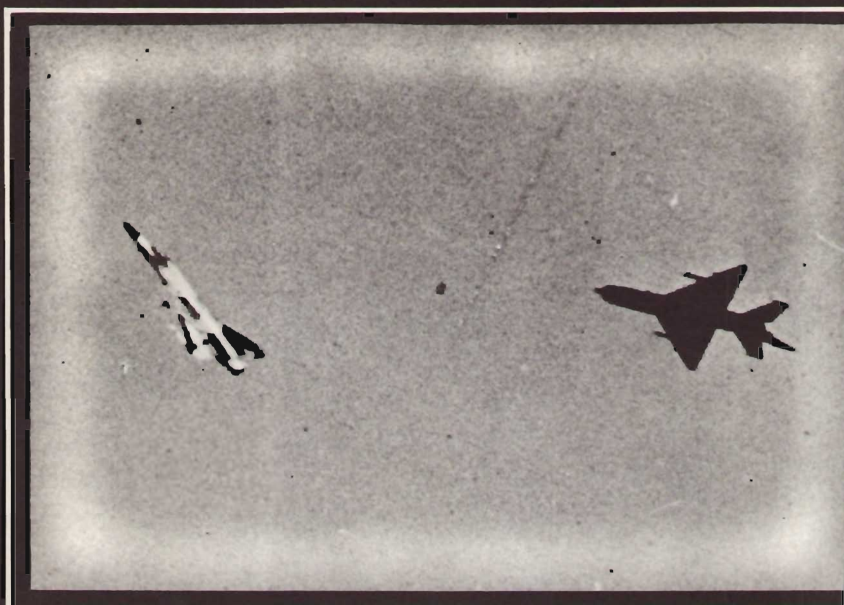
לא היה זה המקרה היחידי. כאשר יתגלו בהדרגה אחרי המלחמה סיפורי הגבורה של טייסי המסוקים שעסקו בחילוץ פצועים, יסופר

סי חיל־האוויר הולמים בעירף האויב הסורי (נ.מ. בדמשק)

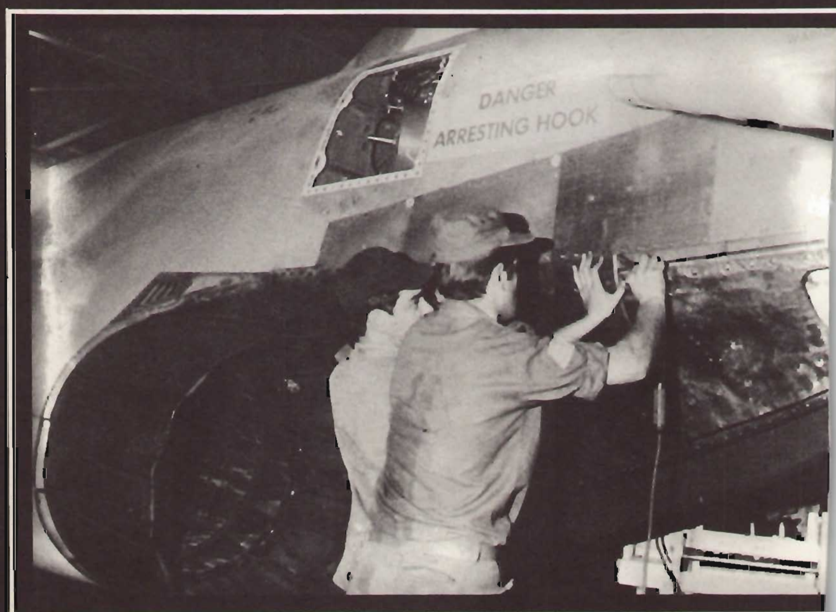
ש"ת דמשק מאזה

פגיעות במתקנים
ובמסלול

פגיעה במסלולי שדה־התעופה "אל־מאזה" בדמשק

ס האויב מנסה להתחמק לשוא

' הקרקע משפצים מטוס שנפגע בקרב

"סיקורסקי 53-ch" מן הגדולים בעולם בשימוש חיל־האוויר הישראלי

חילוץ פצועים בחזית הדרומית

גם סיפורו של טייס־מסוק, אשר תודות לתושיה שגילה בעת פעולת פינוי נפגעים בגולן ניצלו חייהם של חמישה חיילי צה״ל.

וכך יסופר: עקשנותו של טייס מסוק, שנחת תוך כדי קרב עם הסורים ברמת־הגולן במלחמת יום־הכיפורים, הצילה שלושה פצועים קשה שהועברו לבית־החולים בעוד מועד. הדבר היה ביום השלישי למלחמה. צוות־חילוץ הוזעק להציל שני פצועים באיזור רמת מגשימים. צוות המסוק הוזנק למקום. כשהגיע לנקודת הציון נתברר כי מתחתיו מתנהל קרב שריון והנחיתה כמעט בלתי־אפשרית. לאחר טיסה של כחצי־שעה מסביב למקום הצליח המסוק לנחות, אסף את הפצועים ויצא לבית־החולים ״רמב״ם״ בחיפה.

שלוש דקות לאחר ההמראה נשמעה במכשיר הקשר קריאת עזרה מאחד הכוחות הלוחמים, שראה את המסוק עובר. הכוח עלה על תדר החרום וביקש מהטייס לנחות ולקחת עמו שלושה פצועים קשה. הרופא שהיה במסוק הורה לטייס להודיע על כך למרכז הפינוי ולהמשיך בדרך לבית־החולים, משום שחשש לגורל שני הפצועים שהיו עמו. אך הטייס ידע כי עד שיגיע מסוק אחר תהלוף יותר משעה, וביקש מהרופא לתת לו חמש דקות כדי לחפש את הפצועים. הרופא נ־אות, בתנאי שהחיפושים לא יימשכו יותר מחמש דקות. הזמן חלף, אולם מהקרקע אי־אפשר היה להבחין בפצועים. הרופא דרש להמשיך מיד בטיסה, אך הטייס התעקש וביקש ״שתי דקות נוספות״. שוב נעתר הרופא, ואז הפעילו אנשי הכוח רימון־עשן לסימון מקומם. המסוק נחת ופינה את שלושת הפצועים תחת הפגזה עזה. כל החמישה הגיעו לביה״ח ״רמב״ם״ וחייהם ניצלו.

* * *

במשך שעות היום השלישי למלחמה תקפו מטוסי חיל־האוויר 5 שדות־תעופה צבאיים בסוריה: דמר, בלאי, חרוקאה, פריה ופיאקל, והסבו להם נזקים כבדים. במהלך התקיפות הופלו מיספר מטוסי אויב בקרבות אוויר. ״הופתעתי לראות כיצד הטייסים הסורים לוחמים ללא מורא״, אמר טייס מיראז׳ ישראלי. ״אבל במחשבה שניה הבנתי שאין להם למעשה לאן לברוח. הם נלחמו על ביתם, ביודעם כי אם ייצאו שדות־התעופה מכלל שימוש לא יהיה להם לאן לפנות, כפי שקרה אומנם במציאות״.

כיצד נראה המיפנה בעיניהם של כתבי־חוץ?

צוות כתבים צבאיים של ה״סנדיי טיימס״ הלונדוני דיווחו בתום יומה השלישי של המלחמה: ״מלחמת ששת הימים נטעה בלב ישראל אמונה איתנה בעליונות חיל־האוויר שלה. המערכה על הגולן מלמדת כי היא מהווה אתגר לביטחון זה שעלה במחיר יקר. במשך 24 שעות מראשית מיתקפת־הנגד הישראלית, היו מיראז׳ים ישראליים עוברים בגובה מועט מעל לירדן בקשת רהבה צפונה ונוסקים וחולפים ביעף על־פני רמת־הגולן, כדי להכות באגפיו של השריון הסורי. אולם סוללות נ״מ של הירדנים התכוננו עד מהרה לקראת מעבר זה, וישראל לא רצתה, כידוע, להתחרות בחוסיין. בינתיים נאלץ חיל־האוויר הישראלי לגשת להשמדת השריון הסורי בחזית. הדבר עלה ביוקר. הסורים הביאו לקו טילי ׳סאם 6׳. ברור למדי שמבחינת האנשים והמכונות עדיין יש לישראל עליונות מכ־רעת. הטייסים המצרים והסורים מאומנים הרבה יותר מבעבר, אבל מיספרם מועט. לעומת זאת יש לישראל צוותים אחדים לכל מטוס. בישראל התחזוקה טובה יותר. הכלי העיקרי של חיל־האוויר היש־ראלי — ה׳פנטום׳ — הוא אולי המטוס הקרבי היעיל ביותר לכל המטרות שיש בעולם, ורק בתחום אחד עולה ׳מיג 21׳, שהוא עמוד־התווך של חילות־האוויר של סוריה ומצרים, על ה׳פנטום׳: כושר התימרון שלו בקרב פנים אל פנים. נראה כי הישראלים מקזזים זאת ביתרון של מיומנות בהטסת מטוסים״.

סיפרו עוד הכתבים הצבאיים הבריטים: ״פיגורם של הישראלים בטילים ובנשק נגד־טיל, כפי שהוכיח שיעור האבידות של ישראל. ישראל לא פירסמה את אבידותיה, אבל ידוע שעשרות מטוסים נפלו בשלושת הימים הראשונים — כמעט כולם נפגעו בטילי ׳סאם 6׳. היעילות הגדולה של טיל זה נובעת בחלקה מאי־היכולת לנחש היכן הוא נמצא. זהו טיל מתנייע, שאפשר להעבירו ממקום למקום תוך דקות. יש סימנים המעידים כי הסורים הזיזו את כליהם בהשאי לפני ההתקפה הראשונה, אולם הסוד האמיתי של ה׳סאם 6׳ הוא, שהוא מהיר מדי לפגוע במטוסים מנמיכי־טוס, ועם זאת אפשר להנחותו בשיטה שאינה נפגעת מאמצעי־נגד אלקטרוניים באמצעות עין־אדם.

״מערכת ההנחיה הרשמית של ׳סאם 6׳ היא מערכת מכ״מ. כמובן שאפשר להכריע אותה במכשירי־הנגד האלקטרוניים של

המטוס אם הטייס מיומן בטכנולוגיה שלו ויש לו מזל. האמריקנים סיפקו לחיל־האוויר הישראלי טילי ׳שרייק׳ המתבייתים אל קרן המכ״מ והורסים את המשגר. שיטה זו יעילה נגד הדגמים ׳סאם 2׳ ו׳סאם 3׳ הישנים שהציבו המצרים במרוצת השנים על גדות תעלת־סואץ. אבל לגבי ה׳סאם 6׳, אם אמצעי־הנגד האלקטרוניים חוסמים את בקרת המכ״מ — יכול המפעיל לעבור למערכת בקרה במיקרוגל ולהנחות את המטרה בעינו. השיטה אינה חדשה, היא צמחה ממנגנון ההנחיה של הטיל ים—אוויר מדגם ׳הנשל 293׳ שפיתחו הגרמנים במלחמה העולמית השניה. עד כה לא נמצא אמצעי נגד שיטת הנחיה זו. אחד המומחים האמריקנים אמר על כך: ׳הלקח הוא שאין תחליף לעין האדם ולמוח האדם׳ ״.

במוצאי היום השלישי למלחמה ערך הרמטכ״ל דאז, רב־אלוף (מיל.) דוד אלעזר, את מסיבת־העתונאים הראשונה שלו מאז פרוץ הקרבות. בדברו על השלב החדש של המלחמה, אמר דדו: ״הבוקר עברנו להתקפת־נגד בשתי החזיתות. התקפת־הנגד מצליחה יפה. חיל־האוויר תרם תרומה נכבדה בקרבות האוויר. אין הם מצליחים להפיל את מטוסינו. עשרות מטוסים נפלו היום בסיני בנסיונותיהם לתקוף את כוחות צה״ל. זוהי מלחמה רצינית. אני שמח שאנו נמ־צאים עתה בעיצומה של התפנית וההתקדמות״.

אותה שעה הודיע רדיו קהיר כי ישראל החלה מפציצה את פורט־סעיד בקצה הצפוני של תעלת־סואץ. המצרים הודיעו כי בשלושת הימים הראשונים למערכה ״הופלו״ 141 מטוסים ישראליים — 78 מטוסים הופלו על־ידי המצרים. דובר הצבא המצרי הודיע כי טייס ישראלי פצוע שנפל בשבי אמר, כביכול, כי רוח הלחימה של חיל־האוויר הישראלי התמוטטה בעקבות אובדן 18 מטוסים ביום הראשון למלחמה.

למפקד חיל־האוויר, אלוף בנימין פלד, היה דיווח אחר על שלושת ימי הלחימה הראשונים. הוא אמר, כי לפי אומדן זהיר הפילו מטוסינו בשלושה ימים אלה בין 100 ל־120 מטוסי אויב. ״כל חייל בחיל־האוויר נדרש לעשות את המאמץ העליון כדי להביא לידי מיצוי מלא את הפוטנציאל הגלום בחיל, כדי לגרום לחילות האויב תבוסה מוחצת באוויר ובבסיסיו, וכן מהלומה מוחצת לכוחות הקרקע שלו. חיל־האוויר נשאר ויישאר הזרוע הסדירה העיקרית של צה״ל,

שנתנה לצה״ל במלחמה זו את היכולת לעבור ממצב פגיע מוחלט, כפי שהיה המצב כאשר הותקפנו בכוחות עדיפים, למצב שבו תוך זמן קצר ביותר יכול צה״ל לגייס את מלוא כוחו״.

סיכם מפקד חיל־האוויר: ״במלחמה זו נלחמו טייסים רבים שלא השתתפו במלחמת ששת־הימים. טבילת־האש של טייסים צעירים אלה רק הוכיחה את העליונות המוחלטת של הטייס בעל התודעה העמוקה והכושר הגבוה על הנשק המתוחכם ועדיף במיספר, וטייסים אלה נתגלו כלוחמים בעלי הישגים בלתי־רגילים. צוותי הקרקע נתגלו שוב כיסוד המוצק ליעילות באוויר. אילמלא צוותי הקרקע הנהדרים שלנו לא היינו מסוגלים להפיק ממטוסינו את כמות הגיחות שאנו מבצעים מדי יום״.

פרק שישה־עשר

דוגמה אישית

המכות שספגו חילות־האוויר של מצרים וסוריה היו, אומנם, מכאי־בות, אך רחוקות מלהיות מכריעות. המערכה היתה עדיין בעיצומה ועדיין לא נראו סימני התמוטטות. בחזית הצפונית ניהל אלוף מרדכי (מוטי) הוד, מפקד חיל־האוויר לשעבר, את המערכה האווירית בהצלחה מירבית. במלחמת ששת־הימים היה מוטי במוצב הפיקוד של חיל־האוויר ונתן את הפקודה להנחית מהלומה מוחצת על חילות־האוויר של מצרים וסוריה. מלחמה זו ניהל יורשו אלוף בנימין (בני) פלד, ואילו הוא עצמו, שלא פשט עד עתה את מדיו, עלה צפונה כדי לתרום את חלקו.

״מוטי נתגלה כדרכו כאסטרטג מעולה ובעל כושר־החלטה מהיר״, סיפר אחד הטייסים הבכירים שפעל בחזית הצפון. ״הכל היה

לרעתנו, תנאי השטח הקשים, היעדר נתוני מודיעין חיוניים ביותר ונפילת מוצב־החרמון. אבל מוטי לא איבד את שלוותו״.

מוטי היה זה ששם לב לראשונה על תופעה חדשה באיזור: 4 מטוסי ״סוחוי 20״ סוריים ניסו לתקוף ישובים ישראליים בגליל העליון המזרחי. שלושה מהם הופלו בקרבות האוויר. היתה זו הפעם הראשונה שמטוס מדגם זה משתתף בקרב אוויר בזירה איזושהי בעולם. היה ברור כי המטוסים סופקו הן למצרים ולסוריה במטרה לבצע הפצצות־עומק בשטחים של ישראל. מטוס זה הינו בעל כנפיים משתנות ומצטיין בכושר נשיאה וקיבול דלק יותר מאשר כל מטוס־קרב אחר. כנפיו מאפשרות לו לבצע טיסות במהירות קטנה יותר ולמרחקים גדולים יותר, ולשנות תוך כדי כך את מצב הכנפיים. בעת הגברת מהירותו יכול ה״סוחוי 20״ להפוך למטוס־יירוט מעולה.

מומחה־התעופה הישראלי יוסף מיכאלי תיאר מטוס זה כדלקמן: ״כל מי שמצוי בנבכי הספרות התעופתית המקצועית הופתע בוודאי לשמוע על מטוס המכונה ׳סוחוי 20׳, שכן, לאמיתו של דבר לא קיים מטוס בשם זה כלל. כידוע, מקבלים מטוסים מתוצרת ׳סוחוי׳ מספרי ציון אי־זוגיים בלבד: ׳סוחוי 7׳ (״ניטר״), ׳סוחוי 9׳ (״פישפוט״) ו׳סוחוי 11׳ (״כאלבון״). מסתבר, כי שיבוש כלשהו חל בשעה שהעתונות בארץ דיווחה על הפעלת מטוס כזה בחזית הצפון. נראה שניתן לקבוע, כי ה׳סוחוי 20׳ היה רק ניסיון התחלתי ובלתי מחייב בטרם ניגשו הסובייטים לפיתוח המטוס שאליו חתרו באמת — הפלוגר. שלא בצדק הוכתר מטוס זה, איפוא, בתואר ׳החדיש במטוסי־הקרב של ברית־המועצות׳, בעוד שלמעשה שימש ה׳סוחוי 20׳ כסולל הדרך בפני עמיתו — ׳מיג 23׳. פרט לכך גם ה׳מיג 23׳ (״פוקסבט״) וה׳מיקויאן פייתלס׳ הם מטוסים חדישים ממנו״.

סיכם מיכאלי: ״תואר אחד בלבד לא ניתן להסיר מן ה׳סוחוי 20׳: החידוש האווירי הבודד של מלחמת יום־הכיפורים, בעוד שבדפי ההיסטוריה של חיל־האוויר הישראלי יתוסף, מן הסתם, סוג מטוס נוסף שנפל במלחמה מבלי להשיג את יעדיו. סבך הבעיה וכן עצם השימוש ברעיון טיסה, חדש יחסית, אך מגבירים ביתר־שאת את הפליאה על כך שהסובייטים מסרו לטייסים הסורים, שאינם מן המשובחים, מטוס התובע רמת הטסה גבוהה. ייתכן שהיה זה מעין ׳מס שפתיים׳, שהרי ל׳סוחוי׳ זה אין תכונות תקיפה טובות בהרבה

מאלו של ה׳סוחוי׳ הרגיל, ובתנאי טיסה מסויימים (בעיקר בגובה נמוך) אף קשה יותר לתרמן עמו. חיל־האוויר הישראלי, על כל פנים, יצא בהחלט נשכר מצעד סובייטי תמוה זה״.

ואומנם זו היתה גם גירסתו של אחד הטייסים הישראלים שהשתתפו במיפגש עם מטוס האוייב ״סוחוי 20״. ״פיטרלנו בשמיים״, סיפר לי הטייס כעבור זמן. ״לפתע ראינו רביעיית מטוסים טסה בגובה בינוני לעבר העיירה. ממבט ראשון לא הצלחנו לזהות את המטוסים. אחר־כך הבננו שהמדובר הוא ב׳סוחוי׳ בעל כנפיים מוזרות. על ׳סוחוי 20׳ לא חשבנו כלל. נדמה לי שעד אז לא ראיתי מטוס כזה. אני מוכרח לציין כי טייסים אלה גילו חוצפה רבה. הם ניסו לתמרן ולחמוק מקרב אוויר, כדי לבצע את משימתם, אבל לא הרפינו מהם עד שנוצר המגע. שלושה מן המטוסים שלהם נפלו והרביעי הצליח לחמוק, אם כי יש לי השערה שהוא נפגע קשות. רק לאחר־מכן נודע לנו שהפלנו ׳סוחוי 20׳ לראשונה בהיסטוריה האווירית. מישהו הציע לי לכתוב על גבי המטוס שלי סיפרה 20 מאירת־עיניים, אבל ויתרתי על הרעיון. במלחמה זו עבדנו כמו מטורפים ולא היה זמן אפילו לצייר ׳עיגולים׳ לכבודם של המטוסים שהופלו. פרט לזה לא רציתי להעמיס על המכונאים ואנשי התחזוקה. הם עבדו כל כך קשות״.

ואומנם, עיקר השבחים הגיע לאנשי התחזוקה, לעובדי המוסכים, למכונאים ולצוותי הקרקע של חיל־האוויר, אשר עשו הכל כדי להחזיר את המטוסים לשירות בקצב רצחני ממש.

בעיצומה של המלחמה שהיתי שעות ארוכות במחיצתם של אנשי צוותי הקרקע בבסיסים שונים של החיל, ורק אז התחלתי מבין את הרקע לריקמת היחסים המופלאה הקיימת ביניהם לבין הטייסים. הטייסים יודעים היטב כי שיבוש, ולו הקל ביותר, עלול לעלות בחיי אדם ובאובדן המטוס. סא״ל (מיל.) דני שפירא, לשעבר טייס־הניסוי הראשי של חיל־האוויר, אמר לי פעם: ״כאשר קיבלתי מטוסים לבחינה ובדיקה בחו״ל נהגתי לברר ולוודא היטב שהם תקינים ושמישים לטיסה. אצל מכונאי חיל־האוויר לא הייתי צריך לחשוב פעמיים. הייתי סמוך ובטוח שמטוס היוצא מתחת ידם הוא ׳פרפקט׳ ״.

ואומנם, עקבתי מקרוב אחרי הדו־שיח הקצר שהתנהל פעמים

רבות עד אין ספור בין הטייסים לבין המכונאים דקות ספורות לפני הטיסה. בדרך כלל באה טפיחת־שכם הדדית. המכונאים הגישו לטייסים את ספר המטוס. עיון מהיר, בדיקה קלה של מלאי הדלק, שמן המנוע, החמצן וכיו״ב.

״החימוש תקין״ — שמור על עצמך״, אמר מכונאי צעיר לטייס ״שלו״. כל מכונאי נוהג להצמיד לעצמו מטוס ולאמץ את טייסו. המכונאים הללו לא היו מוטרדים אם המטוס עבר מטייס אחד למישנהו בשיטת ״הכסא החם״ — באותם ימים שבהם הופלו מטוסים רבים מטילים ואש נ״מ מהקרקע. חלק מהמטוסים האלה מוחזרים לשירות מיד והדבר תרם להגברת המורל של הטייסים והמכונאים.

מכונאי המוסך הראשי של ה״פנטומים״ בבסיס חיל־אוויר אי־שם בדרום הארץ עלצו, והיתה להם סיבה טובה לכך: תוך שעות מיספר עלה בידיהם להכשיר מטוס ״פנטום״, שנמצא בטיפולם בעיקבות שינויים מסויימים, להחליף את מנועו ולבצע בו מיספר שיפוצים יסודיים.

ראש הצוות, חנוך בן ה־22, אמר: ״בעצמי לא האמנתי שנצליח להכשיר את המטוס לשירות פעיל תוך ארבע שעות. אני זוקף זאת לזכות הצוות הנפלא שלי, הכולל אנשי סדיר ומילואים גם יחד״. חנוך השחרחר הוא איש צבא־קבע ובחודשי האחרונים זקף לזכותו מיספר הישגים, כאשר נמסרו לטיפול צוותו מטוסי ״פנטום״ שצברו מיספר שעות טיסה והיו זקוקים ל״הסתכלות״. ״טיפלתי כבר במיספר סוגי מטוסים״, הוא אומר, ״אבל אין ספק שה׳פנטומים׳ עולים על כולם״.

אחד מאנשי הצוות הוא עמוס בן ה־24, איש מילואים, הוסיף: ״מאז השתחררתי מחיל־האוויר לא פסקו געגועי למטוסים ולא יכולתי למצוא ׳נחמה׳ במכונאות רכב, שבה אני עוסק. כאשר נקראתי למי־לואים שמחתי. אני מסתדר היטב עם החבר׳ה הצעירים כאן. באמת שהם אינם מביישים את הפירמה. הידע שלהם ב׳פנטומים׳ הוא מדהים ממש״.

איש־מילואים אחר, מאיר, בן ה־29, נשוי ואב ל־2 ילדים, המשמש בתפקיד בנמל אשדוד, סיפר כי כאשר שמע בעת התפי־לה בבית־הכנסת על ההתפתחויות הביטחוניות, נטל יוזמה, קפץ ממושב אמונים, שבו הוא מתגורר, אל בסיס ח״א, שבו הוא מוצב

כאיש־מילואים. "קיבלו אותי בזרועות פתוחות, וכמובן שנשארתי", הוא אומר. "בעת שירותי הסדיר לא היה לי כל קשר ל'פנטומים'. מאז, עברתי השתלמות מתאימה ואני אוהב מטוס זה. לעיתים קרובות אני שואל את עצמי האם לא הגיעה השעה שאחזור לשירות קבע? אבל אני מבוגר קצת..."

סלו בן ה־20 הוא חשמלאי במקצועו. "מעולם לא הייתי מעלה על דעתי שבעל מקצוע כמוני היה מצליח להשתלט על מערכות אלקטרוניות מסובכות מסוג אלו הקיימות ב'פנטום'", הוא גילה. "אבל נתברר לי שמי שיש לו רצון וקצת ניסיון וידע יכול להשתלט גם על ה'פנטום'".

איש־צוות סדיר אחר אמר: "במטוסים אחרים היה לנו קשר־עין עם הטייס וידענו מי מט״ס כל מטוס, אבל ב'פנטום' הטייס הוא בחזקת נעלם בעבורנו".

סיכם חנוך: "אילו הייתי צריך לבחור צוות מעולה לביצוע משימות טכניות מסובכות לתיקון מטוסים מסוג כלשהו, אין לי ספק שלא הייתי יכול למצוא צוות טוב יותר מזה שפועל עתה תחת פיקוחי".

השיחה הסתיימה. המטוס נגרר לעבר מוסך אחר, שבו הוא חומש ותודלק ואת מקומו תפס "פנטום" אחר. היה ברור שחנוך ואנשיו העובדים ברציפות 24 שעות ביממה במשמרות, יתקנו אותו, יכשירו אותו לפעילות מיבצעית.

המטוס חזר כהרף־עין לשירות מיבצעי מיידי. מעטים הם חילות־האוויר בעולם שהיו יכולים להתגאות בקצב כה מהיר של ניצול המטוסים, אבל השחיקה נמשכת בגלל היכולת להעניק לכל מטוס את רמת התחזוקה הגבוהה המקובלת בחיל־האוויר.

גיחה רודפת גיחה בשתי החזיתות. הכוחות העירקיים, הירדניים והמרוקניים, המצטרפים למערכה בחזית הגולן, נזקקים לטיפול מיוחד. בגיחות אלו משתתפים טייסים בכירים ביותר של חיל־האוויר. הם מוכיחים יכולת מיבצעית טובה ביותר. טיסתם מעניקה עידוד רב לטייסים הצעירים שזו להם מלחמתם הראשונה.

ביומה הרביעי של המלחמה, נפל אלוף־מישנה ארלזרוב לב (זוריק), מבכירי ובחירי הטייסים של חיל־האוויר. בשלושת הימים הראשונים נפלו טייסים ותיקים ובעלי־שם, אבל המורל בחיל נשאר

יציב. אמר לי אחד מהם: "באתי לטייסת 'סקייהוק' שאיבדה חלק מטייסיה וציפיתי לראות פנים נפולות. בסופו של דבר, שמעתי מילות עידוד מהטייסים עצמם. 'אנו נתגבר', הם אמרו לי, 'עברנו כבר את השלב הקשה של המלחמה' ".

ערב נפילתו הסב זוריק עם קבוצת טייסי "פנטום" בבסיס של חיל־האוויר וסיפר לטייסים על פגישה שקיים באותו יום עם ידידו הוותיק, מפקד חיל־האוויר אלוף בנימין פלד (כתבים זרים התפעלו מכך שכאשר נמסר לו בעת הופעה פומבית בעיצומה של המלחמה כי בנו צנח ממטוסו בשטח האויב, היו פניו פני ספינקס ולא נראתה עליהם הבעה שונה. רק מאוחר יותר דווח לאלוף פלד כי בנו חולץ וחזר לטייסת שלו).

"מפקד חיל־האוויר אמר לי כי נעשתה עבודה טובה מאוד על הגשרים וברמת־הגולן. כוחות הקרקע שלנו מודים מאוד על העזרה שלנו. המצב משתפר" — הוא סיפר.

כעבור שעה קלה ביקר זוריק נמוך־הקומה בטייסת "סקייהוק". "המפקד — איך היית מגדיר את המצב כרגע?" שאל אחד הטייסים, אשר איבד יום קודם־לכן את חברו הטוב ביותר.

"עדיין קשה", השיב זוריק, "אך עברנו את הנקודה הקשה. חיל־האוויר החל מקיים סוף־סוף התקפות מתוכננות ואינו עוסק כבר בכיבוי שריפות. חלק ניכר מהמטוסים הפגועים חזרו כבר לשירות וללא ספק מגיע צל"ש לאנשי צוות הקרקע".

"מתי תסתיים, לדעתך, המלחמה?" הוא נשאל.

"מי יודע? אבל אני סמוך ובטוח שהיא תסתיים אחרת מכפי שהיא החלה..."

לגבי זוריק הסתיימה המלחמה למחרת בבוקר בצורה טרגית.

אותו יום החלו טייסי הבסיס "ברגל ימין". מטוסי־היירוט עשו שמות במטוסי־תקיפה מצריים וסוריים שניסו לתקוף כוחות צה"ל וישובים אזרחיים. מטוסי־התקיפה הרסו גשרים על תעלת־סואץ והשמידו מטרות אסטרטגיות, מערכות טילים וטנקים. מטוסי ה"פנטום" חדרו עמוק לשטחי סוריה ומצרים ופגעו בשדות־תעופה, מ־תקני דלק, מחנות צבא (בסוריה נרשמה אפילו פגיעה בבניין משרד ההגנה. דיוק הפגיעה הפתיע רבים). זוריק החליט להשתתף באחת התקיפות הללו. על אף עייפותו הרבה, עלה על מטוס "סקיי־

הוק" לעבר מצרים. אבל הוא לא חזר... מטוסו נעלם בים בנסיבות בלתי ברורות ומאותו רגע הוכרז כנעדר. כעבור יום־יומיים נתברר שנפל.

על טיסתו האחרונה אמר מפקד חיל־האוויר: "הוא לא ישן מאז פרוץ המלחמה", אמר האלוף פלד. "הוא לא חייב היה לצאת לטיסה. כשהרגיש כי הוא צריך לתת דוגמה אישית, לא היה דבר שיעמוד בפניו".

תפקידו ניתן לטייס־מילואים בעל דרגה בכירה, אשר שירת כטייס "מן המניין" באחת הטייסות. "ביומיים הראשונים למלחמה טסתי במטוס 'פנטום'. מאחורי ישב נווט צעיר", הוא סיפר. "ניצלתי את ביצועי המטוס והרגשתי שהוא קצת 'משקשק'. אמרתי לו: 'רק בדרך זו תהיה לך טבילת־אש אמיתית'. בטיסה הבאה שהוא היה צמוד אלי הרגשתי שהוא כבר בעל ביטחון מירבי".

לדבריו, הוא התכוון להמשיך במלחמה כטייס רגיל, אלא שבשל נפילתו של זוריק הוא נתבקש לעבור לתפקיד פיקודי.

"כמובן שנפילתו של זוריק פגעה במידה מסויימת במורל של האנשים, אבל ההתאוששות היתה מהירה", הוא אמר. "הטייסים החלו מבינים כי לכל מלחמה יש מחיר. נדמה לי אפילו שהם החליטו בתת־הכרתם לעשות הכל כדי לבצע את תפקידיהם טוב יותר".

משפחות הטייסים, המתגוררות, בדרך כלל, באזורי מגורים מיוחדים סמוך לבסיסים, הועברו למקומות מרוחקים. צעד זה נעשה הן כדי לאבטח את שלומן והן משום שראשי המשפחה ממילא לא נטשו את טייסותיהם ובילו בהן ימים ולילות. מועדון הטייסת הפך למקום הבילוי וההמנוחה העיקרי. המועדון הפך לחדר־האוכל ואילו המידשאות מסביב שימשו לחילופי מידע על קרבות האוויר. במקו־מות אלה ניתן היה להאזין לשיח טייסים ונווטים.

אחד מהם הוא טייס מילואים. שנתיים לפני מלחמת יום־הכיפורים הוא השתחרר מחיל־האוויר, לאחר 7 שנות שירות. תוך כדי שירותו הוא הספיק ללמוד משפטים באוניברסיטת תל־אביב, בלי שהדבר פגע כמלוא הנימה ברמת אימוניו ובכושרו הקרבי בפרט. מאז שחרורו הוא התמחה במשרדו של עורך־דין ירושלמי ידוע. הוא לא רוצה לבייש את ה"פירמה": אביו הוא שופט מחוזי בעל שם והוא ספג, איפוא, באורח טבעי את האווירה המשפטית בבית החל

מגיל צעיר. את יחסיו עם חיל־האוויר לא ניתק בתקופת היותו אזרח. ״יש לי חדשות טובות בשבילך, אני מבלה בחיל־האוויר יותר מאשר במשרד שלי״, הוא אומר. ״מאז התחלתי טס במיראז׳ — איני מוכן להחליף מטוס זה במטוס אחר בשום הון בעולם״.

״כיצד הוא מתייחס לטייסים הצעירים השורצים סביבו ?״

״הם מזכירים לי את חברי ואותי לפני שבע שנים״, הוא אמר. ״בעלי כושר מצויין, רמת־אימון יוצאת מן הכלל ותודעה לאומית מפותחת. ואם תרצה, אפילו חמודים ועוקצניים״.

את שיחתנו קיטע הרמקול אשר הכריז את שמו כאחד ממשתתפי הטיסה הבאה.

פגשתי בו פעמיים נוספות במהלך המלחמה. בפעם הראשונה היה זה בבסיס חיל־האוויר בסיני. הוא היה אותה שעה במשמרת כוננות. ״אתה זוכר מה שאמרתי לך על הטייסים ׳הצעירים׳ ?״ שאל, והשיב : ״ובכן, דע לך שמה שאמרתי לך עליהם זה היה פחות מדי. הם באמת חבר׳ה רציניים ולא מביישים את ה׳פירמה׳ ״.

בפעם השלישית נפגשנו שעה קלה לאחר שהוא השתתף בהפלת מטוס אויב נוסף במלחמה. למרות היותו, כאמור, איש־מילואים, הוא נתגלה כקלע מעולה וזקף לזכותו לקראת סוף המלחמה הפלת 6 מטוסים מדגם ״מיג״.

״אמרו לי ששברתי את השיא של טייס בודד, אשר הפיל 5 מטוסים במלחמת ששת־הימים״, הוא אמר, ״אבל הפרס אינו מגיע לי. המלחמה ההיא היתה קצרה, וזו הולכת ומתמשכת״.

המיפנה הלך והפך להיות משמעותי. תחנות־הרדיו הערביות התהרו ביניהן בתיאור הצלחותיהם של חילות־האוויר וסוללות הטילים והנ״מ.

שלל ידיעות ששודרו ביום ג׳, ה־9 באוקטובר — יומה הרביעי של המלחמה — משקפות זאת היטב :

בשעה 10.30 בבוקר הודיע רדיו דמשק : כוחות סוריה ממשיכים בהתקדמותם בגולן. 3 מטוסים ישראליים הופלו. סך־הכל הפלנו 165 מטוסים ישראליים.

בשעה 11.30 עלה יבול המטוסים הישראליים. רדיו דמשק שידר : 6 ״פנטומים״ ישראליים הפציצו בשעה 11.10 מטרות אזרחיות בדמשק וגרמו קרוב ל־100 קורבנות באוכלוסיה האזרחית, ובמיוחד

המושבה הדיפלומטית. 4 מטוסי אויב הופלו על־ידי ההגנה האנטי־אווירית.

בשעה 13.50 הודיע רדיו קהיר: 10 "פנטומים" ו"סקייהוקים" הופלו בשעות לפני־הצהריים בהתקפות על שדות־תעופה מצריים. ארבעה טייסים נפלו בשבי.

בשעה 14.00 הודיע רדיו דמשק: שני מיראז'ים ישראליים הופלו בשמי הגולן. מאז הבוקר הופלו 11 מטוסי אויב.

ב"שידורי ישראל", לעומת זאת, הכריז הפרשן הצבאי אלוף (מיל.) מתתיהו פלד: "עליונות ישראל באוויר תכריע ולא תאפשר לצבאות מצרים וסוריה להחזיק מעמד. מעתה זו שאלה של זמן בלבד".

באותו יום, בשעות הערב, נפגע אחד ממטוסי ה"פנטום" שהשתתף בהתקפת בניין המטה הכללי הסורי בדמשק, אש פרצה בזנבו וכילתה בין היתר את מצנח העצירה. טייס המטוס הטיסו לבסיס הקרוב ביותר במטרה להצילו. בעת הנחיתה נתברר כי וו הנחיתה שבזנבו לא נתפס משום־מה בכבל העצירה שבתחילת המסלול. המטוס המשיך "לרוץ" קדימה. תוך כדי בלימה חזקה קיבל תקר בגלגלו השמאלי. המטוס החל סוטה שמאלה. הטייס הירפה רגע מהמעצורים ואז שב המטוס ימינה. לבסוף נתפס המטוס ברשת הבלימה שבקצה המסלול. הנווט והטייס זינקו מתוכו כשהם שלמים ובריאים. האחראי על המיגדל בבסיס סיפר לי על כך: "הבנתי שזהו מקרה חירום .היה מאבק בין המטוס לבין שעוני — ובסופו של דבר גברתי והצלחתי להוריד את הרשת בזמן".

על מעשהו זה קיבל ממפקד חיל־האוויר צל"ש. אחד מני רבים במלחמה זו.

פרק שבעה־עשר

דיוקנו של טייס־קרב

דיוקנו של אחד מהם.

מאז תחילת המלחמה חיפשתי אותו. לראשונה הכרתי אותו ביומה הראשון של מלחמת ששת־הימים. בחרתי בו באקראי בשעה שראיתי אותו חוזר מהגיחה המיבצעית הראשונה, שעה לאחר שפרצה המלחמה. לא אמרתי לו דבר. פשוט ישבתי במועדון הטייסת במרחק־מה ממנו ועקבתי אחריו לסירוגין בשעה שיצא לגיחות ובשובו מהן.

המשכתי זאת גם למחרת ונעים היה לי לשמוע אז מפי מפקד הבסיס דאז, כיום מפקד חיל־האוויר, אלוף בנימין פלד: "הבחירה שלך היתה מוצלחת. כולם טובים ומועילים, אבל לו יש חן־נעורים מיוחד במינו". לבסוף נפגשתי עם הטייס־"הגיבור" שלי.

זמן קצר לפני־כן חגג את יום־הולדתו ה־21 וזכה לדרגת הסגן שלו. בחזותו החיצונית הוא לא היה שונה מאלפי צעירים בני גילו הפזורים ברחבי הארץ, אף כי מרביתם העדיפו באותה תקופה לבלות בדיסקוטקים ואילו כף רגלו שלו לא דרכה מעולם בדיסקוטק. קומתו הממוצעת, גופו המוצק, שער־ראשו המקורזל שיוו לו מראה של חוסן גופני. עיניו בעלות המבט הכחול, דיבורו השליו והמאופק, העידו על חוסנו הנפשי. צעיר חסר תסביכים ואוהב חיים, אשר סיכן את חייו כל־אימת שיצא עם מטוסו להפצצת שדות־תעופה, לחיסול קיני תותחים, לבלימת שיירות ואפילו לקרב־אוויר שבו השתתף עם מטוסי "מיג 21" סוריים שעלו על מטוסו שלו — ה"סופר מיסטר".

כאשר ביקשתי לצייר את דיוקנו בכתב לבטאון־הקרב של חיל־האוויר, אמר לי: "עזוב אותי, בחייך, קח מישהו מהוותיקים. אני ביצעתי בסך־הכל את המשימות שהוטלו עלי ולא חוללתי גדולות או נצורות".

הוא היה יוצא־דופן מטייסים אחרים שפגשתי בטייסת. הם היו בעלי ביטחון עצמי רב יותר וחלק מהם לא הסתירו את שחצנותם.

אבל בדומה לרבים מהם דבק בו ההומור המיוחד של הטייסים הישראלים; הומור המהווה שילוב של ציניות, ליגלוג, הלקאה עצמית והצלפה על הזולת. לבסוף נתרצה, וסיכם את תולדות חייו במשפטים אחדים.

"נולדתי בחיפה. סיימתי את הוק לימודי בבית־ספר ערב ורציתי להצטרף להשלמת גרעין של התנועה המאוחדת למשק פלמחים. ערב גיוסי לצה"ל 'נעקצתי' ביום בהיר אחד על־ידי יתוש הטיס ועתה אני פה. אני טייס 'סופר מיסטר' זה שנה וחצי. לפני זה הייתי במשך חודשים מיספר טייס במטוס 'אוראגן'".

ה־5 ביוני 1967 ייזכר בהיסטוריה הצבאית כיום שבו רשם חיל־האוויר הישראלי דף מזהיר ונדיר בתולדות הלוחמה.

"האם אתה מוכן לספר לי אודות פעילותך ביום זה?" שאלתיו.

הוא השיב: "קשה לי לזכור בדיוק כל פרט. סוף־סוף יש לי כבר סטוק גדול של גיחות. על כל פנים, התעוררתי בשעת־בוקר רגילה, סמוך לשעה שבע. לא הייתי בטוח שתפרוץ מלחמה באותו בוקר. הכוננות הממושכת ערב המלחמה הותירה ערפל סמיך. החבר'ה בטייסת עשו 'טוטו מלחמה', ולדעת רוב החבר'ה היתה צריכה לפרוץ המלחמה כעבור יומיים־שלושה. לפתע, בעודי מנומנם למחצה נשמע קול־האזעקה. בכל פעם שמטוס אויב חודר לשמי הארץ נשמע אות כזה. אבל הפעם היתה זו מלחמה של ממש. כעבור דקות מיספר הייתי כבר בתוך המטוס שלי. ארבעת המטוסים של המיבנה היו טעונים, המושים ומוכנים לפעולה. צוותי הקרקע שלנו עושים עבודה נפלאה. המשימה שהוטלה עלינו היתה לתקוף שדות־תעופה. אני עצמי הייתי מס' 2 במיבנה. מס' 1 היה מפקד הטייסת ועלי הוטל גם לפקוח עליו עין. ביצענו את המשימה. מטוסי האויב נמנעו מלהיכנס אתנו לקרב־מגע למרות עדיפותם הטכנית. המשכנו במשימה. הפצצתי את שדה־התעופה ופגעתי במיספר מטוסים שחנו על המסלול. התארגנו לחזרה. המוביל מס' 1 ואני התחלנו טסים בכיוון הבסיס. מיספר 3 הצטרף אלינו. הוא הספיק להודיע לנו במטוס המקולקל שלו כי מס' 4 נפגע מתותחי הנ"מ ונראה נופל כשהרטומו בתוך הקרקע. הטייס לא הספיק לקפוץ".

"מה היתה הרגשתך כאשר שמעת זאת?" שאלתי.

הטייס הצעיר כבש את פניו בקרקע ואמר: "כולנו חברים טובים

כאן בטייסת. אנו גרים יחד, מבלים יחד ונלחמים יחד. כל אחד מכיר את תולדות חייו של רעהו, את מעלותיו, מגרעותיו ובעיותיו. אין כאן סודות, אבל אין גם חטטנות. זה טוב, זה מעניק תחושה של שותפות הדדית שוות־זכויות לעניין גדול, והוא — הגנה על המולדת. כולנו חברים טובים, מסייעים איש לרעהו, מקלים אחד על השני, מעודדים טייס את עמיתו. אבל יש גם חברים אישיים שאתה מזמין אותם לחדר הפרטי שלך ומתייעץ אתם בעניינים עדינים ומוכן ללכת למענם באש ובמים. הוא היה חברי הטוב ביותר".

לרגע נדמה היה לי שדמעות זלגו מעיניו, אבל במשנהו הוא התגבר על עצמו.

"סופר לי כי השתתפת בקרב־האוויר ההיסטורי בין 'סופר־מיסטר' לבין 'מיג' ".

"כן, היה זה בשעות אחרי־הצהריים, ביום הראשון למלחמה. היעד היה שדה־התעופה הסורי סיקאל. המוביל היה מפקד הטייסת. לאחר ששדה־התעופה הוצא מכלל שימוש, על המטוסים שחנו בו, הגיחה לפתע רביעיית מטוסי 'מיג 21' ועטה עלינו. מטוס אחד 'התלבש' עלי. מי ידע, אולי קיווה הטייס הסורי שהוא יוכל להורות לי לנחות. האמת שלא יכולתי, אפילו היה לי רצון טוב, להיענות לבקשתו. השדה הרי היה הרוס. ביצעתי, איפוא, תרגיל התחמקות. תוך כדי כך ראיתי שמטוס אחר מטווח את מטוסו של המפקד ועומד לירות לעברו. הזהרתי את המוביל שלי והוא כבר ידע כיצד להתחמק ולהפוך את הקערה על פיה. לפתע ראיתי שה'מיג 21' שלנו הפך מרודף לנרדף. ה'מיג' עשה הכל כדי לנתק מגע ולשניות נדמה היה שהדבר עלה בידו. אני החילותי מחפש את ה'מיג 21' 'שלי' מחשש שמא הוא טומן לי אפתעה לא נעימה מעלי או מאחורי. בינתיים הצליח המפקד־המוביל לפגוע ב'מיג 21' שנטפל אליו ולפרק אותו לחתיכות באוויר. תאר לך, הוא עשה זאת ב'סופר־מיסטר'. מפקד זה הוא אריה ממש. יש לו על המטוס כל ה'מיגים' שהמטוס הפיל בשנים האחרונות. בינתיים ניסה ה'מיג' 'שלי' לפגוע במפקד. חוצפתו היתה גדולה מדי. הגעתי לעמדת־ירי והרבצתי בו צרור בדיוק במרכז הסמל האדום ליד קצה הכנף הימנית. כידוע, מטוס לא יכול להמשיך בדרכו ללא כנף. לא האמנתי למראה עיני. המטוס שלי הפיל מטוס 'מיג 21'. כאשר חזרנו, הורה לי המפקד־המוביל לבצע גילגול

ניצחון: 'כל הכבוד לך', אמר לי, 'אני הפלתי קודם 'מיג 15', 'מיג 17' ו'מיג 19' והיום 'מיג 21'. אתה התחלת היישר מלמעלה'..."

כאשר נודע למפקד הבסיס כי הטייס הצעיר לא רק שהציל את מפקדו, אלא גם עלה בידו להפיל "מיג 21" כתוספת, הוא קיבל ממפקד הבסיס, כתמורה לכך, בקבוק שמפניה בצירוף פתק שבו נאמר: "אמור לחבר'ה שמלאי הבקבוקים אזל. מכאן ולהבא תקבלו בקבוקים על הפלות רק אחרי המלחמה, כאשר תחודש האספקה הסדירה".

נפגשנו לשיחות חטופות במהלכה של המלחמה הקצרה. הפגישה האחרונה במלחמת ששת־הימים היתה ביומה האחרון. ישבנו על המדשאה סמוך לבניין הטייסת. לידינו היה מטוס "ספיטפייר" ישן, שהיה מוצב על כן מיוחד במרכז בסיסה של הטייסת. הכתובת סיפרה שמטוס ותיק־קרבות זה הינו ממטוסיו האחרונים של חיל־האוויר. כך הוא היה ישוב מולי, לבוש בסרבלו, חגור אקדח וממתין לקריאה הבאה.

"האם אתה מעוניין לטוס, הרי המלחמה מסתיימת ואת שלך עשית כבר ?"

הוא תקע בי מבט משתאה: "אני מעוניין ? השתגעת ? אני מת לטוס עד כלות כוחי, ולא רק אני; כל החבר'ה כאן עומדים בתור ממש לטוס. יש אפילו כאלה המוכנים 'לקנות' — בצחוק כמובן — טיסה מיבצעית. טיסות קרביות אלו היקנו לנו תחושה שונה מזו שהיתה לנו עד כה. אנחנו מבינים היטב בעד מה אנו נלחמים ויודעים שאין לנו ברירה. כל אחד יודע שחיל־האוויר יקבע את גורל המלחמה. אזרחי המדינה יכולים לישון בשקט. אף מטוס לא יצליח להגיע למרכז הארץ".

"האם אתה חש פחד כלשהו בשעה שאתה טס לבדך במטוס כשלעברך אש נ"מ חזקה ?"

"להגיד לך שאני לא יודע מה פירוש המלה פחד, זה מוגזם, כמובן, אבל מאותו הרגע שאתה ממריא ועד רגע הנחיתה אתה יודע דבר אחד בלבד: יש לך משימה ואתה חייב לבצע אותה בכל מחיר. עליך להיות מוכן לכל התפתחות שלא תהיה — קרב־אוויר עם מטוסי אויב, אש נ"מ מהקרקע וייתכן שאפילו טילים. כבר התחלתי פוגש אותם במלחמה זו. אתה צריך להיות מוכן גם לתקלה טכנית

במטוס. עם כל הדברים האלה אתה צריך להסתדר בכוחות עצמך וזה מה שמייחד אותך מלוחם על גבי הקרקע. אבל ברוך השם, שום דבר לא קרה לי. 'ביקרתי' כבר במצרים, סוריה וירדן. אולי עוד אספיק לקפוץ לעירק. מה דעתך, ארבע ארצות בשישה ימים. עוד מעט אתלה שלט על המטוס 'סופר־מיסטר טורס'".

"מהו החלום הגדול שלך ?" הספקתי לשאול.

"לטוס במיראז'", הוא השיב.

חלומו התגשם מהר יותר מכפי שהוא שיער. חודשים מיספר לאחר שנסתיימה המלחמה, הוא נימנה עם ראשוני הטייסים שעברו "הסבה" למיראז'. מפקד הטייסת שלו, חובב מיראז' ותיק, דיווח עליו : "הוא יהיה טייס מיראז' מצטיין".

ואומנם, לאחר תקופת אימונים הוא נקלט באחד מטייסות המיראז' והפך לאחד הטייסים המרכזיים בה. בשנים שחלפו בין שתי המלחמות — מלחמת ששת־הימים ומלחמת יום־הכיפורים — לא נזדמן לי לפגוש בו מדי פעם. כאשר נקלעתי לחברתם של טייסי חיל־האוויר, שאלתי אודותיו וסופר לי כי הוא "טס למעלה" לא רק במטוסו, אלא גם בהתקדמותו המהירה בחיל.

בעיצומה של מלחמת ההתשה נודע לי שהוא נפצע קשה וחייו ניצלו בנס. כאשר ניסיתי לוודא פרטים, נודע לי כי באחת הגיחות הרבות שהוא ביצע מעבר לתעלה נפגע מטוסו בטיל. בנסיבות אלו היה עליו לקפוץ, אבל הוא התעקש להגיע עם המטוס בשלום לבסיס קדמי של חיל־האוויר. אחד ממפקדי הבסיס סיפר לי כעבור זמן רב, כי באחד הימים צנח בבסיס מטוס מיראז' פגוע. שירותי ההצלה עמדו במצב־הכן ורק מעטים האמינו שהמטוס יינצל. כאשר הושלמה הנחיתה נזעקו הכל למטוס כדי לחלץ את הטייס. הוא היה שרוע בתוך מטוסו על סף איבוד הכרה, כתוצאה מפגיעה קשה בראשו וברגלו. הוא הועבר בדחיפות לבית־חולים והיה חשש שזו טיסתו האחרונה במטוס־קרב. אולם הוא לחם כארי לא רק על חיין, אלא גם על זכותו לחזור לטייסת־הקרב שלו ; לחם וניצח. תהליך שיקומו נמשך תקופה ארוכה, ורק כשנה לפני מלחמת יום־הכיפורים חזר לטייסת.

כאן ערך לו קבלת־פנים חגיגית מפקד הבסיס, שלא היה אלא אותו מוביל ה"סופר־מיסטר". ביומה הראשון של המלחמה הוא

הוזנק למרחבי סיני. הפעם היה הוא המוביל של רביעיית מיראז׳ים.

כאשר הגעתי לסיור בבסיס, ביומה הרביעי של המלחמה, לא ידעתי שהוא משרת בו. נפגשתי לשיחה קצרה עם מפקד הבסיס. הוא סיפר לי: ״למעשה, אפשר לומר כי אחת הטייסות שלנו היא הטייסת שפתחה את המלחמה. הטייסת הוזנקה כדי למנוע ממטוסים מצריים וסוריים לפגוע במטרות שונות ולהפיל מסוקים שביקשו להנחית אנשי קומנדו. היבול היה מצויין״.

מפקד הבסיס טס, אומנם, בכל סוגי המטוסים, אבל הוא ״מאוהב״ בעיקר במיראז׳. הוא הרעיף שבחים רבים על מטוס זה. ״בהשוואה ל׳מיג 21׳ הוא עומד במיספר דרגות למעלה. זה המטוס הטוב ביותר מסוגו בעולם״, הוא אמר. ״מטוס זה הינו בעל יכולת ביצוע בלתי־רגילה, המסוגל לבצע משימות רבגוניות: הפעלנו אותו במלחמה זו תחילה למטרות תקיפה, אבל עכשיו הוא חזר לייעודו העיקרי — קרבות האוויר. אני יודע שטייסי ׳פנטום׳ מקנאים בטייסי המיראז׳ על הכמות הגדולה של המטוסים המופלים הנופלים בחלקם, אבל באמת שאנחנו לא אשמים. אנחנו פשוט טייסים מעולים ומאומנים המצליחים להפיל אפילו מיראז׳ים המוטסים על־ידי טייסים ערבים, כפי שכבר היה במלחמה זו. הטייסים שלנו שייכים ל׳ליגה הלאו־מית׳ ״. (הפעלתם של מטוסי המיראז׳ים שנמסרו בשעתם ללוב — בשירות חיל־האוויר הסורי — היוותה אחת מאפתעות המלחמה. חרף ההכחשות הנמרצות, זוהו מטוסים אלה בבירור על־ידי טייסי חיל־האוויר.

בהמשך השיחה העיר המפקד — ספק בצחוק, ספק ברצינות: ״אם יש דבר אחד שאינו לפי רוחי — הוא אותה התחרות הקיימת בקרב הטייסים בבסיס להפלת ׳מיגים׳. הטייסים מסרבים ממש לנצל את שעות המנוחה שלהם מתוך חשש שיפסידו את התור, ואינם מוכנים לסיים את היום בלי ׳מיג׳ מופל אחד לרפואה. חבל רק שהמצרים והסורים אינם מתחשבים ב׳לוח ההפלות׳ של הבסיס. קרה, למשל, שטייס אחד הפיל כבר חמישה ׳מיגים׳ ומיספר טייסים הפילו שלושה־ארבעה ׳מיגים׳. מסוקים אני לא לוקח בחשבון. זה מישחק ילדים למרות הצורך לטוס בתנאים מיוחדים. לעומת זאת, יש טייסים מתוסכלים, שעדיין לא הפילו ׳מיגים׳. בשעת הדחק הם מוכנים ׳להסתפק׳ ב׳סוחוי׳. ״.

סיכם המפקד: "בסופו של דבר, החלטתי אתמול שמכאן ולהבא לא יחולקו בקבוקי שמפניה בנפרד לכל טייס, אלא הטייסת כולה תקבל את כל כמות המשקאות המגיעה לה. גם סימון המטוסים יידחה לתקופת רגיעה. אני הדגשתי שלא כל מי שלא מפיל 'מיג' הוא טייס לא טוב, כשם שלא כל 'צייד מיגים' מעולה הוא טייס טוב. אני בעד תחרות — אבל לא בעד תחרות פרועה וחסרת מעצורים".

"אפשר להיפגש עם אחד הטייסים שלך?"

"רגע, חושבים", אמר. "הו, כן, יש לי בשבילך טייס מיראז' שהוא גם טייס מעולה ביותר וגם מפיל מיגים".

הוא ביקש לשלוח אליו לחדר לא אחר מאשר הטייס "שלי".

בניגוד לפגישות הקודמות היתה הפגישה הפעם שונה במקצת. הוא נכנס לחדר וברגע הראשון לא הכרתיו. פניו היו מצולקות והוא צלע על אחת מרגליו. לחצנו ידיים בחום.

"אל תתרגש", הוא פנה ואמר לי: "היום אני שייך לטייסת הצולעים של חיל־האוויר. זוהי טייסת נכבדה של חבר'ה שנפצעו בכל מיני הזדמנויות, אך ממשיכים לטוס".

"והם מטיבים לטוס" — העיר המפקד שנכח בפגישה.

לאחר־מכן העלינו זכרונות מתקופת מלחמת ששת־הימים. הוא סיפר לי את הקורות אותו מאז וניסה לפסוח על הפציעה הקשה. כאשר דחקתי בו, אמר: "איני מתחמק משום שאני רואה עצמי גיבור, אולי ההיפך הוא הנכון. במשך החודשים הארוכים שבהם הייתי מאושפז בבית־חולים שאלתי את עצמי שוב ושוב: האם באמת לא הייתי יכול להתחמק מהטילים? האם עשיתי כל אשר בידי? כמובן שניחמה אותי העובדה שהצלחתי להציל מטוס. זה לא סוד שבחיל־האוויר יש לנו הוראות לנטוש מטוס ולהציל את החיים, אבל הדילמה שלי היתה שונה. אני הצלתי את המטוס וגם את חיי. אני לא יודע מה היה קורה לי בצניחה ואל תשכח את תקופת השבי. יש לי שני טייסים חברים היושבים שם כבר שנים מיספר ומי יודע מתי ייצאו".

"איך התאקלמת במיראז'?"

"זהו מטוס מיוחד במינו. יש בינינו שפה משותפת ואני נהנה מכל רגע של טיסה. לאמיתו של דבר, החשש הכבד שקינן בי בבית־החולים היה שלא אוכל לטוס כטייס קרבי ולכל היותר יעשו לי טובה

ויתנו לי איזה תפקיד אדמיניסטרטיבי בטייסת, אבל לאפתעתי הנעי־מה חזרתי לטוס. הכאבים מציקים לי מדי פעם, אבל הטיסה משכיחה ממני את הכול".

"איך עוברת עליך מלחמה זו?"

"אין כל מקום להשוות בינה לבין המלחמה הקודמת. זו מלחמה של ממש, מלחמה אכזרית מול מערכות טילים מתוחכמות וצפופות. המאסה של כלי־הנשק הינה אדירה, ממש לא ייאמן. הדבר שהעניק לי את הדחיפה בימים האחרונים לא היה רק הרצון לסייע במידה המכסימלית לכוחות המילואים שלנו עד שיתארגנו, יבלמו וייצאו למיתקפת־נגד, אלא הרצון לשמור על שמיים זכים וטהורים. טיל הקלט שנורה לעבר תל־אביב ממטוס 'טופולב' הדליק אצלנו נורה אדומה. אמרנו לעצמנו — יש לעשות הכל כדי למנוע פגיעה במרכזי אוכלוסין. מישהו בטייסת אמר: 'או־קיי, אבל אם סאדאת יחליט לשגר טילי קרקע—קרקע מדגם 'סקאד', מה נוכל לעשות? נשמיד אותם באוויר'. אמרתי לו: 'חביבי, אם הוא ישגר, גם לנו יהי׳ה מה לומר' ".

"החבר'ה להוטים לטוס. האם אינם חשים עייפות אחרי הימים הראשונים?"

"שמעת על 'לוח הצדק'? לא, אם כך האזן ושמע! בכל אחת מהטייסות שלנו יש מין לוח־קיר שכזה הנקרא 'לוח־צדק'. מטרתו של הלוח היא לשמור על חלוקה צודקת של העבודה. אף אחד לא רוצה להיות מקופח, ואם מישהו חושב שקופח, הוא 'עושה סקנדל', כמו שנאמר כבר: 'צדק צדק תרדוף'. יש עוד מושג אצלנו: 'הכסא החם'. מחמת נפילתם של מטוסים בימים הראשונים היה צורך לקבל 'טרמפ' במטוס של מישהו אחר. כך קרה שהמטוסים חזרו מגיחות ועוד בטרם הספיק הכסא להתקרר מישבן של טייס אחד כבר עלה עליו טייס שני. צוותי־הקרקע חוללו נפלאות. קצב העבודה שלהם מטורף ממש".

"אתה רואה את קיצה של המלחמה?"

"אתה זוכר", הוא השיב, "כאשר שוחחנו ביום הראשון או השני למלחמת ששת הימים היה זה כבר לאחר שנפלה ההכרעה. היתה זו רק שאלה של זמן מתי ננחית את המכה הסופית. הפעם איני רואה, לצערי, עדיין את הסוף. אני לא רוצה להתעמק בשאלה מה קרה

ואיך קרה. אני יודע שהמלאכה שלפנינו רבה ועלינו לעשותה היטב. אולי יהיה לנו זמן מתאים יותר אחרי המלאכה לשוחח".

"מהי הרגשתך כיום ?"

"אני כואב ודואב על החבר'ה הטובים שנפלו. במלחמה זו איבדתי בטיסות שונות אחדים מידידי הטובים. נכון שידענו לקראת מה אנו הולכים; התכוננו לקראת רגע זה שבו נהיה בודדים מול הטילים, אבל לא העלינו על דעתנו שכך יהיו פני הדברים. מה שמשמח אותי בכל זאת היא העובדה שהמורל לא נפגע. אנחנו מחזי־קים מעמד יפה".

נפרדנו לשלום.

לא נפגשנו עד סוף המלחמה. רק כעבור שבועות מיספר, בחודש מרץ, יסופר לי על מעלליו של הטייס "שלי".

כעבור שעה קלה, בשעה שהסבנו, מפקד הבסיס ואני, לארוחת־צהריים, הצטרף לשולחן קצין אשר נשלח לבסיס.

"איך ההרגשה ?" הקשיתי.

"ציפיתי לפגוש טייסת השרויה במצב־רוח קודר, אבל אני חסר תעסוקה. זוהי האמת לאמיתה", הוא השיב.

פרק שמונה־עשר

חילוץ מאחורי הקווים

ביום שלישי, ה־9 באוקטובר, היום הרביעי למלחמה, בשעות הערב, ביקש שר־הבטחון דאז, משה דיין, להיפגש בחברת מפקד חיל־האוויר עם עורכי העתונים היומיים. מטרת הפגישה היתה לתאר באוזניהם את מהלך המלחמה עד אז.

תחילת אותה הפגישה היתה מעודדת למדי. מפקד חיל־האוויר

סיפר לנוכחים סוד כמוס: ממשלת לבנון הבטיחה נאמנה לממשלת ישראל שתחנת המכ"מ הגדולה והמשוכללת הנמצאת בתחום לבנון באל־ברוק, במחצית הדרך בין ביירות ודמשק, לא תופעל לעזרת חיל־האוויר ומערכת ההגנה הנ"מ של סוריה. למרות ההבטחה נתברר כי מיספר מטוסים סוריים נחתו בתחומי לבנון, אך שלטונות ארץ זו טענו כי היו אלה "נחיתות חירום" של מטוסים סוריים פגועים שחזרו משטח ישראל. סיפר אלוף פלד באותו מעמד: "בדיקה קצרה שלנו העלתה שתחנת המכ"מ עוקבת בהתמדה אחרי המטוסים שלנו ומדווחת לסוריה. לא נותר לנו אלא לשתק אותה וכך עשינו".

להלן סיפר עוד מפקד חיל־האוויר, כי מתוך מגמה ברורה והח־לטית להוציא את סוריה מהמלחמה, החל חיל־האוויר משעות הצהריים להכות את סוריה מכה קשה. מטוסי "פנטום" של חיל־האוויר פגעו במטה חיל־האוויר הסורי, בבניין תחנת השידור, בבניין תחנת חשמל ובמאגרי דלק. מטוסים אחרים החלו מטילים עשרות טונות של פצצות על ריכוזי שריון סוריים ועירקיים ומיתקנים. הפעי־לות האינטנסיבית נמשכת בעוצמה רבה, אמר שר־הבטחון והתנצל על דבריו הקצרים של מפקד חיל־האוויר, הנאלץ למהר לעיסוקיו.

בדברו על האספקטים האוויריים של המערכה עמד שר־הבטחון לשעבר על הנקודות הבאות:

* "טילי קרקע—קרקע מטיפוס 'פרוג', שהפעילו הסורים שלוש פעמים ברציפות במשך שלושת הימים האחרונים, הופנו נגד רמת־דוד, אבל החטיאו את המטרה והם נפלו במקומות שונים. אחד מהם — בבית הילדים בגבת, הבית היה ריק, ובבית של משפחה ברמת־דוד שאף הוא היה ריק. מכל מקום, הדובר הסורי מיהר להודיע לאחר שהדבר פורסם, שהם לא פעלו נגד מטרות אזרחיות. זה היה השימוש הראשון, במזרח־התיכון, בטילי קרקע—קרקע. במשך כל המלחמות אנהנו לא הפעלנו נגדם טילי קרקע—קרקע וגם לא הסורים ולא המצרים הפעילו נגדנו טילי קרקע—קרקע בכלל. המרכזים העירוניים בדרך כלל לא נפגעו על־ידי אף אחד מהצדדים. אנחנו רואים בחומרה רבה את עניין טילי הקרקע—קרקע — טיל באליסטי, העף למרחק של 70 ק"מ, נופל על אותה אוכלוסיה של נצרת או מגדל־העמק או רמת־דוד. מהר אפשר לעשות זאת מבחינת הטיווח מסוריה

בקרית־שמונה ובנצרת. זה היה אחד הגורמים לפעול נגד דמשק. זו הפעם הראשונה שפעלנו נגד דמשק על מטרות צבאיות. בדמשק מצויה הקריה הזאת בה מרוכזים בנייני השלטון, מיפקדת חיל־האוויר, משרד הבטחון, ארמון הנשיא. בדרך כלל אין ליד זה מגורי אזרחים, אבל לא הייתי אומר שלא נפגעו אזרחים ולא עובדים אזרחיים".

* "החלטנו לעשות מאמץ מכסימלי להוציא את סוריה מהמלחמה. המיגבלה היחידה שיש לה זו האוכלוסיה האזרחית. בחיל־האוויר יש לנו שלוש בעיות, כשבאים לתקוף מטרות בסוריה: טילים, תותחים נגד מטוסים, וחיל־האוויר הסורי. חיל־האוויר הסורי אינו מהווה גורם בשביל חיל־האוויר שלנו. כשהם נכנסים לקרבות־אוויר הם יוצאים מהם בשן ועין. הטילים הם בעייה וצריך להשמיד חלק מהם — אם אפשר את כולם — לפני שיכולים לטפל במטרה. זה עולה לנו, מאבדים מטוסים בטיפול בטילים. אחת הפעולות הטובות ביותר היתה הטיפול בכות המשוריין הסורי שפלש לרמת־הגולן והיה מוגן היטב בטילים. הגענו למצב שהטילים לא פעלו, אם מחמת שהושמדו או ברחו, וזה איפשר לחיל־האוויר שלנו לפגוע בטנקים לא תוך כדי בריחה, אלא להתרומם לגובה ולהוריד פצצות על הטנקים. חיל־האוויר שלנו עשה להם שדרה של טנקים שרופים על ציר דמשק".

* "מצרים מצויידת בהרבה ציוד סובייטי. המלחמה היא עכשיו נגד הציוד הסובייטי יותר מאשר נגד אנשים במצרים. אני מסופק אם יש עוד מקום בעולם כולו, אשר מוגן על־ידי מערך־טילים חדיש כזה ובאופן אינטנסיבי וצפוף כזה. היתרון שיש לנו הוא בחיל־האוויר. מה שאמרתי אודות חיל־האוויר הסורי נכון הוא גם לגבי חיל־האוויר המצרי. הוא אינו יכול להתמודד עם חיל־האוויר שלנו. חיל־האוויר שלנו מתקשה לפעול בגלל הטילים. אין לנו כאן כל חיל־האוויר שלנו, כי חלקו העיקרי מטפל בצפון, לכן ויתרנו בשלב זה על זריקתם מעבר לתעלה. אנו נמצאים בצד המזרחי בקו בלימה, עד שתוך הימים הקרובים כאשר ישתנה — נחליט מה שכולנו היינו רוצים לעשות: לזרוק את כולם אל מעבר לתעלה. אנחנו חייבים לבנות עצמנו על

הכוח הפיסי שלנו. אינני חושב שאיזו מדינה תבוא לעזרתנו אם נבקש שתבוא לעזרתנו. מרוקו שולחת להם תותחים, לוב שולחת נשק למצרים; אני מביא בחשבון את ירדן ועירק. במצרים יש טייסת קוריאנית ובירדן פקיסטאנית".

* "פתוחה בפני המצרים הדרך לעבור את התעלה דרומה לצד שארם א־שייח', לאבו־רודס. ואומנם, מפקד חיל־האוויר דיבר על טור של 50 כלי־רכב מצריים, שחיל־האוויר טיפל בזה, וחיל־האוויר יכול לטפל בו משום שזה שטח בלתי־מוגן בטילים והוא יכול לפעול ביתר חופשיות. איננו יכולים לבנות על זאת שחיל־האוויר יוכל למנוע זאת".

* במשך שלושת הימים הראשונים של המלחמה איבדנו 50 מטוסים. חיל־האוויר שלנו, לו יכולתי לשאת אותו על הכפיים לא רק על יכולתו, אלא בגלל זה שהטייסים אמרו לעצמם: אנחנו עושים מלחמה, מי שנופל — נופל. צריך לשקול קודם אם לתקוף את המטרה. אבל אם הוחלט לעלות ולתקוף מטרה, אז מלחמה זו מלחמה, אם זה הבן של בני פלד או של מישהו אחר. אם צריך לעלות על מקום — צריך לעלות. הם לוחמים יוצאים מן הכלל. אין בכל הארצות הערביות מי שיכול להתחרות בהם. תקפו שדות בתוך מצרים, תקפו שדות בתוך סוריה; תודות לזה אנו ישנים בשקט כאן. הם לא מעיזים להגיע הנה. השמיים בידי חיל־האוויר שלנו. אבל הם נשחקים. נצטרך עוד הרבה מטוסים, נצטרך עוד הרבה טייסים".

* * *

שעות מיספר לאחר־מכן, באחת מטייסות ה"פנטום" סיפרו טייסים על תקיפת המיפקדות הצבאיות של דמשק ומיתקנים צבאיים ואסטרטגיים באזורים אחרים בסוריה.

סיפר אחד הטייסים: "יצאנו בשני מיבנים. טסנו עד דמשק. ירו עלינו בתותחי נ"מ מכל הסוגים, אך היו מעט טילים יחסית. זה לא פשוט לפגוע בבניין בודד בתוך עיר גדולה. התפצלנו למיבנים, כל מיבנה תקף בניין אחר. הורדנו עליהם עשרות טונות פצצות. אחד מאתנו השחיל פצצה לקומה שנייה. גג מיפקדת חיל־האוויר הסורי

נראה עף באוויר. מכל החלונות יצאו לשונות אש. ראיתי חייל סורי מכוון כלפי את התותח. היה לנו ׳פוף׳ ליד העין. אף ביציאה מהתקי־פה היה הרבה אש נ״מ. אחד ממטוסינו נפגע, אך נחת בשלום. אני גאה על כך שנפל בחלקי להטיל פצצות בליבה של דמשק״.

טייס אחר סיפר: ״בעת תקיפת שדה־תעופה סורי בא מטוס ׳מיג 21׳ לנחיתה. כשראה אותנו, משך למעלה, קיפל גלגלים, הגביר את המהירות, הזדקר ונכנס לסיבובים ונתקע באדמה. אפשר היה להפיל שם הרבה ׳מיגים׳, אבל ההוראות היו להתרכז בתקיפות״.

גם היום ההמישי למלחמה היה יום גדול ללוחמי האוויר. הם הפילו מטוסי אויב רבים, פגעו במטוסים רבים, הן בחזית והן בעומק. במהלך הלחימה הופל מסוק של חיל־האוויר הסורי שהיה עמוס לעיפה באנשי־קומנדו סורים.

מסוקים אלה עסקו בעת התקיפות הרבות בפעולות חיפוש, הצלה וחילוץ. מפקד טייסת מסוקים סיפר: ״אם נופל מטוס שלנו בשטח האויב, נותרו לצוות או לטייס הבודד סיכויים טובים ביותר להינצל תוך פרק־זמן קצר. מערכת משוכללת, שבמרכזה עומדים הכן מסוקים וצוותי חילוץ, עושים הכל כדי לבצע את משימתם בזריזות וביעילות״.

המפקד סיפר על אחת מפעולות החילוץ האופייניות. באחד מל׳לות המלחמה, נפגע צוות של מטוס ״פנטום״ בעת ביצוע גיחת תקיפה על אחד מראשי־הגשר המצריים בגדה המזרחית של תעלת־סואץ. הצוות נאלץ לנטוש את המטוס ודיווח על כך. הטייס והנווט צנחו בשטח. הטייס שיצא מן הנטישה ללא שריטה חיפש את הנווט ומצא אותו במרחק עשרות מטרים אהדים כשהוא פצוע. השניים דיווחו על מקום הימצאם המדוייק ומרכז החילוץ נכנס לפעולה מיידית. למתכנני הפעולה היה ברור כי איזור הנטישה תפוס על־ידי כוחות מצריים מוגברים ומוגן על־ידי טילים ואש נ״מ חזקה. היה צורך, איפוא, לתכנן נתיב טיסה למסוק שבו הוא לא יתגלה לאש התותחים והטילים מצד אחד ולא ימשוך תשומת־לב של הכוחות המצריים באיזור לעבר צוות מטוס ה״פנטום״ הישראלי המצוי בשטחם. בו בזמן נמסרה הודעה לכוחות צה״ל באיזור סמוך ובה בקשה לשגר כוח ממונע קרוב ככל האפשר למקום החילוץ. בסופו של דבר, נקבע למסוק ההצלה מסלול הטיסה וסומן קו העצירה

שאותו נאסר עליו לעבור כדי לא להיות חשוף לאש הטילים. המסוק הגיע לאותו קו והחל מנתר ממקום למקום בתוך השטח המצרי במאמץ לאתר את הצוות. המאמץ השתלם. ברגע האחרון ממש נחת המסוק ליד שני הטייסים, אספם והמשיך בטיסתו לעבר שטח ישראל. בדרך נפל הטייס הפצוע באפיסת כוחות והועבר ישירות לבית־החולים. טייסי המסוקים הוללו נפלאות במלחמת יום־הכיפורים והו־כיחו כי קרביותם אינה נופלת במקרים רבים מזו של טייסי־הקרב הרשמיים.

במקום מסויימים הופלו מסוקים על צוותיהם בשעה שעסקו בפעולות איסוף פצועים לשם הבאתם לבתי־חולים עורפיים.

סיפר טייס מסוקים: "הוטל עלינו לחלץ טייס 'סקייהוק' שנטש וצנח בקירבת התעלה. כאשר התקרבנו למקום הותקפנו באש נ"מ חזקה מאוד ונאלצנו לחפש נתיב אחר. תוך כדי כך נחתנו במקום שצויין כמקום הצניחה. כוחות מצריים שהיו בסביבה נעו במהירות לעבר המסוק הנוחת. אנחנו עשינו בינתיים מאמץ עליון לאתר את הטייס המסתתר, אך לא מצאנו אותו. לא היתה אפשרות להמתין יותר. המרחק בין הכוח המצרי לבינינו היה אפסי. הם ההלו יורים בטילי כתף לעבר המסוק החונה. בשנייה האחרונה ממש הצלחנו להמריא ולהסתלק מהמקום. תוך כדי כך הודיע אחד מאנשי הצוות כי הוא מבחין בדמות לבושה סרבל־טיסה של חיל־האוויר, שכובה ליד אחד הסלעים בשטח שהוחזק על־ידי המצרים. החלטנו להסתכן פעם נוספת ולנחות. לרוע המזל, ראינו שהיתה זו גופתו של אחד מטייסי חיל־האוויר אשר נהרג תוך כדי הצניחה ואולי כבר בעת הטיסה. היתה זו הרגשה מחורבנת לחזור עם גופתו של הטייס במקום טייס חי".

טייס מסוק "סיקורסקי" סיפר: "היתה לנו משימה שיגרתית לסייר באיזור סיני. לפתע הודיעו לנו שיש 'מיגים' באיזור. מיד לקחנו כיוון התרחקות מזרחה. כאשר עברנו ליד אחד הרכסים חלפה מעלינו רביעיית 'סוחוי 7' והמשיכה הלאה. מיד אחריהם הגיעו זוג מטוסי 'מיג 21', שנכנסו לתקיפה מעלינו. הם ביצעו שלושה יעפים ועשו הכל כדי לפגוע בנו, ואילו אנו עשינו הכול כדי לחמוק מהם. הם ירו בנו פעמים אחדות, אך הפגזים התפוצצו מאחורינו ולא פגעו בנו. ברגע מסויים של הטיסה הם הופיעו לפנינו ממש כאילו היו מול

הכוונת שלנו. אילו היו לנו תותחים, הייתי בוודאי מפיל אחד מהם לפחות. לאחר חמש דקות של תימרונים חריפים מאוד הסתלקו ה'מיגים'. מי יודע, אולי הם חששו שמטוסים אחרים יבואו לעזור לנו ואולי הגיעו למסקנה כי לא יוכלו לנו".

גם מטוקי ה"סופרלון" הוותיקים, אשר הגגו את "יום הולדתם" השמיני, ערב המלחמה, תרמו את חלקם למיבצעי חילוץ הפצועים והשתתפו במיספר מיבצעים מסובכים. במסוקים אלה נוהגים לטוס מכונאים מוטסים — אנשי אחזקה המטפלים במטוס לא רק על גבי הקרקע אלא גם באוויר. תפקידם של מכונאים מוטסים אלה, נושאי כנפיים מיוחדות של בית־הספר לטיסה של חיל־האוויר, הוא לסייע לטייס לפקח על פעולת המנועים ומערכות הדלק ומימסרי המטוס השונים. במיבצעי החילוץ הללו סייעו המכונאים לצוות המטוס.

סיפר אחד מהם: "...בדרך כלל אנו נוהגים להטיס במסוק הגדול שלנו מיספר רב של פצועים, משטחים המוחזקים בידי צה"ל, אבל בגלל העומס הגדול במלחמה זו והצרכים המיוחדים, תרמנו את חלקנו להצלת טייסים".

כמו חילות־אוויר אחרים עוברים טייסי חיל־האוויר הכשרה מיוחדת לכל מצב שאליו הם עלולים להיקלע: נטישת מטוס העלולה להשאיר אותם במשך ימים בשטח לא מוכר להם, פציעה קשה או קלה בעת הצניחה ועוד. הם עוברים תירגולים מיוחדים על־מנת לקדם כל אפשרות סבירה ובלתי סבירה.

פרק תשעה־עשר

המראתם של אנשי הקרקע

התעופה האזרחית רשמה לזכותה פרק מפואר במלחמה האחרונה.

הרוב המכריע של טייסי "אל־על", "ארקיע" וחברות־התעופה הקטנות למיניהן, הינם יוצאי חיל־האוויר, ובאורח טבעי יש להם

סנטימנטים מיוחדים לחיל זה, בנוסף לתודעה העמוקה בכל הקשור לביטחון המדינה. הטייסים, שנשארו, איפוא, במסגרת אזרחית, ראו צורך מיוחד לעצמם לעמול ללא לאות כדי למלא משימות רבות ומגוונות. משימות אלו החלו כבר ביום־הכיפורים עצמו. יום זה הינו היחיד בשנה שבו חברות־התעופה הזרות אינן מקיימות קשר אווירי עם ישראל. (חברות אלו טסות בשבתות ובחגים כרגיל, ואילו חברת "אל־על" הטילה על עצמה מיגבלות מסויימות, כתוצאה מלחצים של החוגים הדתיים במדינה).

כאשר פרצה המלחמה היו, איפוא, מרבית המטוסים הזרים הפוקדים את ישראל בארצות חוץ. בנמל־התעופה בן־גוריון עצמו היו באותה שעה מטוסים ספורים בלבד, שהיו אמורים להמריא במוצאי יום־הכיפורים ולמחרתו בבוקר. כאשר נודע למנהלי החברות בארץ על פרוץ המלחמה, הם ניסו להשיג קשר לחיל כדי לקבל הוראות והנחיות מתאימות, אלא שמחמת קשיי התקשורת עמדו אחדים מהם בפני שוקת שבורה.

מינהלת נמל־התעופה פירסמה בינתיים הודעה קצרה לידיעת כל גורמי התעופה האזרחית, וזו היתה לשונה: "נמל התעופה לוד פתוח לתנועת מטוסים אזרחיים. ההמראות מלוד יבוצעו בשעות החשיכה. כל טיסה מחייבת קבלת אישור מוקדם".

בשעות הערב, כאשר איזור בית הנתיבות היה שרוי בעלטה מוחלטת מחשש תקיפה של מטוסי אויב, יצאו לדרכם מטוסים אחדים, עמוסים באזרחי־חוץ ותיירים אשר הזדרזו לעזוב את הארץ.

חלק מחברות־התעופה הזרות הוכיחו בימים הראשונים של המלחמה יחס מיוחד כלפי ישראל, בכך שהמשיכו את הטיסות אליה. שבועון־התעופה האמריקני "אויאיישן ויק" ידע לספר לקוראיו, כי ממשלת ישראל הודיעה לחברות־התעופה כי מטוסיהן יאובטחו בדרכם לישראל וממנה על־ידי מטוסי־קרב של חיל־האוויר.

אחת הבעיות שהתעוררו היתה קשורה בביטוח הנוסעים למזרח־התיכון. מאחר שהאיזור הפך לאיזור מלחמה, דרשו חברות־הביטוח הלונדוניות תוספת מחיר בשיעור מאות אחוזים כל עוד יימשכו הקרבות. השבועון "אויאיישן ויק" גילה בעניין זה כי ממשלת ישראל הבטיחה לכסות את הפרשי הביטוח שנבעו מהמצב המיוחד שנוצר, ובלבד שהקשר החיצוני יימשך — אך ללא הועיל.

בימים הבאים של המלחמה נתברר כי המאמץ הישראלי הצליח רק בחלקו: רק מיספר חברות־תעופה "החזיקו מעמד" במשך כל השבוע הראשון של המלחמה: חברות־התעופה "אלאיטליה" האיטל־קית, "אייר־פרנס" הצרפתית והחברת־התעופה הבלגית "סבנה". אפ־תעה גרמה עריקתה של חברת־התעופה האמריקנית "טי.וו.אי.", המקיימת מיספר רב של טיסות לישראל. בשעות הערב, יומיים לפני יום־הכיפורים, הגיע לישראל מטוס של החברה ועמד להמריא על־פי התיכנון במוצאי יום־הכיפורים. כאשר פרצו הקרבות עמדה השאלה היינתן למטוס האמריקני להמריא לכיוון הים־התיכון כבר בשעות אחרי־הצהריים?

שלטונות־התעופה הישראליים נתנו תשובה חיובית להנהלת החברה בארץ, אך בסופו של דבר יצא המטוס לדרכו רק ביום ראשון בבוקר. בניגוד לציפיות, לא פקדו מטוסי החברה את הארץ עד סוף המלחמה.

דובר משרד־החוץ האמריקני הסביר בהקשר לכך: "לא עודדנו אזרחים אמריקנים לנסוע לישראל, אבל לא הורינו לאיש שלא לעשות כן, אם זה היה רצונם".

כך או אחרת, מטוס החברה, העושה מדי יום טיסה סביב העולם ופוקד במסלולו את נמל־התעופה בן־גוריון, העתיק את תחנת־הביניים לאתונה.

חברות־התעופה הזרות האחרות נימקו את הפסקת טיסותיהן בסכנה הגוברת והולכת. כך, למשל, טען קברניט של מטוס "בי.או.אי.סי.", כי בהתקרבו באחד הימים הראשונים למלחמה לביירות, הבחין בטילים שנורו ממטוס־קרב שאת זהותו לא הצליח לקבוע בבירור.

באורח טבעי, איפוא, נפלה כל המעמסה על חברת־התעופה הישראלית "אל־על". למרות כוח־האדם המדולדל של החברה — כ־75% מהעובדים גוייסו — הופעלו כל שירותי החברה בהיקף שלא היה כמותו, כאשר המטוסים הופעלו 18—20 שעות טיסה ביממה. עובדי הקרקע נוטלים עליהם תפקידים שלא הורגלו להם: פקידים הפכו לסבלים, דיילות לנהגות ועובדים מקצועיים לעובדי שירותים.

שלטונות צה"ל הודיעו כי מטוסי "אל־על" עסקו עוד בטרם החלה הרכבת האווירית האמריקנית לישראל, בהבאת ציוד, לרבות

בגדים חמים. על כך נאמר בשבועון האמריקני "אוויאיישן ויק": "בגדים חמים היו בין הפריטים הדחופים ביותר במלחמה, שכן החורף החל ברמת־הגולן והלילות בחזית סיני היו קרים מאוד. בגדים כאלה היו חסרים במחסני החירום של צה"ל, נוכח הגיוס המוגבר של המילואים. בנוסף למטוסי ה'ג'מבו' עסקו בהובלה שלושה מטוסי 'בואינג 707' מדגם ד־320, שני מטוסים מדגם 707-320c, שלושה מטוסים מדגם 420־707 ושניים מדגם 017־720, המהווים, למעשה, את כל צי המטוסים של החברה. חיל־האוויר חכר מהתעשייה האווירית הישראלית חצי תריסר מטוסי 'בואינג 707'; חלקם עסקו בטיסות לחו"ל. אחד מהם צולם כשהוא ממריא מבסיס צי ארצות־הברית בנורפולק שבווירג'יניה. מטוסים אחרים עסקו בטיסות פנים־ארציות והטיסו חיילים לחזית או לעורף. צוותי מתנד־בים, אשר כללו אנשים מארה"ב, קנדה וארצות סקנדינביה, הורכבו והופעלו במשך 24 שעות ביממה. את אשר לא עשה הציוד החסר עשתה רוח ההקרבה של האנשים לעמול ללא־ליאות והשיגו הישגים נכבדים".

להלן גילה השבועון, הידוע במקורות האינפורמציה הטובים שלו: "טייסי 'אל־על' הותתמו על חוזה העסקה שהתיר עבודה של 120 שעה בחודש, אף כי טסו למעשה בימי רגיעה 70 שעה בלבד. בימי המלחמה לא רק שהם הגיעו לכמות המוגבלת שהיתה קבועה בהסכם העבודה, אלא שאף עברו עליה".

עבודתם היתה חיונית ביותר, שכן בנמלי־התעופה, בשגרירויות הישראליות ובמשרדי חברות ציבוריות ישראליות הצטופפו רבבות ישראלים בגיל הגיוס ורבים אחרים אשר ביקשו לחזור בהקדם לישראל. הלחץ מצד ישראלים שהתגוררו תקופה ממושכת בחו"ל לצרכי עבודה או לימודים, ואלו שנתקעו בטיול או בביקור קרובים, היה עצום, והיכולת למלא את הצרכים היתה מוגבלת ביותר מחמת הפסקת טיסותיהן של חברות־התעופה הזרות. סוכם, איפוא, לערוך רישומים ולהעניק עדיפות לגברים בגיל הגיוס, שאמורים היו לצאת מיד לאחר הגיעם ארצה ליחידותיהם. (בגלל אי־הבהירות ששררה בימים הראשונים של המלחמה צורפו חלק מהחוזרים מחו"ל ליחידות אחרות).

בסך־הכל הטיסה "אל־על" בתקופת המלחמה 38 נוסעים בדרכם

לישראל. ראשונים היו, כפי שניתן היה לנחש, צוותי־האוויר של חיל־האוויר.

סיפר קצין בכיר קרבי של חיל־האוויר: "נתקעתי באחת המדי־נות בארה"ב וידעתי כי אני חיוני בארץ. עשיתי מאמצים רבים להגיע לניו־יורק. הקונסוליה הישראלית מצאה דרך 'מתחת לאדמה' להעלות אותי למטוס שיצא לאתונה. כאן אסף אותי טייס אחר לישראל".

החרה־החזיק אחריו טייס "סקייהוק" צעיר, שסייר בספרד בחברת חברו, טייס בטייסת מסוקים: "לאמיתו של דבר, לא ידענו ביום־הכיפורים על המלחמה. רק למחרת בבוקר שמענו איזו הודעה ברדיו שהזכירה אחדים ממנהיגי ישראל ואת המלה סואץ. הבנתי שמשהו מתרחש בארץ. תפסנו את המטוס הראשון של חברת 'איבריה' וטסנו לרומא. כאן התייצבנו בפני הנספח הצבאי, אשר דאג להטיס אותנו עוד באותו יום לישראל".

בפיו של טייס־הניסוי של חיל־האוויר, סגן אלוף (מיל.) דני שפירא, המשמש כיום כטייס ראשי של התעשייה האווירית, סיפור מאלף למדי: "עדיין לא ידעתי איזה תפקיד יוטל עלי במלחמה", הוא סיפר. "במלחמת ששת־הימים נפלה לידי הזכות להיות הטייס הראשון שחמק מטיל מצרי בעת תקיפה. הפעם היה התפקיד פרוזאי למדי. הוטל עלי להטיס במטוס קטן של החברה את שגריר ישראל בארה"ב, שמחה דיניץ, לאירופה בדרכו למקום מושבו בוואשינגטון. דיניץ הגיע לישראל ימים מיספר לפני המלחמה מחמת אבל משפחתי והיה חייב לחזור. הדרך לאירופה היתה דווקא משעשעת, למרות שהמזרח־התיכון היה נתון אותה שעה בקרבות. בדרכי חזרה ליש־ראל, כעבור יומיים, נטלתי עמי טרמפיסטים אחדים מקרב אנשי חיל־האוויר.

חברת "ארקיע" תרמה אף היא את חלקה למלחמה. גם בחברה זו קוצץ כוח־האדם עם פרוץ המלחמה, אך את מקום הטייסים הצעי־רים תפסו טייסים ותיקים בני 45 פלוס, חלקם כסופי־שיער, אחרים מקריחים ובעלי־כרס. ארבעת מטוסי ה"הרלד" של החברה עברו הסבה והפכו לאמבולנסים מוטסים שעסקו בהטסת פצועים לבתי־חולים בעורף ובהובלת ציוד רפואי לבתי־החולים־שדה שהיו ממו־קמים על־יד קווי החזית.

סיפר אחד הטייסים הוותיקים, אלוף־מישנה (מיל.) ישעיהו גזית, חניך הקורס הראשון של חיל־האוויר: "אני טס עתה ב'ארקיע' וחש כאילו אני מבצע עבודה בעלת אופי קרבי. הטסתי כבר מאות פצועים מקווי החזית, ואין לי ספק שהצלחנו להציל חייהם של רבים מהם".

אחרי מלחמת יום־הכיפורים יהפוך גזית לנהג אוטובוס בקואופ־רטיב "דן" למשך תקופת החירום שפקדה את המדינה.

למעשה, הפכו מטוסי "ארקיע" לטייסת מיוחדת, ואחד הטייסים הבכירים מונה כמפקדה לתקופת המלחמה. המשימה הראשונה שהוטלה על טייסת זו ביום־הכיפורים ולמחרתו היה בהטסת מאות מגוייסים שאיחרו לצאת ליחידותיהם בצפון ובדרום. בשלב השני הוחל בהטסת הציוד והפצועים ל"שדה־דב" בתל־אביב, שדה "עטרות" בירושלים ושדה־התעופה של חיפה. גם בימי המלחמה לא זנחה החברה את העיר, שלה היא שומרת אמונים — אילת. מטוסים פקדו אותה במסלולי הטיסות לדרום הארץ.

המלחמה לא פסחה, כאמור, על חברות־התעופה הקטנות. אחת מהן — חברת "כנף" — העמידה את צי מטוסי ה"איילנדר" שלה להטסות מפקדים, השתתפה באחת הטיסות הללו, שבה הוטסו שני קציני ניהול בכירים של חיל־האוויר, סגן־אלוף (מיל.) אלכס וסגן־אלוף (מיל.) גבי, לסיבוב במיספר בסיסים של חיל־האוויר. במהלך הטיסה, היתה לי הזדמנות לשוחח עמם על בעיות מינהליות בבסיסים בתקופת המלחמה.

אמר אלכס: "חיל־האוויר זו מכונה משומנת היטב בימי שלום ומלחמה. כשאני מופיע בבסיס זה או אחר לעמוד מקרוב על דרכי הטיפול בנושאים שונים, אני מופתע להיווכח שאחת הבעיות ה'חמורות' המעסיקות את המפקדים והחיילים היא אי־קבלת כמות מספקת של הביטאון היומי של חיל־האוויר..."

השלים את הסיפור גבי: "אחד הדברים שגרמו לנו סיפוק רב במהלך סיורינו בבסיסים הוא עבודת הבינוי הנעשית בקצב מלא בעיצומם של ימי המלחמה".

ואומנם, אחת המטרות של תקיפות המצרים והסורים ביומיים הראשונים של המלחמה, היה להוציא מכלל פעולה בסיסים של חיל־האוויר ולנסות לפגוע במטוסים על־גבי הקרקע — ובכך לנסות

אנשי צוות הקרקע בפעולה

סטיק מעביר צייד לשדה הקרב

פגיעות במטרות אסטרטגיות בסוריה (לטקיה)

מטוסי חיל-האוויר, תוקפים מטרות בעומק שטח מצרים (גשר בנבא)

פראל" בשימוש חיל־האוויר הישראלי

הטיל שלא שוגר נגד מטוסינו

טילי ״סאם 3״

ולגמול על מה שחולל חיל־האוויר בשתי ארצות אלו במלחמת ששת־הימים. אלא שהתוצאות היו, לדידם של מפקדי חילות־האוויר המצרי והסורי, מאכזבות למדי, ופעילותם של מטוסינו לא הופסקה אף לרגע.

מסתבר כי המלחמה באה, אומנם, במפתיע, אך בסיסי חיל־האוויר היו נכונים לקראתה. יחידת־הבינוי החילית דאגה לכך שכל המ־תקנים יהיו משומנים לכל התפתחות — המסלולים, מערכות האלקטרוניקה, התידלוק, המחסנים וכל השאר. מיד בפרוץ המלחמה פעלו הבסיס־ים והמיתקנים כמו שעון שווייצרי, הפועל נון־סטופ בדייקנות מירבית ובתיאום המערכות.

אומר קצין הבינוי החילי: "אני מוכרח לציין כי יחידות־הבינוי הבסיסיות גילו כושר מקצועי מעולה וטיפלו בכל הנושאים ללא כל בעיות. לתשבחות מיוחדות ראויים אנשי הבינוי שלנו בבסיסים הקידמיים, שגילו תושייה והיערכות לגבי כל אפשרות בלתי־צפויה מראש".

יחידת הבינוי החילית מעסיקה בעלי מיקצוע ממיקצועות שונים, המפעילים ציוד מודרני. "אחזקת המסלולים אצלנו היא ברמה בינ־לאומית גבוהה ביותר; אני חושב שאנשינו הם הטובים ביותר במדינה במיקצועותיהם", אומר קצין הבינוי החילי.

על חיילי הסדיר והאזרחים המועסקים ביחידה, נתוספו במלחמה אנשי־מילואים ומתנדבים רבים (אנשי מילואים של חיל־האוויר שלא נקראו הפעם) והללו התפזרו בבסיסים ותיגברו את היחידות האזוריות.

אחת היחידות הבולטות במערך זה היא, ללא ספק, יחידת הבינוי בבסיס חיל־האוויר במרכז הארץ, המצטיינת בכושר ביצוע אשר גופים כמו "סולל־בונה" יכולים להתקנא בו. מפקדה של יחידה זו, אפרים, סיפר: "אנחנו מטפלים בשורה ארוכה של משימות, החל באחזקת המסלולים, הקמת מיתקנים פתוחים, יחידות הנ"מ והטילים, וכלה בהקמת מיתקנים מסויימים להגברת הבטיחות הכללית של הבסיסים. נוסף על כך אנו מבצעים עבודות אחזקה שוטפות, פיקוח על מערכות החשמל, תוספת מיתקנים סניטריים, ומשימות מיוחדות על־פי הוראות מגבוה".

אחד מאנשי יחידת הבינוי בבסיס בסיני אמר: "אנחנו מכשי־

רים את התשתית לבסיס. אם נפגע התשתית בצורה זו או אחרת, אנו אחראים על כך שהוא ישוקם תוך פרק־זמן קצר ביותר. הכל צריך לדפוק טיפ־טופ. אפשר לומר אפילו שאנחנו משלימים את המערכת האופרטיבית כדי שיזנקו המטוסים וינחתו ללא כל תקלות״.

פרק בפני עצמו הוא סילוק הפצצות, הנעשה על־ידי אנשי היחידה. קצין הבינוי החילי אומר, כי כל אחד מאנשיו העוסקים בתחום זה, מומחה לסוגים מגוונים של פצצות ומסוגל לפרקן בעת הצורך.

סיפר סגן ש., האחראי על מסלקי פצצות: ״אני מתפעל בייחוד מאנשי המילואים, שאינם שוכחים בתקופת שהותם בבית את הטי־פול בפצצות. יחד עם צוותי־האוויר שלנו הם מהווים תזמורת מפו־צצת, המשמיעה מוסיקה רועמת אך ערבה לאוזן״.

על אחד מבסיסי החיל הוטלה במלחמה משימה נכבדה למדי. בסיס עורפי זה מילא ביעילות מירבית את משימותיו והצליח להחזיר לפעילות מיבצעית שוטפת מטוסים שנאלצו לנחות בו מסיבה זו או אחרת.

סיפר מפקד הבסיס: ״אני עצמי הופתעתי מן הכושר שגילו אנשי במלחמה. יחידת התחזוקה שלנו, המורכבת מחיילים בשירות סדיר ומילואים שנקבצו מבסיסים שונים, עמדה בלוח הזמנים מעבר למצופה; כל מטוס פגוע הוכנס מייד למוסך שלנו והצוות הטכני המאומן תיקנו במהירות סילונית. אף מטוס לא הועבר למקום אחר להמשך הטיפול. אנשי התידלוק עמדו נכונים 24 שעות ביממה, כדי להחיש דלק למטוסים יוצאים וחוזרים״.

מפקד הבסיס מרעיף שבחים מיוחדים על המיטבח הגדול של הבסיס. הוא אומר כי המיטבח נערך לשרת ביום ובלילה לא רק את חיילי הסדיר והמילואים של הבסיס, אלא גם את יחידות הנ״מ, יחי־דות עוברות בבסיס וכמובן טייסים הנוכחים ומתקבלים על־ידי רס״ר המיטבח וצוות המיטבח בכבוד מלכים.

״לפעמים יחד משפיע לטובה״, אמר מפקד הבסיס. ״אם הטייס ממהר ואינו יוצא מתאו, הוא מקבל בקבוק משקה קר מידיה של חיילת חיננית, וזה תורם ללא ספק למצב־רוחו. הוא יודע שדואגים לו וחושבים עליו״.

רס״ר המיטבח עצמו אמר: ״בחיי שאני עצמי לא יודע איך

אנו עומדים בקצב. כל לוח הזמנים משתבש אצלנו. יש אנשים האוכלים ארוחת־בוקר ב־12 בצהריים, אחרים סועדים ארוחת־צהריים ב־11 בלילה, ויש אפילו כאלה שב־6 בבוקר קיבלו ארוחת־ערב. ויתרנו על החופשות שלנו".

דמות מיוחדת במינה הינו רס"ל הבסיס, העונה לכינוי "יה־יה" ("זה כינוי שהדביקו לי פעם, כאשר עליתי לבמה יחד עם הזמרת עליזה עזיקרי"). הוא אומר: "אל תחשוב שאני רק רס"ר משמעת. אתמול, למשל, שכחו אנשי התחזוקה שטיפלו ב'פנטום' להוציא את פין הביטחון. כאשר החליק כבר המטוס על המסלול לאיטו, ראיתי פתאום את הפין. רצתי לעבר הטייס ואמרתי לו: 'חבוב, חכה רגע, צריכים להוציא את הפין'. הוא עצר ואני שיחררתי את הפצצות. כאשר חזרתי אל המוסך אמרו לי: כל הכבוד שחשבת על הפין".

אפילו הש"ג משתלב היטב באווירה הכללית של "הבסיס המשפחתי". הוא אמר: "כאשר אבוא לתל־אביב, אוכל לספר ששירתתי בבסיס קרבי של חיל־האוויר ותרמתי את חלקי להצלחתו של החיל במלחמה".

ביטאון חיל־האוויר ידע לספר על מיבצע חיבור של שני חצאי מטוסים למטוס אחד, אשר בוצע בבסיס זה, וכך נכתב בביטאון: "מעשי הגבורה והתושייה הבלתי־רגילים של אנשי הקרקע אינם נמדדים בכמות מטוסי האויב המופלים או במטרות־הקרקע המופצצות, אלא במשך הזמן. את הפלות מטוסי האויב אפשר להנציח במצלמות ירי, וכן ניתן למדוד את אבידות האויב, אך קשה להנציח את פרק הזמן הקצר (כשעה), בו מצליחים אנשי התחזוקה — רס"ל קובי, החשמלאי יהודה, אבי המילואימניק ורבים אחרים — לפרק לחלקים מטוס 'סקייהוק' פגוע, להחליף את מנועו ולהשמישו בביטחה. סמל רחמים ורב"ט שלום — שניהם עייפים, בלתי מגולחים, שניהם חיילים בשירות סדיר, שלא ישנו זה יומיים ועובדים במרץ לא יתואר בתיקון מטוסים פגועים להכשרתם מחדש. חבריהם מפסיקים לרגע מעבודתם ומפצירים בהם לספר מה עשו בלילה. שני מטוסי 'סקייהוק' נפגעו בפעולה: האחד — בגחונו והשני בזנבו. שני החיילים נסעו בו־בלילה דרומה, למקום בו חנו המטוסים, ובעזרת חשמלאים אחדים מן התעשייה האווירית הצליחו להשמיש את המטוס בדרך מקורית ביותר: משני החלקים התקינים של המטוסים

הורכב מטוס אחד, שהיה שמיש לטיסה כעבור מיספר שעות בלבד. אתמול כבר שב מטוס זה והשתתף בכתישת האויב".

בעיות אקטואליות מסוג אחר נוצרו בבסיסים קדמיים של חיל־האוויר בסיני. המלחמה המתמשכת עוררה, באורח טבעי, בעיות אנושיות למכביר. בחיל־האוויר לפחות לא נשארו הבעיות תלויות ועומדות, אלא נפתרו מאליהן. כמו, למשל, שאלת שירותן של החיילות בבסיסים קידמיים מעבר לקו הירוק.

סיפר קצין הניהול של אחד הבסיסים הללו: "ביומה הרביעי של המלחמה, כאשר היה ברור שהבסיס שלנו מצוי בגיזרה חמה, החלטנו להשקיט את מצפוננו. ריכזנו את כל בנות הבסיס והודענו להן: מי שרוצה לעבור לבסיס עורפי, יכולה לומר זאת ללא חשש. אף אחת מהבנות לא הרימה את אצבעה. קצינת החינוך פנתה פעם שנייה — והתגובה היתה זהה: כולן נשארו פה ונוספו אליהן בנות המילואים, שאינן מביישות את הפירמה".

מול בעייה זו מחווירות כל הבעיות האחרות שבהן נתקל קצין־הניהול של הבסיס, כמו, למשל, בעיית אספקת המזון: "המלחמה מצאה אותנו, אומנם, עם מחסן מלא", סיפר קצין הניהול, "אבל צריך לזכור שקיבלנו תוספת רצינית של כוח־אדם והיה צריך להעריך מבחינת המזון. ואומנם, כבר ביומה השני של המלחמה היתה לנו הספקה סדירה של מזון".

הדברים אמורים גם לגבי האפסניה. האפסנאות היתה צריכה להתאים את עצמה לנסיבות החדשות שנוצרו בבסיס באורח פתאומי. "התגברנו על המצב החדש שנוצר ללא כל בעיות מיוחדות", הוא אומר.

בעייה מסוג אחר היתה קשורה ב... עודף כוח אדם. נתברר שלבסיס המרוחק הגיעו, נוסף לחיילי המילואים, גם מילואימניקים רבים שלא נקראו לשירות. הללו נחשבים עתה למתנדבים ועושים הכל כדי "למצוא" להם תפקידים ושלא יישלחו חלילה לבתיהם.

בין התפקידים שהוטלו על מטוסי־הקישור הקלים של חיל־האוויר היו "הביקורים התכופים" בבסיסים למטרות מיבצעיות שונות. מטוסים אלה שינו במלחמה זו חלק גדול מאופי תפקידם בתוקף הנסיבות, אך קירבתם לאזורי הקרבות לא נשתנתה. האם טייסים אלה חשו עצמם מתוסכלים מול טייסי־הקרב, טייסי המסוקים

והמטוסים הכבדים, שעליהם הוטלה עיקר המעמסה של חיל־האוויר ?

"מתוסכל ?" שאל אחד והשיב : "לאו דווקא. חבל שבמלחמה זו נבצר יהיה ממני להילחם, אבל בעתיד — אפשר יהיה לרשום אותי בתור".

כאשר ערכו כוחות צה"ל, באחד מימיה האחרונים של המלחמה, סריקה באיזור החרמון, גילו את גופתו של טייס "מיג 21" סורי, מוחמד יאסין חיר אל־נאשר. ליד גופתו של הטייס נמצאה סירת־הצלה ועל דופנה נרשמו על ידו שורות אחדות בכתב־יד ערבי ומסולסל. וכך כתב הטייס : "זה היום ה־12 שאני עודני חי ומצפה לעזרה, כי כף רגלי וברכי שבורות ואיני יכול לזוז עם כל השברים הללו. זחלתי מרחק של ק"מ אחד. בכל זאת אני ממשיך לצפות לעזרתו של אלוהים ולעזרתכם. אם אמות בטרם תגיעו אלי — קבלו ממני עצה זו : בשם אלוהים הגדול, אל תטילו אנשים למערכה ואחר־כך תזנחו אותם. הנני מצווה בזאת אחרי מותי לתרום מן הסכום שתקבל משפחתי אלפיים לירות לבניית מיסגד אבו אל־נורי".

תחקיר קצר העלה כי הטייס נטש את מטוסו ליד החרמון ביומה השני של המלחמה ונפגע תוך כדי צניחה. האיזור שבו צנח היה נתון אותה שעה בשליטתו של הצבא הסורי, אך לא נעשו מאמצים לשגר מסוקים במטרה לחפשו ולנסות לחלצו. רק כעבור 13 יום לאחר שנפח את נשמתו נמצא על־ידי יחידה של צה"ל.

האם ישפיעו דבריו האחרונים של הטייס הסורי על חבריו הטייסים ?

ימים יגידו.

פרק עשרים

תעשיית־הפאר האווירית

ימים ספורים לפני מלחמת יום־הכיפורים עלתה התעשייה האווירית הישראלית לכותרות העתונות. בניגוד למקובל, לא דנה העתונות, הפעם, בפעולות הפיתוח שלה ואף לא באספקטים הפיננסיים, אלא בלחצו של שר־הבטחון לשעבר, משה דיין, להחליף את יו״ר מועצת המנהלים עו״ד מיכאל פירון, במפקד חיל־האוויר לשעבר, אלוף מרדכי הוד.

על רקע צעד זה, פרצה תסיסה חריפה בקרב 15 אלף העובדים, אשר איימו לנקוט סנקציות וצעדים חריפים אחרים. משה דיין — בשלו.

המלחמה הקפיאה את הנושא ותקופת החירום שבאה אחריה הסירה אותו סופית מעל סדר־היום. דיין שוב לא חש עצמו די חזק על־מנת לצאת למאבק נגד העובדים. נראה שגם מוטי הוד לא היה נלהב לבוא ולעבוד במקום עבודה שלא האיר לו פנים. בסופו של דבר, מונה הוד כעוזר שר־הבטחון, אך הודגש במיוחד כי בתוקף תפקידו זה לא יהיה ממונה על התעשייה האווירית, הכפופה כיום למנכ״ל המשרד יצחק עירוני.

למרבה השמחה, לא היו למאבק זה השלכות על עבודתה השו־טפת של התעשייה האווירית, אשר המשיכה בפעילותה.

בבוקרו של יום־הכיפורים, כאשר ברור היה כי מלחמה עומדת לפרוץ בשעות הקרובות, הוזעקו עובדי החברה הלא־מגוייסים לקריה התעשייתית הגדולה בישראל, ורותקו לעבודה חיונית ביותר, שאותה ביצעו ללא ליאות, יום וליל, עד תום המלחמה.

עבודה זו כללה, בין היתר, תיקון מטוסים פגועים של חיל־האוויר על־מנת להחזירם מיד לכשירות מיבצעית. בין השאר טיפלו אנשי התעשייה האווירית בתיקון גוף המטוס ושיפוץ מנועים ואבי־זרים אחרים שהיו חיוניים למאמץ המלחמתי. העתונות הזרה ידעה לספר, כי בנוסף למטוסי המיראז׳ של חיל־האוויר, המקבלים טיפול־שוטף קבוע במיתקני התעשייה האווירית, הובאו במלחמה גם מטוסי

"פנטום" ו"סקייהוק". הצוותים עבדו פי־שניים וחצי מהתפוקה הרגילה שלהם, בקצב עבודה רצחני, והוכיחו רמה מיקצועית גבוהה שכל תעשייה אווירית זרה היתה יכולה להתברך בה. תוך 24 או 48 שעות הצליחו העובדים לשפץ מטוסי "פנטום" ו"סקייהוק" ולהחזירם לשירות.

מפעל מב"ת של התעשייה האווירית החל חודשים מיספר לפני המלחמה לשפץ טילי קרקע—אוויר מדגם "הוק" המצויים במערך הנגד־מטוסי של צה"ל. טיל זה, המיוצר על־ידי מיפעל "ריתאון" בארה"ב, מצוי, אומנם, בשורה של מדינות באירופה ובמזרח הרחוק, אבל רק שלוש מדינות מחוץ לארה"ב משפצות אותו ביסודיות: איטליה, יוון וישראל.

אנשי התעשייה האווירית טוענים כי רכשו ניסיון מוקדם לטי־פול בטיל האווירי "הוק", תודות לייצור הטיל הימי הישראלי "גבריאל". טיל זה, המתוכנן ומיוצר מאל"ף ועד תי"ו בתעשייה האווירית, הוצג לראשונה במאי 1970 וגרם קורת־רוח רבה לאזרחי המדינה, אשר חשו פעם נוספת, הלכה למעשה, את משמעותה של הטכנולוגיה המתקדמת הישראלית. למעשה, פיתחה התעשייה האווי־רית לא רק את הטיל עצמו, אלא גם מערכת נשק שלימה, אשר כללה, נוסף לטיל, גם את משגריו ואת בקרת האש.

אחרי המלחמה יספר השבועון "אוו־איישן ויק" כי ישראל מבקשת לרכוש גירסה משופרת של הטיל. השבועון יציין כי עד כה קיבלה ישראל טילי "הוק" מדגם "וו.איי.אם. 23 אי.", ועתה היא מעוניינת לקבל גירסה משופרת יותר "וו.איי.וו. 23 בי." שהובטח למדינות הערביות סעודיה וכוויית.

מומחים בעלי־שם טענו שהטיל הישראלי, אשר זכה לשם "גב־ריאל", הוא אמין ביותר. הוא מונע ברובו באמצעות דלק מוצק, מהירותו רבה למדי. אחדים מהם ראו בטיל זה נשק יעיל ומתוחכם יותר מהטיל הימי "סטיקס". מישקלו הכולל 430 ק"ג, אורכו למעלה מ־3 מטרים והוא מצוייד בראש־חץ שמישקלו כשליש מהמישקל הכללי. מערכת הזינוק שלו היתה יחידה במינה בצורתה החיצונית והיא מורכבת משתי מערכות סנפירים.

על אופיו ותכונותיו של הטיל הימי הישראלי סיפר אחד מאנשי מיפעל מב"ת העוסקים בייצורו: "...הטיל 'גבריאל' צוייד ביחידת

ביות ובמערכת הנחיה אלקטרונית והוא אחד הטילים הקטלניים ביותר. הוא פועל במזג־אוויר סוער ואפשר להציבו על כלי־נשק שונים, ובכך נתרמת עוצמת אש פוטנציאלית רבה".

למעשה, הוא הנשק היחיד מסוגו בעולם המערבי שהוכיח עצמו בתנאי מלחמה. אין תימה, איפוא, שטילים אלה תרמו הרבה לחיל־הים הישראלי, שהיה אחת התגליות הבודדות והמפתיעות לטובה של המלחמה האחרונה. חיל זה מפעיל, כידוע, כלי־שיט קטנים יחסית, בעלי מהירות שיוט גבוהה וכושר ניידות רב. במלחמת יום־הכיפורים היה מוטל על כלי־שיט אלה להתמודד עם ספינות סוב־ייטיות, "האסה" ו"קומאר", המצויידות בטיל הסובייטי הימי רב־המוניטין "סטיקס".

מפקד חיל־הים, אלוף בנימין תלם, אמר: 'גבריאל' פעל מעל לספציפיקציות שלו. בעיקר כשדובר בגודל המטרות".

השבועון "אוויאיישן ויק" סיפר בשעתו כי ציים רבים בעולם גילו יתרונות רבים בטילים אלה, הגבירו את לחצם אחרי מלחמת יום־הכיפורים וכי מאז סיום המלחמה נתקבלו הזמנות לטילים אלה בסך 50 מיליון דולר. עוד ידע השבועון לספר: "הטיל 'גבריאל' עלה בביצועו על טילי ה'סטיקס' מתוצרת ברית־המועצות אשר סופקו לציי מצרים וסוריה לחימוש ספינות־הטילים שלה. ישראל פיתחה אמצעי־הנגד המשבשים בהצלחה את פעולת טילי ה'סטיקס'. מיספר טילים מתוצרת סובייטית הופלו גם באש מתותחי ספינות ישראל 'רשף' ו'סער'. הוצאת טילי ה'סטיקס' מכלל פעולה נעשתה באמצעות פגיעה בקשת הבאליסטית שלהם. לעומת זאת הופעל הטיל 'גבריאל' בדרך שאיפשרה לו להתגבר על אמצעי השיבוש הסובייטיים. גם הטיל הישראלי עצמו נושא אמצעי־נגד לשיבוש".

ביטאון עובדי התעשייה האווירית "שחקים" ידע לספר כי תוצר נוסף של מב"ת אשר הוכיח עצמו במלחמה היה צריח נגד־מטוסים בעל שני תותחים 20 מ"מ. נשק קטלני זה מסוגל להעסיק מטוסים מנמיכי־טוס במחסום אש צפוף ביותר. קצין בכיר בחיל־האוויר סיפר כי מטוסי אויב רבים נפלו באש של כלי־נשק זה. נאמר ב"שחקים": "התותח מופעל בידי אדם אחד בלבד והוא מסוגל להגיע לירי רצוף, לכן אפשר להעסיק בו מטרות אחדות עד הטענתו מחדש. בימי המלחמה סיפקו עובדי מב"ת צריחי נ"מ כאלה לחיל־האוויר.

נוסף על כך סיפקו צוותי המיפעל חלקי חילוף ופריטים אחרים״.

התעשייה האווירית סיפקה מטוסי ״ערבה״ לצה״ל. לדברי ״אוויאיישן ויק״, המטוס הראשון שסופק לחיל־האוויר פינה את משפחותיהם של עובדי חברת ״נתיבי נפט״ מאבו־רודס ביומה הראשון של המלחמה. אחר־כך הוחלט לרכוש כמות מסויימת של מטוסים ולהפעילם במסגרת טיסות תובלה של צה״ל.

באחד מימי המלחמה שוחחתי עם מפקד הטייסת אודות הניסיון הקצר שיש לחיל־האוויר במטוסים אלה. ״אגיד לך את האמת״, אמר, ״היו לנו ספקות מסויימים לגבי רכישת מטוס זה. גם אני התלבטתי אישית, אבל אני מוכרח לציין ולהדגיש כי הם הפתיעו אותנו לטובה. קודם־כל נתברר שהביצועים טובים, ההטסה פשוטה למדי והמטוס אינו צורך מסלולים ארוכים לנחיתה והמראה. שנית, היה לנו עניין להעסיק מטוסים אלה בטיסות מיבצעיות והם עמדו בכך יפה״.

״האם תמליץ לרכוש אותם לשירות קבע בחיל־האוויר ?״ שאלתי.

״הניסיון עדיין נמשך. אחרי המלחמה נתכנס ונחליט. אני, על כל פנים, לא אתנגד״.

עובדי התעשייה האווירית היו מלאי סיפוק כאשר נוכחו לדעת שצה״ל מפעיל את מטוסי ״ערבה״. הם זכרו היטב את הוויכוחים הקשים והנוקבים סביב שאלת הכדאיות של ייצור מטוס זה.

כתב על כך ביטאונם: ״תחת גלגליו של המטוס ׳ערבה׳ לא נפרש שטיח אדום עד המלחמה. למטוס זה היתה ילדות קשה, ואם ננקוט לשון־המעטה נאמר שהוא לא זכה לשבחים מוגזמים עד כה. על אנשי התעשייה האווירית היה לעמול קשה כדי לשכנע את אנשי חיל־האוויר להאמין באיכותו ובביצועיו. המלחמה ׳גילתה׳ את ׳ערבה׳. לפתע נתברר שזהו מטוס טוב, בטוח ואמין. צוותים של התעשייה האווירית הטיסו את המטוס, נתנו לו שירותים על הקרקע ואימנו את אנשי חיל־האוויר בהטסתו ובטיפול בו. המטוס שימש ככלי רב־תכליתי: פינוי פצועים, הטסת חיילים, הובלת חלקי חילוף, תחמושת ותרופות לחזית והיה מטוס לכל עת וכמעט לכל מטרה. המטוס היה מסוגל להטיס 18 נוסעים, 2.5 טונות ציוד או 6 אלונקות — בהתאם לאופי המשימה״.

עובדי התעשייה האווירית גילו, כאמור, במהלך המלחמה, תושיה

ופתרו בעיות שונות ומשונות. כך, למשל, פיתח טכנאי של החטיבה, רון אביטל, שיטה המאפשרת לצוות המסוק לתקן פגיעה של קליע בלהב בתנאי שדה ובמהירות על־ידי טלאי חמרן (אלומיניום) העשוי מסרט ״טייפ פוליוריטן״ מוקף סיבי זכוכית, שמדביקים אותו במקום הפגיעה. לפני שנכנסה האמצאה המאולתרת לשימוש נדרשו שלושה ימים לתיקון להב מסוק שיצא מכלל שימוש מכדורים, אבל לאחר־מכן היה התיקון עניין של שעות בלבד. פרט מאלף: בעייה אחרת של המסוקים היתה השחיקה העצומה בקהות הלהבים, בעיקר בטיסות באזורים מידבריים. כדי להתגבר על בעייה זו פיתחו אנשי התעשייה האווירית כיסוי לקצות הלהבים.

למטוס מסוג אחר — ה״ווסטווינד״ (קומנדר ג׳ט״) — המיוצר על־ידי התעשייה האווירית בעיקר לייצוא, נמצא שימוש במלחמה. מטוסים אלה הועברו לרשות משרד הבטחון מייד לאחר פרוץ הקרבות והופעלו במשימות שונות.

אבל עיקר גאוותם של אנשי התעשייה האווירית היא על פעו־לתה של חטיבת הציוד. בימים כתיקנם מייצר אגף זה כלי־טיס וחלקי מטוסים, הן לתצרוכת פנימית והן לייצוא (עם לקוחותיה של התע־שייה האווירית נמנות הברות גדולות כמו ״דאסו״, ״דאגלס״ ו״בואינג״).

כתב ״שחקים״: ״בימי המלחמה היתה המשימה הראשונה לספק חלקים ומערכות חדשות לחיל־האוויר. האגף ייצר חלקים רבים שבדרך כלל אין הוא מייצרם. מנהל האגף אמר, כי ׳האגף עמד בכל החוזים עם חו״ל וסיפקנו את החלקים בזמן׳. עכשיו יש לחץ עצום של עבודות מחו״ל ואין אנו יכולים לספק את כל ההזמנות״.

מגלה עוד ״שחקים״: ״המיפעל בבאר־שבע, השייך להטיבת הייצור, סיפק לחיל־האוויר מגבהים הידראוליים למטוסי ׳סקייהוק׳, מערכות הסעה הידראוליות למסוקי ׳בל׳, מוטות גרירה למטוסים ואלונקות לפינוי נפגעים״.

מיפעלי־הבת של התעשייה האווירית תרמו את חלקם, מי פחות ומי יותר, למאמץ המלחמתי המרוכז. מיפעל ״אלתא״, למשל, השלים זמן קצר אחרי מלחמת יום־הכיפורים מערכת מכ״מ חדשה שתותקן בנמל־התעופה בן־גוריון בלוד. מערכת זו, המבוססת על עקרון הפעולה של מערכות המכ״מ הצבאיות, מעניקה אתראה על גילוי

מטוסים הנמצאים במרחק אווירי של כ־150 ק״מ. מאז הותקנה המערכת, צעד נמל־התעופה הבינלאומי הישראלי צעד גדול קדימה.

אחרי המלחמה תעבור המערכת שיפוצים קלים לקראת התקנתה הסופית בלוד.

סוד גלוי הוא שמיפעל ״אלתא״ עוסק בפיתוחים שונים בתחום האווירי, ובין היתר מייצר המיפעל מיתקני תאורה. העובדה שהוזמנו חלקים כאלה על־ידי התעשייה האווירית בנפרד — מדברת בעד עצמה יותר מכול.

אחרי המלחמה תמשיך התעשייה האווירית בשיפוץ מטוסי ״פנטום״, ״סקייהוק״ ו״מיראז׳״ שנפגעו במלחמה. השיפוצים יהיו הפעם יסודיים יותר. אחד העובדים יוסיף ״תיקון״ קל לסיסמת התעשייה האווירית: ״האם אתה מוכן לטוס על החלק שאתה מייצר ?״ התוספת ״ומשפץ״ תתקבל בברכה על־ידי העובדים.

״שחקים״ יגלה כעבור חודשים מיספר, כי התעשייה האווירית בודקת שימוש בחומרים מורכבים מתקדמים לבניית חלקי מטוסים, בגלל מישקלם היחסי הקטן וקשיחותם. חומרים מורכבים (קומפוזיט מאטריאלס) הם חומרים הבנויים מסיבים הקשורים על־ידי רובד עשוי רשף. המפורסם בחומרים המורכבים הוא ה״פיברגלס״, המשמש, בין היתר, לייצור מכוניות (״סוסיתא״, ״כרמל״) וכיוצא באלה.

בעקבותיו פותחו חומרים מורכבים מתקדמים, שאחד מהם בנוי סיבי נחמן (גריפית) הנקשרים בעזרת ״שרף אפוקס״. בעולם התעופה נבחנים חומרים אלה זה מזמן בעניין רב, כיוון שהם מגדילים את קשיחותם של החלקים בלי להגדיל את מישקלם. כיום נבחנים החומרים המורכבים המתקדמים בארה״ב לאחר שכבר הוכנסו ב־50 מטוסי ״פנטום״ של חיל־האוויר האמריקני.

עוד יגלה ביטאון התעשייה האווירית כי נבדקת האפשרות להחליף את מישטחי ההיגוי במטוס־הקרב ״מיראז׳ 3 סי־פ״ ומיספר חלקים במטוס ״ערבה״. נתברר כי מישקל החלק שנבנה מחומרים מורכבים מתקדמים קל ב־35% מזה העשוי בשיטות קונבנציונליות. מישקל הגה גובה של ״ווסטוויגד 1123״ שנבנה מחומרים מורכבים קל ברבע ממישקל החל הקונבנציונלי.

מנהל התעשייה האווירית, אל שווימר, יגלה כי על שולחן הייצור של התעשייה האווירית קיימת תכנית לייצור מסוק. מנהל

קשרי החוץ של התעשייה האווירית יזורוק "פצצה עתונאית" בשעה שיבקר, בחודש יולי 1972, במיפעלי המטוסים השוודיים "סאב סקניה" במיסגרת סיור במיפעלים זרים לייצור מטוסים, כדי לבדוק אפשרות של שיתוף־פעולה עמם. "התעשייה האווירית הישראלית מסוגלת לייצר בעצמה את כל המטוסים הדרושים לישראל כדי להגן על התחום האווירי שלה" — יכריז.

כעבור זמן קצר, בחודש אוגוסט 1974, יכתוב השבועון האמריקני "טיים": "רק שלושה מתוך 70 מטוסי־קרב מדגם 'ברק', מתוצרת התעשייה האווירית הישראלית, שהשתתפו במלחמת יום־הכיפורים, הופלו בקרבות. זהו שיעור נמוך, שהתעשייה האווירית רואה בו הישג נכבד. המטוס, המיוצר על־פי תוכניות ה"מיראז' 3" שהוברחו מצרפת אחרי מלחמת ששת־הימים, מצוייד במנוע מתוצרת "ג'נרל אלקטריק".

כשנה אחרי מלחמת יום־הכיפורים יכתבו עורכי כתב־העת "ארמד פורסס ג'ורנל": "לדעתנו, הגיע המטוס הישראלי 'ברק' להישגים בלתי רגילים במלחמת יום־הכיפורים, אם כי נראה לנו שהשם 'ברק' אינו שמו הנכון והמדוייק של מטוס זה בישראל..."

כאשר יתייחס השבועון "טיים" לטיל "גבריאל", יכתוב בין היתר: "באחרונה פיתחה התעשייה האווירית דגם חדש של טיל ים—ים 'גבריאל' לטווח של 65 ק"מ, המסוגל לטוס בגובה של 3 מטרים בלבד מעל לפני הקרקע..."

קטע הסיום יהיה: "טיל 'יריחו', המיוצר אף הוא בתעשייה האווירית, הוא בעל טווח בינוני ומסוגל לשאת ראש־חץ גרעיני".

באותו נושא יכתוב הרי טרימבורן, כתב "לוס־אנג'לס טיימס" בירושלים: "לישראל יש האמצעים להובלת פצצות אטומיות אל היעדים הרחוקים ביותר בארצות הערביות השכנות. את מטוסי ה'פנטום' וה'סקייהוק' מתוצרת ארה"ב, שהם מטוסי הקו הראשון של חיל־האוויר הישראלי, קל מאוד להתאימם לנשיאת נשק גרעיני".

הטיל "יריחו" מעסיק זה שנתיים ויותר את העתונות העולמית. תחילה עסקה זו בטיל אוויר—אוויר האינפרא־אדום הישראלי "שפריר", אשר נולד כאשר נתברר שאין אפשרות לקבל את הטיל האמריקני "סיידווינדר". למעשה, לא הוסתרה למשך זמן רב עובדת

ייצורו של הטיל, מאחר ששיקולים כלכליים דחפו למען חשיפתו לאוזני הציבור הרחב.

בשנת 1972 פירסם העתון האמריקני "ואשינגטון פוסט", כי ישראל פיתחה טיל קרקע—קרקע לטווח קצר הנקרא "ירדן". ישראל לא הגיבה על פירסום זה.

כתב־העת הצרפתי "אייר קוסמוס", היוצא לאור בפאריס, פירסם על טיל זה: "מהנדסים ואנשי חברת 'אווירונוטיק' הודו, כי עבדו לפני הטלת האמברגו הצרפתי עם מהנדסים ישראלים בייצורו ובניחויו של הטיל הטקטי 'יריחו', המסוגל לשאת ראש־חץ גרעיני". העתון הצרפתי ציטט בראש הדיעה את ביטאון הצבא האמריקני כי "קיומו של הטיל הטקטי הישראלי 'יריחו' הוא פרי דמיון עתונאי".

זמן־מה אחרי סיומה של מלחמת יום־הכיפורים, יגלה העתון האמריקני "כריסטיאן סאינס מוניטור", בהסתמכו על מקורות־ביון אמריקניים: "לישראל יש 60 טילים מדגם 'יריחו' שטווחם 500 ק"מ. שמונה מטילים אלה חומשו בראשי־נפץ גרעיניים". עוד יסופר, כי אחרי שיפורם הצליחה ישראל להגדיל את טווח "יריחו" עד ל־1,050 ק"מ.

סידרת הפירסומים תימשך בחודשים הבאים. שבועון־התעופה הבריטי "פלייט" יספר כי התעשייה האווירית הישראלית מפתחת דגם חדש של הטיל "גבריאל" וכינויו "גבריאל 2", שהינו בעל טווח של 40 ק"מ (טווח כפול מהטיל "גבריאל" המקורי). העתון יספר עוד כי הטיל החדש יצויד במערכת־הנחיה טלוויזיונית לשם מטרות הנמצאות מעבר לאופק. בחרטומו של הטיל מותקנת מצלמה, וכשהטיל מתרומם לשיא הגובה של מסלולו נקלטת המטרה במצלמת הטלוויזיה ומשודרת בו זמנית לספינה ששיגרה את הטיל; המפעיל מנחה את הטיל עד למטרה ופגיעתו בה.

בנושא אחר יגלה "פלייט" כי ישראל מפתחת עתה טיל קרקע—אוויר ללחימה נגד מטרות־קרקע מבוצרות. פרטים נוספים על הטיל לא יימסרו, פרט לכך ששמו הזמני הוא "לוז".

לא בכדי היה נרעש ונפעם נשיא המדינה, פרופ' אפרים קציר, איש־מדע בעל שם עולמי, לאחר שסייר במיפעלי התעשייה האווירית. בשעה שהתייחס לתרומתה של התעשייה האווירית למלחמה אמר הנשיא: "שמעתי על תרומתכם לצה"ל. אם יכולנו להדוף את

הסורים ולעבור אל מעבר לתעלה לא נשכח את החיילים ואת הכלים שהיו בידי צה"ל. טוב היה לראות כי חלק מן התחמושת יוצר יוצר בישראל. לעיתים אני רואה באנשי התעשייה האווירית מומחים העולים על המומחים ברחבי העולם. זהו נכס לעם היהודי. בעזרת המומחים נעלה על הערבים מאות מונים. בחוכמה נעלה עליהם תמיד".

סיכם הנשיא: "מי שמסייר בתעשייה האווירית נוכח לדעת, כי לא רק החזית בספר, אלא גם העורף התורם כה רמות למאמץ המלחמתי".

העתונות העולמית והמקצועית תוסיף ותעסוק בגילויים סביב התעשייה האווירית הישראלית. השבועון "טיים" יגלה, כי על שול־חנות השרטוט של התעשייה האווירית מונחות תוכניות לייצור מסוק ישראלי ראשון, מטוס ריסוס ודגם חדש של מטוס־המנהלים.

עתונים אחרים יספרו כי התעשייה האווירית מציעה למכירה בארה"ב גדר אלקטרונית שפיתחה ישראל. "הגדר נמצאת כבר בשי־מוש מיבצעי בגבולותיה של ישראל", יגלו העתונים. "היא מאפשרת לאתר באמצעות לוח בקרה מרכזי את מיקומה של כל חדירה. היא עמידה בפני שינויי טמפרטורה, ברקים, גשמים, שידורי־אלהוט וכו' ".

הישג מזהיר נוסף של התעשייה האווירית.

פרק עשרים ואחד

הפלות מן הקרקע

המכה שהנחית חיל־האוויר על סוריה היתה אנושה. בניסיון לעודד את המורל הפגוע הירבה הרדיו הסורי לשדר הודעות כוזבות על היקף האבידות שנגרמו, כביכול, לחיל־האוויר הישראלי. אחת מהן קבעה: "חיל־האוויר הישראלי תקף מטרות אזרחיות בחומס, טרטוס

ולטקיה. ההגנה האנטי־אווירית הפילה 6 מטוסים ישראליים. עד כה הופלו 107 מטוסים ישראליים על־ידי סוריה".

ישראל נקטה דרך שונה. אחד־עשר טייסים ואנשי צוות־אוויר מצרים וסורים, אשר הופלו בקרבות־אוויר, בנסיונות תקיפה ותוך כדי הנחתת כוחות ונפלו בשבי, הופיעו ברדיו ובטלוויזיה על־מנת למסור פריסות־שלום לבני משפחותיהם. אחד מהם, סרן עבדול מוסטפה, אשר מטוס ה"סוחוי 7" שלו הופל, אמר בין היתר: "רבים סיפרו שהיחס בישראל לשבויים טוב, ובאמת אני זוכה ליחס טוב". סגן־מישנה עוסמן איברהים אל עספר, טייס "מיג 21" סורי, אשר צנח ממטוסו ברמת־הגולן, אמר: "אני חי, שבוי ומרגיש טוב". ניכר היה שהם חוששים להרחיב את הדיבור פן יבולע להם.

לעומת זאת, היו הטייסים הישראלים עסוקים בטיפול במטוסי־תובלה סובייטיים אשר פתחו ברכבת אווירית למצרים וסוריה. מטוסי "אנטונוב 72" סובייטיים פתחו במיבצע בסוריה, שהיתה נתונה אותה שעה ללחץ כבד מצד ישראל, ועריה היוו מטרות נוחות למטוסי חיל־האוויר. המשימה היתה לפגוע בשדות־התעופה הסוריים המסוגלים לקלוט את המטוסים הסובייטיים הגדולים. ההוראות החמורות שניתנו לטייסים היו להימנע מלפגוע במטוסים הסובייטיים ולשים את הדגש על השמדת המסלולים על־מנת למנוע מהם אפשרות נחיתה. ברוב המקרים עלה בידי הטייסים לעשות זאת, אף כי הסורים הזדרזו למלא את הבורות כדי שהמטוסים הסובייטיים לא ייאלצו לחזור כלעומת שבאו. באחד המקרים נפגע מטוס "אנטונוב" על המסלול עוד לפני שהחלה הפריקה.

מיטעניה של הרכבת האווירית הסובייטית כללו, בין השאר: מטוסי־קרב מפורקים, טילים וציוד מתוחכם. בגלל הרצון שלא להיכנס לעימות עם ברית־המועצות, הצליחו טייסי חיל־האוויר רק לעכב את המשלוחים, אך לא למנוע אותם כליל. משלוחים אלה הקדימו את "הרכבת האווירית" האמריקנית לישראל במיספר ימים.

במקביל, הפליגו מהים־השחור בדרכן לים־התיכון אניות כשעל סיפונן תותחים ומערכות־נשק כבדות. בסדר עדיפות ראשון במעלה סווגו, איפוא, הנמלים הסוריים.

סיפר טייס "פנטום", שחזר מתקיפת אחד הנמלים הללו: "בדרך למטרה עברנו מעל לים וראינו אוניה סובייטית שלא הגיבה למראה

הלהק שלנו. הקברניט ידע היטב שאין כל חשש שאנו נתקוף את ספינתו. בבואנו מעל לנמל כבר ראינו מטוסים אחרים שלו ש'החלו במצווה'. עדיין נורתה לעברנו אש נ"מ 85 מ"מ, אולם התעלמנו ממנה. מטוסים סוריים לא נראו בשטח. יש לי הרושם שטייסיהם חיפשו באותו זמן שדה־תעופה כדי לנחות בו ולא מצאו. צללנו נמוך ככל האפשר והטלנו פצצות על המעגנים, המזחים והמנופים, במטרה להוציאם מכלל שימוש".

בשלב זה של המלחמה, כמו בשלבים הקודמים, גילו אנשי ה"הוקים" והנ"מ של חיל־האוויר את מלוא יכולתם. חוויה מיוחדת במינה עברה על אחד הצוותים הללו בחזית הצפון. במשך יותר מיממה היו אנשי מוצב נ"מ קדמי ברמת־הגולן מנותקים ומכותרים בכוחות אויב. הם לחמו בעקשנות נגד מטרות אוויר וקרקע עד שחולצו על־ידי כוחותינו.

סיפר סמל נתן: "ביום־הכיפורים, בשעות אחה"צ, הבחינו חיילי המוצב בארבעה מסוקים נוחתים סביב המוצב. כהרף־עין נפתחה לעברנו אש אוטומטית מנשק קל. מתוך המסוקים הגיחו חיילים סורים והחלו מתקדמים לעברנו תוך יריות בלתי פוסקות מתת־מקלעים שבידיהם. התאוששנו. סג"מ יגאל ואני פתחנו באש מה'עוזים' שלנו והטלנו רימוני־יד בעשרות הסורים שהגיחו מולנו. הצלחנו להצמיד את הסורים לקרקע ופיקדנו על החיילים שלנו מיחידת הנ"מ לסגת אל הבונקר הקרוב כדי לתפוס מחסה בטוח".

החבר'ה נסוגו לבונקר וסמל נתן וסג"מ יגאל מוסיפים לחפות עליהם. כך הצליחו למנוע את התקדמותם של כ־40 חיילים סורים. במשך יממה נשארו חיילי הנ"מ מכותרים בתוך הבונקר, כשהם לוחמים כאנשי חי"ר מול הסורים. קשר האלחוט ביניהם ובין יתר המוצבים נותק. ביחידתם כבר אמרו נואש וראו אותם כנעדרים, אך כוח שריון ישראלי, שהתקדם לעבר המוצב המנותק, הניס את החיילים הסורים וחילץ את אנשי הנ"מ הנצורים. תותחני הנ"מ כבר שבו ליחידתם והם ממשיכים לאבטח את כוחות הקרקע שלנו.

כבר ביומיים הראשונים למלחמה סיכם מערך ההגנה האנטי־אווירית של חיל־האוויר כי רמת ביצועיו עלתה לאין־ערוך בהשוואה למלחמת ששת־הימים, הן בשל כלי־הנשק החדישים שהוכנסו לשירות מיבצעי והן בשל תוספת איכותית של כוח אדם.

אמר על כך אחד מקציני הנ"מ הבכירים: "ההישגים שרשמנו לעצמנו בשבוע הראשון של המלחמה הם מעל ומעבר לכל פרופורציה מקובלת בצבאות העולם. השתלבנו היטב במערך חיל־האוויר שעשה את כל אשר ניתן לצפות ממנו: הגננו על היחידות הדורשות הגנה, עמדנו בכבוד מול תקיפות מטוסי האויב, ומעל הכל הפלנו מטוסים בקצב סילוני".

ה"יבול" של מערך הנ"מ, אשר פעל לראשונה במלחמת יום־הכיפורים כמערך משולב של סוללות טילים ותותחים, היה מרשים למדי. היתה זו, למעשה, המלחמה הראשונה שבה ניתן למערך הנ"מ להוכיח את עצמו. בעוד שבמלחמת ששת־הימים הפילו אנשי הנ"מ 2 מטוסי אויב בלבד, נרכש ניסיון מוצלח יותר במלחמת ההתשה, שבה הופלו מטוסים אחדים בטילי "הוק". אלא שהבעייה העיקרית במלחמת יום־הכיפורים היו הכמויות הגדולות של מטוסי־התקיפה שתקפו מ־תקנים ואת כוחותינו בשתי החזיתות. המטוסים לא פסחו על סוללות הנ"מ הישראליות וביקשו לחסלן ועל־ידי כך לסלק "גורם מטריד".

סיפר מפקד סוללת "הוק": "ביום הראשון למלחמה הותקפנו על־ידי רביעיה של מטוסי 'מיג 17' מצריים. לסוללה שלנו היה ותק לא רע — הפלת 3 מטוסי 'סוחוי 7' ומטוס 'מיג 17' אחד בתקופת מלחמת ההתשה, אלא שהפעם היתה התקיפה פתאומית ובלתי צפויה. אף־על־פי־כן עמדנו בה בכבוד. שני מטוסים הופלו באותה תקיפה".

סיפר טילאי סוללת "הוק" אחרת: "כאשר נכנסנו לכוננות וצפינו לעבר השמיים, כדי לאתר מטוסי אויב התוקפים בסיני, הבחננו לפתע בארבע רביעיות של מטוסי 'סוחוי 7' שבאו מכיוון דרום ומזרח, כשמטרתם היא תקיפה. תודות לפעילותנו האינטנסיבית נכשלו מטוסים אלה במשימתם והצליחו להטיל פצצות בודדות הרחק מן המטרה. שניים מהמטוסים לא הצליחו להזור. טייס אחד התרסק על גבי הקרקע עם מטוסו ואילו הטייס השני נשבה על־ידינו".

סוללת טילים שלישית הגדילה לעשות בהפילה 4 מטוסי אויב במטח אחד.

גם בחזית הצפונית עשו אנשי ההגנה האנטי־אווירית חיל.

סיפר אחד הטילאים שהיו מוצבים ברמת־הגולן, בסלנג של אנשי המקצוע: "החלטנו שבמלחמה זו לא ניתן את כל העבודה

לטייסים. ואומנם, ביום־הכיפורים הופיעו על מסכינו מטוסי אויב. הפלנו שני מטוסים ממיבנה שהתפרק. זו היתה רק הפתיחה החגיגית. באותו ערב גילינו מטוסים נוספים מתקרבים מכיוון דרום־מזרח, בטור של זוגות, כאשר הטווח ביניהם הוא 10 ק״מ. נעלנו עליהם בטווח יעיל והתוצאה היתה עוד שני מטוסי אויב שנפלו ממש ליד הגבול. קיבלנו בקבוקי שמפניה ממפקד הבסיס שלנו, אבל החלטנו שנשמור אותם עד סוף המלחמה״.

לא רק טילי ה״הוק״ עשו את המלאכה החשובה. גם תותחי ה־20 מ״מ הדו־קניים והתותחים המתגייעים בני 40 מ״מ הדו־קניים תרמו את חלקם. תותחי השלל הוכנסו על־ידי צה״ל לשימוש מידי בכיוון ההפוך. רובם באו ברגעים הנכונים. הכנסתם של האחרים נדחתה עד אחרי המלחמה מחמת מחסור בתחמושת. אבל העובדה היסודית היתה: הפער הקיים בין ההגנה האנטי־אווירית הישראלית וזו של צבאות ערב בא לידי ביטוי מוחשי במלחמה זו.

רק מיספר חודשים לאחר המלחמה ייסגר במידה רבה פער זה, כאשר ישראל תקבל טילי ״צ׳פרל״ המורכבים על גבי נגמ״ש. אחד הטילים האלה יעשה היסטוריה בלוחמה האווירית, כאשר יפיל ב־5 במאי 1974 מטוס סורי מעל למובלעת שהיתה אותה עת בשליטת צה״ל.

אחד ממפילי המטוס יספר: ״בשעה 3 לערך לחצתי על הדק השיגור, לאחר שקיבלתי פקודה מהמפקדים בעיקבות זיהוי המטוס. טיל כזה, כמה שהוא קטן וקל, עולה המון כסף. פחדתי לפספס אותו, אבל נרגעתי רק כאשר ראיתי כיצד הטיל רץ אל המטוס, נפגש אתו ואז נראה הפיצוץ. המטוס המשיך לטוס רגע, אך צנח מאחורי קו ההרים. לרגע אחד הפסקתי לנשום. חשבתי שהמטוס לא יפול ולא הבנתי כיצד זה יכול לקרות״.

ה״צ׳פרל״ הוכיח עצמו כנשק נ״מ נייד המסוגל לנוע עם הכוחות הלוחמים ולהשתלב במערך ההגנה הנגד־מטוסים לטווחים קצרים. תיחכומו אינו מאפשר כמעט לטייס לחמוק ממנו מאחר שמהירות הטיל, אף כי היא פוחתת עם המרחק והזמן החולפים, עולה על זה של המטוס. העיקרון הוא שהטיל נורה לעבר מטוס האויב לפני שעשה הכנות לחמוק, ובמצב זה סיכוייו של הטייס להציל את המטוס הינם אפסיים כמעט.

רשות־הדיבור לאחד הטייסים הבכירים: ״סוף־סוף הקלו על העומס המוטל על חיל־האוויר ועל מטוסי־הקרב בהגנת שמי הארץ. מעתה השמירה על ׳השמיים הנקיים׳ תהיה מופקדת לא רק בידינו״.

ואילו מפקד חיל־האוויר ״הפר״ הבטחה שהבטיח לאנשי יחידת ה״צ׳פרל״: במקום בקבוקי שמפניה הוא ישגר לחמשת אנשי הצוות חמישה בקבוקי ויסקי, למען ישמעו אנשי היחידות המקבילות האח־רות וילכו בעיקבותיהם.

כאשר נערך המאזן הסופי של מערך הנ״מ בשתי החזיתות, מאז פרוץ המלחמה ועד כניסת הסכם הפסקת־האש לתוקפו, נתברר כי מאזן ההפלות של מערך הנ״מ של חיל־האוויר בשתי החזיתות מס־תכם ב־53 מטוסי אויב.

מפקד יחידות הנ״מ אמר: ״האנשים שלנו שברו במלחמה זו את כל השיאים והוכיחו כושר־התארגנות מעולה. כוחות הנ״מ שלנו נמצאים בכל קווי החזית של צה״ל ונמנים עם הלוחמים בשורה הראשונה של הצבא. הם ביצעו את המוטל עליהם בצורה היעילה ביותר. אין ספק כי המערך המשותף, שהוקם שנתיים לפני המלחמה, הוכיח את עצמו״.

מלחמת יום־הכיפורים העלתה על מפת־האש האנטי־אווירית המצרית והסורית טילים וכלי־נשק חדישים. חלקם היו מוכרים בצה״ל מהמלחמות הקודמות וחלקם עוררו אפתעה בעיקר בגלל הכמויות הגדולות והעצומות. הבולט בהם הוא, ללא ספק, טיל־הכתף, שהיה ידוע במערב בשם ״סאם 7״ — ״גריל״ — ונודע גם בשם הקודם שלו, ״סטרלה״. טיל זה, הנורה באמצעות משגר המונח על כתפי חייל, הוא נוח ביותר לנשיאה והפעלה. יעדו העיקרי הוא להיות צמוד בסדרות גדולות יחסית ליחידות חי״ר ולהעניק להם הגנה אנטי־אווירית ניידת וצמודה כל אימת שמופיעים מטוסי־תקיפה של האויב (במקרה זה מטוסי צה״ל). ניתן להפעילו באמצעות הכוונה אופטית לעבר המטוסים בעת טיסתם הנמוכה. הטיל מתביית אל מקור החום העיקרי של המטוס — מפלט המנוע. אף כי טיל זה מסוגל לפגוע במטוסים, כולל מסוקים, הטסים בגובה נמוך ביותר — פחות מ־100 מטר — אין פגיעתם בהכרח קטלנית המחייבת נטישת המטוס או התרסקותו, מאחר שראש־הנפץ של טיל זה הוא קטן יחסית. מטוסי חיל־האוויר, שנפגעו מטילים אלה בעת תקיפתם, חזרו לבסי־

סיהם ושם תוקנו ושופצו חזרה לקראת החזרתם המיידית לשירות מיבצעי תוך פרק זמן מינימלי (מטוסים דו־מנועיים הנפגעים מטיל זה, יכולים, איפוא, להמשיך בטיסתם תוך שימוש במנוע אחד).

הרבט באומן, אחד מכתביו הבכירים של שבועון־התעופה "אוויאיישן ויק", חיווה את דעתו על העימות בין הטילים הללו לבין טייסי חיל־האוויר: "ה'סאם 7 סטרלה' — כאשר שוגר במטחים מרכב זחלי מצוייד במכ"מ — נראה מסוכן יותר משהיה למעשה. מאות 'סטרלות' שוגרו בתוך פרקי־זמן קצרים בחזיתות סוריה וסואץ גם יחד, אך מטוסים ישראליים בודדים בלבד הופלו על־ידיהם, למרות שרבים מהם הצליחו לפגוע בפיות הפליטה. כנראה שראש־הנפץ של ה'סטרלה' קטן מדי מכדי לגרום נזק קטלני, פרט לפגיעות מקריות. לעומת זאת, ה'סאם 6' הפיל מטוסים אחדים בימיה הראשונים של המלחמה בגולן, אך תרומתו העיקרית היתה באילוץ מטוסי־התקיפה הישראליים לבצע את צלילת ההתחמקות הסטנדרטית שלהם בצורת 'אס' חצויה בתאוצה גבוהה לגובה נמוך, שם טרפו אותם תותחי ה־23 מ"מ".

קולמן סיכם את סיום השבוע הראשון למלחמה: "מול אש־הטילים העזה, העביר חיל־האוויר הישראלי את העדיפות לתקיפה ישירה של הסוללות, כשמכשירי המכ"מ להנחיה משמשים כמטרות עיקריות. 'סקייהוקים' ו'פנטומים' כאחד ריססו את סוללות ה'סאם' ברקטות, בפצצות ובאש תותחים במערכה נוראה בת ארבעה ימים, שהביאה להשמדת מחצית הסוללות הסוריות ביומיים, ולבסוף גרמה לבריחת היתר לעבר דמשק. לקראת סיום שבוע הלחימה הראשון עבר השריון הישראלי להתקפת־נגד ותוך סיוע אווירי רב־עוצמה ורצוף גירש את הסורים חזרה מרמת־הגולן. אחד מגורמי המפתח לכושרו של חיל־האוויר הישראלי לביצוע מגוון כזה של תפקידים מעל לשתי החזיתות קשור במערכת הסיקור, השליט והפיקוח שלו. חיל־האוויר הישראלי נשלט ממוצב פיקוד יחיד, מצוייד באמצעים מצויינים להעברת מידע קרבי וקשר, שאיפשר למפקד התורן לפרוס ולהטיל את כוחותיו במהירות וביעילות בתגובה למיגוון מצבי המערכה".

בתום השבוע הראשון חזר המאמץ העיקרי לחזית הדרומית, לאחר שצה"ל הכריז כי דמשק אינה מהווה בהכרח יעד כיבוש לגבול.

בחזית הצפונית טיפל חיל־האוויר גם ביחידות השריון העירקיות ויצר מגע עם מטוסים של חיל־האוויר העירקי. תריסר מטוסים הופלו. הסורים ניסו עדיין להוכיח כי המכה שספג חיל־האוויר שלהם לא היתה "מכת מוות". בתקיפות־פתע בגולן הותקפו כפרים דרוזיים ונהרגו אזרחים חפים מפשע.

הפיקוד המצרי הבין כי "המאמץ" יעבור עתה דרומה ובהתאם לכך הוכן מערך־הגנה יבשתי ואנטי־אווירי חזק משני צידי תעלת־סואץ. תותחים ישראליים עצרו כוחם לפעילות האווירית המחודשת. זו החלה במיספר תקיפות של מטוסים מצריים על מיתקנים ומחנות ישראליים בסיני.

חיל־האוויר הישראלי פתח בהתקפות מחודשות על שדות־תעופה מצריים. ההצלחה היתה מוגבלת, שכן הרוב המכריע של המטוסים המצריים היו חבויים ב"הנגרים" יצוקים בטון מזויין, בעלי פתחים מתוכננים להקטנת הנזקים הנובעים מהדף הפצצות. הפגיעות על המסלולים לא הביאו תועלת רבה, והועילו זמנית. מיפקדת חיל־האוויר המצרי הורתה להחזיר את המסלולים בדחיפות למצבם הרגיל. בתקיפות אלו איבד חיל־האוויר מיספר מטוסים אשר נפגעו מטילים ואש נ"מ חזקה.

בגדה המזרחית של תעלת־סואץ, אשר הוחזקה עד מלחמת יום־הכיפורים בידי צה"ל, מיאן הצבא המצרי לקום ולצאת מהמטרה הצפופה של טילי נ"מ. בניגוד לכוחות הסוריים, שהקימו חגורות־טילים ניידות אשר ליוו את כוחות השריון והחי"ר שפשטו לעבר הקו הירוק ושטחה של ישראל, העדיפו הכוחות המצריים להישאר במקומם. בשלב זה של המלחמה עשו מטוסי ה"סקייהוק" מלאכה יוצאת מגדר הרגיל. מטוסים אלה, בחיפוי מסויים של מטוסי "מיראז' " ו"פנטום", עסקו בחיסול כוחות־שריון מצריים. היתה זו משימה חשובה לאין־ערוך לאור דילולם הגובר והולך של כוחות־השריון הישראליים, אשר ספגו אבידות כבדות הן בדו־קרב פנים־אל־פנים מול הטנקים המצריים שהיו עדיפים עליהם פי מיספר מבחינה כמותית והן מטילי ה"סאגר" האנטי־טנקיים אשר היו בכמויות עצומות בידי כוחות היבשה.

כתב בהקשר לכך ה"אוויאיישן ויק": "התותח בעל ה־30 מ"מ הבריטי, שהישראלים הרכיבו במקום תותח ה־20 מ"מ האמריקני

הרגיל ב׳סקייהוק׳, הוכיח עצמו כיעיל במידה בלתי־רגילה בחיסול טנקים ונגמ״שים סובייטיים״.

היה זה רק טבעי שמפקד חיל־האוויר הכריז ביום התשיעי למלחמה, בעת ביקור שערך באחת מטייסות ה״פנטום״: ״אורך־הנשימה של צה״ל והציפיות ממנו מותנים בחיל־האוויר. אתם עושים עבודה נפלאה, יותר מנפלאה. תוך ימים מיספר נראה מהו גודל הניצחון. מצבנו בחזית הצפון הוא מצויין, היל־האוויר הסורי כמעט מפורר״, אמר מפקד חיל־האוויר. ״יש לשמור על אורך־רוח, שהוא ערובה נוספת לנצחון הקרוב״.

בהמשך הסיור ביקר אלוף פלד בטייסת ״סופר־מיסטר״. הוא סיפר לטייסים, כי באותו יום, עד לשעות הצהריים, דיווחו כוחות השריון על השמדת 250 טנקים מצריים. לטייסים היתה טענה אחת שחזרה ונשנתה: ״מדוע אין מוציאים אותנו ליותר גיחות. הרי המטוסים הזקנים שלנו הוכיחו עצמם גם במלחמה זו״ — אמר אחד מהם וביטא בכך דעת רבים מחבריו.

לטייסי ה״מיראז׳״ שאותם פגש, אמר: ״אל תזלזלו בטייסים הערביים עד שלא תגמרו אותם סופית״. באותה הזדמנות סיפר, כי אנשי מח״ל במלחמת השחרור, אשר שירתו פעם בטייסת־הקרב הראשונה של חיל־האוויר, התעניינו אם הם יכולים לסייע במשהו. ואילו לטייסי ה״סקייהוק״ היו בפיו מילים טובות לרוב: ״לקחנו בחשבון מראש כי עלולה להיות מלחמה קשה ואכזרית וכי עליכם יוטל חלק עיקרי בנטל. ידענו כי מיספר טייסים טובים לא יחזרו. אבל אתם הוכחתם כי אנשים יצורי־אנוש יכולים להילחם בטילים מתוחכמים בגופם, ברוחם וברמתם המיקצועית״.

היה ברור כי ההכרעה הסופית בחזית הדרומית עומדת בשער, אבל מסכי הטילים הצפופים בצידה המערבי של תעלת־סואץ היוו עדיין איום כבד על חיל־האוויר. היה ברור כי השמדתם וחיסולם יהיו כרוכים במחיר יקר של טייסים ומטוסים.

הפעם בא הסיוע מהקרקע — הפריצה לעבר השני של תעלת־סואץ.

פרק עשרים ושניים

רכבת אקספרס באוויר

הסימנים הברורים הראשונים על קיומה של רכבת אווירית סובייטית למצרים וסוריה נקלטו על־ידי המודיעין האמריקני בבוקרו של יום ד׳, ה־10 באוקטובר. באותו בוקר, סמוך לשעה 11, טילפן שר־החוץ האמריקני הנרי קיסינג׳ר לשגריר ישראל בארה״ב שמחה דיניץ, כדי לדון בהתפתחות החדשה. שניהם לא היו יכולים להסתיר את דאגתם נוכח התפתחות זו. דיניץ הזדרז להודיע כי ישראל זקוקה בדחיפות לכמויות גדולות של טנקים ומטוסים מחמת אבידותיה הכבדות בשתי החזיתות. שר־החוץ האמריקני הבטיח לטפל בדבר, ואומנם כעבור שעתיים של שיחה עם שר־ההגנה האמריקני ג׳יימס שלזינגר אושרה הבקשה הישראלית. היתה זו הראשונה בשורת שיחות שהתקיימו בין שני השרים.

קיימות שתי גירסות לגבי מה שאירע לאחר־מכן. האחת היא גירסתו של שר־החוץ האמריקני, שלפיה ביקש מעמיתו שר־ההגנה לזרז משלוחי־נשק חיוניים לישראל. קיסינג׳ר הביא סיוע לטיעונו: שגריר ישראל עצמו היה נוכח באחת השיחות הללו בשעה ששוחח טלפונית עם שלזינגר. שלזינגר עצמו הכחיש גירסה זו וטען, כי קיסינג׳ר הוא בעצם ״ארטיסט״: כלפי חוץ הביע תמיכה ללא הסתייגות בישראל ובצרכיה הבטחוניים הדחופים, אך באורח מעשי עשה נסיונות חוזרים ונשנים ״לטרפד״ משלוחים אלה. ״אם אומנם היתה השהייה ב׳רכבת האווירית׳ לישראל — האשמה היא במשרד החוץ״, קובעים אנשיו של שלזינגר.

הוויכוח בין קיסינג׳ר ושלזינגר יוסיף להעסיק את דעת הקהל האמריקנית במשך הודשים אחרי מלחמת יום־הכיפורים, כאשר תיכתב ההיסטוריה של המלחמה מנקודת־מבטם של שלטונות ארה״ב.

כך או אחרת, חלף זמן יקר. מטוסי ״אנטונוב 22״, ענקי־התובלה הסובייטיים, יעשו את דרכם במסלול קיוב—בודפשט, כשהם חולפים במרחב האווירי של בלגרד בדרכם לקהיר ולדמשק. שירותי המודיעין האמריקניים דיווחו על־כך שהרכבת האווירית הסובייטית הפכה

למסיבית וכי ביומיים הראשונים של המשלוח יצאו בדרכם למזרח־התיכון למעלה מ־20 מטוסים לסוריה בלבד; חצי־תריסר מטוסים אחרים הגיעו למצרים. במקביל הגיעו לסוריה שתי אוניות־תובלה סובייטיות גדולות שעברו את הבוספורוס בדרכן לאיזור המלחמה. כל אחת מהן נשאה עימה קרוב ל־4,000 טון ציוד.

שעה רדפה שעה. סוכנות הביון האמריקנית המרכזית דיווחה עוד כי שלוש דיוויזיות סובייטיות מוטסות הועמדו במצב־הכן במזרח אירופה במידה ויהיה צורך להטיסן לאזורי הקרבות במזרח־התיכון. המצב הפך להיות קריטי, והיה ברור כי ארה״ב לא תוכל עוד להתמיד בישיבה על־גבי הגדר, אלא שהכל ציפו לדו״חות נוספים בטרם תתקבל ההחלטה הגורלית.

דיווחי המודיעין לא איחרו לבוא. נתברר כי לסוריה נשלחו ברציפות משלוחים שיימשכו גם אחרי המלחמה ויכללו מאות טנקים חדישים, כ־700 מהדגם החדש ״טי־62״ ו־150 ״טי־54״ ו״טי־55״, מטוסי ״מיג 17״ ו״מיג 21״, טילי ״פרוג״ וטילי ״סאם 9״. מצרים קיבלה אף היא כמויות גדולות של מטוסים, טנקים וטילים. גם אלג׳יריה, אשר הודיעה על כוונתה לשגר כוחות לעזרת מצרים וסוריה, מקבלת חלק מהציוד.

רק ב־13 באוקטובר, כמעט שבוע לאחר שהרכבת האווירית הסובייטית החלה — מתחילה סוף־סוף גם הרכבת האווירית האמרי־קנית. למיבצע ניתן שם: ״ניקל גראס״, וכאחראי לו נתמנה מייג׳ור־גנרל מארץ קייסי, האחראי על מיבצעים לוגיסטיים במיפקדת השירותים המזויינים של ארה״ב. גנרל קייסי נדהם מהכמות הגדולה של נשק וציוד שהיה עליו לארגן תוך פרק זמן מינימלי לשם העברתם לישראל בדרך האוויר ובדרך הים.

עוד בטרם החלה העמסת הציוד על מטוסי־הענק מדגם ״גלקסי 55 סי־141״, היה צורך לטפל בבעיית חניות־הביניים לצורכי התידלוק של מטוסים אלה. בעייה מסוג אחר היתה קשורה בתידלוקם של מטוסי ״פנטום״ האמריקניים שהיו אמורים לטוס ״בכוחות עצמם״ לישראל.

הבדיקה הראשונה היתה מאכזבת למדי. מיספר מדינות אירו־פיות, בהן בריטניה וצרפת, הודיעו על סירובן המוחלט לאפשר חניות־ביניים למטוסים שהם בדרכם לישראל. מערב־גרמניה, אשר

התירה בשלב הראשון להעמיס ציוד על אוניות ישראליות בנמליה, הודיעה מאוחר יותר כי היא חוזרת בה. גם יוון הודיעה כי היא סוגרת את המרחב האווירי שלה בדרך למזרח־התיכון (בעת מלחמת קפריסין, כעבור מיספר חודשים, יתגלה כי בכל זאת היה מעבר כלשהו דרך ארץ זו). הארץ היחידה שנתרצתה היתה פורטוגל, שניאותה לאפשר את הנחיתה בבסיס האמריקני לאיג׳ס שבשטחה.

על פרשה זו כתב השבועון ״אוויאיישן ויק״: ״המאמץ התובלתי האווירי של ארה״ב הופרע במידה מסויימת על־ידי סירוב בעלות בריתה בברית ההגנה הצפון־אטלנטית (נאט״ו) לאפשר למטוסים שמגמת פניהם לישראל לבצע חניות־ביניים בשטחן. איומי הערבים בחרם־נפט על כל מדינה שתעזור לישראל, די היה בהם כדי לחסום דרכו של מטוס אמריקני כלשהו ממרבית מסלולי נאט״ו. ההגבלות על־ידי נאט״ו והנייטרליות המוצהרת של יוגוסלביה, חברו יחד ליצירת מצב מוזר: מטוסים אמריקניים שטסו מגרמניה המערבית ומטוסי־תובלה סובייטיים חצו את המרחב האווירי היוגוסלבי במיס־פרים גדולים — האמריקנים בדרכם לישראל, הרוסים למצרים וסוריה. בימים הראשונים של הרכבת האווירית האמריקנית היתה התחרות בעיצומה. הסה״כ היומי של רכבות־האוויר המתחרות הגיע לממוצע של 100 טיסות, רובן מברית־המועצות. המטוסים האמרי־קניים כללו גם מטוסי ׳בואינג 707׳ ו׳מק־דונל דגלס די.סי. 8׳, אשר טסו מבסיס־האוויר רמשטיין במערב־גרמניה, שהפך לתחנה האווי־רית הראשית למאמץ האספקה האמריקני לישראל. נתיבם עבר מעל אוסטריה, יוגוסלביה ויוון״.

המשיך לספר שבועון־התעופה האמריקני: ״לאורך קילומטרים אהדים במרחב האווירי היוגוסלבי טסו המטוסים האמריקניים והרו־סיים באותו נתיב טיסה והיו כפופים לאותן תחנות־קרקע. רוב המטוסים הסובייטיים חלפו דרך איזור הפיקוח האווירי של קפריסין, ומיספר המטוסים שהפקחים הקפריסאים טיפלו בהם הגיע עד 20 בשעה. על גודל המאמץ הסובייטי תעיד העובדה שלא נמצאו די טייסים רוסים דוברי אנגלית לאיוש המטוס, והיה צורך להטיס ציוד פיקוח תעבורה אווירית לדמשק על־מנת לסייע בטיפול במטוסים הרבים על־ידי פקחים דוברי רוסית. נוסף למטוסי־התובלה שהעבירו תחמושת ואספקה, הטיסו טייסי חיל־האוויר הסובייטי מטוסי ׳מיג

21׳ למילוי אבידותיה המרובות של מדינה קטנה זו. באופן דומה, טייסי חיל־האוויר האמריקני הטיסו לישראל מטוסי ׳פ־4 פנטום׳. לא היו בנמצא צוותי אוויר ישראליים עודפים והדרישה להחלפת מטוסים שאבדו בקרבות היתה דחופה״.

סיים ״אוויאיישן וויק״ את הכתבה על הרכבות האוויריות של ברית־המועצות וארצות־הברית: ״...טיסות מטוסי ה׳גלקסי פ־5׳ מארה״ב העבירו טנקים כבדים מ־60 כמישקל־נגד לאבידותיה של ישראל. טנקים אחרים ומטוסי־תקיפה קלים ׳א־4 סקייהוק׳ נשלחו לישראל באוניות. כל ששת מטוסי ה׳א־4 סקייהוק׳, אשר שימשו בתפקיד ׳מטוסים עיוניים׳ בבית־הספר לטייסי־קרב של חיל־הים האמריקני במיראמר, קליפורניה, הוצאו ונשלחו לישראל. בכך נשאר בית־הספר ללא מטוסי החלפה והאימונים הופסקו. בנוסף למטוסי ה׳פנטום׳ שהוטסו, נשלחו מטוסים בודדים גם מנושאות־המטוסים ׳אינדפנדנס׳ ו׳רוזוולט׳ המשרתות בצי השישי של ארה״ב בים־התיכון. אם יהיה צורך להשאירם בישראל לתקופה ממושכת יותר, שומה יהיה להסיר מערכות סיוע מנושאות־המטוסים ולשלחן לישראל או לספקן ישירות מארה״ב״.

על ״הרכבת האווירית״ האמריקנית לישראל במלחמת יום־הכיפורים מספר הגנרל פאול ק. קרלטון, מפקד פיקוד ההטסה של ארה״ב בעתון ״דיפנס טרנספורטיישן ג׳ורנל״: ״ב־13 באוקטובר 1973 החלה ארה״ב מספקת לישראל את צרכיה הבטחוניים החיוניים בחימוש וציוד. ברגע שנתקבלה בארה״ב ההחלטה המדינית לשמור על מאזן החימוש באיזור, נוכח הסיוע הסובייטי רב־הממדים לערבים ונוכח אבידותיה של ישראל בכלי מלחמה — הוטלה המשימה על פיקוד ההטסה. הפיקוד פעל כממונה על המיבצע כולו, מטעם משרד־ההגנה של ממשלת ארה״ב.

״הבעייה הקריטית שעמדה היא קוצר הזמן שעמד לרשות פיקוד ההטסה. למעשה, הוחל בתיכנון אפשרויות אספקה כבר משפרצו הקרבות באיזור, כך שקשה לומר שההוראה באה אל הפיקוד במפתיע. פחות מ־9 שעות מאז הגיע ההוראה מוואשינגטון, יצאו מטוסי ׳סי־5׳ הראשונים, נושאים 194,000 ליברות של אספקה וציוד. מיבצע ההטסה כולו נמשך 33 ימים במטוסי ׳סי־5׳ ו׳־סי־141׳.

״פיקוד ההטסה הצליח להסתגל לעומס החדש במהירות, בלי

שתיפגענה משימותיו השיגרתיות האחרות. אחד הלקחים הבולטים מהמיבצע הוא מידת שיתוף־הפעולה ההדוק שהושג בין חיל־האוויר האמריקני, חברות־תעופה אזרחיות וספינות־אספקה בדגל אמריקני וישראלי כאחת. לדעת הגנרלים, אישר הדבר את טענתו של חיל־האוויר האמריקני שגורמי תובלה בים, באוויר וביבשה חייבים להשלים זה את זה ולא להתחרות זה בזה. סיסמתנו הפעם היתה — המירב במיזער הזמן".

כשהחלו האמריקנים במיבצע, היתה "הרכבת האווירית" הסובייטית שבוע ימים בפעולה, דבר שהמריץ את פעולתה של ארה"ב. ב"רכבת" הסובייטית פעלו מטוסי־תובלה "אנטונוב 12", בעלי כושר היטס של 44,000 ליברות, ו"אנטונוב 22", בעלי כושר היטס של 176,000 ליברות. אלא שמטוסי ה"טורבו־פרופ" הסובייטיים לא עמדו בתחרות עם מטוסי־הסילון האמריקניים, למרות שנתיבי האחרונים היו ארוכים פי שלושה וחצי.

בתום 20 יום למיבצע, ב־2 בנובמבר, השתווה היקף ההטסה האמריקני לזה של הרוסים, במושגים של טונות, למרות שמיספר הטסיות היה קטן פי־שניים. ב־900 טיסות סיפקו הרוסים למצרים וסוריה כמות אספקה זהה לזו שהועברו ב־400 טיסות אמריקניות ללוד.

אחד הקשיים שעמדו בפני פיקוד ההטסה היה בבחירת נתיב־הטיסה המתאים. הנתיב העיקרי עבר, אומנם, במצרי גיברלטר ובלב הים־התיכון, אך במרחב הבינלאומי היו למטוסים קשיים מצד מדינות צפון־אפריקה ודרום־אירופה. סיוע רב, במידע, מיתקנים ועוד, קיבל פיקוד ההטסה מחברת־התעופה המיסחרית המהווה את "העמדה האזרחית" של חיל־האוויר. בימים כתיקנם מקיימות עמדה זו בעבור חיל־האוויר 15 עד 20 טיסות מסחריות ביום, בעיקר בהעברת נוסעים.

בעת "הרכבת האווירית" הוגברו טיסות אלו, כך שגברה "הצפיפות" בנתיבי הטיס, במיוחד באלה המובילים לישראל. כשנסתיימה "הרכבת האווירית" ללוד ב־14 בנובמבר, הגיעה כמות האספקה המוטסת ל־22,300 טונות, לפי פירוט זה:

- במטוסי "סי־5" — 10,763 טונות ב־145 טיסות;
- במטוסי "סי־141" — 11,600 טונות ב־421 טיסות.

כשהגיעו טיסות "הרכבת האווירית" לשיאן, החל גובר זרם האספקה גם באוניות, במיוחד בפריטים שאי־אפשר היה להעבירם באוויר או שחיוניותם המיידית היתה קטנה יותר. כשהגיעו אוניות האספקה הראשונות לנמלי ישראל, חש פיקוד ההטסה, לדברי הגנרל קרלטון, כי המשימה הדחופה של "חיים ומוות" הושגה בהצלחה.

הגנרל משבח את מיתקניו של נמל־התעופה לוד וצוות העובדים בו, שהצליחו להתאים עצמם במהירות להיקף עבודה ומהירות שלא הורגלו להם בעבר.

הפיקוד הציב "יחידת פיקוח אווירית" בנמל־התעופה לוד. ביחידה היו כ־50 איש, חציים אנשי־קשר, והיתר — טכנאים. פעולות הפריקה נעשו בידי ישראלים. למרות חוסר נסיונם, הגיעו צוותי־הפריקה לשיא של שעתיים למטוס "סי־5" ופחות משעה ל־"סי־141". אולם הנמל סבל ממחסור במלגזות וכלי־תיפעול מתאי־מים אחרים. הישראלים הצליחו להתאים למשימה נגררים של משאיות ובמקרים רבים נפרקו מיטענים היישר מן המטוס למשאיות שעמדו בתור ויצאו בחופזה אל הקווים.

בעיות התידלוק נפתרו בלוד בצורה טובה, בעיקר תודות לצוותי הקרקע של "אל־על". אומנם לא התעוררו בעיות תיקונים רציניות, אך נמל לוד היה מסוגל לטפל גם במיספר בעיות כאלו אם קרו.

מטוסי "סי־5" העבירו גם מיספר טנקים מ־60 ומ־48 וכן תותחי 155 ו־175 מ"מ, מסוקים חדשים ועוד. לכל טיסה של "סי־5" היו 3 טיסות של "סי־141", ושילוב זה הוכיח עצמו. כך נחסכו 24% דלק, לו היתה האספקה מועברת רק ב־"סי־141". לו אפשר היה להשתמש רק ב־"סי־5" היה החיסכון בדלק במיבצע מגיע ל־36%.

מיבצע "הרכבת האווירית" נשמר בסוד כמוס, למרות שאזרחי המדינה היו יכולים להבחין ללא קושי בתנועת המטוסים הערה בנמל־התעופה לוד, כאשר במשך 24 שעות ביממה פקדו את השדה טיסות רבות.

היתה לי הזכות להיות העתונאי הראשון להם ניתנה הרשות לחזות בנחיתת המטוסים מקרוב ביום השני לבואם ארצה. אי־אפשר היה שלא להתרגש בשעה שחוזים במטוסי ה"גלכסי" הענקיים הקרבים ברעש מחריש־אוזניים, באיטיות כלשהי, ונוחתים על המס־לול, הקולט מטוסים אלה בערגה רבה. המטוס נוחת לאיטו. הצוות

המתוגבר עוקב בקפידה רבה אחר ההוראות ממיגדל־הפיקוח ומצוותי הקרקע המנחים אותו אל טבורה של "תחנה מרכזית" שהוקמה ו"רציפיה" מוליכים אל מקומות שונים בארץ. מיד כשהוא נעצר יורדים אנשי הצוות. אחדים מהם "מרעננים" את גומי־הלעיסה ששימש אותם בטיסה הארוכה והמייגעת. לחיצות ידיים, טפיחות על השכם. קברניט המטוס אומר: "לא חדלתי להתרגש. אני מרגיש שאני מסייע למדינה קטנה אך אמיצה".

תוך דקות ספורות מתחיל מיבצע הפריקה. היא נעשית בסדר מופתי. עסקו בה לא סבלים מקצועיים, אלא חיילים שראו בכך משי־מה לאומית ממדרגה ראשונה. אמר אחד מהם: "מעולם לא ידעתי שיש לי כוחות פיסיים להרים משא כבד כל־כך ולא להתעייף... כשאנו עובדים אין אנו חושבים".

הפריקה נעשית דרך החלק האחורי של המטוס. גשר רחב־ידיים נפתח מתוך המטוס. "הסחורה" מתחילה לזרום החוצה לפי העקרון של המדרגות הנעות. ליד המסלול ניצבות משאיות־ענק, מדגמים שאין מרבים לראותם בכבישי הארץ. המשאית הראשונה מתקרבת, מנוף־נייד קולט את הסחורה ומסדרה בדייקנות מופתית על ארגז המיטען. כשהיא עמוסה לעייפה, נכנס הנהג לתאו, מתניעה ומתחיל לעשות את דרכו בדרך המוליכה אותו לכביש הראשי ומשם ליעד.

"מעולם לא ניתנה לי הזדמנות לפקח על מיבצע העמסה כזה", אמר האחראי על התובלה. "נהגי המשאיות השתלבו יפה באווירה הכללית וידעו היטב שהם נושאים עימם משא יקר מפז, החיוני לבטחון המדינה. הם עשו מיספר רב של 'נגלות' בכל יום וסירבו ללכת לנוח. אחדים מהם אמרו לי שרק כאשר המטוס האחרון של הרכבת ייצא לדרכו חזרה, יטלו לעצמם מנוחה רצינית".

הפריקה נעשתה בסדר מופתי, תוך זמן קצר ביותר. תוך שעה קלה היתה בטן המטוס ריקה מתוכנה וניתן היה לערוך ביקור־נימוסין קצר. מעולם לא נראו מטוסים מסוג זה על אדמת ישראל. ניתן להלך לאורכם ולרוחבם בחופשיות רבה ובקומה זקופה ולחזות ב"מרחב מחיה", המסוגל לקלוט מאות טונות ובשעת הצורך מאות חיילים.

אחד מאנשי הצוות מוכן להסביר הסבר מקצועי: "לאחר שמבק־רים במטוס כזה מקבלים מושג חדש על מה שמסוגלת התעופה

לתרום בהעברת גייסות, טנקים וציוד. פעם היו מטוסים שנקראו 'המיבצר המעופף' — על המטוס שלנו אפשר לומר שהוא 'העיר המעופפת". למרות זאת אין המטוס מאבד מיציבותו ומכושרו. אני מאחל לכם שמטוסים כאלה ישרתו את העולם לצורכי שלום ולא לצורכי מלחמה".

אנשי הצוות מתפנים למנוחה קצרה. הם מקפידים שלא ללגום משקאות חריפים ומסתפקים בבקבוקי קוקה־קולה ובכריכים קלים. אחר־כך הם חוזרים במהירות לתאם המרווח, שבו הם יכולים לשבת בנוחיות רבה. מניין אנשי צוות סוגרים את הגשר האחורי, וציפור־הפלדה הלבנה והכבדה יוצאת לדרכה ומפנה את מקומה לציפור שנייה החגה כבר ממעל. לא עוברת שעה קלה וברעש מחריש־אוזניים נוחת "גלכסי" נוסף על המסלול במלוא כובדו ומתקרב למישטח. האחראי על צוות העובדים אינו מסתיר את התפעלותו מהיקף המיבצע ומדייקנות הביצוע. "בחיי, שכל הכבוד לאמריקנים האלה. אין שום איחורים ואין שום ביטולים", הוא אומר. "הלוואי וחברות־התעופה האזרחיות היו שומרות על לוח־זמנים כזה בתנאי שלום".

אחד הקצינים האמריקנים הבכירים מכוח המשימה האמריקני, שעליו הוטל לפקח על המיבצע, הסביר: "תודות לתפוסתם העצומה של מטוסינו המסוגלים לשאת 120 טון בטיסה אחת, אנו נשיג תוך מיספר ימים את 'הרכבת האווירית' הסובייטית, אשר העבירו 1,000 טונות ציוד ליום. נעשה זאת תוך כדי הפעלת רבע מכלל כמות המטוסים שמפעילים הסובייטים".

"האם נתגלו קשיים בחניות־הביניים?" שאלתיו.

"בדרך כלל לא היו קשיים. אחדים ממטוסינו טסו 16 שעה ללא חניית־ביניים כשהם עמוסים לעייפה בציוד צבאי. בכך שברו שיא עולמי בתובלה הצבאית. לגבי הצבא האמריקני זהו תרגיל ממדרגה ראשונה. הוכחנו כי אנו מסוגלים להעביר תוך פרק זמן קצר ציוד כבד ואספקה מעבר לאוקיינוס האטלנטי. כמובן שפה ושם נעשו שגיאות, לא גדולות, ולמדנו לקחים".

"מי מטפל בהעברת הציוד בדרך הים?"

"הצי האמריקני בבסיס נורלוק שבווירג'יניה. שם הוטענו על מיספר אוניות מטוסי 'סקייהוק', מסוקים ותחמושת".

מה כלל "סל הקניות" הישראלי?

מתוך שלל הידיעות שפורסמו מאוחר יותר ניתן היה למומחה־התעופה הישראלי, מאיר כהן, להרכיב את הרשימה הבאה:

"ספראו 3" ו"סיידוויינדר" — טילי אוויר—אוויר. לדברי "אוויאיישן ויק", הוטענו טילי אוויר—אוויר מסוגים אלה על מטוס "בואינג 707" בבסיס נורפולק שבמדינת וירג'יניה והוחשו לישראל בימי הקרבות הראשונים.

"ספראו 3" הוא טיל מונחה על־ידי מכ"מ המתביית מגנטית על גוף המטוס. טווח הטיל — 35 ק"מ. באוגוסט השנה פורסם כי ארה"ב מפתחת דגם חדש של טיל זה המכונה "אי.אם. 7", שטווחו יגיע ל־60 ק"מ וכי ישראל תהיה המדינה הראשונה שתקבל טילים מסוג זה. "ספראו 3" מתאים לפעולה בכל מזג־אוויר, ביום ובלילה. שישה מסוגו נישאים על־ידי מטוס "פנטום" אחד.

"סיידווינד" הוא טיל מונחה אינפרא־אדום המתביית על החום הנפלט ממנועי המטוס. הטיל קצר הטווח ואורח פעולתו זהה לזה של "שפריר" מתוצרת ישראל.

"טאו" — טיל נגד טנקים. זהו טיל מונחה שטווחו 3,000 מטר. הטיל, מתוצרת חברת "יוז", מתואר כ"כלי־הנשק הקטלני ביותר שיוצר אי־פעם נגד טנקים". קוטרו של מטול השיגור 155 מ"מ. את הטיל ניתן לשגר ממטול קרקעי, מעל גבי רכב או ממסוקים קרביים. שמונה מטולים לשיגור טילי "טאו" הורכבו על גבי מסוקים מדגם "הואי־קוברה", שהשיגו תוצאות מדהימות בשלבי הסיום של מלחמת וייטנם כנגד טנקי הצפונים. הטיל מונחה, כאמור, בכבל תיל דק; באמצעותו מעביר המשגר אותות רדיו לטיל עד לפגיעתו בטנק. לדברי "אוויאיישן ויק", סופקו 2,000 טילים כאלה לישראל.

"מייבריק" — טיל אוויר—קרקע מונחה טלוויזיה. טיל זה אף הוא יעיל נגד טנקים בתנוחה או בתנועה. הטיל הוא בעל הנחיה עצמית באמצעות מצלמת טלוויזיה בחרטומו. הטייס בוחר במטרה המשתקפת על גבי מסך־טלוויזיה בתאו. אז מתמרן הטייס באופן שמצלמת הטלוויזיה בחרטום הטיל קולטת אף היא את המטרה. הטייס משגר את הטיל ופונה מיד לאיתור מטרה אחרת. הטיל ממשיך בהנחיה עצמית עד לפגיעה במטרה. מטוס "פנטום" נושא שישה טילים מסוג זה והוא יכול לשגרם בגיחה אחת בשיטת "שגר ושכח"

כנגד שש מטרות נפרדות. הטילים מונחים עצמית למטרתם, ואין זו מן ההגזמה לאמר כי "פנטום" אחד עשוי להשמיד שישה טנקים בגיחה אחת באמצעות טילי "מייבריק".

"שרייק" — **טיל נגד מכ"מ.** טילי "שרייק" כבר סופקו לישראל בתום מלחמת ההתשה. הם מכוונים להשמדת מכשירי המכ"מ של טילי קרקע—אוויר. כאשר חש הטייס, שמטוסו נושא טילי "שרייק", כי מכ"מ האויב "ננעל" עליו, הוא משגר, בטווח המתאים, את הטיל הקולט את קרן המכ"מ, מתביית עליה וטס לאורכה עד לפגיעתו בה. בווייטנם נקטו הצפונים שיטה של הפעלתם לסירוגין של מכשירי המכ"מ כדי למנוע את התבייתות הטיל עליהם. ארה"ב פיתחה טיל מסוג חדש, שכינויו "סטנדרד־אדם", אשר לדברי "אוויאיישן ויק", מבקשת ישראל לרוכשו מארה"ב. טיל זה מצוייד במחשב קטן בחרטומו הקולט את קרני המכ"מ באותן שניות שבהן מופעל המכ־שיר על־ידי האויב. הטיל "רושם" במוחו האלקטרוני את הכיוון המדוייק שממנו באו הקרניים, וכשהטייס משגר אותו, טס הטיל אל תחנת המכ"מ ופוגע בה בדייקנות, אף אם זו פסקה לפעול ברגע השיגור. בכך משלים "סטנדרד" את חסרונותיו של "שרייק" שניתן לשגרו כל עוד תחנת המכ"מ פועלת.

פצצות מונחות בקרני לייזר. אלו הן פצצות מדגם "מרק 82" ו"מרק 84" המצויידות בראש חישה אינפרא־אדום בחרטומן. המטוס יורה קרן־לייזר למטרה ומשגר את הפצצה. מכשיר החישה שבחרטו־מה קולט את פליטת הקרן מהמטרה ומתביית עליה בדייקנות. פצצות אלו, יחד עם הפצצה מונחית־הטלוויזיה מדגם "וואלאיי", הן המתוח־כמות העשויות להביא למיפנה בשדה־הקרב, עם הפעלתן ההמונית. כן נמסר על אספקת פצצה מתפצלת שכינויה "רוק־איי" והמיועדת לפעולה נגד חי"ר וניתן לשגרה ממטוסים או לירותה מתותחים.

טילי קרקע—אוויר סטנדרד. שני סוגים של טילים מסוג זה סופקו, לדברי "ואשינגטון פוסט", לישראל: האחד, "רים 66 איי", הוא בעל טווח של 24 ק"מ; והשני, "רים 67 איי", בעל טווח של 56 ק"מ. אלה הם טילים המותקנים על אוניות הצי האמריקני להגנה נגד מטוסים. הם משוכללים מהטיל "הוק". מישקל הראשון 590 ק"ג, והשני 1,360 ק"ג.

מכשירים לשיבוש מכ"מ. השבועון "אוויאיישן ויק" כותב כי

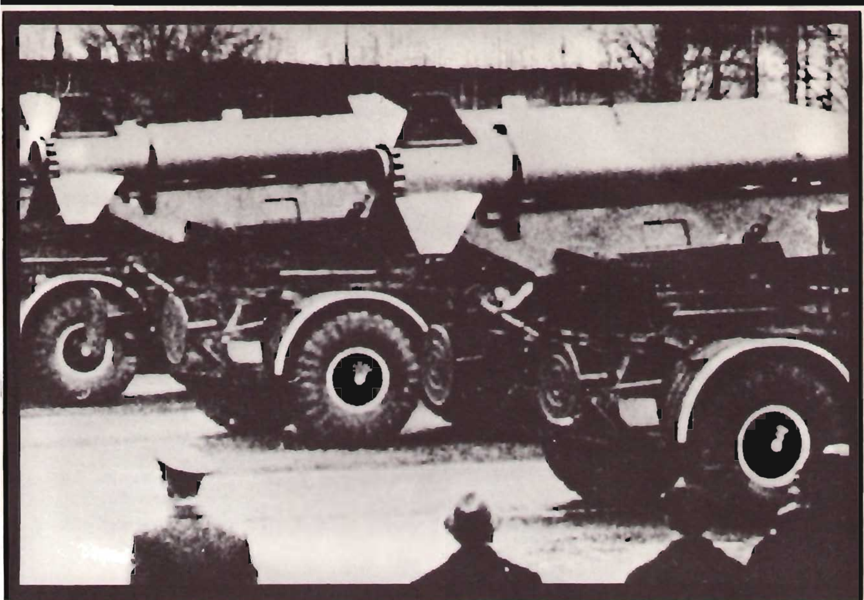
טייסי ה״פאנטום״ שבים מגיחה מבצעית ופושטים את מדיהם עד הגיחה הבאה

תידלוק מטוסי "סקייהוק" באוויר

טיל ״סאם 2״ על כן השיגור

טיל כתף ״סטראלה״

טילים סובייטיים במצעד בברית־המועצות

טיל אוויר—קרקע ״מארוויק״

50 אלף פקעות של "מוץ" מתכתי לחסימה מיכנית של מכ"מ טילי "סאם" של האויב, נשלחו לישראל בדחיפות. "מוץ" זה, העשוי סיבי זכוכית או אלומיניום דקים כחוט־השערה, מוטל פקעות־פקעות לאוויר על־ידי ה"פנטומים" וה"סקייהוקים" בעת תקיפת מטרות בשטח מוגן בטילי קרקע—אוויר. הפקעות נפרשות, והסיבים, מהיותם קלים, שוהים באוויר זמן רב, ומהיותם מתכתיים הם מחזירים הד טוב למסך המכ"מ של האויב. בכך הם יוצרים כעין "מסך" בין המטוס המפזר אותם לתחנת המכ"מ של האויב העוקבת אחריו כדי לשגר אליו טילים.

אמצעי־נגד אלקטרוניים לשיבוש מכ"מ כללו מארזים מסוג א.ל.קיו־87 ו־א.ל.קיו־72. מארזים אלה נישאים מתחת לכנפי ה"פנ־טומים" וה"סקייהוקים" — קולטים אותות מכ"מ המשוגרים אליהם, מעוותים אותם ומשבשים אותם על־ידי צרימה ועירבול האותות.

העתון "ואשינגטון סטאר ניוז" כותב, כי ישראל מבקשת מארה"ב לספק לה את המטוס לשיבוש מכ"מ מסוג אי.א. 6 בי. "פראולר", הנושא מארזים חדישים וסודיים מסוג א.ל.קיו־99 הנמ־צאים ברשימת התוצרים המסווגים שאינם לייצוא של ארה"ב. המטוס מסוגל לשבש גם את מכ"מ הטיל "סאם 6" תודות למיתקניו המתוחכמים, בתוכם מחשב לפיענוח תדרי מכ"מ בו־זמנית.

מטוסי "פנטום" ו"סקייהוק". "ארה"ב שלחה לישראל 36 מטוסי 'פנטום' ומיספר בלתי ידוע של מטוסי 'סקייהוק' מדגמים ישנים יותר מאלה שבידי ישראל, וגם חדישים יותר מהם", כותב "אוויאיישן ויק". ה"פנטומים" חלקם הוטסו ישירות מארה"ב, תוך ביצוע נחיתות ביניים באיים האזוריים הפורטוגזיים, על־גבי נושאת מטוסים בים־התיכון ומשם לישראל. חלקם האחר נלקח משורות הצי האמריקני השישי והוטסו לישראל כדי למלא את מקומם של המטוסים שהופלו בקרבות. ה"פנטומים הישנים היו מדגם "בי", והחדישים מדגם "ג'י", המצוידים בכנפונים קידמיים בכנפיים להגברת התימרון. כעבור זמן ייכתב, כי בסך־הכל קיבלה ישראל 92 מטוסי "פנטום" ו"סקייהוק" מאז ראשית המלחמה.

טנקים מדגם אם־60. לדעת עתונים אמריקניים, מצוייד חיל־השריון הישראלי בטנקים חדישים יותר משהיו לו בעת פרוץ הקרבות. שכן, גם קודם למלחמה היו לישראל טנקים מדגם "אם־60",

אולם בכמות מוגבלת. עתה שוגרו לישראל מיספר רב של טנקים מסוג זה, שהם החדישים ביותר שבידי ארה"ב, כדי למלא מקומם של טנקים מסוג "סנטוריון", "פטון" ואף "שרמן", שאבדו בקרבות. בכך עלתה רמתו של השריון הישראלי, שרובו יהיה מורכב עתה מטנקים חדישים. 150 טנקים מדגם "אם־60" הוטסו לישראל במטוס ה"גלכסי" הענקיים בעיצומם של הקרבות. מישקל טנק מסוג זה הוא 48 טונות ולו תותח בקוטר 105 מ"מ, שמד־הטווח שלו מבוסס על קרן־לייזר וטווח פעולתו 500 ק"מ.

טיל קונדור אוויר—קרקע. אחד הטילים החדישים וארוכי־הטווח של ארה"ב בקטיגוריית טילי אוויר—קרקע הוא "קונדור". טיל זה, כותב "אוויאיישן ויק", שמבקשת ישראל לרכוש מארה"ב בעתיד הקרוב, הוא גירסה משופרת של הטיל "מייבריק". זהו טיל גדול וכבד, שנועד לפצח מטרות קשות כבסיסים ומחפורות טילים על מיבני הביטון שלהם. ראש־החץ של הטיל מצוייד בחומר־נפץ עז שמישקלו למעלה ממחצית מישקל הטיל, שהוא 1,100 ק"ג. הטיל מצוייד במצלמת טלוויזיה בחרטומו להנחיה מטווח קרוב וכן במכשיר מכ"מ להנחיה ארוכת־טווח. באחד הניסויים שנערך בארה"ב שיגר מטוס "פנטום" טיל מסוג זה, שפגע בדייקנות במטרה שנמצאה במרחק... 160 ק"מ!

אלה הם, כאמור, הפריטים העיקריים ברשימת הנשק המבוקש על־ידי ישראל ושנשלח אליה. הרשימה משתרעת הרבה מעבר לסוגי הנשק המתוחכמים שהוזכרו כאן. היא כוללת פריטי לבוש חמים לחיילינו ברמת־הגולן (חיילים שקיבלו מעילים שהגיעו מארה"ב, טוענים שהאמריקנים שכחו את הביטנות החמות של המעילים אצלם ושלחו רק את המעילים עצמם...). כן נכללים בה משאיות, וכמעט כל קשת מכשירי הלוחמה והסיוע הנדרשים לצה"ל.

תשומת־לב מיוחדת עוררו דווקא טילי ה"שרייק", למרות שטילים כאלה סופקו לישראל כבר במלחמת ההתשה. טילים אלה, הנישאים מתחת לכנפיהם של מטוסי־התקיפה, הינם בעלי טווח קצר של 16.5 ק"מ וראש־נפץ קטן יחסית. הטווח הקצר של טילים אלה מחייב, איפוא, את המטוסים לחדור לטווח טילי קרקע—אוויר בטרם משוגרים טילי ה"שרייק", ומסיבה זו גוברים לעיתים טילי קרקע—אוויר "סאם 6" ו"סאם 7" על ה"שרייק". על־מנת לחמוק מהטילים

מצד אחד ולפגוע במכ"מ מצד שני, חייב, איפוא, הטייס להיות לא רק בעל ניסיון רב וכושר דיוק, אלא גם בעל "עצבי ברזל" לפעול בשניה הנכונה. בהתאם לפירסומים רבים, הצליחו טייסי חיל־האוויר הישראלי להוכיח שהם אכן כאלה, ושיתקו מיספר רב של מערכות־טילים.

העתונות העולמית תרבה לשים את הדגש דווקא על כוונותיה של ישראל לעסוק ב"ביון אלקטרוני" ובשימוש באמצעים אלקטרוניים לשיבוש מערכות הטילים. אחר המלחמה ייכתב, בין היתר, ב"אוויאיישן ויק": "ישראל ביקשה לרכוש מארה"ב מטוסים בלי טייסים מדגם 'א.קיו.מ.־91 קמפאסרו' לביצוע משימות סיור בגובה רב. חיל־האוויר האמריקני השקיע 250 מיליון דולר בפיתוח מטוס זה, שמעולם לא נוסה במשימות מיבצעיות. המטוס נועד לחדירות לעומק סין העממית לצורך סיור, צילום וביון אלקטרוני, אך הנשיא ניקסון סירב לאשר את השימוש בו".

עתון אמריקני אחר, "ואשינגטון סטאר ניוז", כתב: "בין כלי־הנשק המתוחכמים החדישים שמבקשת ישראל מארה"ב — מטוס 'פראולר אי.אי.־6' של הצי האמריקני. מטוס זה, ששוויו 10 מיליון דולר, הוא גירסת הצי למטוס־התקיפה אי־6. המטוס מצויד במחשב ובמיתקן אלקטרוני בזנבו המסוגל לשבש את פעולת מיתקן ההנחיה של טילי קרקע—אוויר באמצעות מכ"מ רב־תדירויות. המטוס הוא בעל צוות של ארבעה אנשים המפעילים מיתקן שיבוש מתוחכם והוא הופעל בהצלחה בווייטנם. אנשי צבא טוענים, כי מטוס זה לא נוסה עד כה מול טילי 'סאם 6'. לעומת זאת נוסה בהצלחה נגד מערכת המכ"מ הסובייטית המתוחכמת שלכדו חיילי צה"ל בדצמבר 1969. הניסוי הוכיח שהמטוס האמריקני שיבש לחלוטין פעולת המכ"מ הסובייטי ממרחק של 160 ק"מ".

פרק עשרים ושלושה

סילוק אימת הטילים

ב־15 באוקטובר שלט כבר חיל־האוויר שליטה מלאה בשתי החזי־תות. המטוסים תקפו גלים־גלים מטרות אסטרטגיות, מאגרי דלק, שדות־תעופה ונמלים בעומק השטח הסורי והקדישו טיפול מיוחד גם לכוחות השריון והחי״ר הסוריים, הירדניים והעירקיים שלחמו בכוחו־תינו בקרקע מעבר לקו הסגול.

בחזית הדרום תקפו מטוסינו שלושה שדות־תעופה מצריים בטנטה, בוטמיה ושוברכית והטילו טונות פצצות על סוללות טילים בצידה המערבי של התעלה. משקיפים צבאיים תהו לדעת כיצד יתפתח השלב הבא של המלחמה. היה ברור להם כי ישראל לא תפקיר מטוסים חדישים שהגיעו זה עתה ברכבת האווירית האמרי־קנית. מצד שני, היתה ציפיה לדעת באיזו מידה יסייעו האמצעים המתוחכמים החדישים להביא לחיסול מערכות הטילים משני צידי התעלה, תוך מינימום של אבידות במטוסים וטייסים.

ביומיים שקדמו לצליחת התעלה על־ידי כוחות צה״ל, במיבצע מזהיר שתוכנן על־ידי אלוף (מיל.) אריאל שרון, היה הפיקוד הצבאי המצרי אופטימי לגבי המשך המלחמה. בספרם של שלושת הקצינים המצרים הבכירים, ״האופק הבוער״, אשר הופיע אחרי המלחמה, הם כתבו על אותם ימים של ערב הצליחה: ״המטוסים הישראליים הת־קרבו למטרות בגובה נמוך מכיוון הים־התיכון, כדי להפתיע את אנשינו. הכוונה היתה לעקוף את מרחב המכ״ם המצרי, אך התכסיס לא הצליח. האפתעה היתה בידינו, אם כי אנו היינו באותה עת הסובלים. קשה להשיג אפתעה כשאתה המותקף. כל הציוד שבידינו היה ידוע לישראלים. טיסות־תצפית אמריקניות ולוויינֵי־ריגול איתרו את בסיסינו. ובכל זאת, הופתעו המטוסים התוקפים. האפתעה היתה כפולה: אופן הפעלת הטילים והדרך שבה הוטעו מטוסי התצפית. כל מה שהשיגו המטוסים הישראליים היו פגיעות קלות במסלולי ההמראה. אנשינו מצאו פתרונות לבעיית גילויים של מטוסים מנמיכי־טוס ועדיין הם עוסקים בשאלת ההתגברות על השיבוש

האלקטרוני. בין היתר, הופעלה רשת מסועפת של תצפיות־עין, שאנשיה צויידו במכשירי־קשר משוכללים ויש שיטות אחרות".

הקצינים המצרים כתבו עוד: "האויב למד את לקח הימים הראשונים למלחמה והסיק מיספר מסקנות, והן:

* הכפלת מיספר המטוסים התוקפים שדות־תעופה מוגנים בטילים — עד 16—24 מטוסים.
* תקיפה מוקדמת של מיתקני המכ"מ הנמצאים בדרך לשדות־תעופה אלה, כדי לפתוח פירצה בשדה המכ"מ ולחצות בעדו. כדי שתינתן לנו אתראה מתאימה כנגד שיטה זו, הופעלו תותחי נ"מ שהוצבו סביב מיתקני המכ"מ. תותחים אלו הביאו לכך שה'פנטומים' נאלצו להטיל את פצצותיהם מגובה רב, וברוב המקרים החטיאו. היו, אומנם, פגיעות בחלק ממיתקני המכ"מ שלנו, אבל לא נוצרה פירצה.
* העמקת 'מטרה' של 12—16 מטוסים אחרים בנתיב יציאתם של המטוסים התוקפים, כדי לרכז לחץ של מלחמה אלקטרונית צפופה, באמצעות מיתקנים שקיבלה ישראל בעת המלחמה מן האמריקנים, הן נגד תחנות המכ"מ והן נגד תחנות ההנחיה של הטילים. מטוסי ה'מטרה' נועדו גם להתערב נגד מטוסינו, אם ינסו ליירט את המטוסים התוקפים ומפציצים.
* "רק שדה תעופה אחד שותק על־ידי חיל־האוויר הישראלי בימי מלחמה, וגם זה לשלוש שעות בלבד. שדה־תעופה זה לא היה מוגן על־ידי טילים, אלא רק ביחידת נ"מ קטנה".

הספר כולל "גילוי" הקשור בעיר פורט־סעיד. "בעיר זו היו רק ארבע סוללות טילים 'סאם 2' ו'סאם 3' ומעט תותחים ומקלעים נגד מטוסים", נאמר בספר. "היתה זו שלוחה עצמאית מבודדת של כוחות ההגנה האווירית, שלא נהנתה מחיפוי וסיוע של יחידות שכנות. כידוע, קשורה פורט־סעיד למצרים בלשון־יבשה צרה שניתן לנתק אותה בקלות בפצצה אחת, כדי למנוע מעבר של אספקה. הגיאוגרפיה מסייעת כאן, איפוא, לתוקף. מטוסינו מסוגלים להתקרב למטרים ספורים מן הים־התיכון בלי שתהיה אתראה מוקדמת. הם באו בגובה של מטרים ספורים מעל פני הגלים בלי שהמכ"מ יכול

להבחין בהם. באחד מימי המלחמה נתגלו מטוסים ישראליים מתקרבים לעיר מצידה המזרחי. מפקד יחידות הטילים בפורט־סעיד הורה לאנשיו להתכונן. רק חלק מכוחותיו היקצה למטוסים הבאים ממזרח. ליתר הורה לעקוב אחר מטרות מדרום, ממערב ומצפון. ואומנם, המטוסים שבאו ממזרח בגובה בינוני הנמיכו, כדי ליצור את הרושם שהם עומדים להפציץ. אבל התכסיס לא היטעה את המפקד. הוא ידע שתוקפים בשיטה הפוכה: באים נמוך ותוקפים מגבוה. ואומנם, כעבור דקות ספורות הופיעו מטוסים מדרום. המטוסים נחלקו לשתי קבוצות — האחת פנתה מזרחה לתקיפת סוללות הטילים שבאיזור זה, והשנייה נתפנתה לטפל ביתר המטרות".

המשכו של הסיפור: "מארבים של טילי־כתף 'סאם 7' אילצו את המטוסים להתרומם בטרם עת ואז שוגרו לעברם טילי 'סאם 2' ו'סאם 3'. עד לשעות בין־הערביים נמשכה ההתמודדות בין המטוסים לטילים, אך 94 המטוסים הישראליים היו יותר מכפי כוחן של 4 סוללות טילים. למחרת קלטנו תישדורת של טייס ישראל למרכז הבקרה שלו; הוא הודיע שהמטרות חוסלו והוא חוזר הביתה. הבקרה דרשה ממנו להמשיך בהפצצה, אך הטייס טען שאין טעם בכך, סגר את מכשיר־הקשר והסתלק. כעבור יומיים חזרו 16 מטוסים ישראליים לתקוף את פורט־סעיד. הם באו בגובה רב כי לא חששו מטילים, אך לפתע שוגרו לעברם טילי 'סאם 2' ו'סאם 3'.

"כיצד קרה הדבר?" שואלים המחברים בסיומו של הסיפור, ומשיבים: "לא נגלה כיצד חזרו הטילים לעמדות ההרוסות. עובדה היא ששוב היה על האויב לשלוח מאות מטוסים נגד 4 סוללות בפורט־סעיד. ה'פנטומים' ירו טילים המתבייתים אל מקורות החום בסוללות כגון הגנרטורים ואנשינו הציתו אש בחביות ריקות כדי למשוך את הטילים. ה'פנטומים' ירו טילים מונחים על־ידי טלוויזיה ואנשינו יצרו מסכי־עשן סביב המוצבים. בימים האחרונים של המלחמה יצאו 90 מטוסי חיל־האוויר הישראלי כדי לתקוף בפורט־סעיד, אבל זרועה הארוכה של ישראל כבר נתקצרה".

ערב חציית התעלה על־ידי כוחות צה"ל עמד קצין בכיר בחיל־האוויר על "מכת הטילים" בעברה השני של התעלה. מדבריו הצטיירה התמונה הבאה: במצרים מצויים מאות בסיסי טילים המתאימים לקליטת סוללות "סאם 2" ו"סאם 3", אך רק שליש מהן מאו־

יישות. בימים הראשונים למלחמה נפגעו 40—30 סוללות, אך עדיין היה צורך לנקות את הקו הראשון מעשרות סוללות נוספות.

סיפר הקצין הבכיר: "על־פי הצעת הרוסים, אשר איישו בעצ־מם סוללות טילים ליד הערים הראשיות במצרים, ההלו אנשי הטילים המצרים מדליקים נרות־עשן סביב הסוללות".

המיתקפה הישראלית על מצרים, אשר עוררה חילוקי־דעות חריפים בדרגים הצבאיים והמדיניים, החלה ביום שני — ה־15 באוקטובר — בחלל ריק שהיה קיים מצפון לאגם המר בין שתי הארמיות המצריות — השנייה והשלישית. השתתפו בה שלוש חטי־בות טנקים: האחת ביצעה התקפת־פתיחה על הארמיה השנייה, השנייה הבטיחה את עבודות הגישור ואת החצייה עצמה, והשלישית נועדה לחצות את התעלה בעיקבות יחידת הצנחנים הקטנה מחטיבתו של אריק שרון. היה זה, לכאורה, מיבצע טירוף בעיצומה של המל־חמה האכזרית. אבל למיבצע זה נועד תפקיד מרכזי במלחמה — הפיכת הקערה על פיה בחזית המצרית ופתיחת חזית חדשה ועמוקה בעורפם של כוחות האויב שהיו ממוקמים בגדה המזרחית הישראלית של התעלה. תוכנית המיתקפה תוכננה ב"חוצפה" רבה, כפי שהגדירה אחד המפקדים הבכירים — ובעיקר, בעורמה רבה.

מדוע נבחר דווקא איזור זה לצליחה?

הסביר אחד ממפקדי הפעולה: "מול הכוח שלנו ניצבו שתי דיוויזיות מצריות. החלטנו להבקיע בקצהו הצפוני של האגם המר. לא זו בלבד שכאן היתה צפויה ההתנגדות הפחותה ביותר של האויב, אלא גם בהיות אגפו השמאלי מוגן על־ידי האגם, תהיה המלחמה באה בחשבון מכיוון אחר מצפון".

הרמטכ"ל המצרי גנרל עבד אל גאני גמאסי, אשר כיהן ערב המלחמה ובמהלכה כקצין־המיבצעים הראשי של הצבא המצרי, ויתמנה כעבור זמן כשר המלחמה המצרי, ימסור את גירסתו שלו לגבי אפשרות החדירה הישראלית למערב התעלה חודשים מיספר לאחר המיבצע: "הקצינו כוחות לאבטחת האגף השמאלי של הארמיה השלישית והאגף הימני של הארמיה השנייה, כך שגם תוכל להגיע בעת המתאימה אם תתרחש חדירה. מטבע הדברים היה זה בלתי אפשרי לכסות כל שעל בשטח זה המשתרע לאורך של 170 ק"מ ולאבטח אותו על־ידי כוחות צבא. האויב פיתח קו לחימה מן הצפון

אל הדרום, המרוחק מכוחותינו מרחק של 15 ק"מ. מעמדותיו, לאורך קו מתמשך זה, יכול לרכז את התקפותיו במיספר מקומות. משום כך נאלצנו להתקדם כדי להגיע לקו זה ולהפוך אותו לקו החדש של כוחותינו, ואז אילצנו את האויב לסגת אל מזרח למצרים. כוחותינו היו מוגנים מפני התקפותיו הנמשכות".

גמאסי יפריך גירסה כאילו "מטריית" טילי הנ"מ לא היתה מספקת לצורך הגנה על כוחות היבשה המצריים ופיתוח מית־קפה. "אין זו הערכה צבאית נכונה", יאמר גמאסי. "מלכתחילה היו לנו בגדה המזרחית בסיסי טילים וכן טילים הנישאים על גבי רכב. לא היה צורך לאבטח את המיתקפה אבטחה מלאה מפני התקפת מטוסי האויב. כוח מטוסינו היה מספיק לשם כך".

הצנחנים הצליחו לחצות את התעלה מבלי שנתגלו. רק בשעות הלילה המאוחרות, הבחינו המצרים בתנועה חשודה בשטחם, וכוח שריון מצרי נשלח לברר מה קורה. אבל בינתיים הגיעו דוברות מתנייעות, שהחלו מעבירות טנקים לצידה השני של התעלה. כוחות הצנחנים האחרים עברו כבר על גבי הגשר הראשון שהוקם. לאחר־מכן התפתחו קרבות בצידה השני של התעלה ונפלו קורבנות בקרבות שריון וחי"ר. אבל כוח־המשימה הישראלי ממשיך בדהירתו לעומק השטח המצרי ומגיע לעומק של 20 ק"מ מהתעלה. בדרכו משמיד הכוח חסימות ומחבל במיספר בסיסי טילים. המצרים החלו תופשים סוף־סוף את המתרחש וההלטתם היתה נחושה לנסות להדוף ולהש־מיד את הכוחות הפולשים, בטרם יונחתו כוחות תגבורת נוספים. כאן נכנס לפעולה חיל־האוויר הישראלי והחל פוגע בכוחות הנעים לעימות עם כוח המשימה. מטוסים אחרים התפנו להגן על הגשר שהותקף ללא הרף על־ידי מטוסי "מיגים" מצריים ומסוקים נושאי נפל"ם.

ציר בית־הנבחרים הבריטי, וינסטון צ'רצ'יל (נכדו של המנהיג הבריטי הדגול), אשר הגיע למזרח־התיכון כדי לסקר את מלחמת יום־הכיפורים, כפי שעשה במלחמת ששת־הימים, סיפר על ניסיונם של המצרים לפגוע בגשר: "על הרוח החדשה שנשבה ביחידות הצבא המצרי שמעתי מפיו של תותחן נגד־מטוסים ישראלי צעיר, שתפקידו היה להגן על הגשר הישראלי, שבו נחצתה התעלה. הוא סיפר לי: "לא יכולתי להאמין למראה־עיני בעת שהמצרים תקפו באמצעות

מסוקים את הגשר. באו יותר מתריסר מסוקים מלאים אנשי קומנדו. אפילו אחרי שהושמדו 5 המסוקים הראשונים, המשיכו האחרים לבוא. קיבלתי אחד מהם בעצמי. יחידתנו חיסלה את כל המשלוח׳. זו היתה הפגנת־אומץ מרשימה. אך מי הם הקצינים המסוגלים לשלוח את אנשיהם למיבצעים חסרי־תוחלת כאלה״.

על מסקנותיו האחרות סיפר עוד צ׳רצ׳יל הנכד: ״מצבן של הארמיות השנייה והשלישית בסיני הפך להיות קריטי לאחר שהמאחז הישראלי בצידה השני של התעלה הפך לכמותי ואיכותי. חלק חיוני של תוכניתו, שהרוסים הגו אותה, היתה כי לא יתקדמו מעבר לתחום ההגנה שהעניקו לו סוללות טילי ה׳סאם 2׳ בגדה המערבית של התעלה. לפתע מצאו עצמן הדיוויזיות המצריות בצד הלא נכון של התעלה, בלא הגנה כלשהי מפני התקפות מן האוויר. בניגוד למה שסברו קודם לכן, לא היה כוח־המשימה הישראלי בצידה המערבי של התעלה צריך להשמיד את מערכת הטילים לפני שחיל־האוויר הישראלי יוכל לפעול נגד הכוחות המצריים שלאורך התעלה. למעשה, לא היו יותר מ־7 סוללות טילי ׳סאם׳ בכל האיזור שתפסו כוחותיו של האלוף שרון ממערב לתעלה. אף־על־פי־כן, הוציא חיל־האוויר מכלל פעולה עוד 26 סוללות ׳סאם׳, וכל הקו הקדמי של מערכת ההגנה של הטילים במצרים הושמדו״.

סיכם הפרשן הצבאי הבריטי: ״...ההגנה האנטי־אווירית של מצרים — טילים ותותחים גם יחד — הגבילה את פעולות חיל־האוויר של ישראל ואת יכולתו להעניק סיוע קרוב לכוחות הקרקע של ישראל בשלבים המוקדמים של המלחמה. אכן, יותר ממחצית האבידות של חיל־האוויר הישראלי היו בשלושת ימי המלחמה הראשונים בגולן, אך הדבר לא מנע מטייסי ישראל לתקוף את סוללות הטילים עצמו. קצין בכיר בחיל־האוויר, שבעצמו יצא פעמים מיספר לתקוף סוללות טילים במצרים, סיפר לי: ״בצירוף טכניקה של טיסה ואמצעים נגד־אלקטרוניים היו טייסי ישראל מסוגלים לתקוף את סוללות הטילים בשיעור אבידות נמוך באורח מרשים. במשך כל המלחמה, ובכלל זה מיבצעי הסיוע לכוחות הקרקע ברמת־הגולן, חזרו 99 טייסים ישראלים מכל 100 גיחות״.

גם מפקד חיל־האוויר, אלוף בנימין פלד, עמד על בעיית סילוק הטילים מהגדה המערבית של התעלה, כאשר נשאל: ״האם עזרו

לכם הפעם כוחות השריון והצנחנים להשיג שמיים נקיים באיזור תעלת־סואץ על־ידי חיסול בסיסי טילים בצידה המערבי?"

"מבלי להפחית מאומה מפעולת השריון בכלל, אני חושב שהת־גלו בכוחות היבשה גיבורים ומעשי גבורה מדהימים. חיסול הטילים נעשה עיקר המלאכה, כמו בעבר, על־ידי חיל־האוויר", אמר אלוף פלד. "בא־זור התעלה היו עשרות סוללות טילים. השריון והרגלים שלנו חיסלו חלק מהן. השמיים הנקיים שהשגנו שם היו בעיקר פרי הפעלתו של חיל־האוויר בחיסול הטילים. הפרעה זו משדה־הקרב היה הכרח להסיר אפילו במחיר אבידות ניכרות. עובדה היא, כי כשבעה ימים, עד למועד כניסתה של הפסקת־האש לתוקפה, פעל היל־האוויר בכל גיזרת התעלה חופשי לחלוטין מאימת הטילים. גם העובדה שצה"ל הצליח לחדור למובלעת סואץ, היא בגלל חיסול שש־שבע סוללות טילים באיזור סואץ. כך יכולנו לתת לשריון ולרגלים שלנו סיוע צמוד ורציני".

הוויכוח סביב השמדת סוללות הטילים מעבר לתעלה יוסיף ויעסיק את מפקדי חילות האוויר והיבשה של צה"ל תקופה ארוכה אחרי סיום המלחמה.

הצליחה פגעה קשות בגאוותו של הנשיא המצרי, אנואר סאדאת, שלא קיבל דיווח מדוייק ממפקדי הצבא על המתרחש בגיזרת התעלה. אבל כלפי חוץ, הוא ניסה להפגין ביטחון עצמי, מתוך אמונה כי צליחת כוחות צה"ל לא תפגע בתוכניות המקוריות של צבאו.

בנאומו הראשון מאז פתיחת המלחמה — במושב מיוחד של בית־הנבחרים המצרי, שכונס למחרת הצליחה, כאשר שרר עדיין "ערפל קרב" — הוא איים בהפעלת טילים ארוכי־טווח. "הטילים מדגם 'זאפר' לטווח רחוק מוכנים לשילוח לפי אות שיינתן", אמר סאדאת. "נמנענו מהפעלת טילים אלה עם תחילת הקרבות מאחר שאנו מבינים מה רבה האחריות הקשורה בהפעלת סוג זה של נשק למערכה".

למחרת פירסם העתון הלונדוני "דיילי טלגרף" כי מקורות מוס־מכים בלונדון מאמינים כי מישלוחי הנשק הסובייטיים לארצות הער־ביות כללו טילי קרקע—קרקע לטווח בינוני, כתוספת לטילי "זאפר" המיוצרים במצרים, שבהם איים הנשיא סאדאת על ישראל. בהקשר לכך כתב העתון: "מישלוחי־הנשק הסובייטיים כללו טיל ס.ס. 12

המכונה בנאט״ו ׳סקיילבורד׳ והמיועד לטווח של 820 ק״מ, וטיל לטווח 300 ק״מ המכונה ׳סקאד 2׳. אין ספק כי הפעלת טילים אלה תחייב סיוע טכני וסובייטי וכבר נמסר כי מומחים סובייטים אכן חזרו למצרים ולסוריה״.

לעומת זאת, קובע העתון האמריקני ״וואשינגטון פוסט״, בצטטו מקורות־ביון אמריקניים, כי אין לתת אמון בדבריו של נשיא מצרים כאילו טיל קרקע—קרקע מדגם ״זאפר״ הפך כבר להיות מיבצעי: ״ייתכן שדברי סאדאת משמשים כיסוי להספקת טיל קרקע—קרקע סובייטי מדגם ׳סקאד׳ למצרים. עם זאת, אין לזלזל בניסויים הנע־רכים במצרים מאז שנות ה־60 במטרה להכין לפעילות מיבצעית את הטיל ׳זאפר׳, שיהיה מסוגל לשאת ראש־חץ במישקל 500 ק״ג למרחק של 375 ק״מ״.

באותו יום התכנסה הכנסת באווירה של הכרת חומרת השעה כדי לדון במלחמה שנכפתה על ישראל. ראש־הממשלה דאז, גב׳ גולדה מאיר, עמדה בדבריה על הרכבת הסובייטית למצרים ולסוריה ופירטה נתונים מעודכנים על היקף הכוחות הערביים הלוחמים בישראל.

״מדינות ערב ריכזו להתקפה כוחות עצומים״, אמרה גולדה לבאי הכנס הפרלמנטרי. ״אביא נתונים עיקריים על צבאות ערב ביום 15 באוקטובר:

* ״מצרים: כוח אדם — 650 אלף חיילים. 650 מטוסים, 2,500 טנקים.
* ״סוריה: כוח אדם — 150 אלף חיילים. 300 מטוסים, 2,000 טנקים.
* ״עיראק: (הלקה במלחמה) דיוויזיה משוריינת בת 230 טנקים, 3 טייסות של מטוסי־קרב.
* ״ירדן: (חלקה במלחמה) חטיבה משוריינת אחת בת 80 טנקים.
* ״מרוקו: (חלקה במלחמה) הטיבה ממוכנת אחת — 1,500 איש עם שריוניות.
* ״טילי קרקע—אויר: מצרים — כ־150 סוללות סאם 2, סאם 3 וסאם 6; סוריה — 35 סוללות סאם 2, סאם 3 וסאם 6.
* ״קני־תותח (120 מ״מ ומעלה): מצרים — 200; סוריה — 1,300״.

ביום חמישי, ה־18 באוקטובר — חג שמחת־תורה — עסקו טייסי חיל־האוויר בשמחה מסוג אחר. הם גילו פעילות אינטנסיבית ביותר מעל לכוחות המצריים בשתי הגדות — הן בסיוע התקפי לכוחות הקרקע וכן בתקיפת יעדים אסטרטגיים, בכללם שדות־תעופה, והן השמדת סוללות טילים. באותו יום הופלו שלושה מטוסי "מיראז'" לוביים שהופעלו על־ידי טייסים מצרים. צרפת נזדרזה להכחיש זאת נמרצות, בהאשימה את ישראל בפירסום כזבים.

תחלוף כמעט שנה מאז נתגלה כי ה"אמברגו" הצרפתי על מישלוחי־נשק למזרח־התיכון לא מנע את העברתם העקיפה של מטוסי ה"מיראז'" למצרים, עד שתודיע ממשלת צרפת בשלהי חודש אוגוסט 1974 על החלטתה לבטל את ה"אמברגו".

יומיים לאחר שתתפרסם החלטתה של ממשלת צרפת, יתפרסם כי צרפת ומצרים הסכימו ש־50 מטוסי "מיראז' אפ־1" חדשים יימכרו למצרים. המטוסים יסופקו למצרים באמצעות כוויית תוך שלוש השנים הקרובות. על ה"מיראז'" הצרפתי החדש כתבו מומחי התעופה:

"צרפת עומדת לצייד את מטוסי המיראז' מדגם 'פ־1' במנוע סילון רב־עוצמה שכינויו 'אם־53'. שלושה מנועים מסוג זה כבר הושלמו בידי חברת 'סנקמה', ואחד מהם יותקן ב'מיראז' פ־1' שיבצע טיסת בכורה בחודש דצמבר השנה. מנוע זה יבוא במקום מנוע 'אטר־9־קיי', שבו צויידו מטוסי 'מיראז' פ־1' שכבר ניבנו. חברת 'דאסו' טוענת שהמנוע החדש יאפשר ל'מיראז' פ־1' ביצועים מתקדמים, הזהים לדור החדש של מטוסי הקרב במזרח ובמערב, דוגמת 'מיג 23 פלוגר' הרוסי ו'פ־14 טומקאט' של ארה"ב. מהירותו של המיראז' תגיע למאך 2.5. צרפת בונה מיראז' חדש שכינויו ג'י־8 א, אשר יצוייד בשני מנועים מסוג אם־53. מיראז' זה, שיטוס רק בעוד ארבע שנים לערך, יגיע למהירות של מאך 3 לטווחים ארוכים. ממקורות צרפתיים נמסר, כי צרפת מצפה לשוק רחב ביותר למיראז'ים פ־1 המצויידים במנוע החדש, בייחוד בקרב מדינות המזרח־התיכון, וכי כוויית תהיה הראשונה שתרכוש מיראז'ים מסוג זה".

בעתוני חוץ נמסר, כי ישראל החליפה את המנועים הצרפתיים של מטוסי ה"מיראז'" במנועים אמריקניים וכי היא מייצרת בעצמה

"מיראז'ים" מצויידים במנועי "פנטום", שכינויים "ברק". ביצועיו של "ברק", נכתב באותם עתונים, עולים על אלה של ה"מיראז' " המקורי "ב־20 אחוז".

בנו של יצרן המטוסים דאסו — שמיפעליו מייצרים את ה"מיראז' " — יכריז: "האמברגו לא תרם דבר. הוא החליש את התעשייה האווירית הצרפתית. אני מקווה שתחודש גם הספקת ה'מיראז'ים' לישראל".

למחרת, ה־19 באוקטובר — היום ה־14 למלחמה — החלה הפריצה הגדולה של כוחות שריון ורגלים מראש הגשר לשלושה כיוונים מערבה לכיוון הכביש איסמעיליה—קהיר, דרומה לאורך האגם המר, ובמקביל לו לכיוון העיר סואץ וצפונה לכיוון איסמעיליה. השמדת סוללות טילים נוספות באיזור ראש הגשר פתחה פירצה בת שלושים קילו־מטר שאיפשרה לו לפעול בחופשיות בגיזרה זו.

חיל־האוויר המצרי, שנמנע עד כה בקפדנות לשגר להקים מוג־ברים של מטוסי־קרב, החל מבצע פעולות התאבדות בניסיון נואש להפציץ את ראש הגשר ולמנוע מצה"ל להזרים כוחות נוספים לגדה המערבית של התעלה, אך ללא הצלחה.

העתונאי חזי כרמל הצליח לשוחח עם טייס מצרי פצוע שצנח ליד ראש־הגשר הישראלי. השיחה הקצרה נוסכת אור על עובדה שנתגלתה על־ידי טייסי חיל־האוויר.

"באיזור זה של ראש־הגשר התחוללו קרבות־אוויר בין ה'מי־ראז'ים' וה'פנטומים' לבין ה'מיגים' של חיל־האוויר המצרי", כתב כרמל בעתון "מעריב". "להערכתי, אבדו למצרים כ־500 מטוסים באיזור זה בקצב של 10 ליום. באחד הימים לפני־הצהריים נפגע מעל לגשר מטוס 'מיג 21' מצרי. טייסו צנח ליד יחידה ישראלית שאיתה נמצאתי באותו הרגע. הספקתי להגיע למקום בשניות הראשו־נות לאחר שהטייס המצרי הגיע לקרקע. הטייס סיפר כי היה במשי־מת התקפה על הגשר כאשר מיראז' ישראלי תקף את מס' 2 שלו. 'ניסיתי לחוש לעזרתו של מס' 2 שלי, כאשר נפגעתי מטיל. הפעלתי את המצנח וצנחתי' — סיפר. הטייס הוא צעיר, רווק, בן לאחת המשפחות המיוחסות של קהיר. בגיל 19 הצטרף לחיל־האוויר המצרי, כיאה למעמד בני משפחתו. נסע לברית־המועצות כדי לעבור הש־

תלמות על 'מיג 21'. הוא נראה כאיש 'החיים המתוקים' במלוא מובן המלה".

"האם היית בצרפת זמן רב ?" אני שואל.

"לא", הוא עונה, "לפני חודשים מיספר ביקרתי שם לשבועות אחדים".

"נסעת להתאמן שם על מטוסי מיראז' ?"

שתיקה.

כששאלתי אותו מה דעתו על המלחמה, אמר:

"לעזאזל המלחמה — ארורה לכם ולנו".

פרק עשרים וארבעה

איפה היה חיל־האוויר?

התיידדנו לראשונה במלחמת ששת הימים; בשעה שביקרתי באחד מבסיסי חיל־האוויר, הציע לי המפקד להיפגש עם מפקדה של טייסת שלא איבדה כלל מטוסים במלחמה.

"יש לזקוף זאת הרבה לזכותו של מפקד הטייסת", אמר מפקדו. "הוא מפקד מעולה ומשמש דוגמה אישית לטייסיו. הם מנסים לחקות אותו, וכאשר הם מצליחים הם הופכים לטייסים מעולים".

אחרי מלחמת ששת־הימים נפגשנו לעיתים רחוקות במיספר אירועים חברתיים. בכל אחת מפגישות אלו הוא סיפר לי, ללא ענווה יתרה, על מסלול התקדמותו ועל חלומו להיות מפקד בסיס קרבי החולש על מיספר טייסות ובהן מטוסים שונים.

אחת מפגישותינו המקריות לא נסתיימה באווירה טובה. הוא נזדמן לארה"ב במסגרת שליחות של חיל־האוויר ואני הייתי בשליחות של "ידיעות אחרונות". נפגשנו בבית פרטי בוואשינגטון ופיטפטנו על דא ועל הא. הוא הרעיף שבחים על מטוסי "פנטום" שזה עתה

נקלטו על־ידי חיל־האוויר וסיפר לי כי הוא נקרע בין שתי אהבות חייו — ה"מיראז'" וה"פנטום". "כאשר אעזוב את תפקידי הנוכחי, אתמסר יותר להכיר את ה'פנטום' מקרוב, ואז אחליט במי אני בוחר".

מלחמת יום־הכיפורים מצאה אותו כבר כמפקד אחד הבסיסים העמוסים של החיל. כדרכו, הוא שכח עולם ומלואו והשקיע עצמו בתפקיד הפיקודי הבכיר, ועשה הכל כדי שהבסיס שבפיקודו ייהפך למכונה משומנת ויעילה הפועלת ללא הפסק, 24 שעות ביממה.

מייד אחרי שפרצה המלחמה, היה ברור לטייסים, לאנשי צוותי הקרקע והשירותים ולחיילי המילואים שהגיעו בהמוניהם, כי אצלו אין הצלחות חלקיות ופגיעות ליד המטרה. והוא ניסה לחיות במחי־צתם ולוודא שכל הפרטים והפריטים במקומם.

קפצתי פעמים מיספר במהלכה של המלחמה לבסיסו, אבל לא עלה בידי להיפגש עימו. פעמים היה בטיסה באוויר, פעמים אחרות בתידרוך סגור עם טייסים, והיו לו פגישות בבסיס ומחוצה לו. דיפדפתי בעלון הפנימי של הבסיס. גיליתי ב"דבר המפקד", כי הוא נשאר כפי שהיה: "היום סיימנו שבועיים של מלחמה עיקשת, שהת־חילה במלחמה על קיום מדינת ישראל ועברה בשלבים למלחמה קונוונציונלית רגילה", הוא כתב לפקודיו. "שעה רודפת שעה, יום רודף יום, טיסות, גיחות, תקיפות, קרבות, הזנקות, חימוש מטוסים, תיקון מטוסים פגועים, חילוץ, תובלה ופעולות בכל השטחים. למרות שמוקדם עדיין לסכם את המלחמה רואה אני זכות לציין, שסוד ההצלחה גם הפעם יהיה האדם..."

תמיד הוא מגיע לאותה נקודת־כובד מרכזית — האדם.

לבסוף הצלחתי לחטוף איתו שיחה קצרה. "אתה זוכר את השיחות שלנו?" שאל והשיב: "...לא זו המלחמה שלה ייחלנו אבל כאשר נכנסנו למסלול אנו חשים עליו כמסלול של שדה־תעופה".

לאחר־מכן נלוויתי אליו בשעה שנפגש עם טייסי "סקייהוק" שעמדו לצאת לגיחה מעבר לתעלה. הוא נשא דברים קצרים ואמר להם בין היתר: "במלחמה הזאת צריך לעשות דברים דהופים. אחת המשימות היא להכניס את הפעולות למסלול הנכון. יש משימות שצריך לבצע בכל מחיר, אבל יש גם אחרות. הנצחון חייב להיות חסכן, שקול, הבינו!"

הוא אינו שוכח גם את צוותי הקרקע. ״חבר׳ה, אתם עושים עבודה בלתי רגילה״, היה אומר להם. בדרכנו חזרה למשרדו הוא מספר על שורה של הישגים של ״אנשי הקרקע הבלתי מקורקעים״, כפי שהוא מכנה אותם.

באחד הימים עלה בידם לשקם מטוס ״סקייהוק״ שנפגע בזנבו ובמנועו. הסיכוי לשקם מטוס ברמת־פגיעה זו היו אפסיים, אבל אנשי התחזוקה התעקשו והמטוס חובר מחדש וטס לפעילות מיב־צעית. אחד מאנשי בסיסי, רס״ל איש־מילואים, מכונאי־מטוסים במיקצועו, המציא בעצם ימי המלחמה מיתקן לבדיקת מכלים נתיקים (בדנים) של מטוסי־קרב. המיתקן נועד לחסוך את הצורך להציב את המכל לנושא המטוס. אנשי־קרקע אחרים המציאו פטנטים נוספים שמטרתם האחת והיחידה היתה להחזיר במהירות הבזק את מטוסי־הקרב לכשירותם המיבצעית.

״האומנם אתה סבור שכוחות הקרקע קיבלו את מלוא הסיוע האווירי שלו ציפו?״ שאלתיו.

״כמפקד בסיס הפועל בכל הגזרות, אני יכול לראות את התמונה הכוללת, ולא להתייחס דווקא לאיזור זה או אחר״, השיב. ״אני מוכרח לציין ולהדגיש כי בהתחשב בנסיבות הקיימות, במשימות שהוטלו על חיל־האוויר, בפגיעות הטילים במטוסים ובטייסים ובשחי־קה הכללית, בתום שבועיים של לחימה, אני סבור שעשינו הרבה, ואפילו הרבה מאוד״.

מפקד חיל־האוויר ירחיב את הדיבור על נושא עדין זה בשעה שיתבקש להשיב על השאלה שהפכה בקרב חיילי צה״ל ביחידות השריון והחי״ר כמעט נצחית: ״היכן היה חיל־האוויר?״

מפקד חיל־האוויר יסביר: ״חיל־האוויר מקבל כתובת, מקבל אות־קריאה שאומרת לו היכן צריך הסיוע להינתן ומהן בערך המט־רות ואיזה סוג של חימוש להביא. הוא מופיע מעל לאיזור. זה כמו שמזמינים מתקן למקרר, והוא שואל את בעל־הבית: ׳נו, מה אתה רוצה?׳ אז הוא אומר: ׳תראה, מאחורי גבעה זו יש שני טנקים וכאן יש שורה של כלים וכאן תוקפים אותי וכאן אני תוקף׳. מסתובבים מעל לשטח, משווים מפה, מנהלים אתו דו־שיח, עד שמתברר מה צריך לעשות״.

יוסיף מפקד חיל־האוויר: ״צריך לקחת בחשבון גם את הד־־

נמיקה של הקרב, השינויים החלים במערכים. הזמן החולף בין הופעת מטרה ובין שהיא נעלמת, הוא קצר ביותר; הוא הרבה יותר קצר ממה שהיינו רגילים לו בעבר. תנועת השריון מהירה מאוד, ומי הוכיח זאת יותר טוב מצה״ל שהגיע לסואץ ב־96 שעות? מרגע שהמפקד במקום מזעיק אותנו ועד לרגע שאנו מגיעים לשטח, התנאים הם שונים — בפרט שהמודיעין לאחר שעבר בסולם הדרגים הוא כבר נחשב כמיושן. הזמן בקו החזית בלוחמה מודרנית הוא מינימלי, כלומר, אם אין מגיבים מייד או מהר, המצב שונה לחלוטין. אלה הם חלק מהלקחים שלמדנו אותם. מוכרחים לראות את השתתפות חיל־האוויר בלוחמה היבשתית כמשימה עיקרית ולא כמשימת סיוע — למרות שיישאר אלמנט של סיוע למצבים מסויימים ולמקרים מיוחדים״.

כיצד יתבצע הדבר מבחינה מעשית?

מפקד חיל־האוויר: ״המשימה הקלסית של השתתפות חיל־האוויר בלוחמה היבשתית היתה נקראת סיוע. זה מטבע לשוני, אבל היו לכך משמעויות עקרוניות. כשפעלנו בחזית שבה פעלו כוחות היבשה שלנו — היה זה בהתאם למושג הצה״לי ׳בסיוע ל...׳ וכשאתה מסייע ל... — אמור נותן־העבודה שלך לתת לך את המידע הדרוש כדי לבצע את עבודתך. אבל מידע זה לא בא. מערכת־מודיעין קרקעית יעילה ומאורגנת ביותר אינה יכולה לראות מעבר ל־7—5 ק״מ מהחיל הקדמי ביותר, ואילו רוב ההצלחות שניתן לקצור בשדה־הקרב נמצאות מעבר לתחום זה. מסתבר, שאם פעולת חיל־האוויר מותנית במה שכוח יבשתי רואה בגובה של שני מטרים או על גבעה סביבו, נגזל חלק גדול מהאפקטיביות העצומה של שימוש בכוח אווירי. נשאלת השאלה, האם בשביל להפעיל כוח אווירי בצורה יעילה צריך חיל־האוויר להמשיך בהתעלמות מן העובדה שזו אחריותו לאסוף את המידע במהירות הדרושה ולפעול מעבר למושג של סיוע ל׳נותן עבודה׳, אלא לפעול כגוף שמוטלת עליו משימה של השמדת כוחות יבשה. כלומר, כוחות יבשה נלחמים בכוחות יבשה וגם חיל־אוויר נלחם בכוחות יבשה. יש דוגמות המלחמה האחרונה שכך עשינו. למשל עין־מוסא או ראס־סודר. ארמיה שלמה התכוננה לרדת לשארם־א־שייח׳. עמדו מולם כוחות מועטים ותו לא. חיל־האוויר לבדו עצר את כל הדיוויזיה הזו והש־

מיד 120 טנקים ועוד עשרות רבות של כלי־רכב. מבחינה זו צריך לשנות אחדות מן המוסכמות ולתת לכוח האווירי את חופש הפעולה הראוי. בתיאום מלא עם כוחות היבשה, עליו לעשות את חלקו בהשמדת כוחות היבשה של האויב".

"איפה היה חיל־האוויר ?" ישאל מפקדו של החיל בפעם המי־יודע־כמה אחרי המלחמה גם על־ידי צוות של העתון "דבר".

אלוף פלד ישיב: "יש לי אוסף של מכתבים שיודעים בדיוק היכן היה חיל־האוויר. בתיכנונים של צה"ל לא היה אמור חיל־האוויר לעצור את הצבא המצרי או את הסורי מלפלוש למדינת־ישראל. חיל־האוויר היה אמור לעשות רק דבר אחד, בתנאים המוק־דמים שבהם תיכנן צה"ל את המיגננה שלו: לסלק מעורף כוחות היבשה את חיל־האוויר של האויב. אמרנו לעצמנו: יפה, אבל בשביל זה צריך לנטרל קודם את הטילים".

שאלה: "ובמציאות זה היה שונה ?"

תשובה: "בוודאי. חיל־האוויר זרק לכל הרוחות את התוכניות היפות שלו והלך בשבת לתעלה וביום הראשון לקו הסורי כדי לעשות את העבודה השחורה ולעצור את האויב. לאורך התעלה היו בשעה 2 שלושה טנקים ו־416 חיילים. כשאני אומר טנקים — הכוונה שהיושבים בתוכם רואים את המים. ואם זינקנו את המטוסים לתעלה עשינו כך מפני שהיה ברור לנו כי אין שם אף יהודי. זה לא היה סיוע! כמה אפקטיבי זה היה ? זו שאלה. יש שאומרים הרבה, יש שאומרים שבכלל לא השפיע".

שאלה: "מה אתה אומר ?"

תשובה: "לפי דעתי, האמת היא באיזה מקום באמצע".

שאלה: "האם מהלך המלחמה הוכיח את צידקת הקונצפציה, שהיתה בין שתי המלחמות, על מתן עדיפות לחיל־האוויר בהתעצמות ופיתוח ?"

תשובה: "אני חושב שהעדיפויות של צה"ל היו נכונות. נכונות בהחלט. אני חושב שאם יכולנו לספוג אבידות במלחמה ועדיין להישאר עם כוח אפקטיבי בסופה — זו הוכחה מצויינת לכך. אם היה חטא קדמון, הרי הוא בזאת שלא ניתן לכוחות היבשה לקחת את התוכניות שלהם. תנאי מוקדם, שהם לקחו אותו כאקסיומה, לא התקיים, ואם למדנו משהו במלחמה — שאסור לנו הלוקסוס לפיו

צה"ל יתחייב על מילוי תנאים מוקדמים שהוא אינו אחראי על מימושם..."

עוד לפני שנסתיימה המלחמה, עסקו פרשנים זרים לענייני תעופה בניתוח חלקו של חיל־האוויר הישראלי במלחמה ועל תרומתו לשינוי מהלכה, למרות שהתפקיד שנטל על עצמו היה שונה ומסובך פי־מיספר מאופי מלחמת ששת־הימים.

אחד הפרשנים הללו, הרברט קולמן, ניתח את הקרבות שבהם השתתף בצורה פעילה חיל־האוויר, ועמד על התוצאות החשובות הבאות במלחמה, על־פי לוח־הזמנים הכרונולוגי שלה:

* חיל־האוויר קטע את מחץ התקפת הטנקים המסיבית של הסורים דרך רמת־הגולן, שחדרה כמעט דרך כל השטח שנכבש במלחמת ששת־הימים והתקרבה לנהר הירדן ולכנרת. בארבעת ימי־המלחמה הראשונים, חיל־האוויר היה הכוח היעיל היחידי שניצב מול מחץ 1,000 הטנקים הסוריים ברמת־הגולן.
* חיל־האוויר הביס את סוללות הנ"מ הניידות הסוריות, שהגנו על כוחות הקרקע המשוריינים, בדו־קרב מר ורווי־דם שהביא להשמדתן של למעלה מ־50 אחוז מהסוללות. יתר הסוללות הועברו לעמדותיהן הקבועות סביב דמשק, ועל־ידי־כך נחשפו כוחות השריון של סוריה, עיראק וירדן להתקפות־המחץ של חיל־האוויר.
* חיל־האוויר הצליח לטאטא מהשמיים את עוצמתם המשולבת של חילות־האוויר הערביים בשורת קרבות־אוויר עזים מרמת־הגולן ועד תעלת־סואץ. במהלך מערכה אווירית זו איבד חיל־האוויר ארבעה מטוסים בלבד בעת שהשמיד מיספר כולל של 370 מטוסי־קרב מצריים, סוריים ועירקיים, מפציץ "טופולב 16" וכ־40 מסוקים. חמש התקפות ערביות בלבד הצליחו לחדור דרך קווי החזית הישראליים, וכל זאת למרות שלחילות־האוויר הערביים היתה עדיפות של 4 ל־1 על חיל־האוויר הישראלי.
* חיל־האוויר השמיד חלק משמעותי ממערך המלחמה הסורי במערכת ההפצצה האסטרטגית הראשונה בשורה הארוכה של המלחמות המזרח־תיכוניות. חיל־האוויר הישראלי, תוך שימוש במטוסי "פנטום" ככוח מחץ ראשוני, השמיד את בית־הזיקוק

לנפט היחידי בסוריה, העלה בלהבות את מחצית האמצעים לאחסנת נפט, ניתץ את מיתקני הנמל שדרכו עברה האספקה הסובייטית והוציא מכלל־פעולה את כל תחנות השידור הרא־שיות, כשהוא מטיל על סוריה במשך לילות מיספר אפלה מוחלטת.

המשיך קולמן את דברי פרשנותו, אשר פורסמו ב״אוויאיישן ויק״: ״כלל אבידות חיל־האוויר הישראלי מכל הסוגים היו 115 מטוסים, כולל תריסר מטוסי ׳מיראז׳ 3׳, ׳סופר־מיסטר׳ וחצי־תריסר מסוקים. אבידות אלו הן 18 אחוז מהעוצמה הטרום־מלחמתית, אשר תוגברה ב׳פנטומים׳ וב׳סקייהוקים׳ שסופקו על־ידי ארה״ב בדרך־האוויר במהלך הסיכסוך. שיעור האבידות של מטוס ל־100 גיחות היה קטן בהרבה מהיחס של מלחמת ששת־הימים שהיה 4 ל־100. הפעם איבדו חילות־האוויר הערביים 425 מטוסים ו־400 מסוקים מכל הסוגים. במשך כל תקופת המלחמה בחזית הסורית השמיד חיל־האוויר הישראלי יותר מ־200 מטוסים ערביים באוויר ועל הקרקע בשדות־תעופה סביב דמשק, אך הוא עצמו ספג, לדברי המומחים הזרים, את האבידות הכבדות ביותר — למעלה מ־80 מטוסים״.

אחת השאלות שלה הקדישו מומחי התעופה תשומת־לב מיו־חדת היתה: מדוע לא עלה בידי חיל־האוויר הישראלי, למרות שנכנס למלחמה מעמדה גרועה בעיקבות אובדן יתרון האפתעה, להכות קשות במטוסי האויב על גבי הקרקע?

את התשובה לכך ניתן היה למצוא בשדה־התעופה פאיד, בצידה המערבי של התעלה, שהפך למחרת הצליחה ל״טרמינל בינלאומי״ של הטסים לאפריקה וחוזרים ממנה. המהירות שבה הצליחו אנשי יחידת המסלולים של חיל־האוויר הישראלי להשתלט על השדה ולהופכו לכשיר לטיסת סוגי מטוסים שונים, עוררה התפעלות בקרב כוחות הקרקע, שלא היו מורגלים בכך. אחד מקציני היחידה סיפר: ״קיבלנו הוראה להנחית מטוס ראשון בפאיד מייד לאחר שנתקבל דיווח מכל הגורמים המוסמכים שהדרך פנויה. ואכן, עמסנו את הציוד המתאים. השמיים היו אומנם טהורים, אבל אש נ״מ ליוותה אותנו פה ושם. הנחיתה היתה חווייה היסטורית ממש. מטוס ישראלי

ראשון נוחת באפריקה. אבל לא היה לנו פנאי לחיות חווייה זאת. התחלנו מכשירים את השדה. כמובן, שקודם לכן דאגנו לטפח אותו לשדות־התעופה של חיל־האוויר ותלינו עליו שני דגלים — דגל המדינה ודגל חיל־האוויר".

עד־מהרה נתברר מדוע היה כל־כך קשה לפצח את חיל־האוויר המצרי על־גבי הקרקע. בשדה היו מיני "הנגרים" מבטון, בעלי פתחים מתוכננים להקטנת הנזקים הנובעים מהדף הפצצות. הפגיעות החוזרות ונשנות של מטוסי חיל־האוויר לא הצליחו, איפוא, לפגוע ב"הנגרים" המזויינים האלה, אך הוציאו את המסלולים מכלל שימוש.

הצליחה והכשרתו של שדה־התעופה של פאיד לטיסות סדירות, הרחיבה את פעילותם של טייסי ה"הרקולסים" — מטוסי־התובלה הוותיקים והחדישים — שנתקבלו במיסגרת הרכבת האווירית בעיצומה של המלחמה. הגשר הישראלי היחיד שנשאר ממוקם על תעלת־סואץ לא איפשר עדיין העברת כמות גדולה של ציוד לחימה ואספקה, ומשימה זו הוטלה, כרגיל, על מטוסי־התובלה הגדולים של חיל־האוויר. הטייסים עבדו יום וליל במסלולים קבועים ופחות קבועים, כשהם מטיסים עימם ציוד וכוחות־צבא כשהתפוקה עולה על המצופה.

זו היתה גם שעתם היפה של טייסי ה"בואינגים" שרכש חיל־האוויר מהתעשייה האווירית. על־גבי מטוסים אלה, שהיו צבועים בצבעי תכול־לבן המקוריים שלהם, הוטבעו סמלי חיל־האוויר. החיילים המופתעים, אשר טסו לסיני ובחזרה ל"ארץ" (מלה שימושית לשטחה של מדינת־ישראל בתחום הקו הירוק), הופתעו כאשר נוכחו לדעת כי בעיצומה של המלחמה מסייעים להם דיילים מקצועיים, אשר הוילו לחיל־האוויר כדי שטיסתם תהיה נוחה ובטוחה יותר.

טייסי־הקישור אף הוכיחו כי לעולם אינם מתרחקים מן החזית אלא מתקרבים אליו. הפעם הוטל עליהם לבצע פעולות שונות באפריקה, לרבות הטסת מפקדים בכירים. רק כאשר הציב חיל־ההנדסה גשרים נוספים על גבי התעלה, נחלש הלחץ על מטוסי חיל־האוויר.

בבסיסי החיל אירעו מקרי ניסים אחדים שלא כולם זכו לפירסום. כך, למשל, נמסר לאחד מאנשי האגף הטכני של טייסת "פנטומים" כי אחד המטוסים נחת כשהוא חמוש ומרעום אחת הפצצות דרוך. הוא הזעיק את קצין־החימוש, ושניהם החליטו לפתור את הבעייה לאלתר, בטרם יהיה מאוחר מדי. היה ברור להם כי המטוס עלול

להתפוצץ בכל רגע והוטל, איפוא, עליהם לפעול במהירות מירבית. לשם כך סולקו המכונאים ואנשי הטייסת מקירבת המטוס.

בדיקה קצרה דרך הצוהר בפצצה הוכיחה להם כי המרעום אכן דרוך וכי סכנת ההתפוצצות קרובה. פירוק הפצצה כולה היה בלתי־אפשרי, משום שתזוזה קלה ביותר היתה מפוצצת את המטוס וקוטלת את שני אנשי צוות הקרקע. גם אפשרות גרירת המטוס ממקומו נפלה מחשש דומה. בסופו של דבר, החליטו השניים לפרק את הפצצה. המתח ששרר בבסיס היה רב. שני הטכנאים עשו כל מאמץ שלא להתרגש ולרעוד. בעוד שאחד מהם החזיק את המרעום בחלקו האחורי, החל חברו מבריג את המרעום החוצה. תוך חצי דקה, שנראתה כנצח, פורק המרעום. עתה הגיע השלב השני המסוכן לא פחות. היה צורך דחוף לפרק את הנפץ מן המרעום. בעבודה שקטה, בעצבים רגועים ובמומחיות שאין למעלה ממנה, לחץ אחד הטכנאים על התפס המחזיק את הנפץ במרעום, כשהוא יודע כי כל סטייה — אפילו בת מילימטר — היתה עלולה להשמידו. מילימטר אחרי מילי־מטר נשלף הנפץ מהמקום. הסכנה חלפה.

למחרת אירע מקרה שני בבסיס אחר. אחד ממטוסי ה״סקייהוק״, שחזר מתקיפה כשהוא חמוש, ״איבד״ אחת מפצצותיו על גבי המס־לול. תוך כדי נפילת הפצצה השתחרר חוט הדריכה מן המרעום. גם במקרה זה סולקו כל הצוותים מהאיזור שבו נחתה הפצצה, ושני קצינים טכנאים של הטייסת יצאו לטפל בה. כמו בחילות היבשה כן גם קציני־הקרקע של חיל־האוויר אינם נוהגים לשלוח את אנשיהם למשימות מסוכנות — הם שולחים את עצמם. כאשר התבוננו שני הקצינים הטכנאים בפצצה ראו כי זנבה מעוך לחלוטין. הם לא היו יכולים, איפוא, לדעת האם המרעום דרוך או אינו דרוך. לא היתה כל אפשרות להחליט כך או אחרת.

סיפר מאוחר יותר אחד הקצינים: ״על־מנת לשחרר את המר־עום היה צורך בפירוק הזנב המעוך. כדי לפתוח את כל הברגים היה הכרח להפוך את הפצצה על פיה. כל תזוזה במקרה שהמרעום היה דרוך, עלולה היתה להיות קריטית״.

בסופו של דבר פורק המרעום ונתברר כי זנבו לא היה דרוך. כאילו שזה משנה להם, לאנשי הקרקע של חיל־האוויר...

פרק עשרים וחמישה

"הטייס הקרבי הקשיש"

דמותו של הטייס הישראלי מצטיירת כצעיר תמיר, נאה בעל גוף אתלטי, שופע און, בריאות וביטחון עצמי. מדבר מעט (אבל לא בלי גאווה ושחצנות) ועושה הרבה. בעל תודעה לאומית וציונית מפותחת ביותר, ומעל הכול אידיאליסט במלוא מובנה הטהור של המלה.

אין ספק שהחתך הכללי של הטייסים תואם, פחות או יותר תמונה זו, אבל במהלך המלחמה פגשתי גם טייסים יוצאי־דופן — בהופעתם החיצונית, באורח התנהגותם ובגילם.

אחד מהם הוא הטייס הקרבי הקשיש ביותר בחיל־האוויר. פגשתי בו באקראי באחד מימיה האחרונים של המלחמה בטייסת חיל־האוויר. בעת ביקורי בטייסת, ראיתי לפתע גבר לבוש סרבל טיסה, מחזיק בידו קסדה, כשהוא אץ במהירות לעבר מטוסו לגיחה קרבית. "זהו הטייס הזקן שלנו", הסביר לי מפקד הטייסת. "הוא מגלה כושר יוצא מן הכלל והתפוקה שלו אינה נופלת משל הטייסים הצעירים כאן בטייסת שגילם נופל בלמעלה מעשרים שנה מגילו. אם לשפוט לפי כושרו הנוכחי ורמת־הישגיו במילחמה הנוכחית, אני חושש מאוד שהוא ייצא לפנסיה מהטייסת רק בגיל 65, שהוא גיל הגימלאות המקובל..."

"ארבתי" לו במועדון הטייסת עד לשובו מהגיחה. אחר־כך שוחחנו במשך שעה ארוכה. מיספר טייסים צעירים אשר האזינו לשיחה שתו בצמא כל מלה. נתברר כי לפני 18 שנה, לאחר מיבצע סיני, הוא השתחרר מחיל־האוויר. באותה תקופה עמד בפני דילמה חמורה: מצד אחד ביקש להמשיך לשרת בחיל ולהטיס את המטוסים החדשים שנקלטו באותה עת; מצד שני היתה קיימת התנגדות חריפה של קיבוצו להמשך שירותו. כל מאמצי השיכנוע שלו לא הועילו.

במילחמת השיחרור הוא היה עדיין צעיר שזה עתה התבגר. חלומו להיות טייס נתגשם בעיצומה של אותה מילחמה עקובה מדם,

כאשר עבר את אחד מקורסי הטיס הראשונים והצטרף לטייסת קרבית שהיתה מורכבת ממטוסים קלים.

"זו היתה, אולי, התקופה הקשה ביותר בתולדות חיל־האוויר", הוא נזכר כיום. "אבל היא היתה גם התקופה הרומנטית ביותר. עד היום אינני מבין כיצד הצלחנו להפציץ מטרות אוייב ולהגן על ערי הארץ במטוסים משומשים שעמדו להתפרק".

כאשר הגיעו מטוסי ה"ספיטפייר" וה"מוסטנג" הראשונים הוא נרגע קמעה. סוף־סוף היו לחיל־האוויר הישראלי מטוסי־קרב אמי־תיים. התקופה הסילונית שלו החלה ערב מלחמתו השניה — מיבצע "קדש". "התלבטתי רבות", הוא נזכר כיום. "בסופו של דבר החלטתי להשתחרר, אך לא לזנוח בשום פנים ואופן את קידומי המיקצועי בחיל". תפקידו האחרון לפני השיחרור היה מ"מ מפקד טייסת "מוסטנג". בהיותו בשירות מילואים החל טס במטוסים הסילוניים שנקלטו בחיל־האוויר, ה"מטאור", ה"אוראגן", וה"מיסטר". טייסים בני גילו, שהתמידו בשירות סדיר, התקדמו במרוצת השנים והפכו למפקדי בסיסים ובעלי תפקידים בכירים אחרים. אבל הוא נשאר טייס קרבי אפור מן המניין.

במלחמת ששת־הימים היו כאלה שרמזו לו, כי הגיעה כבר שעתו לנוח ולהניח לדור הצעיר לעשות את המלאכה, אבל הוא לא וויתר והשתתף במילחמה זו כטייס קרבי מן המניין. מפקדיו גמרו עליו את ההלל. "הגיל לא משפיע עליו", אמרו חבריו לטייסת. "הביצועים שלו נשארו טובים".

לאחר מלחמת ששת־הימים, היו סבורים הכל שסיים סוף־סוף את מילחמותיו. אבל "טייס ארבע המילחמות", הכינוי שהודבק לו על־ידי חבריו לטייסת, לא וויתר והמשיך להתאמן בקצב סילוני.

כאשר נקלטו ה"סקייהוקים" הראשונים היה מן הזריזים שביקשו "הסבה" בשירות המילואים שלו. הוא למד, לדבריו, להכיר מטוס זה והתאהב בו ממבט ראשון.

"זה מטוס תקיפה רציני ביותר", הוא אמר. "יש לו ביצועים נהדרים וכושר ת־מרון פנטסטי". לאחר שהוכיח כי הינו טייס קרב מעולה, צורף לטייסת קו ראשון. מפקד הטייסת, הצעיר ממנו בשנים, אמר: "לא היו לי כל ספיקות שהוא ישתלב היטב בפעילות המיב־צעית של הטייסת בעת מילחמה. שילבתי אותו בגיחות תפוקה של

הטייסים הצעירים והוא עמד במיכסה שלו בהצלחה מירבית. יתרה מזו: הוא ביקש עוד ועוד".

הטייס הקרבי "הקשיש" עצמו אמר: "אבל הפעם זו מילחמה קשה. טילים רודפים אותנו מכל עבר, מיגים מנסים להפריע אותנו במלאכה, אבל לא ויתרנו".

האם הוא חש עייפות בתום ששה־עשר ימי מלחמה?

"האמן או לא — אני חש כאילו רק התחלתי את המילחמה למרות שחלפה כבר תקופה רצינית שבה ביצעתי גיחות רבות; אני מסוגל להתמיד בקצב זה עד סיום המילחמה".

"מהם יחסיך עם הטייסים הצעירים בטייסת?"

"יכולתי לומר משפט ציורי: 'כולם היו בני', אבל המציאות היא, כמובן, שונה. היחסים הינם טובים מאוד ולא רק משום שאני צעיר ברוחי. יש כאן בטייסת צעירים ביותר, שסיימו את קורס הטיס לפני חודשים מיספר והם צעירים ממני בהרבה שנים. אנחנו דווקא מסתדרים על הצד הטוב ביותר".

"מה אומרים בני־משפחתך על פעילותך הקרבית?"

"שני בני, בני ה־14 וה־10 גאים בי ומכריזים חגיגית כי ברצונם להיות טייסים. ילדי הקיבוץ האחרים מספרים לכל מי שמוכן לשמוע, כי יש להם טייס קרבי מבוגר בקיבוץ. ממש אטרקציה".

האם המשפחה דאגה לו במילחמה הנוכחית?

הטייס הקרבי "הקשיש": "מאז מערכת 'קדש' הנהגתי כלל: בכל ערב אני מצלצל הביתה ומודיע ששלומי טוב. אני ממשיך לקיים נוהג זה".

עד מתי הוא מתכוון לטוס?

"כל זמן שירצו בי", הוא משיב. "בן־אחותי הצעיר, אף הוא טייס, אמר לי לטוס עד שארגיש שאין לי כבר כושר. בינתיים אני לא חש בכך".

למרבה האפתעה, פגשתי באותה טייסת גם את הטייס הקרבי הצעיר ביותר שהשתתף במילחמה האחרונה. זמן קצר לפני פרוץ המילחמה הוא הגיע לטייסת, בחברת טייסים צעירים נוספים שסיימו עמו קורס טיס. גילם הממוצע 20, גילו שלו 19 וחצי והוא נחשב לטייס הקרבי הצעיר ביותר בחיל־האוויר. מיד עם בואם לטייסת הבהיר להם המפקד כי יהיה עליהם לעבור תקופת אימונים והשתל־

בות בטייסת עד שייהפכו לטייסים קרביים מן המגיין. בשורה זו לא העכירה את רוחם עד שפרצה המילחמה. "היינו בטוחים שתהיה התחשבות בנו, יתנו לנו לטוס לתקיפות, למרות שתקופת ה'הרצה' לא נסתיימה עדיין", הוא סיפר. "אבל התאכזבנו כאשר קיבלנו תשובה שלילית. כמובן שהפכנו למתוסכלים". מסתבר שהטייסים הצעירים לא ויתרו והחלו מפעילים לחץ על מפקד הטייסת, כדי לשכנעו לשנות את החלטתו. רק בימים האחרונים של המילחמה, הוא הסכים לאפשר להם לצאת למיספר טיסות סיור באזורי הקרבות. אחד הטייסים האלה היה הטייס הקרבי הצעיר ביותר. הוא סיפר על החוויה שעברה עליו: "כמובן שאחזה בי התרגשות רבה. אומנם לא היתה זו טיסת תקיפה, כפי שקיוויתי שאעשה במטוס ה'סקייהוק' המיועד לכך, אלא רק טיסת סיור, אבל לראשונה בחיי חשתי אווירת מילחמה. סביבי עפו טילים והייתי צריך לתמרן כדי לחמוק מהם. זו היתה אולי טבילת־אש קטנה, אבל בעבורי היא היתה כאוויר לנשימה".

מפקד הטייסת: "הוא יהיה בסדר. יש לו נתונים טבעיים להיות טייס טוב".

* * *

ביומה הרביעי של המילחמה השתתפתי בסיור כתבים צבאיים באחד מבסיסי חיל־האוויר. כך כתבתי בפנקסי על אותה פגישה:

עלטה כבדה אפפה עדיין את בניין טייסת ה"פנטומים", כשהתקנו אתמול בשעות הקטנות של הלילה למיגרש־החניה שבסמוך, גדוש המכוניות הפרטיות. בכניסה הבליח אורו של פנס בודד, וצלליות של טייסים לובשי בגדי־תאוצה "ריצדו" על הקיר הסמוך. ברקע הידהדו נהמות של מטוסי־תקיפה, שהמריאו למשימתם.

"האם כבר החל יום־קרב נוסף?"

ש., המקדם את פנינו, מצטחק ואומר: "אנחנו עדיין ממשיכים את יום־הקרב הראשון. גיחות יום ולילה, תקיפות מטרות וקרבות אוויר".

אנו פסענו לקרן־זווית בהדר המועדון הנאה, הדחוס אוויר של חדר־שינה אטום. על המרבד הירקרק, המשתרע מקיר אל קיר,

פזורים מזרונים, שמיכות וסדינים, עליהם בילו אנשי המילואים אחדות משעות הלילה, עמוס־הפעילות.

ש. התפרקד על כורסה הסמוכה למכשיר הטלפון, וניסה לשחזר את 72 השעות האחרונות. "פתחנו בקצב סילון" — הוא מספר — "ועדיין טסים בקצב זה. כאשר פתחו המצרים והסורים במיתקפה, המראנו מיד למשימות סיור ופיטרול. ביום הראשון היתה קצת הרגשה מוזרה. אנחנו מתגוננים... רק למחרת התחלנו תוקפים את מערכי הטילים ושדות־התעופה. מבחינה זו, לא היה כל שוני בין הגיחות המיבצעיות שערכתי בתקופת מילחמת־ההתשה — למילחמה החדשה. ההבדל היחיד" — ממשיך ש. — "היה בעוצמת אש הנ"מ והטילים שקידמו הפעם את פנינו. הם הרימו לאוויר 'ברד' של טילים. לאן שלא זזת, ראית את הפסים הלבנים של הטילים ה'רצים' אליך ו'חותכים' את כיוון הטיסה שלך. ובין 'נתיב' אחד לשני, היו זרועים השמים ב'פופים' לבנים ושחורים של תותחי הנ.מ.".

"כיצד חשת מול 'ברד' הטילים ?"

ש. מנסה להעלות חיוך רפה על פניו, חוכך קמעה בדעתו, ואומר: "כשאתה בדרך למשימה, מעסיקות אותך המטרה ושיטת הביצוע. במידה רבה אתה פועל כמכונה ומגיב בצורה אינסטינקטי־בית. רק כשסיימת את ביצוע המשימה, מתחיל 'העסק' עם הטילים. וכאן אין הרבה חוכמות: אם אתה יעיל ומהיר — אתה גם חוזר הביתה... אגלה לך סוד" — הוא מוסיף כממתיק־סוד — "בחיל־האוויר אינך טס לעולם אם אינך ישן ונח די הצורך".

בחדר הסמוך נסתיים התדריך. הטייסים והנווטים מתפנים לחטוף פרוסת־לחם מרוחת גבינה וספל קפה. רב־סרן פותח בשקידה צנצנת־דבש ומורח על פרוסתו שיכבה הגונה. "שתהיה טיסה מתוקה..." — הוא אומר, תוך קריצה ממזרית לחבר'ה.

"סוסי־הקרבות" הוותיקים מחייכים. בין נגס אחד לשני, בוחנים את הנתיב למטרה, או מחליפים רשמים על טיסת־הלילה האחרונה, על פגזי הנ.מ. הזוהרים שמילאו את השמיים מעל למטרה "א", ועל שובלי־האש של הטילים.

האריות שבחבורה רשמו לזכותם זה כבר הפלות רבות של מטוסים מצריים וסוריים, סביבם מתגודדים עתה הצעירים הקולטים בצמא את הניסיון הטכני והמיבצעי הקולח בשיחות החולין.

חטיף הבוקר מסתיים תוך דקות אחדות. מישהו דוחס מציה לאחד מכיסי סרבל־הטיסה, ואחר נוגס בתפוח. הידוק אחרון של החגורה וסגירת רוכסן שנשכח — משלימים את ההכנות.

ליד המטוס החמוש כבר ממתין צוות הקרקע — מיזוג מוזר של בני תשחורת ומכונאים, אשר שיבה זרקה בשערם שנותר בפאת הקרחת. מדים בצבע זית. חולצות־חקי בהירות שהוצאו מנפטלין ופסטיבל של חולצות טריקו צבעוניות סביב המטוס היוצא בנהמה מחרשת־אזניים לעבר מסלול ההמראה. גיחה רודפת גיחה, כמו מירוץ בלתי־פוסק. פצצות חדשות וטילי אוויר—אוויר כבר מוכנים לסיבוב הבא. "אצלנו לא רק טסים בקצב סילון, אלא גם עובדים בקצב זה" — אומר סמ"ר ל. אשר ביומיים הראשונים למילחמה הדיר שינה מעיניו. "אין פנאי" — אומר הצעיר חבוש הכיפה, כשהוא פורש ידיו לצדדים בתנועה של "אין ברירה".

ואומנם, הרגשה זו מאפיינת את לחימת הטייסים. אמר ש.: "מה שעושים כיום טייסים, לא היו מתירים להם לעשות בתנאים רגילים. יש תחושה שכל מטוס הוא ערובה לביטחון ישראל".

על מידת הדבקות במטרה ניתן היה לעמוד מסיפורו של אחד הצעירים בטייסת, ולזכותו עדיין לא נזקפה שום הפלת מטוס אויב. לאמיתו של־דבר, זו המילחמה הראשונה בה הוא משתתף. "תפסנו" אותו במסדרון הטייסת, זמן קצר לאחר שהזר מגיחה במצרים וביקשנו לשמוע כיצד הוא רואה את הקרב האווירי. "מאז פרצה המלחמה" — הוא אומר — "אני עוסק בהפצצת מטרות. הגיחה הראשונה שלי היתה חוויה למרות שכבר היתה לי טיסה מיבצעית, לפני כשנה, בקרב עם הסורים. אבל לצאת לתקוף יעד המוגן בידי מערך טילים, זה משהו אחר... אולם מתגברים... לאפתעתי, דווקא הגיחה הראשונה עברה בקלות. הבעיה" — הוא מוסיף בגילוי־לב — "שאני פה אחד הבודדים שלא 'הוריד' מטוס, כי לא נזדמן לי קרב אווירי... אתמול, בעת תקיפת מטרות בסוריה, נכנס לי 'מיג' על הכוונת, אבל בגלל דבקות במטרה לא שיגרתי טילים... רציתי מאוד להיכנס לקרב, אבל המוביל עצר אותי... זהו זה. רגשות לחוד — ושיקול קר לחוד".

השיחה נקטעת. החבר'ה נקראו לתדריך. בעוד שעה קלה שוב יחלפו בשמי סיני או רמת־הגולן, בדרך למשימה חדשה.

נפרדתי מ־ש. וסיכמנו בינינו שניפגש כעבור ימים מיספר, באותו מקום ובאותה שעה, ואז נוכל לשוחח בהרחבה ובגילוי לב. התפללתי בלבי שהוא יישאר בחיים. ואומנם, שלושה ימים לפני תום הקרבות, נפגשנו שנית.

הוא היה כבר עייף ולאה, אבל הזדרז להכריז: "אל חשש, אני נח היטב. חיל־האוויר מקפיד על כך. אני ישן היטב, אוכל היטב, נח ומבלה". לא ידעתי אם הוא אומר את הדבר בציניות או בהומור.

"מהי החווייה המרשימה ביותר שעברה עליך במלחמה?" — הקשיתי.

לאחר הרהור קל השיב במונולוג ארוך: "לא הטילים ואש הנ.מ. שקידמו את פני בכל מקום ולא מסוסי אויב שניסו ליצור עמי מגע או להפריע אותי. מתברר שהיתה זו חווייה בעלת אופי דתי. אין זה סוד שכל אדם המצוי בסכנת מוות חושב לא על עתידו אלא גם העבר עובר לנגד עיניו, זה מה שנקרא לפשפש במעשיו. לגבי חייל הנמצא במצב לא סימפטי — אני מניח שהוא מתחיל לעיתים להת־פלל לאלוהים אפילו אם אינו דתי. ואם המצב חמור עד לאחר יאוש, הוא אפילו נודר נדרים — יש לו פנאי להגות, לחשוב, להתפלל. טייס הטס במטוס קרב במהירות מעל למהירות הקול, אינו מספיק לחשוב על דברים כגון אלה והוא יודע שיש לו משימה חשובה ובידיו הופקד כלי אדיר בעל עוצמה ושומה עליו לבצע את המשימה על הצד הטוב ביותר. הוא אינו חושב כלל על תפילה ועל אלוהים. אין לו פשוט פנאי. כל הגיחה נמשכת דקות וכל קרב אווירי שניות". לאחר אתנחתא קלה הוא המשיך: "היתה זו, איפוא, בעבורי חוויה מיוחדת במינה כאשר בערב סוכות — הגיע למועדון הטייסת הרב הצבאי הראשי של חיל־האוויר וחילק לאנשי צוות־האוויר שי — תפילת הדרך. ללא מחשבה מרובה אמרתי לו: 'רבי, למי לתת תפילה זו?' הוא נעץ בי את עיניו ואמר לי: 'שמור אותה אצלך! אולי תיזקק לה'. ואני בן קיבוץ, שלא ביקר מעולם בבית־כנסת ושהייתי משך כל שנות חיי רחוק מענייני דת ומסורת, ישבתי ודפדפתי וחזרתי ועלעלתי בנוסח התפילה כדי לרדת למלוא משמעו־תה. אחר־כך טמנתי את התפילה שהיתה מודפסת בספרון קטן בסרבל הטיסה שלי. שכחתי מכל העניין הזה, עד שבאחת התקיפות

שלי ראיתי שהמטוס נפגע. מספר 2 שלי אמר לי, ׳בוא נקפוץ!׳ אבל היה מנוי וגמור עמי להציל את המטוס. הדבר לא היה קל כלל ועיקר. אבל עשיתי מאמץ עליון והצלחתי להנחית את המטוס הפגוע קשה בבסיס שלנו. באותן שניות של נחיתה נזכרתי פעם נוספת בתפילת הדרך. מי יודע, אולי היתה תפילה זו שסייעה לי להגיע בשלום".

"כיצד השפיעה המילחמה על הטייסים האחרים?"

ש.: "היו כאלה שנדרו נדר שלא לגלח את זקניהם עד סיום המילחמה. היה טייס אחד שהודיע כי לא יעשן עד לסיומה של המילחמה. הפסקת העישון גרמה לו לעצבנות רבה אבל הוא הצליח להתגבר. היתה השפעה מסוג אחר שמחמת הנפגעים והפגיעות במטוסים, בסכנות הרבות וההחוויות המרגשות — חלה באורח טבעי התקרבות בין הטייסים. הפכנו למישפחה מלוכדת עוד יותר. טייסים שהסתגרו בתוכם אחרי שאיבדו בימים הראשונים למלחמה את חבריהם הטובים ביותר, באחת הטיסות הראשונה, נרגעו קמעה. הם דחקו לקרן־זווית את כאבם וצערם".

"האם דיברתם ביניכם לבין עצמכם על־כך שאתם מסכנים את חייכם כמעט בכל טיסה?"

טייס ה"פנטום": "לכל אחד ואחד מאתנו היו במילחמה זו ממש הרבה עצבים קשים. היו גיחות שהיו כמעט בלתי אפשריות לביצוע. ממש התאבדות, אבל היינו חייבים לעשות את המלאכה. מי יכול היה לעשותה במקומנו? המחיר היה יקר ונכבד והרקנו שן והמשכנו. לא היתה כל ברירה".

"מה חושב טייס ׳פנטום׳ היוצא לטיסה מסוכנת?"

"לפני שאתה עולה למטוס אתה חושב על כל הפרטים הקשורים בטיסה עצמה. הכנתו של המטוס, החימוש וכמובן המשימה שאתה יוצא אליה. כאשר אתה ממריא אתה מבין היטב שאתה שייך לקבוצה מצומצמת של מטוסים וכי על כל אחד מהטייסים מוטלת המשימה לפקוח עין על חבריו ללהק. בהמשך הטיסה אתה כבר מתחיל לחשוב קצת על עצמך ועל הסכנה הנשקפת לך וזהו. אתה מתחיל בביצוע המשימה ואז סוף־סוף הגיע הזמן לחשוב שבעצם אתה רוצה להישאר בחיים ולשמור על עצמך ולחזור בשלום ויש לך אשה וילדים ואולי גם כלב ואתה עושה הכל כדי לחזור".

"האם חשת בהבדלי רמות בין טייסי מלחמת יום־הכיפורים לבין טייסי מלחמת־ההתשה ומלחמת ששת־הימים ?"

"בתחילת מלחמה זו ניסו להסביר לנו כי בעצם חל שיפור ברמתם של הטייסים המצרים והסורים. מטבעי אינני מזלזל באויב ובוודאי לא ב'חברים למקצוע'. אבל אני מוכרח לציין, כי לא התרשמתי כך. הפער הקיים בינינו לביניהם לא נשתנה בהרבה ; כאשר לחמו הסורים על ביתם, סביב שדה־התעופה של דמשק, הם היו אולי טובים יותר מאשר לחימתם ברמת־הגולן. לא היה להם לאן לברוח. וכאשר הועתקה המילחמה לצידה השני של התעלה ואנו הגשנו סיוע צמוד לכוחות השריון שלנו — ניסו המטוסים המצריים להפריע אותנו מאחר שהם חששו שאני הולכים וקרבים לקהיר, ואין זו כמובן בעייה להגיע לבירה המצרית. אבל לא הייתי אומר שהם היו טייסים מעולים, מה שאנו נוהגים לקרוא 'אלף־בית'".

"אתה שונא אותם, את הטייסים הערבים ?"

"מילדותי למדתי לא לשנוא איש. גם אלה שמזיקים לי וראויים ממני ל'מנה אחת אפיים' — כמו שאומרים — יודע כי הכל נעשה במיסגרת 'פייר פליי' וברוח טובה. אני יודע שהטייס המצרי או הסורי מבצע משימה המוטלת עליו כשם שאני מבצע משימה שהוטלה עלי. וכי למה אשנא אותו ? אני פשוט משתדל להוכיח שאני טוב ממנו, שאני מאומן יותר ממנו ושהביצועים שלי יותר טובים והדבר משתקף, כמובן, בתוצאות הקרב. אתה יודע מה זיעזע אותי הרבה בכל המלחמה הזו ? היה זה היומן של הטייס הסורי הפצוע ששכב ימים מיספר רעב, צמא ופצוע ואיש לא בא לחלצו ולהגיש לו עזרה. הוא כתב דברים נוגעים ללב ואני בטוח שהיתה לדברים האלה השפעה לא רק על חבריו לטייסת אלא לכל טייס ערבי שראה אותם בדפוס. אצלנו דבר כזה לא יכול היה לקרות".

"מהם הישגי הטייסת שלך במלחמה ?"

"זה לא סוד שיש תחרות סמויה בין הטייסות השונות באותו הבסיס ואפילו בחיל. זו תחרות בריאה. כל טייסת רוצה להגיע להישגים המכסימליים. אבל במלחמה זו בא הכל כל־כך בחתף ; לא הספקנו לסמן את המטוסים המובילים על גבי המטוסים שלנו ועל גבי 'לוח ההפלות' של הטייסת. לא חולקו בקבוקי שמפניה וויסקי, לא חגגנו ולא עשינו עוד מיספר דברים שאנו נוהגים לעשות

בעת מילחמות קצרות וקטנות יותר. הפעם לא היה לנו פנאי וגם לא מצב רוח. על גבי 'לוח ההפלות' יש פתקים לבנים במקום לוחות־המתכת. לאף אחד מאתנו לא בוער. המילחמה לא נסתיימה עדיין".

* * *

באותו יום הגיע לביקור בטייסת מפקד חיל־האוויר. הוא סיפר לטייסים: "אני מעריך שעד כה השמידו מטוסי החיל בקרבות אוויר ועל גבי הקרקע 430 מטוסים. 200 סוריים ו־230 מצריים. חלק גדול מהטייסים הערבים נהרגו. חילות־האוויר של מצרים וסוריה אינם יעילים כבר. חיל־האוויר הסורי אינו יכול ליזום שוב התקפה וחיל־האוויר המצרי כמעט שאינו מסוגל ליזום שום התקפה".

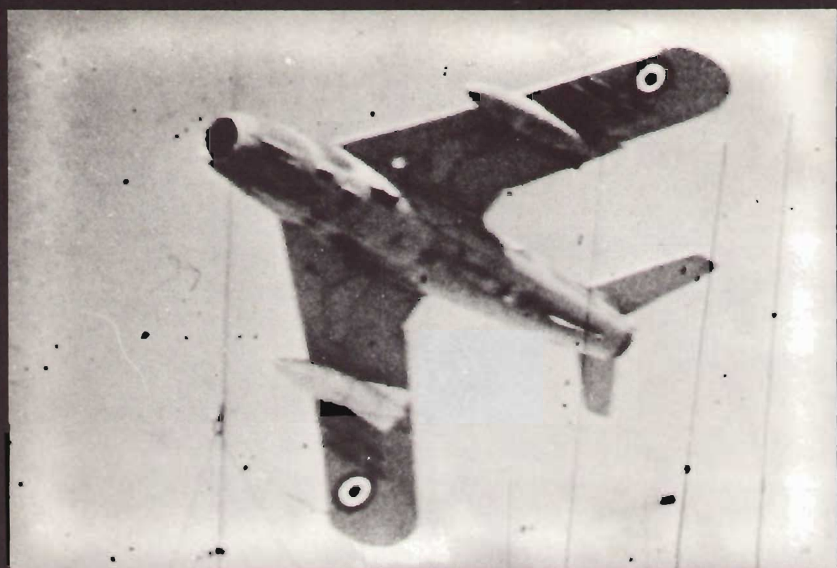
"מה נשמע בחיל־האוויר שלנו?" שאל אחד הטייסים.

"סבלנו אבדות", אמר אלוף פלד, "אך כוחו של חיל־האוויר עתה כמו בימיה הראשונים של המילחמה. קלטנו ציוד חדש שהגיע בימים האחרונים ונוכחותו תורגש בקרוב מאוד. כפי שאתם יודעים לא נכנסנו למלחמה כפי שתיכננו, אבל כאשר העניין התחיל, לא היה המשכו מוטל בספק".

"המפקד, אולי אתה מוכן להעריך מתי תסתיים המילחמה?"

"אם הדבר תלוי בנו — יש לנו מיספר משימות לבצע ואז תהיה מפת המלחמה סוף־סוף שונה מן הקצה בהשוואה למפת תחילתה".

אבל, לא הכל היה תלוי בידי ישראל. המעצמות הגדולות נוכחו לדעת כי היוזמה עוברת יותר ויותר לידי ישראל וכי חיל־האוויר שלה מעניק לה מימד חדש.

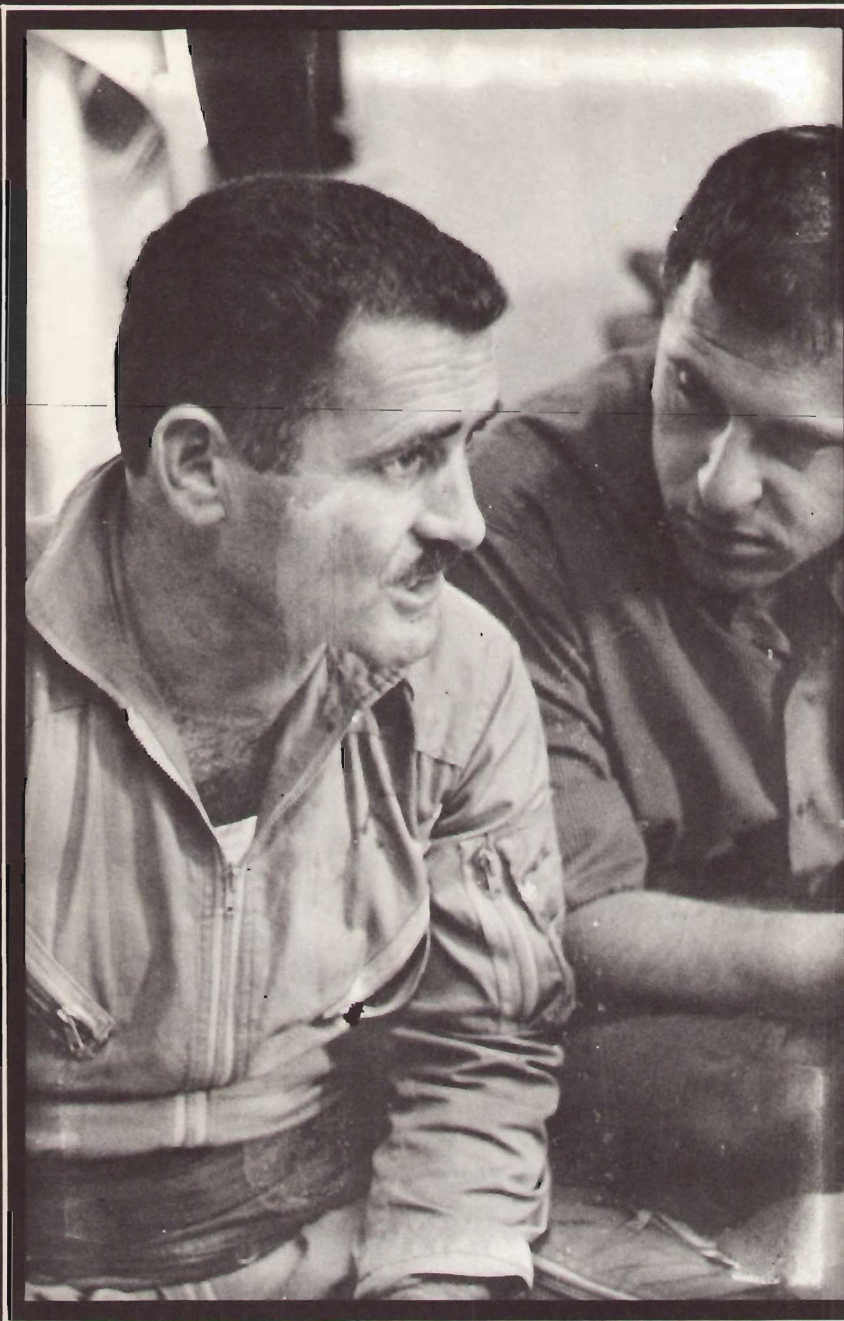
מטוס מצרי תוקף יחידה ישראלית

אנשי הנ"מ מול מטוס "פאנטום"

ארבעת מפקדי חיל־האוויר: המפקד הנוכחי אלוף בנימין פלד וקודמיו האלופים (מיל.) עזר ויצמן, דן טולקובסקי ומוטי הוד

יס ה״סקייהוק״ מעוז פורז ז״ל בחברת המחבר אריה אבנרי

איריק — טייס הקרב שאיננו עוד

פרק עשרים ושישה

הרכבת הגיעה ליעדה

"הרכבת האווירית" האמריקנית לישראל תוגברה ומטוסי הענק החלו מביאים למעלה מ־100 טונות ביום. הי"ה זה לאחר שסוכנות הביון האמריקנית דיווחה על כך שמשלוחי הנשק והציוד הסובייטיים הגיעו לשיא חדש. מטוסי התובלה הסובייטיים מדגם "אנטונוב", שעשו את דרכם לסוריה, שינו את נתיב טיסתם והחלו יורדים לכיוון קהיר, בעיקבות הוצאתם משימוש של מרבית שדות־התעופה הסוריים ולאור החשש שמטוסי חיל־האוויר יפגעו במטוסים הסובייטיים בעת שהותם בדמשק וסביבתה. הטייסים הסובייטים הקפידו לשמור על דממת אלחוט ולא הודיעו, כמקובל, לפקחי הטיסה על יעד הטיסה. רק מעטים שמו לב לידיעה קטנה שהוצנעה בביטאון הצבא הסובייטי "הכוכב האדום". באותה ידיעה נאמר כי ג'נרל פיודור פנדרנקו, המפקד העליון של כוחות הטילים נגד מטוסים בברית־המועצות "מת בנסיבות טראגיות". היו כאלה שייחסו את מותו המיסתורי בעובדה שהוא היה מעורב אישית בתוכנית הסיוע הצבאי למצרים ולסוריה.

העתונות האמריקנית העריכה כי תוך שלושה־ארבעה ימים קיבלה ישראל שליש מהכמות שסיפקה ברית־המועצות למצרים ולסוריה. העתון הוואשינגטוני "סטאר ניוז" ידע לספר שארה"ב שלחה בפרק זמן זה 35 מטוסי "פנטום" ומתחילה לשלוח 50 מטוסי "סקייהוק". כן הביאו מטוסי התובלה האמריקניים הגדולים — לדברי העתון — טילי "סיידווינבר" המתבייתים אל מקור החום, טילים מונחים באמצעות טלוויזיה מדגם "וולאי" המיועדים נגד מטרות על־גבי הקרקע, פצצות "הוקאי", טילי "שרייק" המתבייתים אל המכ"ם של מערכות הנ.מ. וכמויות גדולות של טילי נ.ט.

שר ההגנה האמריקני העיר בהקשר לכך: "אפשר להרחיב את משלוחי האספקה הצבאית לישראל בכל שיעור שיידרש, כדי למנוע הפרה רצינית של המאזן הצבאי במזרח־התיכון. הרכבת האווירית כבר מספקת לישראל את תוצרי הצריכה הנדרשים לפעולתה הצב־

אית, אם כי קיימת 'הספקה סלקטיווית' של סוגים מסויימים של ציוד יסודי".

פרטים נוספים על דרכי העברתם של מטוסי הקרב לישראל מסרו העתונים האמריקניים: "ניו־יורק טיימס" סיפר כי טייסי חיל־האוויר האמריקני המטיסים את ה"פנטומים" לישראל מחליפים מדיהם בבגדים אזרחיים כדי להבטיח שמטוסים אלה יהיו מיבצעיים מיד ונכונים להיכנס לקרבות. הם נלקחים מיחידות טקטיות שונות של חיל־האוויר האמריקני מבסיסים שונים ברחבי ארה"ב. סוכנות הידיעות "יונייטד פרס" סיפרה כי מטוסי ה"סקייהוק" הוטסו לנורפוק בווירג'יניה לשם הסבה על־ידי טכנאי הצי האמריקני לצרכי ישראל. עובדי התעשיה האווירית־הימית של נורפוק נדרשו לעבוד בשעות מיוחדות שנקבעו להם מראש ובתנאי סודיות ללא רשות לנוע במישטחי ה"הנגרים" באורח חופשי. המטוסים נצבעו בצבעי הסוואה בבסיס חיל־הים הגדול שבווירג'יניה והטכנאים מוציאים מכל מטוס פריטים חשמליים שאינם חיוניים לאופי המלחמה במזרח התיכון. כן גילתה סוכנות הידיעות האמריקנית כי המנועים מוצאים מהמטו־סים ומוטסים לישראל במטוסי תובלה ואילו המטוסים עצמם יוטסו מאוחר יותר לאיזור הקרבות כמיטען.

מנמל נורפוק בווירג'יניה הפליגו גם אניות־משא כשעל סיפונן נראו מיספר מטוסי "סקייהוק". כתב סוכנות הידיעות הצרפתית הוסיף פרטים מהבסיס האמריקני "לאוס" בפורטוגל: "המטוסים העושים את דרכם לישראל הם בעיקר מדגמי 'גלאקסי סי 130' ו'בי־סי־140' ו'בואינג 707'. המטוסים עושים את דרכם בקצב רצחני. כשהם מתודלקים בחלקם באוויר. התכונה מתנהלת מסביב לשעון, ללא הפסקה וקשה מאוד לקבוע את מיספר 'קרונותיה' של רכבת זו".

על רקע פירסומים אלה בלטה הודעתו של ראש־ממשלת צרפת באותה עת, ז'אן שאבן דלמס, שלפיה תבדוק ממשלתו אם אומנם יש ממש בהאשמותיה של ממשלת ישראל כאילו השתתפו בקרבות בין מצרים וישראל מטוסי מירז' שנמסרו ללוב. "עד כה לא העבירה אלינו ישראל הוכחות ממשיות", אמר ראש־ממשלת צרפת לשעבר.

"רדיו לוכסמבורג" ידע לספק הוכחה, כאשר ראיין את שגריר ישראל בצרפת, אשר בן־נתן. השגריר סיפר כי צה"ל שבה את לויטננט קולונל סעד אחמד זפראן — טייס מצרי שאומן בהטסת

מירז׳ים בבסיס חיל־האוויר הצרפתי. הקצין המצרי סיפר לחוקריו כי בראשית 1970 נשלח ללוב ושם קיבל דרכון כוזב ומיסמכים אחרים על שם האזרח הלובי עלי אל חאקירי. ״מלוב טסתי לפריז ומשם לבסיס האוויר ׳מארינ׳יאן׳ ״, סיפר הטייס המצרי לשוביו. ״כאן אומנתי ביחד עם טייסים וטכנאים ממצרים ומלוב. כעבור חודשים מיספר חזרתי ללוב כדי להשתתף במטס ה׳מירז׳ים׳ ההפגנתי שערך שליט לוב קדפי. לאחר מכן חזרתי לצרפת והוספתי להתאמן ב׳מי־רז׳ים׳ בבסיס האוויר של ׳ביז׳ון׳ ״.

השגריר בן־נתן היה מוכן לנקוב בשמותיהם של שלושה טייסים מצרים אשר אומנו אף הם בצרפת בהטסת ״מירז׳ים״: מוסטפה דרוויש, עלי עלווין ופרוק עזוקי. ״אפשר לראיין את הטייס המצרי זהרן ולשמוע מה בפיו״ — סיכם בן־נתן.

הטייס המצרי לא רואיין וממשלת צרפת לא הקדישה תשומת־לב לעובדות אלו. לעומת זאת טענו שלטונות צרפת כי כל הטייסים הלובים שהתאמנו בצרפת עברו בדיקה מדוקדקת מוקדמת ואף הדרכונים והמיסמכים האחרים שהיו ברשותם אומתו. יתרה מזו, שגריר לוב בצרפת נתבקש לזהות — לדברי השלטונות הצרפתיים — את זהותו של כל פרח־טייס.

הוכחה מסוג אחר נמסרה לי על־ידי טייס מיראז׳ ישראלי אשר הפיל את אחד המיראז׳ים המצריים: ״למען האמת, הופתעתי ברגע הראשון כאשר ראיתי מולי מטוס מיראז׳ לא ישראלי״, הוא סיפר. ״לקחתי בחשבון שטייסים נוספים שלנו הופתעו, אבל לא היה לי זמן רב להרהר. השגתי מיד את המטוס המתרחק, לחצתי על התותחים וזהו: המטוס נפל. כאשר חזרתי לבסיס ודיווחתי על כך למפקד הבסיס, הוא הזדרז ונקט מיד אמצעים כדי למנוע אפשרות של בלבול ואי־הבנות״.

אבל ההוכחה הממשית תסופק לממשלת צרפת באיחור של חודשים מיספר, כאשר ממשלת מצרים תודה בפומבי כי היא מחזירה ללוב 35 מטוסי מירז׳ ש״הושאלו״ לה בתקופת מלחמת יום־הכיפו־רים. על הודאה זו לא תבוא כל תגובה של הממשלה הצרפתית.

במערב התעלה היו כל העת חדשות. כוחות צה״ל בגדה המערבית של התעלה המשיכו בביצוע משימותיהם. לגדה זו של התעלה זרמו ללא הרף כוחות יבשה רבים. מטוסי חיל־האוויר

המשיכו לתקוף ללא הרף את הכוחות המצריים משני עברי התעלה. בחדר המילחמה של פיקוד דרום נע ככספית קצין הקשר עם חיל־האוויר אשר היה בעבר עוזרו של אחד המפקדים הבכירים בחיל. "הת־אום כאן הוא נפלא" — אמר.

הרמטכ"ל, רב־אלוף דוד אלעזר, הכריז: "יש מיפנה במערכה ואנו יוצרים עתה את התנאים לקראת הניצחון". שני מפקדי חיל־האוויר לשעבר, עזר וייצמן ומוטי הוד, היו בין ראשוני הקופצים לביקור באפריקה. אנשי חיל־האוויר בפאיד קיבלו אותם בחיבוקים ובקריאות הידד.

מסוקי חיל־האוויר החלו טסים בחופשיות מעל תעלת־סואץ. בין היתר הוטל עליהם לאתר כני שיגור ומצבורי תחמושת בשטחים שנכבשו על־ידי כוחות צה"ל ולא נתגלו במהלך הכיבוש. המסוקים גילו מיתחמי טילים סאם־3 שנפגעו קשות וכני שיגור שלאחדים מהם היו מוצמדים עדיין הטילים שהיו מוכנים לשיגור.

באחת הטיסות האלו ניתן היה לי לחזות בממדי ההגנה המצרית האנטי־אווירית — באיזור התעלה. טייס המסוק הנחיתו ליד אחת הסוללות האלו. שני כנים היו מוכנים לשיגור. מסביב היו פזורות חוברות הסברה בשפה הרוסית, אות לכך שמדריכים סובייטים שהו כאן לא מזמן.

הטייס אמר: "תראו אילו טילים חיכו לחבר'ה שלנו. כל אחד מהם הוא מפלצת".

(כעבור ימים מיספר ביקר באותה סוללה סגן ראש־הממשלה, יגאל אלון. בפנותו אל מלוויו, העיר הערה רבת־משמעות: "ראיתי את הטילים הסובייטיים האלה. מה היה קורה אילו פתחנו ביום־הכיפורים במלחמת מנע. הם היו כותשים את חיל־האוויר שלנו, פשוטו כמשמעו". "ומה עכשיו?" — שאל אחד מהם. "אני מאמין באמונה שלמה שהפעם נצליח להגיע לשלום, פשוטו — כמשמעו...").

המיפנה בחזית הדרום גרם דאגה חמורה אצל השלטונות הסובייטיים. מגעים ראשונים נפתחו בין ארה"ב וברית־המועצות לבחון את האפשרות להפסקת־אש.

החשש מפני הפסקת־האש ההולכת וקרבה בטרם הושלמו מיספר פעולות חיוניות, דחף את מתכנני מיבצע כיבוש החרמון הסורי — להזדרז.

הרכבת הגיעה ליעדה

בשבת, ה־20 באוקטובר, נכבש מוצב החרמון מחדש בגדול־המיבצעים המוטסים של המלחמה. שעה קלה לפני צאתם של הלו־חמים למיבצע, כינס את המפקדים אלוף רפאל איתן (רפול), כיום אלוף פיקוד הצפון ובמילחמה מפקד אוגדה בחזית הצפונית, ואמר להם על העומד בפניהם.

מח"ט הצנחנים הסביר: "היה עלינו לבחור תוכנית מקורית. מקוריות זו לא היתה בעצם בסיסה המוטס, שהרי מוצב החרמון הישראלי נפל בידי כוח סורי מוטס, אלא בדרכי הגישה והביצוע, נתיב הטיסה ושטחי הנחיתה שנבחרו היו לא הגיוניים ולא צפויים".

המסוקים היו אמורים לטוס בואדיות צרים ובתוואי טיסה שבהם היה הניווט קשה ביותר. היתה קיימת סכנה כפולה של פגיעה מהקרקע הן באמצעות אש נ"מ ומכוחות הקרקע. המדובר לא היה בהנחתה בודדת של כוח מוטס, אלא בהנחתות רצופות בזו אחר זו לאור היום.

כאשר נמסר לטייסי טייסות "סיקורסקי" להיות במצב הכן לקראת המיבצע, לא היה קץ לשמחתם. במהלך המלחמה הוטלו, אומנם, עליהם שורת משימות נכבדה, אבל בשיחות פרטיות ביניהם לבין עצמם במועדון הטייסת, הם טענו שלא הריחו מספיק את ריחה של המילחמה. הביצוע נדחה ליום ראשון בבוקר. לפני הטיסות השתתפו הטייסים בתיכנון משותף אצל אלוף הפיקוד. היתה זו פגישתם הראשונה של הצנחנים והטייסים.

הטייסים יצאו מעודדים מהתדריך המשותף. הם התרשמו שיש הערכה מלאה לתקיפה ומעל הכול הבנה ליכולתם המיבצעית של כלי־הטיס שהם מטיסים.

סיפר מפקד טייסת המסוקים: "הוברר לנו שהמח"ט אשר פיקד על הפעולה הכיר היטב את המיגבלות והיתרונות של המסוק. אחרי הפגישה התחלנו בהכנות המעשיות. קודם־כול קבענו כמה כלי־טייס ישתתפו במיבצע ומי יהיו הטייסים. אחר היה תידרוך פנימי אצלנו על שטח הנחיתה. היתה זו הפעם הראשונה שמסוקי חיל־האוויר הישראלי עומדים לנחות בשטח לא מוכר להם — החרמון הסורי. מה שהדאיג אותנו במקצת היה המדרון של הר־החרמון. לא יכולנו לדעת מראש מה תהיה זווית הנחיתה אבל סיכמנו עם הצנחנים שתהיה לנו הכוונה יעילה וכך אמנם היה".

החרה־החזיק אחריו אחד הטייסים: "היו לנו גם בעיות עם הטמפרטורה. לא ידענו אילו בגדים ללבוש. מצד אחד היה חם ומצד שני חששנו מהקור של החרמון. בסופו של דבר הכרענו בעד לבוש חם — וסבלנו קשות. הטיסה עצמה היתה קשה למדי. עליתי לגובה של 3 ק"מ וירדתי בפתאומיות לגובה 0 שהוא גובה הנחיתה".

כיבוש החרמון הסורי היה מיבצע משולב מוצלח של כוחות היבשה וחיל האוויר. קדמו למיבצע פעולות ריכוך של מטוסי חיל־האוויר וארטילריה. מטוסים אחרים הוסיפו לשמור על אפתעות לא נעימות. בשעה 2 בצהריים יצא המסוק הראשון לדרכו כשהוא מטיס עמו כוחות אבטחה לשם הנחתתם בעורף האוייב. הטיסה היתה שקטה, כשלפתע נראו שני מטוסי "מיג 17" כשהם עטים על המסו־קים, אלא שהם לא הצליחו לעשות דבר, שכן מיד החלו מטפלים בהם שני מטוסים ישראליים אשר נכנסו עמם לקרב אוויר.

המסוקים נחתו במקום המיועד, בגובה של כ־240 מטר, פרקו את מטענם האנושי והמריאו מיד לדרכם בטרם כוסה השטח על־ידי אש סורית מטווחת היטב.

ההפגזה הארטילרית הסורית לא מנעה ממסוקים אחרים לנחות זה אחר זה על המינחת. את פניו של כל מסוק קידמו מטחי פגזים שנפלו סמוך מאוד אליו, עד שגרמו לו טלטלה עזה. הסורים היו מופתעים. הם לא העלו על דעתם שכיבוש החרמון הסורי ייעשה לאור היום ובדרך זו.

מטה חיל־האוויר הסורי החליט להחזיר לצה"ל באותה מטבע. שלושה מסוקים סוריים עמוסי כוחות קומנדו נראו כשהם טסים טיסה נמוכה לעבר המוצב הסורי כדי לתגבר את אנשיו. שלושתם התרסקו אל צלע ההר. שניים כתוצאה מפגיעת מטוסי חיל־האוויר ושלישי נפגע על־ידי אש ארטילרית.

בינתיים התפתחו קרבות אוויר. מטוסי "מיג 21" צללו בזה אחר זה וניסו לפגוע בצנחנים שכבר התפרסו על צלע ההר. הם חיפשו תוך כדי כך מסוקים ישראליים מחשש שהם ינחיתו כוחות נוספים. טנקים סוריים נעו לעבר המוצב אך מטוסי חיל־האוויר מנעו בעדם להגיע למחוז חפצם.

בינתיים התארגנו הצנחנים לקראת הפשיטה הלילית. הצנחנים ותיקי הקרבות ומאומני הלחימה הלילית, לא איכזבו וביצעו את

המוטל עליהם על הצד הטוב ביותר. הם הבינו כי המיבצע לא יסתיים בכיבוש המוצב וכי יהיה עליהם לשהות בו תקופה נוספת ולהיות נתונים להתקפות בלתי פוסקות של חיל־האוויר הסורי ולנסיונות חוזרים לכיבוש המוצב האסטרטגי, כפי שאומנם היה.

טייסי המסוקים ידעו אף הם כי תפקידם לא נסתיים וכי שומה יהיה עליהם לדאוג להבאת הספקת ציוד ותחמושת למוצב.

סיכם את המיבצע המח"ט (אשר נפצע קל במהלך כיבוש המוצב): "מיבצע זה ייכנס להיסטוריה הן משום שהוא היה מיבצע ההטסה הגדול ביותר של חי"ר מוצנח והן משום שבוצעו כל הפעולות שלקראתן התאמנו".

סיכם מפקד הטייסת: "מבחינתנו, היה זה מיבצע נועז. למען האמת, היה לנו חשש מוקדם שהוא יסתיים פחות טוב מכפי שהוא הסתיים במציאות. אפקט זה של הנחתה ביום בעורף האוייב תוך שילוב הארטילריה ומטוסים אחרים של חיל־האוויר היה בעבורנו בבחינת שיעור מאלף..."

למחרת יכול הרמטכ"ל רב־אלוף דוד אלעזר להודיע בפקודת יום: "האוייב הסורי אשר יצא להביס אותנו נהדף מכל רמת־הגולן ואיבד משטחיו..." (באותו יום עבר הרמטכ"ל חוויה פרטית, כאשר אש מנשק קל נפתחה על מסוק של חיל־האוויר שבו שב הרמטכ"ל הישראלי מסיור בצידה השני של התעלה. חיילים מצרים אשר הבחינו במסוק שטס סמוך לאגם המר פתחו עליו באש מכלי נשק שהיו בידיהם. המסוק, שבו טסו גם אלוף וייצמן ואלוף זאבי (גנדי) לא נפגע.

לשר־הבטחון לשעבר, משה דיין, זומנה חוויה מסוג אחר. בעת אחד מסיוריו הותקפו דיין ומלוויו על־ידי "מיג 17" שספק אם זיהה את האישים שהיו על פני הקרקע. דיין ואנשיו נכנסו למטע סמוך ולא נפגעו.

תוך כדי כך נמשכו המגעים להפסקת האש ביתר שאת. ראש ממשלת ברית־המועצות, אלכסיי קוסיגין, בא בדחיפות לקהיר במטרה לנסות ולמצוא נוסחה להפסקת האש.

עורך "אל־אהרם" לשעבר מוחמד חסנין הייכל, אמר בראיון לכתב העתון הלונדוני "אובזרוור" במצרים: "הערבים אינם רוצים למחוץ את ישראל וגם אינם יכולים למחוץ אותה, אך מסוגלים לנהל

טוב יותר מן הישראלים מלחמת־התשה. איני מאמין שישראל תמשיך עוד זמן ארוך לנהל קצב המילחמה הפראי שלה". הייכל הביע התמרמרות על הרכבת האווירית האמריקנית לישראל וטען כי דווקא רכבת זו עלולה להחריף את המלחמה ולהאריכה במקום לקצרה.

עוד לפני שהוכרזה הפסקת האש הראשונה, גילה ב־21 באוק־טובר, שבועון התעופה האמריקני "אוויאיישן וויק": "ארצות־הברית סיפקה לישראל נשק אלקטרוני כדי לנטרל את השפעת הטילים הסובייטיים 'ס.א. 6' ו'ס.א. 7'. מומחי אלקטרוניקה ממיספר חברות אמריקניות, בכללן הברת 'ווסטינג־האוז' הגיעו לישראל לצורך התייעצות עם מומחי אלקטרוניקה ישראלים. בהעדר אמצעים יעילים משתמשת ישראל במיתקן המכונה 'צאף', מעין מסך מכ"ם, שתפקידו לסוכך על המטוס מפני טילים המכוונים אליו באמצעות מכ"ם. את ה'צאף' מספקים האמריקנים לישראל מבסיס חיל־האוויר רובנס שבמדינת ג'ורג'יה".

הוסיף השבועון האמריקני: "מטוסי ה'פנטום' שמספקת ארה"ב לישראל מוטסים בידי טייסים אמריקנים ישירות מארה"ב ובדרכם הם מתודלקים ארבע פעמים. את גירסת ה'פנטום' של הצי האמריקני — פ.4.ב ו־פ.4.ג' — מספקת ארה"ב ישירות מנושאות המטוסים 'אינדפנדנס' ו'פרנקלין רוזוולט', המשרתות בצי השישי בים־התיכון. ישראל מצויידת כבר בדגם החדיש ביותר של ה'פנטום' שהוא מטוס ה־פ.4.א.". הוסיף "אוויאיישן וויק": "רכבת האוויר לישראל העו־מדת בפני סיומה, היא הגדולה ביותר בהיסטוריה ובגודלה ובתכיפותה היא כבר עולה על רכבת האוויר האמריקנית לברלין בתחילת המילחמה הקרה בין שתי המעצמות. מאמץ אמריקני כזה, מחייב, כמובן, גיוס טכנאים מקצועיים לטיפול במטוסי התובלה בישראל. ואכן ה'פנטגון' הודה כי בבסיסים בישראל נמצאים עתה יותר מ־20 טכנאים אמריקנים המטפלים במטוסי התובלה של ארצות־הברית".

העתון הלונדוני "סאנדיי טיימס" כתב באותו יום: "ברית־המועצות בוודאי מעיינת היטב בידיעות מוואשינגטון כי בידי היש־ראלים יש עתה נשק מתוחכם ביותר, שעדיין לא הופעל. נשק כזה כולל מטוס 'פיירבי', מטוס סילוני ללא טייס המונחה מרחוק, שמהי־רותו עולה על מהירות הקול והוא מסוגל לירות טילי 'מרוויק'. כן יש בישראל טילים נגד־מטוסים שונים מן ה'הוק', טילים מקבילים

לס.א. הסובייטי ולטילי הכתף. הטיל האמריקני המקביל לטילי הכתף הוא ה'רדאי' המתביית אל החום הנפלט מפתחי הפליטה של המטוסים.

בבסיסי חיל־האוויר נתקבלו הידיעות על הפסקת האש הצפויה ברגשות מעורבים. היה זה בעיצומו של "יבול" מאלף. במשך היומיים האחרונים נפלו בשתי הגזרות 38 מטוסים. עשרה מהם על־ידי טייסת "מירז' ".

"אחד המטוסים הללו הופל בדרכו להפציץ את נהריה", אמר מפקד הטייסת. "נראה כי הכוונה המקורית שלו היו בתי הזיקוק בחיפה ורק אחרי שהוא נתקל בקשיים, החליט להרחיק קמעה, עד נהריה, אלא שהוא נפגע עד מהרה ונפל במרכז השוק העירוני בלי שהיו קורבנות".

"כיצד הצליח לחדור ?"

מפקד הטייסת: "זה יכול לקרות. אנחנו עושים, אומנם, הכל כדי לשמור על שמים נקיים, אבל בהחלט יכול לקרות שמטוס בודד מצליח להסתנן. אין רע בכך אם מונעים בעדו מלבצע את זממו".

"האם הטייסים מעודדים מהמיפנה במלחמה ?"

מפקד הטייסת: "איזו שאלה. ברגע שחיל־האוויר החל מכתיב את הקצב ואת הפעילות, העניינים לא חורקים יותר. ההתנגדות של אש הנ.מ. נחלשה ביותר ונשארו רק סוללות טילים בודדות באיזור הפעילות שלנו".

מפקד חיל־האוויר פירסם בתום שבועיים למילחמה: "נכנסנו ליומה ה־15 של המילחמה העקובה מדם, שבה משמש חיל־האוויר הכלי הרבגוני ביותר של צה"ל בכל שטחי הלחימה. התפתחותה של מילחמה זו כללה את כל השלבים האפשריים ובסדר הקשה ביותר לביצוע אשר יכולנו להעלות על דעתנו אי־פעם. בימים הראשונים של עמידה בשער דרך בלימה ומלחמה מול המוני אוייב ומיספר עצום של כלי לחימה מן המשוכללים ביותר, שהסתערו על גבולותינו בעיצומו של יום־הכיפורים.

"בימים ראשונים אלה הסתערו טייסי חיל־האוויר על האוייב ללא מעצור ובלא שים לב לאבידות, וכך היקנה חיל־האוויר לכוחות היבשה את הזמן המספיק על־מנת להתגייס לנוע אל הגבולות

ולהיכנס ללחימה. בעת ובעונה אחת עם ביצוע שלב זה, ביצע חיל־האוויר את תפקידו המכריע והעיקרי והוא — השגת העליונות באוויר והגנת שמי המדינה. אף מטוס אוייב לא הצליח לחדור אל לב המדינה או לפגוע בעורפה. מאז ימים אחדים עבר צה״ל למית־קפה רבה ביבשה, מיתקפה שהביאה גם את מילחמת היבשה אל שטחו של האוייב.

״המילחמה עדיין לא תמה. בימים הבאים מוטלת עלינו החובה להשלים את המלאכה ולהביא את אוייבינו למצב אשר בו נוכל להכתיב את תנאי הפסקת האש. טייסים, לוחמי הנ.מ., צוותי הקרקע, מערכות השליטה והמינהלה — חיזקו ואימצו! זה הזמן להפיק מחיל־האוויר את כל הפוטנציאל הטמון בו — והוא רב מאוד״.

מי כמוהו יודע עד כמה הדבר נכון!

פרק עשרים ושבעה

נופלים הטסים ראשונים

הגיבורים היו כבר עייפים לקראת חתימת הסכם הפסקת־האש. טייסי חיל־האוויר הישראלי עשו את הבלתי־ייאמן: רבים מהם טסו 5—4 גיחות מיבצעיות מדי יום בימי המערכה, ורשמו בכך שיא ששום חיל־אוויר זר לא יכול להתברך בו.

ביומה ה־17 של המלחמה, כאשר הפסקת־האש נראתה כבר באופק, היתה לי הזדמנות לעמוד מקרוב באחד מבסיסי הקו הראשון בדרך שבה שמר מפקד הבסיס על כושרם של טייסיו. הוא הקים מאגר של מידע שעל פיו יכול היה לדעת כיצד מתנהג כל אחד ואחד מהטייסים. באמצעות ״מעקב סמוי״ עלה בידו גם לבחון את כושרו של הטייס, לעמוד מקרוב על תגובותיו ובעיקר לאמוד את יכולתו להמשיך ברציפות בטיסות התכופות.

״אין אצלי חוכמות״, הוא אמר. ״מי שקצת ׳התנדנד׳ מרוב

עייפות נשלח מייד לשינת חובה. דאגתי לכך ששקט מוחלט ישרור באיזור המגורים של הטייסים על־מנת שמנוחתם לא תופרע. גם אותם טייסים שניסו 'להתחכם' אתי ולטעון שהם השים עצמם בטוב, לא זכו לפרוטקציה. אבל לא רק השינה קובעת את הכושר, אלא גם האכילה. הגעתי למסקנה כי כשם שאין זה טוב ובריא שטייס יטוס על בטן ריקה, באותה מידה לא יהיה זה נבון אם יטוס על בטן מלאה במאכלים מסויימים. ערכתי, איפוא' 'ביעור חמץ' במטבח והוריתי לתת לטייסים סוגים מסויימים של מזון".

שאלתי את מפקד הבסיס באיזו מידה השפיעה העייפות המצ־טברת על כושרם של טייסיו ?

"איני חפץ להתפאר", הוא השיב, "אבל עובדה היא, שהבסיס שלנו יצא כמעט נקי מהמלחמה, ללא אבידות באנשים ובמטוסים. קבעתי כלל ברזל, והוא — מייד אחרי הטיסה, בטרם ילך הטייס למנוחה, מוטל עליו להשתתף בתחקיר יסודי שבו נלמד הקרב על בוריו. האנשים העירו אחד לשני על שגיאות כדי שלא לחזור עליהן בפעמים הבאות".

"נוהגים לדבר על אחוות לוחמים בצה"ל", סיכם המפקד הבכיר. "אצלם המושג הזה לא נמצא בשימוש, משום שאין מלה בשפה העברית היכולה לשקף את היחסים השוררים בין אנשי צוות האוויר לבין עצמם. כאשר נפגעו טייסים פגע הדבר במורל שלהם. כלפי חוץ הם היו קשוחים וחזקים וכל השאר — אבל כלפי פנים..."

בימים הראשונים של המלחמה היו טרודים הטייסים מעל ומעבר מכדי שיוכלו להתעניין בטייסות השונות מי הם הנופלים. פה ושם הגיעו לידיעתם שמות של חברים לקורס, חברים לבסיס לשעבר, חברים לשיכון, והם התכנסו בתוך עצמם וכאבו כאב חד וצורב.

השמות הגיעו טיפין־טיפין — שמות של טייסים בכירים ובחירים, טייסים ותיקים וחדשים, טייסים ידועים ופחות ידועים. לא בכל המקרים דובר על נפילה של מאה אחוז. היו טייסים שסווגו כנעדרים, אחרים סווגו כנופלים בשטח האויב, והיו גם כאלה שצנחו בשלום וגורלם לא היה ידוע.

וכך הגיעו השמות: זוריק, אהוד הנקין, אבי לניר, ליבי דולר, מנחם אייל, שמעון אש, מריו שקד ואחרים.

בערבים, בשעות שבהן הפסיקו לטוס ולא היה להם כוח לנוח,

הם סיפרו בשבחם של הנופלים והנעדרים. הם סיפרו בהרחבה על מעלליו של זוריק, בן המושב שהירבה לעשות מעשי קונדסים ותעלולים וקורקע וחזר והפך להיות אחד הטייסים המבטיחים ביותר של חיל־האוויר וגם מפקד מעולה שנתן דוגמה אישית לטייסיו על כל צעד ושעל באוויר ועל גבי הקרקע.

והם סיפרו על אבי לניר, אחד התקוות הגדולות של חיל־האוויר, טייס ומהנדס טיס, מוכשר וחבר לנשק.

והם סיפרו על אהוד הנקין, בן מעגן־מיכאל, אשר התבלט בכושר הטיסה שלו בכל שלבי קידומו בחיל. הוא היה איש הצוות האירובטי של החיל ונמנה עם טייסי ה״פנטום״ הראשונים. ״אתם זוכרים את הפירסומים בעתונות על הטייס הישראלי הטירון שהצליח בעת השתלמות בבסיס אמריקני לגבור על מדריכו הוותיק ובעל הניסיון ? זה היה אהוד חנקין״ — נזכר אחד מחבריו. בקרבות־אוויר איש לא יכול להפילו, אבל מול סוללות־הטילים הסוריות הוא לא יכול לעשות הרבה. הוא נעדר מאז הגיחה הראשונה שלו, ביומה השני של המלחמה.

והם סיפרו על מעוז פורז, טייס ה״סקייהוק״, שנפל אף הוא ביומה השני של המלחמה בעת תקיפת החווה הסינית ממזרח לאיסמעיליה.

לגבי מעוז פורז חשתי במשך תקופה ממושכת אי־נעימות אישית. היה זה בעקבות מלחמת ששת־הימים. בעיצומה של המלחמה ערכתי עמו ריאיון באחד מבסיסי חיל־האוויר. מפקד הטייסת המליץ עליו כעל טייס מצטיין למרות גילו המבוגר יחסית — 32. מעוז, נמוך־קומה, נמרץ ושופע חמימות ואנושיות, המעיט, לעומת זאת, לספר על הגיחות שבהן השתתף. לא יכולתי שלא להתרשם מאישיותו. לגבי היה זה גם חידוש להיווכח מקרוב כיצד לא מביישים הטייסים הוותיקים את הפירמה וכיצד עלה בידם להגיע לרמת ביצועים זהה לזו של הטייסים הצעירים המאומנים, למרות שהם הספיקו בינתיים להשתחרר.

כאשר העליתי, איפוא, על הכתב את סיפורו של חיל־האוויר במלחמת ששת־הימים בספרי ״היום הקצר ביותר״, סיפרתי בהרחבה את סיפורו של מעוז פורז ז״ל בצירוף תמונתו.

שנים מיספר לאחר־מכן, כאשר החלו פעולות הטירור באוויר

ונחטפו מטוסים, נחרדתי כאשר שמעתי כי טייס מטוס "אל־על" שנחטף ברומא והועבר לאלג'יר הוא לא אחר מאשר מעוז. בסתר לבי קיוויתי שלא יבולע לו.

על נפילתו של מעוז שמעתי רק באחד מימיה האחרונים של המלחמה. נקלעתי לאחד הבסיסים הקידמיים של חיל־האוויר וביקשתי לראיין את אחד הטייסים. היה זה — כפי שהסתבר — אחד מידידיו הטובים של מעוז.

מעוז פורז נפל בהיותו בן 39 — גיל שבו, בדרך כלל, מפסיקים לטוס טייסי־קרב. מפקד הטייסת הציע לו לטוס בטייסת קלה ולעסוק בטיסות פחות מיבצעיות, אבל הוא לא ויתר. "אין לי כל כוונה להחמיץ את המלחמה" — אמר.

הוא נפל, כאמור, ביומה השני של המלחמה, וכך החמיץ את הנצחון.

לא רק החברים לנשק ספדו לטייסים הנופלים. בכל יחידות צה"ל השתרר אבל כבד כאשר נודע מה כבד הוא המחיר. בלשון הסטטיסטית התמונה היתה, אומנם, מעודדת. מפקד חיל־האוויר אמר על כך: "אחוז האבידות שספגנו במלחמה זאת הוא חצי ממה שספגנו במלחמה הנפלאה של ששת הימים. במלחמת ששת הימים עשינו גיחות ונלחמנו שלושה ימים. במלחמה הזו עשינו פי שלושה גיחות ונלחמנו 20 יום. האפתעה היתה בכך שהיינו צריכים להילחם 18 או 20 יום. אבל אילו היינו חותכים את המלחמה לאורכה של מלחמת ששת־הימים — היינו צוהלים ושמחים. האבידות היו יותר קטנות. האבידות העיקריות שלנו היו ב־8—7 הימים הראשונים. טוטאלית, אחוז האבידות של חיל־האוויר באזורי נ"מ מוגנים פחות או יותר במלחמת ששת־הימים היה רב יותר. זאת אומרת, שאחוז האבידות — המחיר המושקע במלחמה באורך כזה — יחסית למל־המה הקודמת, היה כמעט חצי ואף פחות.

כאשר יישאל אלוף פלד אחרי המלחמה: "האם אין זה חישוב פרשני מדי?" ישיב: "המיספרים אינם ניתנים לחלוקה ולא לוויכוח; הם ניתנים לפירושים. אחד הפירושים הוא שהעבודה של חיל־האוויר לגבי תקיפת מטרות על הקרקע היתה יותר יעילה. זאת אומרת, התפוקה לגיחה היתה יותר גבוהה".

שאלה נוספת יישאל מפקד חיל־האוויר בנושא הקשור בעקיפין

לאבידות החיל: "האם מהלך המלחמה הוכיח את צידקת הקונצפציה שהיתה בין שתי המלחמות, על מתן עדיפות לחיל־האוויר בהתעצמות ובפיתוח?"

הוא ישיב תשובה ארוכה ומורכבת: "אם צה"ל אמר אוכל לעשות א׳, ב׳, ג׳ ו־ד׳ בתנאי שתהיה אתראה בת 3 ימים וכן הלאה, אבל צה"ל אינו יכול להתחייב שמערכת מחליטה שאינה תלויה בו אומנם תחליט לגייס 3 ימים קודם. לכן, לדעתי, אסור להניח לתנאים מוקדמים כשאין לך בטחון שהם יתמלאו. יש להשוות את המלחמה הזו למלחמות הקודמות שלנו. במלחמת השחרור נלחמנו ללא תנאי מוקדם. הדבר היחיד שידענו — בן־גוריון ידע — שב־15 למאי תפרוץ מלחמה. מה הוא יכול היה לעשות? גייס את כל העם. נלחמנו ללא תנאים. איבדנו 10 אלפים תושבים מתוך 600 אלף; 6,000 חיילים ו־4,000 אזרחים. נא להסתכל עוד פעם בהיסטוריה של מלחמת השחרור. זה יחס אבידות קצת יותר חמור מאשר במלחמות האחרות שלנו. בכינו — אבל נלחמנו. לבסוף אפילו רקדנו הורה. במלחמת סיני הצטרפנו לחבורה בינלאומית בתנאים הכי טובים. יותר מזה: אפילו בן־גוריון החליט שצה"ל אינו די חזק להצטרף אלא אם טייסת צרפתית תופיע כאן, ועד שהיא לא הופיעה — לא יצאנו. זה היה מיותר, אבל כך הוא החליט".

יוסיף אלוף פלד: "במלחמה שבאה אחריה היו שלושה שבועות שבהם כתבו כולם הספדים על מדינת ישראל. ארצות־הברית אמורה היתה לתת 'סקייהוקים' לפני המלחמה ולא נתנה. שאלו את הצבא: 'נו, מה יהיה? אתה יכול להגן על המדינה?' מה אמר צה"ל אז? הוא אמר: 'להבטיח לכם שלא יחתכו את אילת ושלא יחדרו לנתניה ושלא יעשו את זה — אני לא יכול להבטיח'. אמרו: 'אינך יכול להבטיח — מה אתה יכול?' וצה"ל אמר: 'אני יכול להתקיף'. אמרו: 'נו, אז תתקיף'. אז הוא אמר: 'רגע, להתקיף? אני צריך תנאי. מה התנאי? עליונות אווירית'. ובאו לחיל־האוויר ואמרו: תראה, הצבא אומר שמוכרחים להתקיף. אין דרך אחרת להגן על המדינה. אבל לא יכול להתקיף אם לא תהיה עליונות אווירית. חיל־האוויר אמר: בסדר. ישבו, חישבו, רשמו ואמרו: שני תנאים — תנו לנו לבחור את היום, את השעה, את מזג־האוויר ותרשו לנו לא להשאיר במדינת ישראל מטוס אחד לרפואה כדי להגן על המדינה, כשאנו עוסקים

בהימור הגדול של חיינו. בתנאים אלה הלכנו למלחמה, ובהמולת הנצחון שכחנו את כל הסיבות שהביאו להחלטות הללו. ודאי, זה היה נצחון יוצא מן הכלל. זה היה כמו לשדוד בנק או תחנת דלק. מי ששילם 'מחיר שוק' במלחמת ששת הימים, זה היה רק חיל האוויר. אנחנו איבדנו אז 26 טייסים. הפעם, במלחמת יום־הכיפורים, אמר צה"ל: אני צריך תנאים מוקדמים וכל התנאים לא התקיימו וביום כיפור — גייסו אותו בלי תנאים. כולם היו עסוקים באורגיה של התקופה שבין שתי המלחמות והעירו אותם בסטירת־לחי אדירה והם הגנו על גבולות המדינה בלי שום תנאים מוקדמים. זה עלה 3,000 הרוגים. הצבא הזה, במלחמה הזאת — בלי להסתכל בכל הטראומות המלנכוליות של ההתעוררות מהאורגיה — בפעם הראשו־נה נתן למדינה הגנה בלי תנאים מוקדמים ובלי טריקים".

בני משפחותיהם של הטייסים גילו גבורה בדרכם שלהם. הרעיות החיות בכל ימות השנה את חייו של חיל־האוויר בבתיהן הממוקמים סמוך לבסיסי חיל־האוויר; הילדים הנושמים את המטוסים רואים אותם בכל יום בהמראתם ובנחיתתם ומייחלים בסתר ליבם ובחלו־מותיהם לאותו יום שבו יהיו הם בתוך תאי הטייס; ההורים המלווים בדאגה את טיסותיו של הבן ומתפללים שיחזור מהן בשלום.

הם שייכים למשפחה הגדולה של חיל־האויר. הדאגה להם והיחס כלפיהם חורג מהמסגרת המקובלת בצה"ל.

חיל־האוויר פיתח לו במרוצת השנים מערכת משומנת היטב הפועלת בעיתות מלחמה ושלום בתיאום מירבי, במהירות מכסימלית וביעילות יסודית. כך בימי שמחה וכך גם בימי האבל.

חלפו ימים עד שקרובי משפחתם של חיילי צה"ל קיבלו דיווחים מעודכנים ראשונים על גורל יקיריהם שנפלו בקרב, נעדרו, נפצעו או נלקחו בשבי. חיל־האוויר עשה זאת ללא עיכובים מיותרים. יש המסבירים זאת בכך שמיבנה החיל ואופי פעילותו המיבצעית מקנים לו מראש את האפשרות לעקוב אחר גורלו של כל טייס, אבל אין ספק שהצדדים האופרטיביים שייכים כבר למסורת הקיימת מאז היווסדו של חיל־האוויר. מסורת זו מורה, בין השאר, להקדים בדיווח

למשפחות הנופלים והנעדרים. במלחמה הנוכחית היתה המלאכה שהוטלה על צוות הקצינים שביצעו את המשימה הכואבת — רבה. באחד מביקורי המשפחות שלהם נלוויתי אליהם, בשעה שביקרו בבית הוריו של טייס באחד המשקים בצפון הארץ.

כאשר חנתה המכונית בשביל המוליך לבית המשפחה ניגשו חברי המשק בזה אחר זה כדי לקדם את פני הבאים. הם ניחשו במה המדובר וניצבו חרישית. הצוות ניגש לביתם של המשפחה, משפחה שסבלה רבות בעבר, משפחה מניצולות השואה.

האם והאב התבוננו בעיניהם של הבאים.

האם אמרה בכאב עצור: ״באתם להודיע לי על נפילתו של הבן?״

האב היה מאופק, קודר, שקט. הוא ניגש אל הבאים ולחץ את ידם.

אמר הקצין: ״תחילה חשבנו שהוא נעדר. עכשיו יש הוכחות שהוא נפל בקרב״.

האב: ״הוא הספיק להילחם״.

הקצין: ״בשלושת ימי המלחמה הראשונים הוא נתגלה לא רק כטייס מצטיין, אלא גם כלוחם גדול. הוא הפציץ, תקף ונלחם ללא ליאות, ללא מנוחה. הוא לא חפץ לנוח, לא חפץ להתרענן״.

האם: ״האם הוא סבל הרבה?״

הקצין: ״המטוס התפוצץ באוויר מפגיעה של טיל. לפני נפילתו עוד הספיק להפיל מטוס אויב. הוא היה מסוג הלוחמים שאינם מפסי־דים בקרב״.

האם: ״יש לנו מישאלה: היינו מעוניינים לקבל את כל חפציו. נכין לו פינה כאן בחדר המשפחה שלנו״.

האב: ״אני מעוניין לבקר במקום שבו נפל״.

הקצין: ״כאשר תסתיים המלחמה — נבדוק את האפשרות״.

האם: ״הודעתם לאשה?״

הקצין: ״לפני מיספר שעות. הילדים עדיין אינם יודעים. היא שוהה עתה בטייסת. אנו נביא אותה עוד הערב לכאן״.

האב: ״אני לא חפץ להטריד את הטייסים בטייסת שלו. הם בוודאי עייפים ורצוצים; אבל הייתי מבקש לדעת בבוא הזמן פרטים מלאים על נסיבות נפילתו״.

האם: "תהיה הלוויה?"

הקצין: "אין עדיין פרטים מדוייקים. הנוהג לגבי נופלים מחילות אחרים הוא לקבור את הנופלים בבתי־עלמין ארעיים. אני מניח שתקבלו הודעה מוסמכת היום או מחר".

אחר־כך נאספו בחדר שכנים מוותיקי המשק וניסו כל אחד בדרכו שלו לנחם את ההורים האבלים.

"אין צורך", הם אמרו, "בננו נפל כגיבור".

הידיעות על הנופלים שהגיעו אל נשותיהן, אשר התגוררו בצוותא בחברת משפחותיהן של בני משפחותיהם של טייסי הבסיס, היו נחלתן של כלל המשפחות. הנשים קיבלו את הידיעות בגבורה. הן שהורגלו לחיות בצל הסכנה המתמדת, הן שקידמו בכל יום את בעליהן בשמחה גלויה והן שהסכימו לחיות הרחק מן העיר באורח־חיים צבאי למחצה — הן יצטרכו מכאן ולהבא לגדל את הילדים היתומים ולספר להם על גבורתו של האב־הטייס ועל משמעותה של הגנת המולדת ועל פירושו של המושג "שמיים נקיים" ועל כל אותם דברים המלמדים על מסכת תפקידיו המיוחדים של חיל־האוויר.

והיתה קבוצה נוספת של מתאבלים. אנשי צוותי הקרקע של הבסיסים והטייסות — אלה "האנשים בירוק". כל אימת שמטוס־קרב יוצא לגיחה הם האחרונים הנפרדים מהטייס. האיש בעל הסרבל הירוק הצמוד לטייס עולה על הסולם המוצב על־גבי דופן המטוס כדי לוודא שהאיש בעל הסרבל הכחול־הטיס יוכל להמריא כהרף־עין. לפני שעלה הטייס לתא עטו ה"אנשים בירוק" למיניהם על המטוס. קרוניות קרבו בזה אחר זו, כשהן גולשות מתחת לכנפיו, ואז החלה מלאכת ההטענה — חמצן, תחמושת, תותחים, פצצות ודלק. הם עשו את שלהם בזהירות מופתית — החמשים, החש־מלאים והמכונאים. בא הרגע שבו מוכן המטוס להמראה והאחראי עליהם מדווח על כך לטייס הקרב אליו ומסייע לו לקשור את הרצו־עות, לחבוש את הקסדה ולסגור את החופה. הוא בודק היטב אם הכל כשורה ואם לא חסר דבר, ואז — ורק אז — הוא מסמן לטייס "שלו" אות מוסכם ביניהם שהוא רשאי להמריא. ומרגע זה מתחיל המתח הגדול ללוות אותו ואת אנשיו. הם יודעים היטב שלעיתים יוצאים ארבעה מטוסים וחוזרים רק שלושה או שניים, והם יודעים שאין השעה כשרה לגילויי סנטימנטליות. אף־על־פי־כן אין הם נמנעים מלהחזיק

אצבעות לכל אחד ואחד מהטייסים שהמריאו לפצח סבך סוללות טילים, לתקוף מטרות בעומק שטח האויב או לפטרל בשמי הארץ.

ורק כאשר חזר המטוס — רק אז — הם נתנו פורקן ושמחה למה שאפף אותם. מייד אחרי שנעצר המטוס על גבי המסלול הזדרז "האיש בירוק" לעלות על הסולם ולשחרר את הטייס מקשריו הפי־סיים עם המטוס. עוד לפני שהספיק הטייס להסיר את קסדתו הוא התחיל בדיווח ראשוני על הפעולה שממנה חזר. עוד בטרם נכנס לתחקיר בטייסת הוא הספיק לפזר מיספר "מילים טובות" לחבריו על־גבי הקרקע.

הם ליוו אותו בהערצה גלויה בלכתו כשקסדתו מתחת לבית־שחיו לעבר בניין הטייסת. עתה הם ניגשו במרץ רב להכשיר את המטוס לטיסה נוספת. מזמן הם שברו את השיא העולמי בזריזות בהכשרת מטוס לטיסה מיבצעית נוספת.

פרק עשרים ושמונה

המחיר

טייסים רבים וטובים נפלו עד לחתימת הסכם הפסקת־האש. על כל אחד ואחד מהם ניתן להרחיב את הידיעה ולספר אודות אורח חייו, חיי משפחתו, תוכניותיו, מאווייו, מעלותיו וחולשותיו. מעל הכל — על שירותו בחיל־האוויר ועל דרכו כטייס קרבי. בחרתי באורח מקרי אחד מהם — רב־סרן ישראל בסטר (איריק). חייו ומותו משקפים דיוקן נאמן של טייס חיל־אוויר ישראלי שנפל במלחמה זו. כתב עליו עמיתי יהושע ילין:

"את איריק הכרתי רק אחרי מותו.

"ידעתי מיהו גם לפני־כן. אף החלפתי עימו ברכות־שלום חטו־פות. אבל לא הכרתיו. רק הערכתי את מיבנה־גופו האיתן. את

הילוכו היציב ואת הדרך בה היה משליך את ילדיו על כתפיו, כשבא הביתה, או כשיצא עימם לטייל.

"הוא היה שכננו, תקופה לא ארוכה. כשבא עם משפחתו — אשתו ושלושת ילדיו — לרחובנו, כדי להשתכן בבית הסמוך, סיפרו כל השכנות לבעליהן, בהערצה: 'אתה יודע, השכן החדש הוא טייס'!

"איריק — ישראל בסטר — נפל ביום השביעי למלחמת יום־הכיפורים. ביום ו', ה־12 באוקטובר, בשעות־הבוקר המאוחרות, הוא היה בדרך חזרה עם ה'סקייהוק' שלו מאחת הגיחות הרבות על סוריה. הוא טס כמיספר 1 במיבנה, מבקש להימלט מהטילים שהתעופפו לכל עבר, מכל הכיוונים. ארבעה הם היו בלהק החוזר, כשכל טייס מסוכך על רעהו.

"לפתע התפוצץ האוויר בו היה המטוס של איריק. הטיל־בלי־שובל של סאם־6 כנראה פגע בו. חבריו לא הבחינו בנטישה, לא ראוהו צונח. הסיכויים להינצלו היו קודרים כבר מראש.

"לא היתה זו הפעם הראשונה בה נפגע מטוסו של אריק בשמי סוריה. מהנדס, שבמלחמת יום־הכיפורים שירת במוסך של הבסיס, סיפר: 'איריק חזר כבר עם מטוס פגוע יומיים־שלושה לפני כן. למעשה, הוא היה צריך אז לצנוח, אבל הוא ביקש להחזיר גם את המטוס — והצליח'.

"היה זה אך טבעי, שאיריק הצליח אז לצאת בשלום. חבריו לקורס־הטיס מספרים, כי אריק שמח לעבוד תחת לחץ, להיקלע למצבים מסוכנים. כך הם הסבירו את ה'תאונות' שהיו לו. הוא כאילו 'הזמין' אליו את הצרות — כדי להתגבר עליהן.

"גם אשתו רותי מספרת: 'זה היה כשהיינו עוד חברים והוא היה אז סגן. הוא ביצע נחיתת אונס ויצא בנס. 'מה חשבתי באותו זמן?' — השיב לי איריק על שאלתי אז — 'חשבתי שאצטרך להסתפר כי יהיה לי משפט אצל עייזר...' (עייזר, אגב, חיבב אותו מאוד וקרא לו "באסטרד")'.

"היה זה לכן כה בלתי־טבעי, שאותו טיל בלתי־נראה פגע באיריק, שנחשב לכל־כך בלתי פגיע.

"סיפרה עליו קרובת־משפחה, במכתב לרותי:

"'הכרתי את איריק בהזדמנויות המעטות שנפגשנו. לא דיברתי עימו כמעט (אולי אפילו לא העזתי), רק ראיתיו ושמעתיו ועקבתי

אחר הדינאמיות שהיתה בו. הופעתו העניקה סמכות לסביבה. לגבי דידי (שאיני מכירה טייסים קרביים רבים, וכן לא אזרחיים), ראיתי בו אב־טיפוס של איש־השחקים, והתרשמתי כי שטחי הקרקע שלרגליו קטנים לממדיו ומצרים את צעדיו.

״׳בימי הקרבות בסוריה, עת עברו בשמי גינוסר טייסות המטו־סים, והרעש שלהם באוויר התמזג עם צפירות האזעקה והריצות למיקלטים, העפתי מדי פעם מבטים אל־על וחשבתי: את איריק לא יקרה דבר...׳

״אייל בן ה־8 (האמצעי שבין שלושת בניו) שאל לאחר המקרה את אמו: ׳האם אבא נהרג משום שהיה אמיץ והסתכן?׳ — ׳לא׳, השיבה רותי, ׳הוא רק מילא את תפקידו׳.

״אלו אצילות־נפש ויושר־לב עצמי. כבעלה.

״וכיצד היא סיפרה לבנים על מות האב. ביום שישי אחה״צ הגיעה לבית הוריה בנתניה, שם שהתה, אחותו של איריק. היא לא היתה צריכה לדבר הרבה. רותי הבינה. היא לקחה את הילדים עימה לטייל (׳רציתי להיות אתם לבד, במקום שקט׳) וסיפרה להם: ׳אתם יודעים שאבא כל הזמן נלחם, והבוקר הוא יצא ונפגע. המטוס שלו התפוצץ באוויר והוא לא יוכל לחזור אלינו. יותר לא נראה אותו׳.

״אייל היה מיואש, מאוכזב: ׳למה הוא לא קפץ, לאבא הרי יש מצנח?...׳

״עופר בן ה־11 שתק ולא אמר מלה. גם לא בכה. רק פנה הצידה. באוזכרה כבר החריד בכיו את הלב.

״ושחר בן ה־5 קבל: ׳אבל אבא הבטיח שהוא ילמד אותי כמה זה 4×2...׳

״ביום שישי שלפני המלחמה יצא רב־סרן בסטר בן ה־32 לתו־רנות רגילה בבסיס. הוא לקח עימו גם את שלושת ילדיו. כך נהג פעמים רבות. כל־כך אהב לבלות עימם. גם ביקש בכך להקל על רותי בלימודיה. ׳איריק רצה מאוד שאלמד. הוא שמח מאוד שאני עושה משהו, שמצאתי את עצמי (בגיל 30 נרשמה רותי לסמינר למורות ולגננות). הוא היה אב מסור מאוד, רצה לפצות את הילדים על כל השנים בהן היה עסוק ולמד (איריק הוא בוגר הטכניון בהנדסת מכונות)׳.

"הארבעה יצאו, איפוא, עם מזוודה, צידנית עם אוכל, מצלמה — במחשבה לחזור בשבת בערב. בצהרי השבת, ב־6 באוקטובר, הביא איריק את הילדים לאשת־חבר, הגרה במקום הסמוך לבסיס. במוצאי־שבת חזר איריק, וגם רותי הגיעה.

"אשת החבר שאלה: 'איריק, מה הולך כאן?'

" 'זו מלחמה', הוא ענה, 'זה יהיה עד הסוף'.

"זו היתה הפעם האחרונה שראיתיו. הוא לא נראה מדוכא. כתמיד היה בוטח ושליו מאוד. אדם שיודע כי מוטלת עליו משימה והוא מוכן לה לאורך כל הדרך.

"אשת חבר סיפרה עליו, לאחר־מכן: 'הוא היה מחוספס מבחוץ, אבל בפנים אדם לא־רגיל. כל־כך ישר. שמרני בדעותיו. לא בן התקופה הזאת'.

"את הדיווח הראשון על איריק קיבלה רותי ב־1960. חבר שלה, בן קיבוץ עינת (איריק הוא בן משק נוה־איתן), היה מספר תמיד: 'יש לנו אחד, בקורס, פרא־אדם, אבל עם לב של זהב'. 'וזה התחיל מסקרן אותי', מגלה רותי. 'לאחר־מכן נפגשנו באיזו מסיבה ואף התראינו לפעמים, אבל לא יצרנו קשר. כאשר התגייסתי, סווגתי לחיל־האוויר והוצבתי בבקרה. יום אחד ראיתי את איריק מחכה לי ליד השער...'

"כשאתה משוחח עם רותי אינך חש כי איריק איננו. הוא נמצא עימנו, לידנו. גם תמונתו ניצבת בחדר־האורחים, ממולנו. 'זה אבא שלי, עם הכובע', מתגאה שחר.

"כובע־הטייס שלו מונח על מקלט הטלוויזיה. המקלט עצמו משמיע את התוכנית הערבית. שחר ניגש ומכבה את המקלט. 'אני לא רוצה לשמוע ערבים', הוא אומר.

"אחר־כך נפנים הילדים לארוחת־הערב. שחר לועס מסטיק, ורותי מעירה לו: 'נכון שאבא אינו מַרְשֶׁה מסטיק לפני האו־כל?...'

"הוא שאמרתי: איריק נמצא בבית.

" ,בהתחלה שוחחתי עליו עם הילדים הרבה יותר', מספרת רותי. 'עד שיום אחד הם אמרו לי, שהם מבקשים לא לדבר יותר על אבא, כי 'זה מכאיב לנו מאוד. מה את חושבת, שלא נזכור אותו?'

" 'כיבדתי את בקשתם. אבל אבא מוזכר בבית באורח די־טבעי.

הם אינם חוששים להזכיר אותו. שחר מדבר עליו הכי הרבה, בכל מיני דרכים׳.

״והייתם צריכים לראות את שני הגדולים, עופר ואייל, במלאות שנה למלחמה, בבסיס, כאשר חבריו של איריק לקורס־הטיס נתאספו לספר עליו. הם ישבו, השניים, על ריצפת המועדון בבסיס, עיניהם גדולות־גדולות ופיהם פעור ושותה בצמא את הסיפורים על אבא. לא היה אז מאושר מהם.

״והסיפורים קלחו.

״ ׳איריק היה אידיאליסט, אחד שאיכפת לו. מאוד רגיש ומאוד חם׳.

״ ׳הוא היה אדם חברתי ממדרגה ראשונה. הרבה אנשים הרגישו שהוא החבר הכי טוב שלהם׳.

״ ׳פעם נדברנו להקים מיתקן־מתח בבסיס. הבאנו את החומרים הדרושים וסיכמנו לקום מוקדם בבוקר ולעשות זאת. כשקמנו ב־6, היה כבר המתח גמור ומצאנו את איריק יושב רכון על בסיס הבטון וחותם באצבעו על המוגמר׳.

״ ׳היה לו כושר־גופני נפלא. הוא היה קם כל בוקר ב־5, מתעמל עם קפיצים ועושה עשרות מיספר של כפיפות־סמיכה. אין לי כוח לישון — היה מסביר׳.

״ ׳היו לו כוח פיסי ועוצמה בלתי־רגילים, אבל הוא לא היה אלים. רק פעם, כאשר שיחקנו בבסיס (הוא היה משחק יחף, כולם היו מתחלפים ורק הוא היה נשאר; הוא לא היה מתעייף), הוא נכנס עם הכדור לשער ותוך־כדי־כך שבר לשוער מיספר צלעות...׳

״ ׳הוא היה חניך די־פרובלימטי. הוא התנהג בצורה הטבעית ביותר, ולפעמים לא ידעו, למעלה, ״איך לאכול אותו״. הוא לא הקפיד על סדר חיצוני וכך נהג ללכת בנעליים בלות. פעם אף הציצו מהן אצבעות רגליו. כאשר שאלוהו — מדוע הוא הולך כך — השיב: ״זה לא מפריע לי״. התשובה האמיתית והטבעית ביותר. כמוהו׳.

״ ׳פעם נכנס המדריך לשיעור ואמר לחניכים: לשבת, ואפשר להסיר את הכובעים. כולם הסירו את הכובעים, פרט לאיריק. מדוע אינך מסיר את הכובע? — נשאל על־ידי המפקד. אמרת רק שאפשר להסיר את הכובע — השיב איריק׳.

״׳הוא היה קיבוצניק, אבל היה ״הבנק של הקורס״. היה מלווה לכולם. היה הולך ברגל מהבסיס לקיבוצו נוה־איתן וחוסך את דמי הנסיעה. היה מביא עימו עוגות שאמו הכינה ומחלק בין כולם. היה עובר מחדר לחדר ונותן סיגריות׳.

״והתאונות שלו. על התאונה הראשונה, היבשתית, סיפר איריק בעצמו, והסיפור הפך למבוקש ביותר בבסיס. פעם, בקיבוץ, אחרי העבודה, הוא רץ לטבול בבריכה. עוד ממרחק הסיר את בגדיו, אץ אל הבריכה וזינק למים. רק בהיותו באוויר הבחין איריק שהבריכה רוקנה ממימיה...

״עופר מושיט בחדווה את מיקרופון ערב הזכרונות גם למורה של אבא, מילק: ׳היה לו כושר אנאליטי נהדר. הוא היה גונב לי את ההצגה בשיעורים׳.

״ובעלון של הקיבוץ, שהתפרסם לאחר נפילתו של איריק, כותב המורה, בין היתר: ׳...איריק היה ילד־טבע. חבריו קראו לו בחיבה ״פרא״, ולא מפני שהיה פראי, אלא מפני העוצמה, הדינמיקה הבלתי־פוסקת, אשר המריצה אותו להיות פעיל, ליזום דברים, להשתתף בתחרויות־ספורט רבות... איריק היה חזק, חזק מאוד, והוא ידע לנצל את כוחו ולתת לו פורקן בעבודה קשה ומשחררת... הוא היה כמו סלע, אשר נדמה היה ששום דבר לא יעקור אותו.

״׳...היו לו, לאיריק, שכל ישר, דרך מחשבה עצמית ומקורית... איריק היה גם חבר טוב ונאמן שאפשר לסמוך עליו... מעולם לא היה בו שמץ של יהירות. הוא היה בטוח בעצמו עד כדי כך, שמוכן היה אפילו להודות בחולשותיו׳.

״ובאותו עלון כתבה אמו (אביו נפטר לפני כשנתיים): ׳עם כל טיסה הרגשנו את התבגרותו; עם כל משבר — את רצינותו... תמיד רצה להיות בין הלוחמים, להבטיח את המנוחה ואת השלום... ואיך בטחנו בך איריק תמיד, אם כי בחרדה — ובתפילה, כי השמיים ששלטת עליהם לא יבגדו, כי תחזור, תחזור אל משפחתך ואל ההתחלות שלא גמרת עדיין, תחזור אל החיים הממשיכים לזרום ואל כל התקוות השזורות בחלומותיך.

״׳...אתה הישרת את מבטך — אם כי ראית את המוות — ואנחנו מרכינים את ראשינו, ואין נחמה!׳

״לו היתה אמו עם חבריו של איריק במועדון הטייסת (היא

פחדה לבוא, חששה פן כוחה לא יעמוד לה, שמא לא תוכל לעצור בעד דמעותיה), לו היתה שומעת אותם מספרים על איריק, היתה אולי מתנחמת.

"כי איריק היה שם. הוא נשמע בסיפורי החברים. הוא הצטייר במבטיהם הקורנים של כל אוהביו. הוא השתקף בעיניהם המאושרות של בניו.

"הם לא ישבו וסיפרו עליו. הם דיברו אליו.

"חבל שהכרתיו רק אחרי מותו".

פרק עשרים ותשעה

"הפי אנד"?

ביום א', 21 באוקטובר, בשעה 3 בלילה על־פי שעון ישראל, התכנסה מועצת הבטחון כדי לדון בהצעת החלטה אמריקנית־סובייטית שעל־פיה תיכנס לתוקפה תוך פרק זמן מינימלי הפסקת־אש בשתי החזיתות, כשכל הצדדים ממשיכים להחזיק בעמדות שהיו בידיהם.

אותו יום, היום ה־16 למלחמה, היה אחד מימיו הגדולים של חיל־האוויר בחזית הדרומית. המטוסים הגישו סיוע צמוד לכוחות הקרקע והפילו באותו יום לא פחות מ־15 מטוסים מצריים לסוגיהם. באותו יום ציטט הפרשן הצבאי אלוף (מיל.) חיים הרצוג בדברי הפרשנות היומית שלו את אימרתו המפורסמת של צ'רצ'יל: "מעולם לא חבו רבים כל־כך הרבה כל־כך למעטים כל־כך".

חיל־האוויר איפשר לצה"ל להרחיב את ראש־הגשר ממערב לתעלה עד כדי 40 ק"מ מצפון לאגם המר, בכיוון איסמעיליה. הפסקת־האש היתה אמורה להיכנס לתוקפה ביום ב', ה־22 לחודש, בשעה 18.50 לפי שעון המזרח התיכון.

בשעות שקדמו להפסקת־האש היו טייסי חיל־האוויר עמוסי

עבודה. כל אחד מהם רצה להספיק "לנקות את שולחנו" לפני שתסתיים המלחמה, ששם עדיין לא היה לה. מטוסי "פנטום" ו"סקיי־הוק" נשאו בעיקר בנטל. מטוסים אלה טסו ליעדים שונים, אם לצורכי תקיפה וסיוע ולרגעים נדמה היה שכל המטוסים באוויר. השמיים היו נקיים כמעט מטילים, אך הטייסים דיווחו על אש נ"מ חזקה שנורתה לעברם בגזרות שונות.

תוך כדי כך נתברר, כי צה"ל חולש במערב התעלה על ארבע שדות תעופה. אותה שעה לא היה ברור עדיין אם ההתפתחויות המדיניות והצבאיות הבאות יאפשרו לצה"ל להפעיל את שדות־התעופה הללו. אבל גם ללא הפעלת השדות הללו לא התקשו הטייסים לבצע את המשימות המגוונות שהוטלו עליהם.

אמר אחד ממפקדי טייסות ה"סקייהוק": "הטייסים נלחמים עתה במטרה לשפר, לחזק ולהעמיק את היתרון שבו זכינו ב־16 ימי הקרב. איננו יודעים בינתיים מה יילד יום, אבל אנחנו חפצים שמל־חמה זו תסתיים ב'הפי אנד', בניגוד לצורה שבה היא החלה".

מפקד טייסת "פנטום" סיכם את השעות האחרונות: "אנו נלחמים על כל שעה. רצועה המתמשכת מפורט־פואד לסואץ ברוחב של 70 ק"מ נקייה לחלוטין מסוללות טילים. הטייסים דיווחו רק על אש נ"מ קלושה. הטייסים מטפלים עתה בשריון המצרי לכיוון איסמעיליה".

אחד הטייסים שהשתתפו ב"פיניש" סיפר: "חיפשנו סוללת טילים נ"מ לתקיפה ולא מצאנו. החלטנו ליטול על עצמנו משימת מישנה ולתקוף ריכוז של משאיות. ביצענו שני יעפים וטיאטאנו אותן מהכביש. למיבנה אחר שלנו היה מזל אחד גדול. הם איתרו באיזור גשר פירדאן סוללת נ"מ והעיפו אותה באוויר".

הטייסים צללו ואיתרו מטרות מכל הבא ליד וביקשו להספיק הרבה ככל האפשר לפני שתיכנס הפסקת־האש לתוקפה ביומה ה־17 של המלחמה. אלא שבמועד הראשון שנקבע לא היתה הפסקת־אש. היא נמשכה בשתי החזיתות.

מועצת־הבטחון התכנסה בדחיפות לבקשת נציג מצרים, אשר הטיל את האחריות לאי הפסקת הלוחמה על ישראל. נציג ישראל מצידו טען, כי ישראל נוהגת לכבד הפסקות־אש.

פרשנים צבאיים זרים העריכו כי למעשה שני הצדדים הסכימו

להפסקת־אש רק כלפי חוץ מאחר שלא נסתיים עדיין המאבק הצבאי על כביש קהיר—סואץ. מצרים עשתה הכל כדי להחזיר לעצמה את השליטה על ציר מרכזי זה ואילו צה״ל העמיק את התקדמותו לעבר הק״מ ה־101. בטייסות נמשכה התעסוקה במלוא התנופה.

״הטייסים המשיכו את היום ה־18 כאילו הם רק מתחילים את המלחמה״, אמר מפקד אחד הבסיסים. ״הייתי בטוח שדקות ספורות לאחר שתיכנס הפסקת־האש לתוקפה הם יפלו מהרגליים מרוב אפי־סת כוחות. איפה! לא מיניה ולא מקצתיה. כאשר הוברר להם שהמל־המה נמשכת הם לא התרגשו מכך. הם הבינו כי יהיה עליהם לנצל את תוספת הזמן שהוענקה להם כדי לשפר עוד יותר את השליטה הישראלית בשתי החזיתות״.

הוסיף מפקד הבסיס: ״כן, משהו בכל זאת השתנה. ראיתי בעת התידרוך, שאין הם מסוגלים לשבת כבר על ישבניהם באולם, וזאת מרוב ישיבה ממושכת במושבי הטייס. לתידרוך ולתחקיר הם האזינו כשהם ספק עומדים ספק יושבים על ברכיהם״.

אבל הם ההומור שלהם הם לא איבדו. במועדון של אחת מטייסות ה״פנטום״ ניתן היה לשמוע שאלות בנוסח זה: ״מי קונה גיחה מעל לתעלה תמורת 100 לירות נטו, פטור ממס־הכנסה?״ או: ״מי מוכן לטוס מאחורי במצב של שכיבה?״

להומור זה של הטייסים יצא שם דבר. במלחמה עקובת־דם זו איחר ההומור להופיע מסיבות מובנות. כאשר הופיע, היה מאופק יותר וציני פחות בהשוואה להברקותיהן של המלחמות הקודמות. המיטות הריקות במגורים — מיטותיהם של הנופלים, הפצועים, הנעדרים, השבויים — לא תרמו להומור זה. אף־על־פי־כן, כדאי לצטט מיספר ביטויים שקנו להם שביתה בטייסות השונות. מעין מי־לון שימושי מקוצר של הטייסים.

ביטויים מיספר שאולים מ״מילון״ זה:

״אס״ — מפילן מקצועי.

״אמבטיות״ — כינוי חיבה לחיל־הים

״אובדן בתולים״ — הפלת ה״מיג״ הראשון.

״הליקופטר״ — כינוי לבחורה העושה תחילה ״רוח״ ואחר־כך ״מתרוממת באוויר״.

״מיבנה ואפל״ — חפיסות האופלים המתוקים שהוכנו לטייסים.

"גיהוץ" — טיסה ישרה וללא הפלות.
"פירוטכניקה" — מריחה.

המלחמה נפסקה במוצאי היום ה־19 למלחמה בשעה 5 אחרי־הצהריים. לא בכדי היתה הצעה לקרוא לה "מלחמת שמונה־עשר הימים", על משקל "מלחמת ששת־הימים".

בשעות האחרונות שקדמו להפסקת־האש עשו כוחות הארמיה השלישית המכותרת נסיונות נואשים לפרוץ את ההסגר, אך הדבר לא עלה בידם. בנסיונם זה נעזרו מפקדי הארמיה בחיל־האוויר המצרי, אך עזרה זו לא הועילה. כיתורה של הארמיה השלישית הפך עובדה קיימת עד שיוסר כעבור שבועות מיספר כאשר יסתיים משא־ומתן מדיני מייגע.

למחרת כניסתו של מועד הפסקת־האש השני לתוקפו — הפעם נתגלה ההסכם כיציב — פירסם מפקד חיל־האוויר פקודת־יום מסכמת לחיילי חיל־האוויר. חלקה הראשון היה מוקדש לשלב הבלימה: "אף כי האש שככה, אין כל בטחון שהמלחמה תמה. חיל־האוויר יכול לציין בסיפוק את ההישג הגדול של בלימת האויב בשלושת ימי המלחמה הראשונים ומניעת פריצתו אל שטחנו. ימים אלה נתנו בידי כוחות היבשה את הזמן החיוני שהיה דרוש להם לשם היערכותם לקרב החל בצהרי יום־הכיפורים".

על תוצאות המלחמה אמר מפקד חיל־האוויר: "ב־18 ימי לחימה עקשנית של טייסינו השגנו עליונות אווירית, על־ידי ניתוץ סוללות טילי הנ"מ ועל־ידי הכרעת טייסי האויב באוויר — בעוד חיל־האוויר רושם לזכותו פרק יחיד במינו בתולדותיו. השמדנו למעלה מ־500 מטוסי אויב, בקרבות־אוויר, על הקרקע ובידי כוחות הנ"מ. חיל־האוויר נלחם כתף אל כתף עם כוחות היבשה בהגישו סיוע מתמיד בכל ימי המלחמה בתקיפה, יירוט, תובלה, סיור וקישור.

"רושמם של הישגי החיל מהולים בתוגה וביגון על לוחמינו־גיבורינו שנפלו במערכה. כואבים אנו את כאבן של משפחות הנופלים שזכרם ייחקק לעד בזכרונה של משפחת חיל־האוויר. אנו מקווים כי תוצאות מלחמה זו יקרבו את השלום, אך יחד עם תקווה זו המפעמת בליבות כולנו, נשקוד ללא ליאות על חיזוקו וכוננותו של חיל־האוויר להלום בכל הזדמנות בה יחשוף את ציפורניו. עוד רבה המלאכה לפנינו ורבים הלקחים שעוד נפיק. ניערך כאיש אחד לזרוע

מחץ אדירה, נכונה לקראת הבאות באותה דרך שבה למדנו לעשות כל דבר טוב יותר מאשר בפעם הקודמת".

באותו ערב סיכם הפרשן הצבאי הישראלי חיים הרצוג בראיון מיוחד את סיכומיו הראשונים על מלחמתו של חיל־האוויר במלחמה זו. "חיל־האוויר הישראלי היה החיל הפחות מופתע במלחמה", אמר הרצוג. "הוא הוכיח את עצמו כגוף המאורגן ביותר בצבא. הוא פעל בתנאים שלא היו נוחים ביותר והצליח, ואנו רואים את התוצאות".

"מה היתה תרומתו החשובה ביותר של חיל־האוויר ?" נשאל הפרשן.

הרצוג : "תרומתו החשובה ביותר של חיל־האוויר היתה בשלב הראשון של המלחמה, בשלב הבלימה. זאת היתה מלחמה קשה מאוד. המילים דלות מלהגדירה. הברירה היחידה היא להשתמש במליצות ואין זה מתאים לחיל־האוויר. אומר, איפוא, רק זאת : חיל־האוויר עמד בפרץ ואיפשר את גיוסו של צה"ל בימים שבהם עמדנו בסכנה אמיתית. בתנאים אלה לא היה פנוי חיל־האוויר לטפל בחילות־האוויר של מצרים ושל סוריה. הוא הוטל למערכה כדי להגן על המדינה. התערבותו המכרעת וגבורת טייסיו היו בין הגורמים הראשונים להצלתו של העם היהודי שסכנת השמדה נשקפה לו".

ועוד נשאל הרצוג : "כיצד היית מגדיר את מהלכי הפיקוד המצרי בחציית התעלה ?"

"כל מהלכי הפיקוד העליון המצרי מעידים עד כמה נאלץ הצבא המצרי לתכנן את תנועותיו תוך התחשבות מוחלטת בתגובתו האפ־שרית של חיל־האוויר הישראלי. זה היה נצחונו הגדול הנוסף של חיל־האוויר. סאדאת טען, אומנם, כי מצרים עברה את מחסום הפחד כאשר חצתה את התעלה. האמת היא, שמצרים מעולם לא עברה את מחסום הפחד מפני חיל־האוויר. אמת כאובה זו היתה ידועה היטב לפיקוד המצרי שנאלץ לתכנן את מהלכי ותנועות צבא המשלוח המצרי באופן שיבטיח לו תמיד חיפוי סוללת הטילים מהעבר השני של התעלה. עובדה זו מסבירה מדוע 'נתקע' הצבא המצרי בגדה המזרחית של התעלה. במקום לנצל את הצליחה ולהתקדם מזרחה, הצטמצמה המיתקפה המצרית בהתבצרות והתחפרות בגדה המזרחית. זה לא היה, כמובן, מיקרי. הפיקוד העליון המצרי חשש להוציא את

כוחותיו מחסותה של מטריית הטילים ולחשוף אותם למיתקפה של חיל־האוויר. זו היתה הטעות הגדולה הראשונה של הצבא המצרי. טעות זו מקורה בפחד המצרי מפני חיל־האוויר. פחד זה גרם במישרין לאיטיות בתגובות המיפקדה המצרית, איטיות שהורגשה ביתר שאת בעת שצה"ל חצה את התעלה".

סיכם הרצוג: "כוונתה של המיפקדה המצרית היתה גלויה: להתיש את חיל־האוויר הישראלי, לגרום לשחיקתו מול חומת הטי־לים. רק אז תיכננה המיפקדה המצרית להפעיל את חיל־האוויר שלה, בשלב המיתקפה של הכוחות. זאת היתה המחשבה האסטרטגית של הפיקוד המצרי, אך כאן הוא עשה את טעותו הגדולה השנייה. הוא לא העריך נכונה את חיוניותו של חיל זה, את יכולתו ללחום תוך אבידות, את יכולתו לטפל בטילים ואת יכולתו להחזיק מעמד במל־חמה אכזרית וממושכת. לגבי ישראל היה לקח מסוג אחר לגמרי — חיל־האוויר הוכיח כי הוא החוליה החשובה ביותר בדוקטרינה הבט־חונית של ישראל. הוכח כי כל פרוטה שהושקעה בחיל זה הצדיקה את עצמה. ולבסוף, בליבי מישאלה: אני מקווה שאזרחי המדינה יתפכחו כאשר יראו את כנפי הטייס, מה הוא היחס ללובשי מדים אלה".

מעניין היה לקרוא למחרת המלחמה ניתוח צבאי מסוג אחר של הנרי סטנהוד, כתבו הצבאי של "טיימס", אשר שהה בתקופת המל־חמה בארץ. כך נראו המהלכים המכריעים של המלחמה מנקודת מבטו: "כוח של 80 עד 100 אלף מצרים חצה את התעלה: שבע דיוויזיות מצריות. בגדה המערבית נותרו בעיקר מערכות לוגיסטיות, מיפקדות, יחידות ארטילריה, בסיסי טילים ומערכות קשר למיניהן. היתרון היחיד בהיערכות זו היה בכך שהוא הביך את הפיקוד היש־ראלי. הישראלים חיפשו אחר הגוף המרכזי של הצבא המצרי ולא יכלו לגלותו מהסיבה הפשוטה, שהוא לא היה קיים כלל. במקום זאת הם גילו שרשרת של נקודות־תורפה בקווים המצריים, ואז חצו הישראלים את התעלה. הם לא חצו אותה בראשי־גשר אחדים כפי שעשו המצרים שהתפרסו לאורך הסואץ, אלא בראש־גשר אחד בלבד — הם פיצלו את הכוחות המצריים שבצפון מאלה שבדרום, ואת אלה שבגדה המזרחית מאלה שבגדה המערבית של התעלה".

על פעילותו של חיל־האוויר הישראלי בשלב האחרון של המל־

חמה אמר הפרשן הצבאי הבריטי: "ביום השישי האחרון החלו המצרים מכניסים למערכה את חיל־האוויר שלהם, אבל שיתפו בה רק 10 אחוזים ממטוסיהם לכל היותר (אילו היו הישראלים במקום המצרים בוודאי שהיו מפעילים 500 אחוז מכוחם האווירי — כלומר, כל המטוסים שלהם, כשכל מטוס מבצע חמש משימות ביום). עתה, אחרי שהושמדו לפחות 10 בסיסי סיוע חשובים בגיזרה המרכזית של התעלה, מסוגל היה חיל־האוויר הישראלי להעניק לכוחות הקרקע של צה"ל סיוע כזה שדרוש להצלחה, והיוזמה המצרית הפכה לנכס העבר".

המכון ללימודים אסטרטגיים בלונדון הקדיש תוך כדי מהלך המלחמה ומייד לאחריה תשומת־לב מיוחדת לדרכי הפעלתו של חיל־האוויר הישראלי ושילובו במלחמה ממושכת יחסית, כאשר מהלך הפתיחה אינו שייך דווקא לצה"ל. בנקודה זו קבע המכון, כי המלחמה האחרונה הדגישה עד כמה זקוקה ישראל לגבולות בני־הגנה, בעיקר בצפון שבו העומק האסטרטגי הוא זעום למדי והאתרעה המוקדמת של המכ"מ היא קצרה.

להלן התייחס המכון לדו־קרב בין המטוסים והטילים וקבע בהקשר לכך: "כשלמצרים יש הגנה אנטי־אווירית יעילה אין ישראל יכולה עוד לסמוך על חיל־האוור שלה, שהוא יהפוך את עמדות המצרים כבלתי ניתנות לאחזקה. משום כך, איזור מפורז בסיני עם שיטור בינלאומי (ואולי גם תצפיות לאומיות) עשוי להיראות מצודד יותר לישראל מאשר לפני המלחמה".

המכון עמד על מיספר נקודות־ציון צבאיות בולטות במלחמה:

* הארטילריה המצרית היתה מלכתחילה מוגבלת: חציית התעלה בכוח צבאי רב אשר ישתלט על מעוזי "בר־לב" ויקים ראש־גשר בחיפוי של אש נ"מ, ובשלב השני יורחב ויבוסס ראש־הגשר בחיפויה של אותה הגנת נ"מ. הפיקוד המצרי סבר כי אם יצליח הצבא המצרי להחזיק בעמדותיו על הגדה המזרחית ולהדוף את התקפות צה"ל ייחשב הדבר להישג ניכר למצרים; שכן, ככל שתתמשך מלחמת השחיקה, תיטה הכף לטובת מצרים — תודות לכמויות הגדולות בחיילים ובנשק העומדות לרשותה. מצרים סברה, כי אם תטיל את כל חיל־האוויר שלה למערכה היא מסתכנת בכך שיאבד כולו, על כן מוטב להשתמש בו

בחיסכון כסיוע למיבצעים מסויימים ולתצפיות, ולהעביר את מלאכת ההתגוננות האווירית לכלי־נשק הפועלים מן הקרקע. מסקנת מומחי המכון בנקודה זו: "לאסטרטגיה זו היו נקודות־תורפה: הצבא המצרי חייב היה להשתלט על רצועת שטח לכל אורכה של התעלה, להסתכן בכך שהחללים בשטח אשר לא ייתפסו ייהפכו למקור של סכנות. עם זאת עומקו של ראש הגשר נקבע על־ידי טווח ההגנה האנטי־אווירית מן הגדה המערבית. כך שלמעשה התפרסותו של הצבא המצרי הוכתבה על־ידי כוחו של חיל־האוויר הישראלי — אף אם זה נוטרל בחלקו על־ידי יעילותה של הגנת הנ"מ המצרית. הצבא הישראלי, לעומת זאת, נהנה על הגדה המזרחית מחופש תנועה בקווים חיצוניים, וחיל־האוויר המצרי לא היה חזק דיו כדי להפריע תנועה חופשית זו".

* מאז מלחמת ששת־הימים חלה השתפרות עצומה בהגנה האנטי־אווירית והאנטי־טנקית של הצבא המצרי. למרות יתרונו של צבא זה בכמויות גדולות — בעיקר בשריון — נראה כי המפקדים המצרים לא היו מסוגלים לנצל את יתרון האפתעה בו זכו או לתמרן כוחות גדולים אל השדה הפתוח, אם מתוך חוסר כשרון ואם מתוך אימתו של חיל־האוויר הישראלי. מומחי המכון הבריטי קבעו בנושא זה: "אמצעי הזהירות הקיצוניים שנקטו המצרים נבעו, בין היתר, לנוכח כוחו הידוע של חיל־האוויר הישראלי. שכן, אף כי חיל־האוויר הישראלי לא שלט שליטה מוחלטת בשדה הקרב, כב־1967, עדיין היה כוחו רב לו להכתיב את התפתחות המאורעות ולכפות על הכוחות המצריים טקטיקה הגנתית בעיקרה. הדבר לו זקוקים צבאות ערב יותר מכול הוא שיפור בכוחות־האוויר שלהם, שיאפשר להם להתמודד עם חיל־האוויר הישראלי התמודדות צמודה יותר. כי חיל־האוויר הישראלי הוא שמעניק לצה"ל את חופש התנועה בשדה הקרב, הנמנע מן הערבים".

* במזרח־התיכון שורר באוויר מצב מיוחד מאז שנים. ישראל, תודות למומחיות טייסיה ולאיכות מטוסיה וחימושם, זכתה בעדיפות על פני כל חילות־האוויר הערביים. על־ידי כך השפיעה במידה בלתי־מבוטלת על האסטרטגיה הערבית. קבעו מומחי המכון:

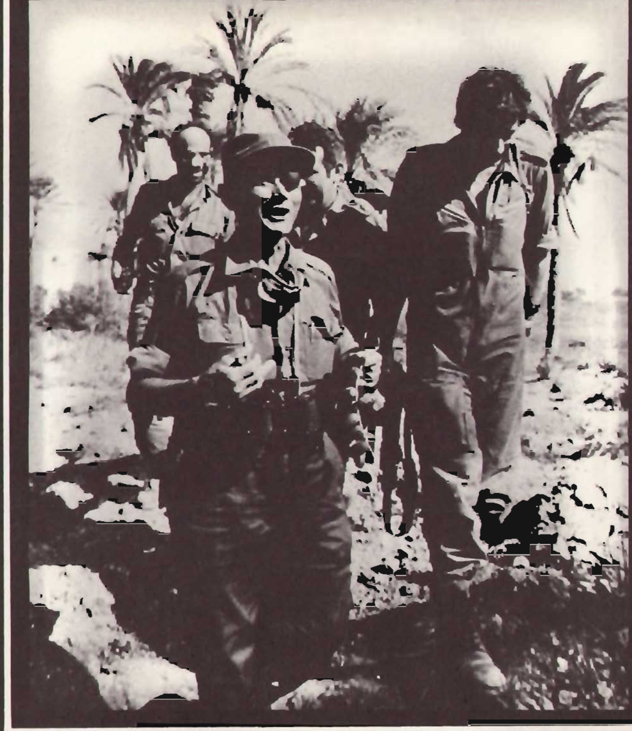
"מערכות ההגנה הנגד־מטוסית החזקות מאוד, שהופיעו בזירה במלחמה זו ואשר הוקמו כתשובה על ההפצצות לעומק של ישראל — הוכיחו את עצמן כיעילות ביותר. ככל שניתן לשפוט מן המידע, ששוחרר עד כה, ישראל לא יכלה להרוס מערכות אלו או אפילו לפגוע בהן מן האוויר במחיר־אבידות סביר. לעומת זאת, בקרבות־אוויר שמרה ישראל על עדיפותה המו־חצת. מסוקים הופעלו בקווי החזית, אך בכמויות קטנות, להוציא פה ושם התקפת־פתע, כי חלל האוויר המלא פגזים היה בהחלט לא בריא בעבורם".

* מחסות־הבטון ("הנגרים") שבנו המצרים בעבור מטוסיהם הצדיקו את ההשקעה בהם, שכן שלא כבמלחמת ששת־הימים, רק מטו־סים מעטים הושמדו על־גבי הקרקע. מערך ההגנה הנ"מ באיזור התעלה כלל 650 טילי קרקע—אוויר "סאם 2" ו"סאם 3" הנייחים ו"סאם 6" הנייד. מיספר גדול של תותחי נ"מ בקוטר 23 מ"מ ו־57 מ"מ ו"סאם 7", שהוא משגר טילי נ"מ מיטלטל המופעל על־ידי חיל־רגלים. על ההגנה האנטי־אווירית פסקו מומ־חי האוויריה של המכון: "ה'סאם 2' הופעל עוד בווייטנם ומיספר כני־שיגור וטילים מסוגו נתפסו במלחמת ששת־הימים, כך שצופן המכ"מ שלו היה ידוע. אפשר והדבר נכון גם לגבי 'סאם 3', אך לא כן לגבי הטיל 'סאם 6', שכאן היתה הופעתו הראשונה בזירת הקרב. טיל זה, עם טווח בעל מרום נמוך וכלה ברום של 50 אלף רגל, ניתן להכוונה גם בעין, ועל כן הוא יעיל למרות אמצעי־נגד אלקטרוניים. נראה שהאמצעים שעמדו לרשות ישראל לא היו טובים דיים. מטוסים שתקפו את מעברי התעלה סבלו אבידות כבדות ומטוסי־הקרב הישראליים שהנמיכו טוס כדי לחמוק מטיל זה — נפגעו על־ידי טילי 'סאם 7', או תותחי הנ"מ בעלי 4 קנים ומכווני המכ"מ".

* הכף נטתה נגד מפציץ־הקרב במלחמה זו, אף כי האיום מן האויב עדיין כפה על הצבא המצרי להישאר צמוד ל"מטריד הטילים שלו", ובכך הוגבלה, כאמור, פעילותו. מלחמות מעין זו שהתנהלה במזרח־התיכון הינן בהכרח מעבדות־ניסוי שבהן נבחנות מערכות־נשק חדשות. במיבחנים אלה יצא הנשק מתו־צרת המערב, בדרך כלל, בציונים טובים. המטוסים שבידי ישראל

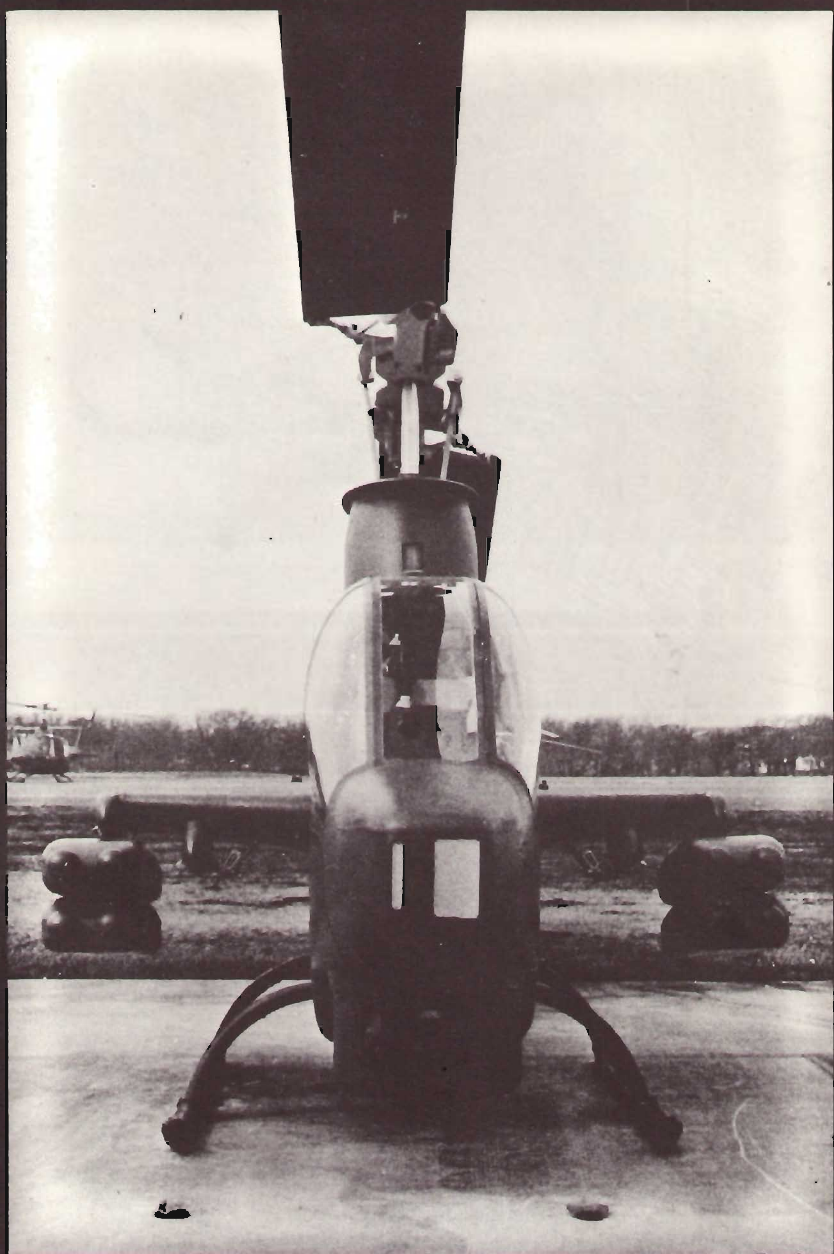

רב־סרן ישראל בסטר ז״ל (איריק)

שר הבטחון לשעבר ח״כ משה דיין נקלע בעת המלחמה לאיזור שהותקף ע״י מסוקים מצריים. אחד המסוקים, שטייסו הבחין בתכונה מתחת לו ניסה לתקוף את דיין ומלוויו ללא הצלחה

טילי ה"טאו" נורים ממסוקים. בהתאם לפירסומי העתונות הזרה קיבל חיל־האוויר הישראלי טילים כאלה אחרי מלחמת יום הכיפורים

— ואפילו אם נביא בחשבון שלישראל טייסים טובים יותר ופיקוד שירותי אחזקה עדיפים — היו טובים יותר. מסקנת המכון ללימודים אסטרטגיים: "במזרח־התיכון צפוי שהערבים יתרכזו במאמצים לכרסם את עדיפותו של חיל־האוויר הישראלי על־ידי שיכלול נוסף של מערכות ההגנה האנטי־אווירית שלהם ועל־ידי רכישת מטוסים מעולים יותר וטילים מונחים לתפקידי הפצצה. טילים אלה, שמיספר מהם כבר מצויים בידם, ישנו באורח דראסטי את יכולת הערבים לפגוע בתוככי ישראל, אולם יהיו מזמינים גמול. ערכם המיידי של טילי קרקע—קרקע יהיה בעל השפעה מועטת נגד הפצצת עומק על־ידי חיל־האוויר הישראלי".

פרק שלושים

נקודת המשבר

הגיבורים היו עייפים.

שמונה־עשר יום של מלחמת תופת כשכלי משחית מתוחכמים דולקים אחריהם במטרה להפילם — נסתיימו.

שמונה־עשר יום שבהם נאלצו להתמודד עם מטוסי אויב בשתי גזרות על מנת למנוע בעדם לחדור לשמי הארץ.

שמונה־עשר יום שבהם עסקו בכל המלאכות האפשריות והבלתי־אפשריות: בלימת כוחות שריון וקרקע ששטפו את קווי החזית, סיוע צמוד לכוחות הקרקע, תקיפת מטרות אסטרטגיות בעומק שטח האויב, ומעל הכל — השמדת סוללות טילים.

אנשים מול טילים — זו היתה המלחמה שנסתיימה זה עתה. הטייסים לא פשטו את סרבליהם. איש לא ידע עדיין מה יילד יום, אבל הם הזדרזו להתראות עם בני משפחותיהם. הם האריכו את

שעות מנוחתם. הם החלו חושבים ומשחזרים מהלכים שונים במלחמה איומה זו.

ספרי הטייסות התמלאו והלכו בסיפורי־קרב רבים — סיפורים נוקשים, סיפורים אנושיים, סיפורים של מטוסים הממריאים אל הבלתי־נודע והוזרים בחלקם בלבד; מטוסים הנוחתים ללא גילגולי נצחון, ללא סימני הפלות על חרטומיהם, ללא צהלת קרב.

מלחמה עצובה שהותירה אחריה מיטות ריקות בטייסות, אלמנות צעירות, יתומים רכים בשנים, משפחות שכולות וגם את המשפחה הגדולה של חיל־האוויר — שכולה, אבל גאה וזקופת־קומה. כדרכה.

המטוסים עצמם חנו כשכנפיהם דרוכות במשיכה לאחור, מוכנים לזינוק מייד. בבסיסי חיל־האוויר שורר מין שקט מוזר. האם זהו שקט שלפני הסערה?

הרגשתם של הטייסים היתה מעורבת. אמר טייס בחיל־האוויר, אשר השתתף באורח אישי במיספר גיחות מיבצעיות: "רק מעטים יודעים ומכירים את ביצועי חיל־האוויר במלחמה האחרונה, בבלימה, בתקיפות עומק ובעיקר בעובדה היסודית שתשעים אחוז מחילות־האוויר של האויב עסקו בהגנת שטחיהם. התקפותיהם הבודדות על כוחותינו היו בלתי יעילות, וכל זאת לצד העובדה שהעורף לא הוטרד כלל על־ידי חיל־האוויר של האויב".

הוסיף הטייס: "הצלחת חיל־האוויר במערכת 'קדש' ובמלחמת ששת הימים היתה קשורה ביכולתו להכות בכוחות היבשה על צירי התנועה של האויב שהתארכו מאוד. במלחמה הזאת היו צירי התנועה קצרים מאוד, והדרגים השונים נעו יחד עם הכוח המסתער, כלומר שהצירים היו ריקים לאורך ימי המלחמה וחיל־האוויר לא יכול לתת את ביטויו האדיר של הנשק המוטס. דברים אלה השפיעו על אותם כוחות היבשה בהמשך המלחמה שלא היו יכולים לקבל אותו הסיוע האווירי שלו הורגלו בעבר".

והוא סיכם: "נכנסנו במלחמה הזאת לתקופה חדשה ומסובכת של התפתחות מערכות הגנה אנטי־אווירית באזורים קריטיים, בהם הגיש חיל־האוויר עזרה לכוחות היבשה, מבלי שיוכל 'לנקות' בעצמו את השטח תחילה ולהתמודד בצורה מסודרת עם מערכים אלה, כפי שתיכנן לפני המלחמה".

אין ספק ש"נתוני הפתיחה" של המלחמה נטו לצידם של הצב־

אות התוקפים — מצרים וסוריה. קודם כל, מבחינת שפע כמויות הנשק בכלל והטילים בפרט שהיו בידי שני הצבאות הללו, אשר הגבירו את עוצמתם במידה ניכרת מאוד. המומחים פסקו כי בעת פרוץ המלחמה היו לארצות־הברית פתרונות אלקטרוניים בדוקים לניטרול טילי ה״סאם־2״ ו״סאם־3״ ואמצעים גולמיים לשיבוש הטיל ״סאם־7״ בעל מנגנון ההנחייה האינפרא־אדום. אך האפתעה הגדולה של המלחמה היה הטיל ״סאם־6״, אשר נגדו לא הצליחו עדיין המומחים האמריקנים למצוא אמצעי־נגד. (פרט מאלף: סאדאת טען מייד אחרי המלחמה, כי ברית־המועצות סיפקה למצרים טילי ״סאם 6״ מהסוג הפרימיטיבי, בעוד שהיא מונעת ממנה את הסוג הטוב יותר של הטיל. לעומת זאת, סיפקה ארה״ב לישראל, לדבריו, את הטיל המתוחכם ביותר שברשותה — ה״מייבריק״).

בהקשר לכך מעניין לציין דברים שכתב מומחה האווירייה הבריטי, בריגדיר ס.נ. בארקליי, בירחון הצבאי ״ארמי״, שבו טען בין היתר: ״השפעת טילי ה׳סאם׳ למיניהם מתוצרת ברית־המועצות ראויה לבדיקה מחודשת, שכן השליטה באוויר עשויה להיות בעתיד בתחום הנשק מסוג זה. מבחינות רבות נעשה השימוש בכלי־נשק אלה בתנאים נוחים מאוד. אורך הגיזרה המצרית, שהיה צורך לפרוס בה את מערך הטילים היה כ־80 ק״מ, ומיספר סוללות הטילים שנפרסו בהם כ־130 (בכל סוללה 6 משגרי ״סאם 2״, ״סאם 3״ ומיספר משגרי ״סאם 6״). זהו ריכוז עצום. סוגי הטילים שונים זה מזה במידתמה בסגולותיהם, אך כולם פגיעים לגבי מטוסים מנמיכי טוס המשגרים טילים מטווח של מיספר קילומטרים״.

המשיך הבריגדיר הבריטי: ״בחזית הסורית הוצבו 12 סוללות טילי ׳סאם 2׳ ו׳סאם 3׳, וכאן השטחים הנוחים לשימוש בהם היו מוגדרים היטב. לחיל־האוויר הישראלי נגרמו אבידות כבדות מאוד — 100—120 מטוסים — במלחמה זו״.

כמות המטוסים שאיבד חיל־האוויר במלחמה שימש נושא שיעסיק לא רק את ממשלת ישראל, צה״ל וחיל־האוויר, אלא גם את ממשלת ארה״ב, מומחים צבאיים, שלא לדבר, כמובן, על שירותי הביון.

מקורות אמריקניים רשמיים למחצה טענו מייד אחרי המלחמה כי חיל האוויר הישראלי איבד 112 מטוסים לסוגיהם, חיל־האוויר

המצרי 242 מטוסים וחיל־האוויר הסורי 179 מטוסים. כמעט כל המטוסים הישראליים נפגעו על־ידי טילים ואש נ״מ מהקרקע, ובודדים מהם נפלו בקרבות אוויר.

הירחון האמריקני ״ארמד פורסס ז׳ורנאל״ — המקובל על חוגים צבאיים גם מחוץ לגבולותיה של ארה״ב — יפרסם שבועות מיספר אחרי המלחמה נתונים משלו: ישראל איבדה 105 מטוסים, ומצרים וסוריה ביחד 427 מטוסים. נתונים אלה יעוררו ויכוח על אבידות חילות־האוויר של ישראל, מצרים וסוריה במלחמת יום־הכיפורים.

הפרשן מרטין מילר, מעורכי הבטאון האמריקני ״אורדנאנס״, יטען במכתב שישגר למערכת ״ארמד פורסס ז׳ורנאל״, כי ישראל איבדה 94 מטוסים בלבד ו־43 טייסים נפלו במלחמה. חלוקת המטוסים הישראליים הללו: 59 מטוסי ״סקייהוק״, 23 מטוסי ״פנטום״, 7 מטוסי ״סופר־מיסטר״, 3 מסוקים ו־2 מטוסי ״מיראז׳ ״. המצרים איבדו, לדבריו, 313 מטוסים ו־183 טייסים. חלוקת המטוסים: 267 מטוסים בקרבות־אוויר, 29 מטוסים באש אנטי־אווירית, כ־17 מטוסים על הקרקע, וכמו־כן 34 מסוקים. אשר לאבידות חיל־האוויר הסורי יטען מילר, כי הסורים איבדו בסך־הכל 231 מטוסים. מהם 186 בקרבות־אוויר, 23 מטוסים על הקרקע, 22 מטוסים באש אנטי־אווירית, ו־13 מסוקים. חיל־האוויר העיראקי איבד 2 מטוסים באש אנטי־אווירית ו־7 מטוסים בקרבות אוויר.

לכמות המטוסים הנפגעים ומיספר הטייסים הנופלים יש, לדעת המומחים הזרים, משמעות רבה ביותר, ועליה עמד הירחון ״ארמד פורסס ז׳ורנאל״: ״בעבר גישרה ישראל על הפער הכמותי בינה לבין אויביה על־ידי תיכנון וטקטיקה עילאיים, ועל־ידי ציוד טוב יותר משל הערבים״, כתב הירחון. ״אולם במלחמה האחרונה לא היו לה יתרונות אלה. לנשק האמריקני היתה, אומנם, עליונות, אך הנשק הסובייטי סופק בכמויות גדולות עד כדי כך שהוא איים להטות את הכף נגד ישראל. לפיכך משוכנעת ממשלת ישראל כי עליה להתכונן לקראת הבאות על־ידי פיתוח עוצמת אש רבה יותר. הם אומרים שהדוקטרינה חייבת להסתמך על עוצמת אש, מאחר שהם תמיד יהיו בנחיתות מיספרית.

השבועון האמריקני המהימן ״אוויאיישן ויק״ ידע לספר בהרחבה על חיל־האוויר המצרי אחרי המלחמה. אחת השאלות שביקש העתון

המקצועי לענייני תעופה אזרחית וצבאית לברר היתה שאלת אי־ההתקדמות של המצרים לעבר המעברים מייד אחרי הצליחה.

השיב על כך שר המלחמה המצרי דאז, גנרל אחמד איסמעיל: "מטריית הטילים ההגנתיים של הצבא המצרי היתה המפתח להצלחת הצבא בחציית התעלה, אך לא ניתן היה לקדמה במהירות מספקת כדי לאפשר תפיסה מיידית של המעברים".

קבע המפקד המצרי הצבאי העליון: "אילו הטלתי למערכה את הכוחות שלי לתפיסת ההזדמנויות שהמומחים מדברים עליהן, ללא הגנה הולמת בפני העליונות האווירית של האויב, הייתי מטיל את מלוא המעמסה על חיל־האוויר, מעמסה שהיתה כבדה מכפי יכולתו לשאת. אי־אפשר להתעלם מהעליונות של חיל־האוויר הישראלי, את הכישורים הטכנולוגיים של צוותי האוויר והקרקע ואת הכשרתם היוצאת מגדר הרגיל של טייסיו".

דעתו של שר־ההגנה המצרי על הטייסים המצרים היתה פחות טובה: "השימוש בהם במלחמה האחרונה היה מועט יחסית, ולמעשה תקפו המטוסים המצריים את בסיסי צה"ל ויחידותיו רק בימים הראשונים והאחרונים של המערכה", אמר איסמעיל. "בסך־הכל היו לחיל־האוויר המצרי 2,500 גיחות במשך 7 ימים של המלחמה. בהשוואה למלחמת ששת הימים רכשו הטייסים בטחון רב, בעיקר בהטסת מטוסי 'מיג 21', אבל יש להם עדיין שורה של מיגבלות רציניות. הבולטות בהן: תוכנית האימונים שלהם, הרחוקה מאוד מהסטנדרט המקובל במערב. המדובר הוא לא רק בקרבות אוויר—אוויר, אלא גם לגבי מיבצעי אוויר—קרקע. האימונים בקרבות־האוויר מוגבלים לטקטיקה הסובייטית ואילו משימות הסיוע לכוחות הקרקע לא היוו מישקל רב".

הוסיף גנרל איסמעיל: "הדגמים המוקדמים של המטוס 'מיג 21' לא התאימו להם, מה גם שטיסות האימונים בימי שלום הן מוגבלות ומשום כך נבצר מהטייסים המצרים להיות מוכנים כהלכה למלחמה. נוסף לכך עלי לציין בצער, שהטייסים המצרים ממעטים לטוס בלילה ומעל למים, ובכך נמנע מהם פיתוח תחושה מיבצעית. הסרות להם תוכניות אימונים מקיפות ומשום כך נקטע שלב אימוניהם בעיצומו".

מפקדים מצרים אחרים טענו אחרי המלחמה, כי אחת הסיבות

לאי־יכולתם של הטייסים להתמחות היטב בהכרת מטוסיהם קשורה באי־הבנתם את הסיפרות המיקצועית. סיפרות זו כתובה בדרך־כלל בשפות אנגלית ורוסית, ולא תמיד ברמת הבנתם של הטייסים המצ־רים. השבועון "אוויאיישן ויק" ציטט, אומנם, דברים ששמע כתבו מפי טייסים מצרים בכירים, שלפיהם נוהג חיל־האוויר המצרי להקצות כמות מסויימת של טייסים על־מנת שישמשו כפקחי־אוויר, אך המציאות בשטח בעת המלחמה לא הוכיחה זאת.

פרק בפני עצמו מהוות יחידות הנ"מ המצריות. מתברר כי הנחיתות מול חיל־האוויר הישראלי הולידה הקמת יחידות נ"מ וטילים העולות במיספרן פי־שלושה על כמותו של חיל־האוויר המצרי (בהתאם להערכה משרתים ביחידות אלה בצבא המצרי 75—80 אלף חיילים).

אנשי הטילים והנ"מ הצליחו אומנם להפיל כמות בלתי־מבוטלת של מטוסי חיל־האוויר הישראלי, אבל דבר זה עלה בידם הן בשל צפיפות המערכים והן בשל הכמות הבלתי מוגבלת של טילים שהם שיגרו לעבר המטרות. לעבר כל מטוס ישראלי שנתגלה על־ידי המכ"מ שולחו טילים רבים. כאשר סיפקו הסובייטים למצרים את הטיל המתוחכם "סאם־6" הבטיחו שיעור פגיעה מכסימאלי של 97 אחוזים. המציאות היתה שונה מן הקצה, ושיעור הפגיעה היה נמוך הרבה יותר. כל זאת למרות שטיל זה הופעל ביעילות רבה בשלושה תדרים לעיקוב, גילוי וספיקה בשטח נמוך (התדרים הללו איפשרו גילוי לטווח של 25 ק"מ בגובה נמוך, בגובה למעלה מבינוני של 40 ק"מ ובגובה רב מאוד של 80 ק"מ).

אי־אפשר להתעלם מהעובדה שהצוותים אשר הפעילו את טילי ה"סאם 7" סטרלה — טילים המתבייתים לגובה נמוך. הצוותים הללו נהגו לשגר את הטילים הללו מעל זחל"מים בשני מטחים בני ארבעה טילים כל אחד, ולעיתים במטח אחד בן 8 טילים.

"אוויאיישן ויק" הוסיף פרטים על המאבק המתוחכם הסמוי בין הטיל שביקש להתביית לבין המטוס שביקש לחמוק ממנו: "שיטה המאפשרת לטיל להתרחק מנורי הפיתיון היא להוסיף למערכת ההנחיה המחפשת חום, במטרה לסנן ולפסול מקורות חום שאינם זהים לאלה המוקרנים על־ידי צינור הפליטה. אחת הסיבות האפ־שריות לכך שטילי ה'סאם 7' התרחקו מנורי הפיתיון הישראליים

היא שעוצמת החום של הנורים לא תאמה לחום הפליטה של מטוסים. אם משתמשים במסננים וקובעים את אורכי הגל של פליטת המטוס, יעקוף הטיל את הנורים העלולים לפעול באורך גל גבוה יותר ולחפש את המטוס. שיטה שאפשר להשתמש בה כדי להמשיך ול־הטעות את ה׳סאם 7׳ היא להטיל דלק מטוסים לאוויר ולהציתו, כדי לקבל ׳חתימה׳ דומה לזו של עקבות פליטה של מטוס״.

* * *

למפקדים בכירים לשעבר של חיל־האוויר היו דעות משלהם על חלקו של החיל במלחמה, על הטקטיקות שפיתח ועל תוצאותיה והשלכותיה. אלוף (מיל.) עזר וייצמן כדרכו מלא בטחון עצמי וגאווה רטרואקטיבית כל־אימת שהוא מדבר על חיל־האוויר שלו תרם את מיטב שנותיו: ״אני מאמין״, אמר עזר, ״שחיל־האוויר שלנו יחזור ויקבע את הפער — ואף ירחיב אותו — בין כוח הפרי־צה הפנטסטי שלו לבין כוח ההגנה הטילי של האויב. אין לי כל ספק בזה. הכרח הוא להפיק לקחים קפדניים ומהירים ככל האפשר. מה שמפחיד אותי שיש חשש כי עתה יאמרו כי הגיע סוף־פסוק להיל־האוויר ולשריון. בעיית הנ״מ והטילים היא אפיזודה חולפת ועלינו למנוע את המלחמה הבאה או לנצחה בדגמי ׳קדש׳ וששת הימים, כלומר להחזיר למטוס את כוחו, התבטאותו ושליטתו כבעבר״.

גם למפקדו הנוכחי של חיל־האוויר יש דעה דומה על מערכות הטילים: ״מערכות טילי קרקע—אויר — גם אם יהיו עשויות מזהב טהור — המשימה היחידה שיוכלו לבצע היא להפיל מטוסים או כלי טיס״, אומר אלוף פלד. ״אבל למערכת התגובות שהטילים האלה עוררו — השימוש שלהם לא יישאר מוגבל להשמדת טילים. כלומר: כל מטרה קרקעית תהיה די חשובה כדי לטפל בה באמצעים היקרים והמתוחכמים שפותחו נגד הטילים עשויה להיכנס למכלול המטרות. משום כך יש כבר היום אי־איזון בין הגירוי לבין התגובה. אני סבור, שכבר קיימים אמצעים מיבצעיים שהם ראשית התגובה והם יעמיקו וילכו, יתפתחו וילכו בקצב מואץ — אף שהוא משמעי כבר היום — בחיל להיות משמעי יותר״.

״האם הערבים צריכים לקחת זאת בחשבון?״ הוא נשאל.

"כן. אם רוצים לעשות חשבון — כן", הוא השיב. "אבל אני לא רואה שהם הצליחו כל כך במלחמה האחרונה. ביום הפסקת־האש לא נותר הרבה לכל מערך הטילים שהיה למצרים. ובכן מה הועילו 'חכמים' בתקנתם? הם החליטו לוותר על ניטרול חיל־האוויר שלנו על־ידי חיל־האוויר שלהם ולסמוך על מערך הטילים — והם טעו. מה שהציל אותם היה שהיינו חייבים להפסיק את האש בזמן מסויים. לפי חשבונם האמינו שישיגו הישגים גם בלי להשיג עליונות אווירית. הם עשו חשבון מוטעה".

"אם המצרים והסורים ינסו לנצל את הפסקת־האש כדי להשיג יתרונות, להחזיר לערבים את האבידות ולהסתער מחדש — איך ימצאו את חיל־האוויר שלנו?" נשאל אלוף פלד למחרת סיומה של המלחמה.

"חיל־האוויר יכול להתחיל ברגע זה את המלחמה מחדש, במלוא עוצמתו", הוא השיב. "מי שירצה לחזור ולנסות את כוחו בהתמודדות עימו יעיד על עצמו שזכרונו קצר ביותר".

הדברים היו יפים מייד אחרי המלחמה. משקלם עלה פי־מיספר ככל שחלף הזמן מאז נסתיימה.

פרק שלושים ואחד

ושבו בנים לגבולם

אף כי מעולם לא הוחלט על כך — יש מסורת בלתי כתובה בחיל־האוויר הישראלי, שלפיה כל טייס החוזר מן השבי — ויהי מצבו הגופני אשר יהיה — אין הוא יוצא ממשפחת חיל־האוויר. להיפך: ההנחה היסודית היא שדווקא השתייכותו הבלתי מופסקת למשפחה האווירית מסייעת לשיקומו המהיר ולהחזרתו לחיים תקינים.

כאשר הוחזרו בתום מלחמת ההתשה מיספר טייסי חיל־האוויר פצועים מן השבי המצרי — אייל אחיקר, ניסים אשכנזי, גיורא רום

וגדעון שוחט — הם היו פצועים קשה בגופם. שלושה מהם היו בסכנת חיים ושניים פגועים קשה ברגליהם (רגלו של אחד מהם, גדעון שוחט, נקטעה עוד בהיותו בשבי). במהרה נתברר עד כמה עז רצונם להשתקם במהירות.

אמר לי גיורא רום, זמן קצר אחרי שובו מן השבי, לאחר שתה־ליך החלמתו ושיקומו נכנס לשלבים מתקדמים: "לכאורה, זהו דבר טבעי שטייס קרבי מסיים את תפקידו — בנסיבות בלתי צפויות ובלתי סימפטיות. אבל לאמיתו של דבר, דווקא השהייה המבודדת בשבי, רחוק מהטייסת ומהמשפחה, היא המעניקה את 'זריקת העידוד' להמשיך ולקוות בכל מקרה ובכל הנסיבות".

ב־17 בנובמבר, כשלושה שבועות לאחר שנסתיימה מלחמת יום־הכיפורים, הוחזרו מן השבי טייסי מלחמת ההתשה. הם ירדו מעל כבש המטוס חייכנים, בריאים ברוחם ובנפשם ומלאי תקווה.

ראשון ירד יצחק פיר בן ה־30, גבוה, נאה, בלונדיני בעל עיני תכלת, לבש כתונת תכלת ומכנסיים ירקרקים. כדרכו היה מאופק ושקט. שאלתו הראשונה לאחר שנישק לרעייתו חגית היתה: "מה שלום הילדות?" כמו רבים מטייסי חיל־האוויר נחשב גם הוא ל"אבו בנאת" — תופעה המהווה נושא לחקירת מומחים.

יצחק פיר נטש את מטוסו הבוער כשהוא סובל מכוויות קשות. המצרים החזיקו אותו במעצר מבודד. לדידם היה פיר — איש הצוות האירובטי של חיל־האוויר — בבחינת "אטרקציה": הוא יליד ארה"ב שעלה בגיל 15 עם אמו, הרוקחת במקצועה, ואחיו הצעיר. מדי פעם הודיעו המצרים כי פיר הוא אחד הטייים האמריקנים שנשלחו לישראל, ומשום כך אינו שבוי מלחמה. הודעות אלו נתקבלו, אומנם, במשפחתו ובקרב ידידיו בדאגה, אבל כולם האמינו שיבוא יום והוא יחזור.

והוא חזר. בשלוש שנות שביו — חצי שנה היה במעצר בודד — הפך מורה לאנגלית לחבריו לשבי. בעצמו למד פיסיקה וכימיה ועסק במלאכת־יד חובה, בתוך זה גם סריגה. משאלתו הראשונה היתה לנהוג במכונית שרכשה רעייתו. זמן רב לא החזיק בהגה בידיו, אבל כהרף עין התקאלם ונהג כמנהגו.

הטייס השני, רמי הרפז, בן ה־34, בעל שיער מגולח. הוא ירד במטוס יחד עם הטייס אייל אחיקר, אך שוביו קבעו שפצעיו אינם

קשים ואין כל הצדקה להחזירו. מייד אחרי רדתו מהמטוס נאמר לו כי הוכנה לכבודו מסיבה במשקו הזורע, שאליה הוזמנו הטייסים הפצועים שהוחזרו ממצרים, שלושת הטייסים שהוחזרו מהשבי הסורי — חודשים מיספר לפני מלחמת יום־הכיפורים — פנחס נחמני, בועז איתן וגדעון מגן, וכמובן חבריו לשביו. הוא אמר לידידיו שהקיפוהו: ״בשבילכם הלכתי וחזרתי. אך בשבילי תקופה זו קיימת. היא לא השחור משחור בעבורי, אבל נותר לי מישקע״.

וירדו שני עמוסים — עמוס זמיר ועמוס לביטוב. שניהם נישבו ב־5 במאי 1970 וצנחו בשטח מצרים לאחר שמטוסם נפגע. וירדו גם אבינועם קלדס ומנחם עיני — כולם טייסים שנישבו במלחמת ההתשה וחזרו הביתה.

באותו מטוס היתה גם קבוצה ראשוה של טייסי חיל־האוויר שנפלו בשבי במלחמת יום־הכיפורים — וזכו לשבת בשבי שבועות ספורים בלבד. הם המעיטו לדבר על תקופת שהייתם בשבי. נראה כי מה שעבר עליהם דיו היה להטביע את חותמו למשך כל החיים.

אמר לי אחד מהם: ״כאשר עינו אותי חשתי כי משתמשים בי לצורך נקמה מסויימת בחיל־האוויר שלנו. הנחיתות של חיל־האוויר המצרי מול חיל־האוויר שלנו מאוד חרתה להם, לחוקרים ולסוהרים, והם לא ידעו כיצד למצוא פורקן לעצמם״.

גורלם של הטייסים השבויים בסוריה שהוחזרו רק חודשים מיספר אחרי מלחמת יום־הכיפורים היה גרוע יותר.

במיסמך שהגיש שגריר ישראל באו״מ, יוסף תקוע, למזכיר האו״מ קורט וולדהיים, הוא עמד בהרחבה על סידרת העינויים שעברו שבויינו בסוריה בכלל והטייסים בפרט.

בין הגילויים במיסמך:

* במשך חמשת החודשים הראשונים לשביים הוכו השבויים באורח שיטתי וסדיסטי יומם ולילה על־ידי הסוהרים ועל־ידי מבקרים שונים. לעיתים קרובות הוכו השבויים כשעיניהם קשורות, כדי שלא ידעו מתי עתידה מכה לבוא ובכך גדל כאבם. הטייסים — ביניהם צבי אפיק, עמירם גיא, צבי ורד ויורם שחר — הוכו באוזניהם, וכתוצאה מכך נגרם נזק תמידי לשמיעתם.
* במיספר מקרים גרמו העינויים לשבויים נזקים גופניים חמורים שאינם ניתנים עוד לתיקון. בין שבויים אלה נימנה הטייס גבי

גרזון, שנפל — בהתאם לעדויות בשבי — כשהוא בריא ושלם, שעבר שורה של עינויים חמורים שכללו מכות, פציעות וזרמי חשמל. בעודו פצוע הוטל לצינוק מזוהם והוחזק בו עד שעלה נמק על גופו. כשהובא לבית־החולים נקטעה רגלו השמאלית. הרופאים רצו גם לקטוע את רגלו השניה, אך ויתרו על הרעיון נוכח התנגדותו הנמרצת.

* במקרים רבים נורו טייסים שצנחו ממטוסיהם בעודם באוויר, אם באש מן הקרקע ואם באש מן האוויר. במקרים אחרים נורו הטייסים מטווח קצר לאחר שהרימו את ידיהם לאות כניעה.
* יש עדות ברורה ששבויים שנפלו חיים בידי הסורים מצאו את מותם בשבי אם בעת תפיסתם ואם לאחר־מכן. אחד המקרים הבולטים והברורים ביותר היא פרשת רציחתו של הטייס אבי לניר ז"ל — מטובי הטייסים של חיל־האוויר, מהנדס טיס במקצועו ואחת התקוות הגדולות של החיל. חברו של לניר, הטייס עמיחי רוקח, פגש באבי בבית־חולים בדמשק. השניים שוחחו ארוכות ולפי עדותו של רוקח, היתה פציעתו של לניר קלה. גופתו של לניר הוחזרה לישראל ללא כל מיסמך רפואי שיעיד על סיבת מותו.

המיסמך המזעזע כשלעצמו היה חיוור לעומת סיפוריהם של הטייסים השבויים שחזרו מהשבי הסורי. אחד מהם, גבי גרזון, רואיין בעיצומה של המלחמה על־ידי צוות טלוויזיה צרפתי. הצעיר המנומש והפיקח אמר בעת הראיון שהוא טייס "סקייהוק" שמטוסו נפגע בחלקו האחורי מאש נ"מ סורית. כשנשאל אודות מלחמת יום־הכיפורים השיב בעברית: "אני סבור שמלחמה זו היתה מיותרת. כל מלחמה היא מיותרת, זו האחרונה כמו כל האחרות. הערבים פתחו בה ואיני יודע מדוע". כשלחץ עליו המראיין להשיב על שאלות נוספות הקשורות בפתיחת המלחמה השיב: "אני מעדיף שלא לדבר על פוליטיקה". לאחר שהיסס קמעה, הוסיף: "הייתי בצבא ומילאתי פקודות. עתה אינני עוד איש־צבא".

כאשר נשאל אודות העינויים שעברו השבויים הישראלים בסוריה, סירב להכחיש באוזני מראיינו עובדה זו, אך הוסיף: "כל מה שאני יכול לומר הוא זה שמאז אני מאושפז בבית־חולים זה טיפלו בי כהלכה".

לאחר ששוחרר וחזר ארצה ישבתי במחיצתו של גבי גרזון במרכז השיקום בתל־השומר. עמו בחדר היה טייס נוסף, קטוע־רגל, שחזר מהשבי, נח הרץ. הם החליפו ביניהם בדיחות בהומור ציני על מצבם הגופני.

נח: "מה שלום הרגל הישראלית שלך?"

גבי: "טוב, תודה. היא מרגישה בטוב ודורשת בשלומה של רגלך הימנית".

נח: "אפשר לצייר לך משהו על הרגל הזאת?"

גבי: "רגע אחד, נדמה לי שאין לי בכלל רגל שמאלית".

נח: "טוב שאמרת לי. רציתי להזכיר לך שאין לי רגל ימנית".

שוחחנו ארוכות. גבי גרזון נתגלה לנגד עיני כצעיר עירני, קיבוצניק במובן הטוב של המלה, משוחרר מתסביכים, מוכשר, ומעל הכל פיקח.

"כיצד התגלגלת לראיון בטלוויזיה?" שאלתי.

גבי: "אני אגיד לך את האמת — היה זה לאחר שעברתי בשבי כיברת דרך ארוכה. לבסוף אושפזתי. התיידדתי עם הצוות הרפואי ועם סוהרים ששמרו עלי. ניצלתי את יכולת הציור והרישום שלי וציירתי אותם כפי שהם נראים בעיני. כנראה שהציורים מצאו חן בעיניהם. הופעה זו היתה חשובה לי לא באורח פרטי ולא כדי להעביר דרישת־שלום חיה ארצה. אני יכולתי לדמיין לעצמי מה רבה הדאגה לנו, ויצאתי מתוך הנחה שסימן חיים לא יזיק".

גבי: "בדרך כלל הם שיקרו לי. 'ניצחנו אתכם, סוף־סוף ניצחנו אתכם' — הם אמרו לי כל הזמן. הם סיפרו לי עוד שהמורל בארץ ירוד, וזה דיכא אותי מאוד".

שאלה: "האם נפצעת בעת הצניחה?"

גבי: "לא. כשהגעתי לדמשק הייתי בריא לגמרי. צנחתי בריא ולא קרה לי כלום בדרך ממקום הצניחה עד דמשק. בחקירה הם פוצצו לי את הרגל השמאלית מתחת לברך. לא נשאר מזה שום דבר. כשגמרו זרקו אותי לתוך תא בודד. ביקשתי שיביאו לי רופא, אבל לא הביאו לי. שמעתי גם מן התאים הסמוכים צעקות של חברים טייסים: 'רופא, רופא'. ניסיתי לזהות את הקולות, אבל לא הצלחתי. שבועיים תמימים הייתי בתא. בעיני היו לילה ארוך אחד. שבועיים עם כאבים לא נורמליים. אבל הייתי במורל גבוה. זה מעניין, מוזר

ואולי קשה להבין. זו הסיבה הבלתי־רגילה שלמרות זאת נשארתי בחיים".

שאלה: "מהי הרגשתך עכשיו?"

תשובה: "אל תצחק. אני אומנם בלי רגל אחת וגם רגלי השניה פגועה. בינתיים אני חוזר למשק שלי — מעין צבי".

נח הרץ נמנע מלהתערב בראיון. רק בסיום אמר הצעיר הנאה מקיבוץ פלמחים: "האירוע המשמח ביותר בשבי היה 'מסיבת הסיום' שערכנו לפני שובנו ארצה. לאחר שנתברר לנו מעל לכל שאנו חוזרים סוף־סוף ארצה, החלטנו לחגוג את האירוע הזה. מדוע לא?"

הטייס איתמר ברנע אושפז מייד לאחר שובו ארצה בבית־החולים. הוריו הסבירו: "מצבו הגופני לא ברור. הוא נפגע באחת מריאותיו וברגלו".

איתמר עצמו היה נרגש ושמח מדי מכדי לתת ביטוי לרגשו־תיו במלים: "אחד הדברים שהעסיקו אותי היה האם אצליח לשבור את המסורת של חיל־האוויר ולהוליד בת או שאהיה יוצא־דופן ואשתי תביא בן. מתברר שהמסורת נמשכת. בהיותי בשבי נולדה לי בת".

טייס אחר, עמיחי רוקח, נפל בשבי הסורי ביום השמיני למל־חמה. מטוס המיראז' שלו הופל מעל שטח סוריה בשעה שטס בטיסה נמוכה וחזר מקרב אווירי מוצלח שבסיומו הפיל בעצמו שני מטוסי "מיג 21". מה שלא הצליחו לעשות לו מטוסי ה"מיג" עשו טילים ואש נ"מ מן הקרקע. עמיחי הועבר לבית־החולים כשהוא פצוע קשה. כדור פגע בחזהו והרופאים נאלצו לקטוע חלק מהריאה.

סיפור השתתפותו במלחמה החל בלונדון. בשעה שפתח באקראי את הבי.בי.סי. במלונו שמע על פלישת צבאות מצרים וסוריה לשטחה של ישראל. מבלי לבזבז זמן הוא הזדרז לבניין השגרירות הישראלית וביקש להחזירו בדחיפות לישראל. למחרת נמצא לו מקום במטוס. בהגיעו לנמל התעופה לוד חש מייד לטייסת שלו ולא שקד לדווח להוריו שהגיע ארצה. רק במקרה נודע להוריו שהוא חזר. הם טילפנו אליו ליחידה וביקשו לשוחח עמו.

"מדוע לא הודעת שחזרת?" הם שאלוהו.

"הפסדתי יומיים של המלחמה", השיב, "חפצתי לערוך מיספר 'נאגלות' בטרם אתקשר אליכם".

כעבור שישה ימים נפל בשבי.
כאשר נשאל מהי משאלתו — השיב תשובה קצרה וצפויה: "אני מקווה שיינתן לי לשוב לחיים נורמליים בהקדם".

* * *

לאחר שהתאוששו ועברו את השלב הראשון של השיקום הנפשי והגופני נערכה להם מסיבה חגיגית שבה נכחו ראש־הממשלה יצחק רבין, שר הבטחון שמעון פרס, הרמטכ"ל מרדכי גור, מפקד חיל־האוויר, קצינים בכירים של החיל וחבריהם לטייסות.

בפתח המסיבה קרא המנחה דברים רבי משמעות, אשר נועדו לא רק לבנים שחזרו לגבולם אלא לכל קהל הנאספים: "אנו רואים אותם יוצאים מהתדריך כשהאחריות הכבדה נשקפת בעיניהם. אנו רואים אותם מטפסים לתאי הטייסים, מציצים במפות ומסמנים למכו־נאים להתניע. אחר־כך הם מצויים בדרך לתקיפה או ברדיפה אחר מטוסי האויב. אנו מרגישים את הזיעה ואת הנשימות הכבדות עם תאוצת מטוסיהם, יחד אתם אנו מנגנים באלף תזמורות כשהמטרה עולה באש ועוצרים את הנשימה עם הקריאה: 'שוגר טיל', או 'שבור'. ואחר־כך ההתרגשות בטייסות, שמחת אלה שראו מצנהים והציפיה שאין לה סוף. לעולם איננו נוהגים לדבר בלשון עבר על המלחמות והחברים אצלנו. הם ינחתו בדומיה על המסלולים, כי אחרי שנים נפלאות אלה הם פשוט חברים שלנו.

מפקד חיל־האוויר אמר באותו מעמד דברים קצרים: "קשה לנו להביע את רגשותינו, כאלה או אחרים", אמר אלוף פלד, "אך דבר אחד אני יכול לומר לכם בביטחה, מהרגע שאנחנו יודעים שאתם חיים או שצריך להחזיר אתכם בדרך כלשהי, אתם הופכים לא לאנשים סתם, אלא לאובייקט שכל העם וגם חיל־האוויר — בשקט אומנם, בלי היסטריקה ובלי פאניקה — מרגישים שצריכים לעשות כמעט הכל, פרט לתת את היקר תמורת זה. צריך לעשות הכל כדי להחזיר אתכם למשפחותיכם, ולמשפחת חיל־האוויר, כמובן".

ראש הממשלה אמר: "רק מי שעבר חוויה כזו של שהייה בשבי והזר הביתה יש לו הזכות ויש לו היכולת לבטא אותה ואני מסופק אם אני מסוגל לעשות זאת. כשהייתם בשבי הייתם מוקד לדאגתו של כל אחד מבני חיל־אוויר זה ושל העם כולו. כשחזרתם — ואנו יודעים את כל אשר עברתם — אתם מקור לגאווה, מקור לחי־זוק, מקור לבטחון. אנו יודעים שיש על מי לסמוך. ולחיל־האוויר רצוני לומר מלה אחר: הוכחתם עצמכם בעבר. אני מקווה שתעשו זאת גם בעתיד".

פרק שלושים ושניים

לוויינים ברקיע

הסכם הפרדת הכוחות שנחתם בין מפקדי צבאות ישראל ומצרים בא דווקא כאשר צה"ל עמד על סף נצחון צבאי גדול. היה זה בעיצומו של מיבצע טיאטוא הטילים בגדה המערבית של התעלה והשלמת כיתורה של הארמיה השלישית וניתוק מקורות האספקה שלה. הסעי־פים הגלויים בהסכם שבין ישראל ומצרים קבעו־תחמו את אזורי ההפרדה וקבעו במפורש כי "לחילות האוויר של שני הצדדים יותר לפעול עד לקווים של כל אחד ואחד ללא כל הפרעה מן הצד השני". אבל לאמיתו של דבר, המציאות בשטח היתה קצת שונה. כך, למשל, ניתן ללא קושי מיוחד להסתיר באזורי החיץ החקלאיים כוחות יבשה וטילי נ"מ. אחד המומחים הישראלים לענייני לוויינים, ד"ר ברוך חזן, גילה כעבור זמן בהקשר לכך: "מלחמת יום־הכיפורים, קרבות ההתשה שבאו בעקבותיה ומהלך הפרדת הכוחות כוסו לחלוטין על־ידי לווייני קוסמוס".

הכיסוי נעשה באמצעות לוויינים מתוחכמים ביותר, אשר הפ־תיעו את המערב והפגינו לראשונה את התקדמותם בשטח זה. שלו־

שה ימים לפני פרוץ הקרבות שיגרה ברית־המועצות את "קוסמוס 596". מסלולו המיוחד של הלוויין איפשר לו כיסוי של חצי האי סיני ורמת־הגולן כאחת. היה זה לוויין רגיל למדי, המיועד לתצפיות, בעל מיכשור לקליטה ונעדר לחלוטין כושר תימרון. עובדה זאת מצביעה אולי שברית־המועצות ידעה מראש על מועד הקרבות ודאגה להכנת כיסוי לווייני של אזורי הקרבות.

הוסיף המומחה הישראלי: "אף לאחר כניסת הפסקת־האש לתוקפה המשיכו הסובייטים לעקוב אחר ההתפתחות באיזור. כך, למשל, יום אחרי חתימת ההסכם עם מצרים שוגר 'קוסמוס 607' ותפקידו פיקוח על ביצוע ההסכם. הדבר נמשך גם כיום. לווייני 'קוסמוס' ממשיכים לחוג מעל לאזורנו ולעדכן את מוסקבה — ויש להניח גם את הערבים — בכל ההתרחשויות על פני השטח. מצב זה והשלכותיו מחייבים נקיטת צעדים ומאמץ למציאת פתרון הולם של הבעיות המתהוות, תולדה של מציאות זו".

ההסכם קבע עוד, כי על המצרים נאסר להציב טילי "סאם 2", "סאם 3" ו"סאם 6" ברצועה שרוחבה 30 ק"מ מערבה לתעלת־סואץ. אבל היה ברור לכל הצדדים שבמקרה של התחדשות הקרבות יוכלו המצרים על נקלה לקדם את טיליהם מזרחה ובדרך זו להגביל את פעולת חיל־האוויר של צה"ל ולמנוע ממנו "מרחב מחיה".

פרט אחר שהיה ראוי לציון: למצרים ניתנה אפשרות להפעיל שלושה שדות תעופה באיזור התעלה — בין היתר, משום שצה"ל הותיר אחריו את שדה־התעופה פאיד במצב שמיש.

עוד בטרם נדמו קולות התותחים בחזית הדרומית, החלו המוזות רועמות — והם רעמו בצורה של מבול של "גילויים" אשר פורסמו בעיקר בעתונות הערבית, אך גם בעתונות הבינלאומית אשר ניזונה ממקורות שונים שלא היה קשה לנחש את זהותם. כך, למשל, ידע לספר "דיילי טלגרף" זמן קצר אחרי הפסקת־האש: "מטוס מיראז' בלתי־מזוהה, שמצרים הפילה, לפי טענתה, בשבוע שעבר מעל לתעלת סואץ, היה מטוס־קרב דרום־אפריקני. יש סברה שממשלת דרום־אפריקה שלחה מיספר טייסים מתנדבים לישראל יחד עם מטוסיהם כדי לרכוש ניסיון קרבי. ידיעה זו מקבלת אמינות נוכח ניתוק היחסים הסיטוני כמעט של מדינות אפריקה עם ישראל". הוסיף העתון הבריטי הנפוץ: "לרשות חיל־האוויר הדרום־אפריקני 32 מטוסי

מיראז׳ חדישים ביותר מתוצרת צרפת. המטוסים הללו טסו, כנראה, לאורך החוף המערבי של אפריקה כשהם משתמשים בשדות־תעופה פורטוגליים באנגולה ובגיניאה. אחר־כך הם הצטרפו לזרם המטוסים האמריקניים שהמריאו מזרחה מן האיים האזוריים״.

בבטאון הצבא האדום ״קרסניה זבזדה״ נתפרסם בשם סוכנות הידיעות הסובייטית ״טא״ס״ סיפורו של טייס ישראלי שמטוסו הופל בסוריה. בראיונו עם כתב העתון ״אל מוחריד״ בדמשק פתח הטייס — לדברי הסוכנות הסובייטית ב״ווידוי״ הבא: ״אנו זרענו בקרבכם מוות ואתם שמרתם לנו את החיים. נצטווינו להפציץ מטרות אז־רחיות. בפקודה שקיבלתי נאמר להפציץ את דמשק בכל מטרה, בכל מקום״. להלן ״סיפר״ השבוי, כי ״אירגונים ציוניים מאיימים בעו־נשים נגד אותם היהודים המסרבים לנסוע לישראל לשם השתתפות במלחמה״. בסוף הכתבה בעתון הסובייטי נאמר: ״טייסים מפחדים לבצע גיחות מעל לסוריה שהפכה בעבורם גיהינום ממש. 30 טייסים יצאו בגלוי נגד הפקודה להפציץ את סוריה ו־8 מבין המתמרדים הוצאו להורג לעיני כולם״.

סיפור מסוג אחר היה לעתון המצרי ״אל־אהרם״, אשר בו טען עורכו לשעבר חסנין הייכל, כי ״הכוח הישראלי הצליח לחדור אל מערב לתעלת סואץ דרך ׳תפר׳ בין הארמיה השניה והארמיה השלי־שית בעזרת טיסות סיור של מטוסים אמריקניים שתצלומיהם הועברו לישראל״.

אבל היו גם ידיעות מסוג אחר, אשר עוררו תשומת־לב כללית בישראל. כך, למשל, ידע לספר השבועון ״אוויאיישן ויק״, כי ברית־המועצות סיפקה למצרים שתי סוללות טילים נוספות מדגם ״סקאד״ (כל אחת מהן בת חמישה טילים). לדברי השבועון, הגיע בכך מיספר הסוללות המוצבות במצרים לארבע, כאשר כולן נתונות תחת פיקוח סובייטי.

כאשר טען בעיצומה של המלחמה (ב־16 באוקטובר) נשיא מצרים סאדאת כי בידי צבאו מצויים טילים שאפשר לשגרם בכל רגע לעומק שטחה של ישראל, נטו חוגי המודיעין האמריקניים להתייחס להכרזה זו בהסתייגות בולטת. הם סברו כי סאדאת רמז לטילי ״זאפיר״ שפותחו על־ידי המצרים בידי מדענים גרמנים ולעולם לא הגיעו לשלב מיבצעי. הפעם היו העובדות שונות. נתברר

כי אומנם הולכות ומתרבות ההוכחות כי ברשות מצרים טילים כאלה המצויים ביכולת מיבצעית.

ה״סקאד״ הוא טיל קרקע—קרקע לטווח בינוני. הטילים הללו בעלי טווח של כ־300 ק״מ וניתן לפגוע באמצעותם מבסיסים במצ־רים במטרות אזרחיות. הם יכולים לשאת ללא קושי ראשי־נפץ גרעיניים.

״אוויאיישן ויק״ ידע לספר עוד כי הטילים הנוספים הועברו למצרים במטוסי תובלה מדגם ״אנטונוב 1״, לאחר ה־22 באוקטובר. שתי הסוללות הראשונות הוצבו מזרחית לקהיר והטילים כוונו לעבר תל־אביב וריכוזים עירוניים אחרים בישראל.

״בשעתו דובר על כך שהטילים מוצבים במתכוון בצורה שניתן לאתרם באמצעות צילומי אוויר כדי שישמשו אמצעי מרתיע״, כתב השבועון, והוסיף גילויים נוספים: ״משלוחי הנשק הסובייטי לארצות ערב נמשכים ומניחים כי תוך זמן קצר יקבלו צבאות מצרים וסוריה את כל הציוד שאבד להם במלחמה. הסובייטים הציעו למדינות ערב, בתום המלחמה, מתנדבים שיאיישו את המטוסים החדשים שמקבלות מדינות אלו במקום אלה שנפגעו במלחמה, שכן חלק ניכר מהטייסים של המטוסים הפגועים ניספו, נפצעו או נלקחו בשבי״.

אבל לא רק מטוסים סיפקה ברית־המועצות לשתי המדינות הללו. העתון הביירותי ״דה ערב וורלד״ ידע לספר מפי מקורות דיפלומטיים במזרח־אירופה, כי מוסקבה סיפקה נשק מתוחכם למצ־רים ולסורים כדי להבטיח שהם יהיו נכונים לחדש את המלחמה בישראל בכל עת, אם וכאשר יתמוטט הסכם הפסקת־האש. סיפר העתון: ״דאגתם המיידית של הסובייטים היא לחזק את עמדותיהם של שני הצבאות הערביים באמצעות טילי קרקע וטילים נגד טנקים. בעיקר שמו הסובייטים את הדגש על טילי ׳סאם 7׳. הסובייטים שמים את הדגש על החזית הסורית על סמך ההנחה שחזית זו עלולה להוות איום חמור לישראל שם צויידו הסורים בטילים, במטוסים ובטנקים חדישים״.

העתונות העולמית החלה דנה מחדש בבעיית הנשק האטומי.

פרשן ה״ניו־סיינטיסט״ כתב: ״בין שתוך עשור תפתח ישראל בתוכנית כוח גרעינית ובין שלא תפתח, עדיין יש לה מיתקנים נאו־תים לטיפול בכמויות גדולות של פסולת רדיו־אקטיבית. בלא קושי

רב אפשר לבנות פצצת פלוטוניום, למשל, במעבדות 'החמות' בדימו־נה או בנחל שורק". (השבועון "אוויאיישן ויק", אשר פירסם אף הוא מידע בנושא זה, פירסם ידיעה נוספת הקשורה בישראל: "אנשי מקצוע אמריקנים שבדקו את הטיל 'סאם 6' מצאו שהוא פשוט אך יעיל", כתב השבועון. "בעקבות בדיקת הטיל הזה מעריכים שיידרשו לארה"ב כ־100 מיליון דולר וארבע שנים לשם פיתוח אמצעי־נגד יעילים לטיל").

העתון הבוסטוני "כריסצ'ן סיינס מוניטור" פירסם ידיעה מסוג אחר: "שר־החוץ האמריקני ד"ר הנרי קיסינג'ר הורה לסוכנות הביון המרכזית (סי.אי.או.) לעדכן את תיק העיונים על היכולת הישראלית בתחום הנשק הגרעיני. פקידים אמריקנים מאמינים כי ברשותה של ישראל מחסן נשק וכי 8 מתוך 60 טיליה שטווחם 500 ק"מ מצויידים בראשי נפץ גרעיניים".

הוסיף העתון: "הוראתו של קיסינג'ר מעידה על רצונו לדעת יותר את העובדות האסטרטגיות של המזרח־התיכון. בעבר לא שקדו על חקר היכולת הגרעינית של ישראל משום שראש הסי.אי.או. חשב שהדבר אינו חשוב מבחינה פוליטית. נימוקו היה שתוצאות העיון עלולות להיוודע לערבים ואם התוצאה תהיה חיובית — כלומר, כי בידי ישראל נשק גרעיני — עלולים הערבים ללחוץ על מוסקבה לתת בידיהם נשק גרעיני".

סיכם העתון: "השירותים החשאיים של ישראל וארה"ב מחלי־פים ביניהם מידע לעיתים קרובות, אולם כל צד שומר לעצמו סודות משל עצמו. נראה כי גם הפרטים הנוגעים ליכולת הגרעינית של ישראל לא הועברו לידיעת ארה"ב. בישראל קיים 'תסביך מצדה' ואין סיבה שישראל לא תרכיב נשק גרעיני מה גם שיש לה נתונים מדעיים ותעשייתיים לשם כך".

שבועות מיספר אחרי כניסת הסכמי ההפרדה לתוקפם מסר דובר צה"ל הודעה רשמית שלפיה מטוס ישראלי ללא טייס סטה ממסלולו ונפל בשטח מצרים. הדובר לא מסר פרטים נוספים על הטיסה או על המטוס, אבל היתה זו הפעם הראשונה שישראל הודתה בגלוי כי ברשותה מטוסים ללא טייסים — עובדה שפורסמה קודם לכן על־ידי דוברים אמריקנים.

לפני הודעת דובר צה"ל מסר דובר מצרי בקהיר כי "מטוס־

ריגול ישראלי שחדר לתחום האווירי המצרי בגיזרה הדרומית של תעלת־סואץ הופל על־ידי מערכת ההגנה האווירית המצרית". דבר הפלת המטוס הובא בכותרות הראשיות של העתונות המצרית ושרי־די המטוס הוצבו בתערוכת השלל הישראלי, אשר נפתחה בבירת מצרים. מקורות אמריקניים הוסיפו על כך כי ישראל הגישה בקשה לרכוש מטוסים ללא טייס מדגם "פאיירז", המשוגרים בדרך כלל ממטוסי־תובלה. לאחר ביצוע משימתם הם נאספים על־ידי מסוקים תוך כדי ביצוע משימתם. "בסוגים החדשים מכוונים את המטוסים הללו על־ידי הנחיה מרחוק — מן הקרקע או ממטוס מאוייש הטס הרחק מחוץ לטווח האויב" — הסבירו המומחים האמריקנים והוסיפו: "כמובן שהמטוסים ללא טייסים לא יוכלו להחליף בעתיד הנראה לעין את המטוסים המאויישים, אבל ללא ספק יוכלו להיות להם לעזר רב".

בעת ובעונה אחת הודיע משרד החוץ האמריקני כי רכבת־האוויר שנשאה ציוד צבאי לסוגיו לישראל הופסקה כחודש לאחר תחילתה. סיכומי השלטונות האמריקניים קבעו כי ה"רכבת" העבירה לישראל למעלה מ־22 אלף טון של ציוד ב־420 טיסות של מטוסי תובלה "סי־141" ו־210 טיסות של מטוסי־הענק "סי־5" ("גלאקסי"). במסגרת הגילויים הפיקנטיים על רכבת זו פורסמו בין היתר הנתונים הבאים:

* ישראל סיפקה לכל טיסה ליווי של מטוסי־קרב ממרחק של 160 ק"מ מחופי המדינה. המטוסים תודלקו ויצאו חזרה לארה"ב בדרך כלל תוך שעתיים בלבד ממועד נחיתתם בנמל התעופה לוד כדי למנוע היווצרותם של "פקקי־תנועה" בנמל־תעופה זה.
* כוח משימה מיוחד בן 30 איש נשלח לישראל כדי לפקח על הפריקה ועל התחזוקה של מטוסי התובלה. צוותי הקרקע היש־ראלים הציבו שיאים בפריקת המטוסים והכשרתם לטיסות חזרה לארה"ב. מטוסי ה־"סי־141" נפרקו במהירות עצומה עד כדי 10 דקות למטוס. למטוסי הגלאקסי הענקיים במעט יותר מזה.
* בשיאה של המלחמה כאשר המלחמה היתה בעיצומה הגיעו עד 28 טיסות ביום לישראל והיו רגעים שבהם חנו על הקרקע בלוד 11 מטוסי תובלה גדולים בעת ובעונה אחת.

* הטייסים האמריקנים קיבלו מתנות, זרי פרחים, מדליונים של כסף ומכתבי תודה.

גם הסובייטים לא טמנו את ידם בצלחת. הביון האמריקני אישר כי הרכבת הסובייטית האווירית נפסקה ומכאן ואילך החלה ברית־המועצות להעביר ציוד בדרך הים. בהתאם לנתוני הביון האמריקני, חלה הפסקה משום שצבאות ערב קיבלו את כל הציוד הדרוש להם. לפי אומדנים אמריקניים, היו בסך־הכל 946 טיסות של מטוסי ״אנטונוב 22״ ו״אנטונוב 12״. המיטען הכולל שהועבר באוויר למדינות ערב הסתכם ביותר מ־15 אלף טון. אך בנוסף לכך קיבלו הערבים 85 אלף טון ציוד באמצעות 30 אוניות־סוחר סובייטיות. הסתבר כי לווייני הריגול האמריקניים פעלו במלוא הקיטור כדי לאגור מידע חיוני.

מה קיבל חיל־האוויר הישראלי?

פקידי ה״פנטגון״ סיפרו לכתבים ישראלים בוואשינגטון כי השלב הראשון של משלוחי חירום של מטוסים לישראל מאז תחילת הרכבת האווירית כלל 92 מטוסים, מהם 40 מטוסי ״פנטום״, 40 מטוסי ״סקייהוק״, 12 מטוסי תובלה מדגם ״סי.סי. 130״, שהיו מיועדים במקורם לסעודיה, לכוויית וללוב. (אל חשש: שלוש המדינות הללו קיבלו את המטוסים במועד מאוחר יותר). מטוסי ה״פנטום״ וה״סקייהוק״ הוצאו מיחידות אמריקניות קיימות וה״פנטגון״ ביקש להדגיש כי משלוחי המטוסים שיישלחו בעתיד לישראל יהיו על־פי לוח־זמנים מסודר. עם זאת ציינו פקידי הרשות האמריקנית כי הרכבת האווירית השיגרתית לישראל נמשכת וכי ישראל מקבלת אספקה המכילה סוגים שונים של פצצות רבות, טילים וציוד אלקטרוני מתוחכם.

על היקפו של הציוד שזרם לשני צבאות ערב ניתן היה ללמוד מדברים שהשמיע שר הבטחון משה דיין בעת פגישה עם כתבים צבאיים זמן קצר לפני סיום תפקידו. בדברו על שיקום הצבא הסורי אחרי מלחמת יום־הכיפורים אמר דיין: ״לסורים במלחמת ששת־הימים היו כ־500 טנקים, ולמלחמת יום־הכיפורים הם נכנסו עם 2,000 טנקים. במלחמה אבדו להם 1,000 טנקים וכיום יש לצבא הסורי את מרבית הטנקים שאבדו לו במלחמה. במלחמת ששת־הימים היו

לסורים 100 מטוסי־תקיפה בערך. למלחמת יום־הכיפורים הם נכנסו עם 300 מטוסים, מהם הופלו 200. עכשיו יש להם פחות או יותר 300 מטוסים. במלחמת ששת־הימים לא היו סוללות טילים נגד מטוסים בסוריה. במלחמת יום־הכיפורים היו להם כבר 35 סוללות ומהן השמדנו להם עשר. היום יש להם יותר סוללות טילים — בערך 40״.

כאשר נשאל דיין על מציאותם של טילי קרקע—קרקע ״סקאד״ במצרים ואולי גם בסוריה, השיב: ״היתה הודעה של יושב־ראש המטות המשולבים בארצות־הברית על קיומם של טילי ׳סקאד׳ בסוריה. אני לא בטוח שיש לסורים טילים כאלה, אבל למצרים יש טילים כאלה במיספר משמעותי. בערב מלחמת יום־הכיפורים היה להם מיספר קטן של טילים כאלה — 3—2 — וזה לא היה משמעותי. קליטת טילי ׳סקאד׳ במצרים היתה התפתחות צפויה. המצרים והסובייטים ערים לעובדה שהם נחותים בקרבות־אוויר מול חיל־האוויר הישראלי, וכי הסיכויים שלהם לפגוע בעומק הארץ הם קטנים. אבל כאשר יש להם טילים — הרי שהם משוחררים מהתמודדות עם חיל־האוויר הישראלי. לוחצים על כפתור והטיל טס. הסובייטים נותנים להם נשק שמכסים את נקודות התורפה שלהם. הם אינם חסרי־אונים בפיתוח נשק מתקדם ואין להם מעצורים מלתת נשק מתקדם. ההנחה שלנו היא שכל עוד הם יעמדו מאחורי הערבים הם יתנו להם נשק שיכסה את הפערים האיכותיים והאירגוניים, אלא אם זה נשק חסוי. הם יתנו להם מטוסים מתקדמים, סוללות טילי קרקע—קרקע וסוללות טילי קרקע—אוויר״.

* * *

בחודש אפריל 1974 התפטר הרמטכ״ל רב־אלוף דוד אלעזר מתפקידו בעקבות פירסום דו״ח מוקדם של ועדת אגרנט. בעת ובעונה אחת פרשו מתפקידיהם ראש אגף מודיעין אלוף אלי זעירא, אלוף פיקוד דרום אלוף שמואל גונן ועוד מיספר קצינים בכירים.

״מלחמות היהודים״ היו בעיצומן. זו הפעם הראשונה בתולדות המדינה שורבב גם צה״ל למלחמות אזרחים אלו ושמו הוכתם.

אבל גם במצרים החלו מלחמות בין הגנרלים. חרף ההישג המצרי במהלך הפתיחה של המלחמה לא היו יכולים המצרים לסלוח

לעצמם על הטיית הכף על־ידי צה״ל ועל חציית התעלה. חיל־האוויר הישראלי שורבב אף הוא למסגרת האשמות אלו. בין היתר נשמעה רטינה כי תוך ניסיון לבלום את ההתקדמות הישראלית אחרי חציית התעלה שלח הרמטכ״ל המצרי שאזלי חטיבת שריון מפוארת למית־קפה. מפקד החטיבה נהרג והחטיבה נפגעה קשות על־ידי טילי נ״ט אמריקניים שנורו ממסוקים ישראליים. העתונות המצרית טענה שטי־לים אלה הובאו ארצה ברכבת האווירית האמריקנית לישראל.

כתב ״אי.פי.״ בקהיר כתב עוד בהקשר לכך: ״מטוסים וטנקים מזהירים של צה״ל מילאו תפקיד נכבד גם בפרוק מערך טילי נ״מ של המצרים. ממקורות מוסמכים נמסר לי כי כמחצית מ־100 מוצבי הטילים שלאורך התעלה הוצאו מכלל שימוש״.

באותה עת פירסם ״אוויאיישן ויק״ כי ישראל רוכשת כמות גדולה של מפזרי מוץ מתכת״, המותקנים במטוסי ״פנטום״ להטעיית מכשירי המכ״מ. לדברי השבועון, פותח המיתקן שבו מדובר על־ידי חברת ״טראקום״ האמריקנית. הוא מורכב על מיתלים תחת כנפיו של ה״פנטום״ ומופעל מתא הטייס בעת הצורך. כאשר הטייס לוחץ על כפתור מופעל במיתקן מיטען פירוטכני היורה מתוכו כמות מסויימת של ״מוץ״. כל מיתקן כזה מכיל 30 מיטעני מוץ בתרמילים נפרדים. כל מטוס ״פנטום״ מסוגל לשאת ארבעה מיתקנים כאלה.

פרק שלושים ושלושה

מטוס חדש בזירה

כאשר הסכימו הסורים להפסקת־האש לא טרחו כלל להסביר כי הם עשו זאת תוך חריקת שן ובאי־רצון בולט. ישיבתם של כוחות צה״ל במובלעת במרחק של כ־40 ק״מ מדמשק חרתה להם היטב והעמידה אותם בכוננות אווירית עליונה סביב דמשק.

בקרב־הדמים שנמשך ארבעה ימים הצליח חיל־האוויר הישראלי

להשמיד את מערכת ההגנה הנגד־מטוסים שהקימו הסובייטים בסוריה. היתה זו מערכת ניידת יותר מזו של מצרים, ולדעת מומחים, היוותה את מערכת הנ"מ הטובה ביותר שהסובייטים היו מסוגלים לייצא בכלל. קבעו המומחים הזרים: מערכת זו כיסתה את השטח מגובה פני הקרקע ועד לגובה של 70 אלף רגל תוך שימוש במזיגה של תותח נ"מ משוכלל, ס. 23, וטילי "סאם 3", "סאם 6" ו"סאם 7", ומעל לכל מטוסי "מיג 21" מדגם משופר.

לאחר שהסר היה השריון הסורי מטריה אווירית איבד השריון הסורי בן 2,000 הטנקים מחצית מכוחו. לאלה יש להוסיף מיספר עש־רות טנקים עיראקיים וירדניים. חיל־האוויר הסורי ספג מכה אנושה: 190 מתוך 330 מטוסיו נפלו — חלקם באזורים העירוניים של סוריה — בקרבות־אוויר. ברית־המועצות, אשר ראתה את עצמה נפגעת במיוחד ממפלתה של סוריה, הזדרזה, אומנם, לספק לה עשרות מטוסי־קרב חדישים מהדגמים "סוחוי 7", "מיג 21" ו"מיג 23", אך חלק ניכר ממטוסים אלה נותרו תקופה ממושכת מקורקעים מחוסר טייסים מוסמכים בצבא הסורי. הערכת הביון האמריקני היתה שאחרי מלחמת יום־הכיפורים נותרו בחיל־האוויר הסורי 70 טייסים כשירים בלבד. כוחו הכמותי של חיל־האוויר הסורי גדל, אומנם, ב־40 אחוז בהשוואה לתקופה של ערב המלחמה, אבל האיכות היתה ירודה יותר. לא היתה ברירה, איפוא, אלא להציב בסוריה עשרות טייסים סובייטים.

פרטים מלאים על שיקומו של חיל־האוויר הסורי ניתן היה לשמוע מפיו של הגנרל האמריקני אנדרו גודפייסטר, אשר מסר דיווח מלא בנושא זה לוועדת החוץ של בית־הנבחרים האמריקני.

"תוכנית הסיוע הסובייטית נהיתה נדיבה לאין־ערוך בהתחייבו־יות ובמשלוחים לסוריה ולעירק", אמר הגנרל האמריקני. "מדינות אלו מוסיפות לשמור על קשרים הדוקים עם ברית־המועצות. בסה"כ שלחה ברית־המועצות לסוריה 63 מטוסים. משלוח זה תיגבר את חיל־האוויר הסורי במידה רבה, ורק מחמת מחסור חמור בטייסים הנובע מן האבידות הכבדות במלחמה עם ישראל, הוציא מידה רבה של עוקץ מהתיגבור האווירי. עתה עוברים טייסים סורים אימונים אינטנסיביים בברית־המועצות, על־מנת שיוכלו לאייש בהקדם את מטוסי־הקרב המקורקעים".

הכתב הצבאי של "אסושיאייטד פרס", פרד הופמן, הוסיף פרטים מאלפים על כך: "ברית־המועצות גם חיזקה את מערכות ההגנה האווירית של עירק. נמסר, כי העירקים חוששים מפני אירן השכנה — יריבתה על המפרץ הפרסי — שבנתה באחרונה חיל־אוויר חדיש ורב עוצמה, אך גדול החשש גם מחיל־האוויר הישראלי. מקו־רות ביון אמרו כי המשלוחים הסובייטיים לעירק כללו שישה בטליו־נים של טילי קרקע—אוויר מדגם 'סאם 3', לפחות 40 תותחים אנטי־אוויריים, כ־20 מערכות מכ"מ. בתוך כך מסר עוד הביון האמריקני כי טייסים סובייטים ממשיכים להטיס מיספר קטן של מטוסים חדי־שים ומתקדמים מדגם 'מיג 25' במצרים למרות הצטננות היחסים בין קהיר לבין מוסקבה".

מקורות ביון בלונדון הוסיפו פרטים מאלפים. העתון הלונדוני הנפוץ "דיילי טלגרף" ידע לספר על כך כדלקמן: "על־פי בקשת מוסקבה, הגיעו לאחרונה לסוריה 750 אנשי צבא קובנים שנועדו להקים חטיבת טנקים שלמה, צפון־קוריאה שיגרה לסוריה טייסים רבים שמיספרם המדוייק אינו ידוע, אך הם מספיקים להפעיל חמש טייסות קרב. הסובייטים שלחו לסוריה צוותים להפעלת משגרים של טילי קרקע—קרקע מסוג 'פרוג' וכן טילי נ"מ 'סאם' מהדגמים 2, 3 ו־6. גרמנית המזרחית שלחה לסוריה טייסים מומחים ללוחמה אלקטרונית וטכנאים אחרים. מיספר מומחים, בעיקר בתחום ההגנה הנגד־מטוסית, הגיעו לדמשק מצפון־וייטנאם, מפולין ומבולגריה. יוגוסלביה שלחה לסוריה טכנאים לאחזקת מטוסים. הארצות הקומו־ניסטיות היחידות שלא שלחו עד כה, עד כמה שידוע, אנשי צבא למצרים ולסוריה הן רומניה, הונגריה וצ'כיה".

מסתבר שאת מטוסי ה"מיג 23" — שברית־המועצות נמנעה עד כה לשלוח מחוץ לגבולותיה (פרט ליחידותיה החונות במזרח־גרמניה ובפולין) — העמיסו הסובייטים בעיר נמל בים השחור כשהם מפו־רקים במכולות והועברו באמצעותן לנמל הסורי לטקיה.

הסנטור האמריקני הנרי ג'קסון, אשר יתגלה כ"אויב מס' 1" של ברית־המועצות בסנט האמריקני, יגלה כעבור זמן־מה כי כ־500 אנשי־צבא סובייטים משרתים בסוריה. לפי האינפורמציה שתימצא ברשותו מאויישות יחידות ההגנה האווירית ליד דמשק ולאורך הגבול עם לבנון, דרומית לדמשק. באיזור זה הופיעו גם שתי מערכות מכ"מ

חדישות ביותר לאיתור תנועת מטוסי חיל־האוויר במקומן של המער־כות שהושמדו במהלך המלחמה. ואומנם, שבועות ספורים לאחר חתימת הסכם הפסקת־האש בחזית הצפונית נפתחה הרעה.

שורה של תקריות־אש החלו פוקדות את האזורים, והללו סימנו את תחילתה של מלהמת ההתשה נוסח המלחמה שהיתה בחזית הדרו־מית בשנת 1970. מלחמה זו התלקחה לסירוגין לכל אורך קו המוב־לעת ושיבשה את מהלך חייהם התקינים של ישובי רמת־הגולן. קרבות ארטילריים הפכו לדבר שבאופנה.

ובשלב השני ניתנה, כרגיל, רשות הדיבור לחילות האוויר של שני הצדדים. הסורים הירבו להפעיל מטוסי־סיור ועדיין לא היתה הפעלה מיבצעית. אבל גם זו לא איחרה לבוא. היה זה בעקבות המאבק הגלוי בין ישראל וסוריה על שיא החרמון מחמת מזג־האוויר הקשה באיזור זה — שבו קפאו למוות מיספר חיילי צה״ל — נטשו את השיא צנחני צה״ל והתמקמו בנקודה מרוחקת יותר. באחת השבתות הגיע לשיא החרמון כוח סורי שהיה מורכב מיחידות קומנדו. החיילים הישראלים, אשר הבחינו בכוח הסורי, דיווחו על כך, ומייד הוחלט להפעיל נגדם את חיל־האוויר. הזנקת המטוסים הישראלים כדי לפגוע בכוח הסורי נעשתה בראש וראשונה בשל דחיפות העניין, שכן לארגן ולשלוח לשיא החרמון כוח רגלי מצריך זמן רב, מה גם שהיתה קיימת אפשרות של פגיעות בכוח אשר אמור היה להסתער. הוחלט, איפוא, להפעיל את חיל־האוויר. למרות הקשיים האקלימיים דיווחו הטייסים על פגיעות ישירות, בעקבותיהן נפגעו חלק מהחיילים ויתרם פינו את האיזור.

התגובה לא איחרה לבוא. מטוסי חיל־האוויר הסורי החלו תוקפים את כוחות צה״ל במובלעת (מעבר לקו הסגול — כפי שכונ־תה). באחת ההפצצות הללו תקפו מטוסים סוריים בגיחה נמוכה בגובה של 200 מטר, כביש שבו היתה צריכה לעבור פמלייתו של נשיא המדינה, מר אפרים קציר, אשר בא לבקר אצל חיילי צה״ל. אבל לא רק הצבא הסורי הטריד את צה״ל. פעילות המחבלים הלכה וגברה בעידודה של סוריה. המחבלים היו יוצאים לפעולותיהם משטח לבנון. הוסר האונים של שלטונות לבנון לבלום פעילות עויינת זו הזמינה, כרגיל, תגובה מצד חיל־האוויר הישראלי. מטוסי חיל־האוויר החלו מפציצים מיפקדות, מחנות ואזורי אימונים של המחבלים.

בעקבות אחת ההפצצות הגדולות דיווח כתב העתון הלונדוני "דיילי טלגרף" מביירות: "דיוק ההפצצות הישראליות בלבנון הוא מדהים, ואין ספק שהוא מעיד על הכנה מודיעינית מוקדמת בתחומיה של מדינה ערבית זו. העובדה שלישראלים מידע מדוייק כל־כך מעוררת דאגה רצינית אצל המפקדים של אירגוני החבלה. זו גם הסיבה שלאחרונה אין הם מתירים כמעט כניסת עתונאים זרים למחנות הפליטים, בעוד שקודם לכן פתחו מחנות אלה ברצון רב כדי לזכות בפירסום מירבי על תנאי החיים העלובים של קורבנות הגירוש הישראלי".

באחת התקיפות הללו צנחו שניים מאנשי צוות מטוס "פנטום" ישראלי, יששכר שדמי ועמיר רפאלי, בתחומי לבנון, לאחר שמטוסם נפגע מטיל "סאם 7" שהיה בתקיפה באיזור החרמון. למזלם, סירבה ממשלת לבנון להיעתר לתביעתה הנמרצת של ממשלת סוריה להסגירם לידיה, שאם לא כן לא היו יכולים להכריז כעבור חודש, כאשר יוחזרו ארצה: "בסך־הכל התייחסו אלינו לא רע. לא נתקלנו באכזריות ואף לא ניסו להפעיל נגדנו כוח".

הקרבות בחזית הגולן החריפו והלכו. היתה זו מלחמת התשה במלוא מובנה של המלה. סופר "הארץ" בשווייץ, ארתור כהן, פירסם בעיצומה של מלחמה זו מאמר תחת הכותרת: "הסורים מפעילים טילים בעלי ראשי־חץ מתפצלים". וכך נאמר באותה כתבה בין היתר: "הקרבות בחזית הגולן — שהצד הסורי מנהל אותם בעיקר לפי שיטות של מלחמת התשה — מראים שבקרבות־אוויר עדיין עולים הטייסים הישראלים בהרבה על יריביהם. רוב המטוסים שאיבדה ישראל הופלו בפגיעות של ההגנה האנטי־אווירית הסורית. הסורים סמכו באורח בלעדי על תותחי הנ"מ ועל טיליהם. במיוחד נתברר שציוד ההנחיה הסובייטי יעיל מאוד. הישראלים נאלצו להימנע מ'חגורת' הטילים או להפריע באמצעים משלהם את מיתקני המכ"מ וההנחיה של הטילים — פרטים אלה נמסרו במאזן פנים של מומחים שוודים על הקרבות בחזית הסורית—ישראלית".

עוד כתב העתונאי הישראלי: "לפי ידיעות משווייץ, מפעילים הסורים סוג טיל מצוייד בראשי־חץ מתפצלים שאומרים כי הוא מעורר בעיות בלתי ניתנות לפתרון אף לגבי המהנדסים האמריקנים. את השינוי בטקטיקה ובדוקטרינה של צה"ל ניתן להסביר בנשק

אחרון זה של היריב. אם יתאמתו ידיעות אלו על ראשי־חץ מתפצ־לים, יצביע הדבר מחדש על עזרה סובייטית מכוונת לסוריה, כי הטכנאים הערבים, שקיבלו רק הכשרה בסיסית, אינם מסוגלים להפ־עיל בכוחות עצמם ציוד צבאי כה משוכלל. גם אם יתאשרו הידיעות עדיין תישאר, לדעת המומחים השווייצים, השאלה אם הקצינים הסו־רים הממונים על ההגנה האנטי־אווירית מפעילים בעצמם את הדג־מים האחרונים של הטילים — או אם "היועצים" הסובייטים בדמשק בכלל גילו להם את הסודות של מערכת־נשק מתוחכמת זו. הספקות בעצמאותה של ההגנה האווירית הסורית עולים בקנה אחד עם מס־קנות המתבקשות מאז מלחמת יום־הכיפורים על־פי הנעשה בחזיתות הגולן והסואץ. זירות המלחמה של המזרח־התיכון משמשות למהנ־דסים ולקציני המטה הסובייטים שטח־אימונים־ומיבחנים רצוי לנשק של ברית־ורשה".

מול חדלונם של הצוותים הסוריים להפעיל את הציוד הסובייטי המתוחכם, הוכיחו היילי צה"ל יכולת רבה בעת ההפעלה המיבצעית הראשונה בעולם של טיל הנ"מ "צ'פארל". צוותי הטיל, אנשי חיל־האוויר, הוכיחו יכולת רבה בשעה שהלו עוקבים אחר המטוסים הסוריים שניסו להפגיז את כוחותינו במובלעת. ב־6 במאי — לקראת סופה של מלחמת ההתשה בחזית הצפון — נזדמן לצוות ישראלי להפיל מטוס באמצעות טיל חדיש זה. סיפר אחד מאנשי הצוות: "היה ברור לנו שהמהירות כאן היא חשובה ביותר. בניגוד, אולי, למה שהתרחש במלחמה עצמה — מתרכזים המטוסים הסוריים יותר בהטרדה מאשר בתקיפות ארוכות.

אבל הם עמדו במיבחן. לאחר שהמטוס זוהה וניתן אומדן של המרחק הגיעה השעה לשגר את הטיל בצורה שיגיע למטוס לפני שהוא יצליח לחמוק מתחום הטיווח. היו להם, לאנשי הצוות, חששות לרגע: הטילים הקטנים עולים הרבה כסף והם לא רצו להחמיץ. ואומנם, לחיצה על הדק השיגור ושניות־מיספר לאחר־מכן נעלם המטוס התוקף ועשן סמיך עלה לשמים.

הסורים מצידם, כדי לעודד את רוח חייליהם, הירבו לפרסם הודעות על "השמדות". דובר צה"ל ערך סיכום חודשי של ה"הש־מדות" הסוריות — כפי שדיווחו כלי התקשורת של דמשק — ומתוכו נתברר כי הסורים הצליחו "להשמיד" 182 סוללות ארטילריה ומר־

גמות, 45 טנקים, 18 נגמ״שים, 23 עמדות מקלע, 12 מחסני תחמושת, 9 בסיסי טילים נגד טנקים, 27 מעוזים, 9 תותחים נידים, 5 יחידות הנדסה.

בתחום האווירי היה הדובר הסורי, משום־מה, צנוע יותר: הוא מסר רק על הפלת מסוק אחד של צה״ל. כדאי היה לצרף את המסוק הזה ל־380 מטוסי חיל־האוויר אשר ״הושמדו״ במלחמת יום־הכיפורים בהבל פיו.

לקראת סיום מלחמת ההתשה נערך קרב אווירי גדול, שהיה הנרחב ביותר מאז המלחמה. בקרב זה כולו היו מיספר רב של מטוסים משני הצדדים. הוא החל כאשר רביעיית מטוסי ״מיג 17״ תקפה בשעות־הצהריים את כוחות צה״ל שהיו פזורים במוצבים בחרמון. המטוסים הסוריים הטילו את פצצותיהם על שטח פתוח. לא נגרם כל נזק ולא היו נפגעים. להקי מטוסי ״מיג 21״ ניסו לחפות עליהם. כאן נכנסו לפעולה מטוסי צה״ל, אשר הצליחו להפגין כתמיד עליונות מוחלטת. ארבעה מטוסי ״מיג 21״ נפלו לנגד עיניהם של חיילי צה״ל הצוהלים.

רק במחצית חודש יוני נחתם הסכם ההפרדה בין ישראל וסוריה וצה״ל העביר את שטח המובלעת וחלקים מרמת־הגולן לאו״מ ובאמצעותו לסורים. באיחור של מיספר חודשים הושג ההסכם, לא לפני שנפלו קורבנות בנפש משני הצדדים. אבל החזית הצפונית המשיכה להיות החזית הפעילה נגד ישראל. הסורים המבינים כי ישראל אינה מתכוונת לפנות את רמת־הגולן בכל תנאי — על־מנת שלא לחדש את האיום על ישוביה — הלכו לוועידת ג׳נבה כמי שכפאם השד. הם הודיעו במפורש כי הם לא תולים בה תקוות, וכי קיים רק פתרון צבאי בסיכסוך שבינה לבין ישראל.

על מידת כוננותן של היחידות הסוריות בגבול ההפרדה ניתן היה ללמוד מדיווחו של הגנרל הצרפתי אודר בופר, אשר עמד בראש הכוחות הצרפתיים במיבצע סיני ב־1956 ולאחר פרישתו לגימלאות הפך לפרשן צבאי של העתון ״לה־פיגארו״. הגנרל ידע לספר לאחר שובו לארצו, כי היחידות הסוריות מצויידות בכמות חסרת־תקדים של טילים ותותחים נגד־מטוסים. ״ציוד הנ״מ שראיתי בסוריה״, כתב הגנרל הצרפתי, ״כמוהו כחלום המתוק ביותר של כל מומחה״.

לדבריו, עלה בידו לספור ביחידות שאצלן ביקר לאורך קו

החזית החדש עם ישראל, 20 סוללות טילים המסופחות לכל דיוויזיה, כלומר 120 טילים בתוספת 27 סוללות של תותחי נ"מ ובהן 162 תותחים. קבע בופר בהקשר לכך: "זו הרי צפיפות עצומה ביותר בריכוז של נשק נגד מטוסים". המורל בחזית נראה לו גבוה ביותר, בעיקר לאחר נסיגתה מרצון של ישראל מהמובלעת ומהעיר קונייטרה שבה החזיקה מאז מלחמת ששת־הימים.

סיכם בופר: "הלקח שהגנרלים הערבים למדו מהמלחמה האח־רונה הוא כי מטוסים וטנקים מתחילים להוות כלי־נשק ישנים וכי העתיד שייך כולו לטילים".

כעבור זמן קצר נודע כי סוריה מתכוונת לנצל את ביטול האמברגו הצרפתי על משלוחי נשק למזרח־התיכון ולרכוש ציוד מכ"מ. מקורות של תעשיית המטוסים הצרפתית גילו כי כוויית ואקוודור הן המדינות הראשונות שמסרו את ההזמנות לרכישת מטוס־התקיפה העל־קולי האנגלי־צרפתי — "יגואר". מטוס זה תוכנן כדי שיוכל לחדור דרך מערכים של טילי "סאם 6" ו"סאם 7". במטוס ציוד מתוחכם המאפשר לו לתקוף מגובה נמוך בלי להאט את הטיסה לצורך זיהוי המטרה.

תוך כדי כך גילה נשיא מצרים אנואר סאדאת, כי ארצו החזירה ללוב את מטוסי ה"מיראז׳" שהועברו לרשותה בתקופת המלחמה. היתה זו ההודעה הפומבית הראשונה לאחר שורת הכחשות.

כעבור זמן פירסם העורך לעניינים צבאיים של השבועון הלב־נוני "אל אוסבוע אל ערב", סגן־אלוף אלהיתם אל־איוב הערכה משלו על חילות־האוויר של ישראל, מצרים וסוריה, אשר התייחס גם ל"מיראז׳ים" הלוביים.

וכך כתב המומחה הצבאי הלבנוני: "במלחמת אוקטובר היו למצרים 625 מטוסי־קרב, הכוללים מטוסים מן השורה "מיג 21" מסוגים שונים ו־80 "סוחוי 7", והמטוסים מן השורה השניה "מיג 17", נוסף למיספר מפציצי "טופולב 16" ו"איליושין 28". מצרים איבדה במלחמה מיספר מוגבל של מטוסים, משום שהם לא חדרו הרבה בעומק ההגנה הישראלית. על־פי־רוב פעלו רוב המטוסים בשיתוף עם רשת טילי קרקע—אוויר ׳סאם׳ מהסוגים השונים. סאדאת ציין, כי ברית־המועצות לא פיצתה את מצרים על אבידותיה במטו־סים, אולם חיל־האוויר השיג סיוע אווירי אלג׳ירי—לובי, נוסף לסיוע

הכוויתי—עירקי שקדם למלחמה. לסוריה היו לפני המלחמה 310 מטוסי־קרב, מהם 200 'מיג 21', 80 'מיג 17' ו־30 'סוחוי 7'. סוריה איבדה במלחמה יותר מטוסים ממה שאיבדה מצרים וזאת משום שרשת הגנת־הקרקע היתה פחות מושלמת מרשת הגנת הקרקע המצרית. חיל־האוויר העירקי סייע לסורים במשך המלחמה וברית־המועצות פיצתה את האבידות הסוריות במטוסים והחישה סוגים חדישים של מטוסי 'מיג 23' ו'סוחוי 20'. כן אימנה מיספר רב של טייסים חדשים והעלתה במקביל את רמתם של מיספר טייסים ותיקים".

בדברו על ישראל קבע הפרשן הצבאי הערבי: "ישראל נכנסה למלחמה כשברשותה 432 מטוסי־קרב ועמוד השידרה של חיל־האוויר שלה כלל 100 מטוסי 'פנטום פי.־אי.', 15 מטוסי 'סקייהוק' א־4 ו־אי.־ה. ו־50 מטוסי 'מיראז' 3־סי'. האסטרטגיה הישראלית נשענה במידה רבה על השליטה האווירית ועל היכולת של חיל־האוויר הישראלי לבצע משימות טקטיות ואסטרטגיות ללא קושי. אך מלחמת אוקטובר הוכיחה את המישגה שבהשקפה זו, שכן הטילים המונחים קרקע—אוויר וסוללות התותחים נגד־מטוסים מדגם 'ז־ס־יו־24־4' ו־ז־ס־יו־57־2' הצליחו לשלול מחיל־האוויר הישראלי את חופש הפעולה. האויב איבד בימים הראשונים של המלחמה מיספר רב ממטוסיו, אך ארה"ב פיצתה את האבידות הללו באמצעות 'הרכבת האווירית'. אחדים מהמטוסים הללו נשלחו כשהם מוכנים לקרב והם השתתפו במערכה במישרין. האמריקנים לא הסתפקו בחימוש ישראל במטוסים, אלא הגישו לה סוגים משוכללים של טילים ופצצות, כדי להגביר את האפקטיביות של חיל־האוויר. עד סוף שנת 1974 יהיו לישראל 200 מטוסי 'פנטום' ומיספר זה הוא קרוב למיספר שישראל ביקשה תמיד כדי להגשים חזית של 'שליטה אווירית' (210 מטוסי 'פנטום'). התעניינות ישראל להשיג את מטוסי ה'פנטום' יותר משהיא מעוניינת במטוסי ה'סקייהוק' מאשרת את אחד הלקחים של מלחמת אוקטובר, והוא: הגברת כוח ההגנה הטילית מן הקרקע ונפוצותם של טילי הכתף 'סאם 7' איבדו חלק מחשיבותם של מטוסי הסיוע הטקטי, אשר מהירותם נמוכה ממהירות הקול והפכו אותם ליעד קל לפגיעה. ברור שצימצום מיספר מטוסי ה'סקייהוק' שברשות ישראל תאלץ אותה להשתמש ב'פנטום' לצורך סיוע לכוחות היבשה, משום

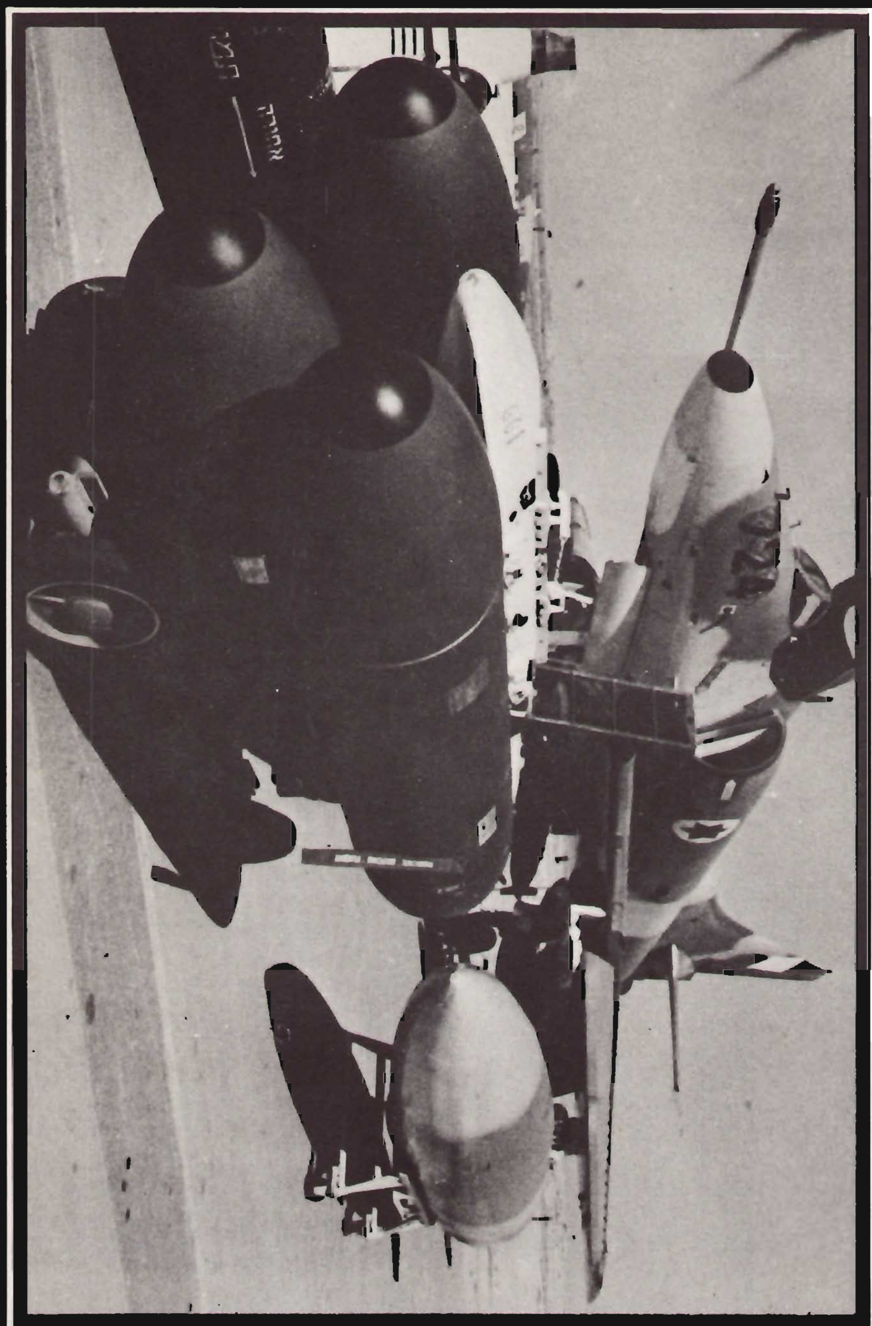
שמהירותו הגדולה (2.2 מאך) והציוד המשוכלל שבו הופכים אותו לפחות חשוף לפגיעת טילים מאשר ה׳סקייהוק׳ (0.28 מאך)״.

אל יוז הקדיש פרק נוסף בדבריו למטוסי ה״מיראז׳ ״ הלוביים: ״בהשוואה בין חילות־האוויר של הערבים ושל ישראל נמצא, כי העליונות המיספרית במטוסים היא לטובת הערבים״, הוא כתב, ״בעוד שהעליונות בנפח משא אווירי היא לטובת ישראל. הסיבה לכך נעוצה בעובדה שלארצות־הברית המספקת לישראל מטוסים, יש מטוסי קרב־הפצצה המסוגלים לשאת משא צבאי גדול, זאת כאשר ברית־המועצות המספקת מטוסים לערבים אין לה מן הסוג הזה, אלא היא נשענת על המפציץ ומטוס־הקרב המגן. לאמריקנים ולסוב־ייטים יש סיבות יעילות להצדקת שתי התפישות השונות בתחום האווירי ואלמלא מציאותם של מטוסי ה׳מיראז׳־5׳ מתוצרת צרפת בלוב (110 מטוסים) לא היו לכוחות־האוויר הערביים מטוסי קרב־הפצצה״.

באורח מקרי או לא פורסם כי סוריה, לוב ועירק מעוניינות לרכוש מטוסים וציוד צבאי אחר בברית־המועצות, אך נתקלו בקיר אטום. בפחות אטימות נתקלו הערבים כאשר ביקשו לרכוש מטוסי ״מיראז׳ ״ בצרפת. באורח גלוי הגיע למצרים, בטרם מלאה שנה למלחמת יום־הכיפורים, משלוח ראשון של 3 מטוסי ״מיראז׳־3־אי״ שנקנו בצרפת בתיווכה של סעודיה. 3 מטוסים אלה מהווים חלק ממשלוח בן 36 מטוסים. לאחר ביטול האמברגו הצרפתי על משלוחי נשק למזרח־התיכון הגיעו המטוסים ישירות למצרים ללא כל חניית ביניים. צרפת הודיעה כי היא נענתה למצבה הקשה של מצרים במטוסי קרב ויירוט לאחר שזו איבדה 260 מטוסים במלחמה עצמה ומיספר מטוסים נוספים נפלו אחריה.

לכן היתה זו בבחינת תקיעת סכין בגב כאשר הגנרל פון סטהלן, לשעבר מפקד חיל־האוויר הצרפתי, הכריז בפומבי כי מטוסי־הקרב הסילוניים האמריקניים טובים מן ה״מיראז׳ים״ הצרפתיים. דבריו אלה עוררו סערת־רוחות בצרפת, ובעקבותיה היה נאלץ להתפטר מתפקידו כסגן־נשיא הבית התחתון.

יצרן־המטוסים הצרפתי מרסל דאסו, אשר ראה עצמו נפגע מבחינה מסחרית ואישית, הזדרז להכריז כי הוא מוכן להוכיח שמטוסי ה״מיראז׳ ״ מתוצרת מפעליו טובים יותר מאשר המטוסים

הטענת פצצות על מטוס "סקייהוק"

אלוף־משנה ארלזורוב לב (זוריק) נפל בקרב

המקבילים מתוצרת ארה"ב ושוודיה. הוא הציע לערוך קרב־אווירי מדומה על־מנת שימחיש זאת הלכה למעשה.

* * *

ביום־השנה למלחמת יום־הכיפורים נערכו "מיצעדי נצחון" בקהיר ובדמשק. את האטרקציה של המיצעד הצבאי המצרי היוו טילים רבים מסוגים שונים ובכללם טילי קרקע—קרקע ארוכי־טווח. הפרשן הצבאי שתיאר את המיצעד בכלי התקשורת לא פירט את סוגיהם של הטילים בשעה שעברו ליד בימת ההצדעה, והכריז בפאתוס: "הנה הם הטילים המסוגלים לפגוע בעומק שטחו של האויב". בשעה שעברו טילי הנ"מ צעק הפרשן: "טילים אלה הפילו כל מטוס ישראלי שני שחצה את שמי התעלה. הם הדהימו את העולם כולו". בדמשק הופיעו לראשונה בשמי סוריה מטוסי "מיג 23". רבבות אזרחים הריעו להם בכיכרות וברחובות הראשיים שמתחתיהם.

חיל־האוויר הישראלי חגג כדרכו בצינעה את יום־החיל השנתי שבו מצטרף קורס נוסף של טייסים לטייסות־הקרב. שר־הבטחון החדש, שמעון פרס, אמר בעת טקס ענידת הכנפיים לבוגרי הקורס: "בקרבות־האוויר שבהם השתתפו מטוסי חיל־האוויר במלחמה נאלץ האויב לשלם ב־5 מטוסים תמורת כל מטוס ישראלי שנפגע. טייסי ישראל הוכיחו כי גם ביחס של אחד כנגד שלושה אפשר לשמור על שמיים נקיים לישראל. חיל־האוויר היה וחייב להישאר מן המעולים בעולם כולו. העם נושא את עיניו לחיל נועז זה באמונה שאת החסר לנו בגודל תמלאו בגדולתכם".

מפקד חיל־האוויר, אלוף בנימין פלד, אמר: "למדתם בקורס זה שהלחימה באוויר היא עניינם של בודדים הסגורים בעולם קטן וקובעים בידיהם את תוצאות הקרב. חיל־האוויר ימשיך לעבד וללטש את הטייסים, עד שיתייצבו בשדה־הקרב. בשנה זו של מהלכים גדולים להבטחת קיומנו, צה"ל הוא המשענת וחיל־האוויר הוא המרכיב העיקרי בו".

פרק שלושים וארבעה

לקחים לקראת העתיד

יחלוף עוד זמן רב עד שלקחיה של מלחמת יום־הכיפורים יילמדו היטב וייושמו הלכה למעשה בצבאות השונים ברחבי תבל.

צה"ל הוא, כמובן, הצבא הראשון שהחל בהפקת לקחים אלה על כל המשתמע בהם. בתחום זה שמורה, כתמיד, הבכורה לחיל־האוויר.

המסקנה המרכזית הנוגעת לעוצמה האווירית של המדינה קו־בעת כי יש לחתור לכך שלישראל יהיו מספיק מטוסי קרב והפצצה של הקו הראשון. אם אומנם תפרוץ מלחמה נוספת, חייב חיל־האוויר לעמוד במצב שהיפגעות חלק מסויים של המטוסים ושחיקתם של מטוסים אחרים לא תפגע בעוצמתו לאורכה של המלחמה.

לקח שני הוא שיש להגדיל את כוח האדם בחיל־האוויר בכל הדרגים ובכל היחידות ויחידות־העזר.

הדגש יהיה גם עתה על האיכות, אבל כפי שהוכיחה המלחמה, יש גם השפעה בלתי מבוטלת לכמות. מפקד חיל־האוויר, אלוף בנימין פלד, עמד על שלוש משימות קרובות של החיל, והן:

* בנייה מחדש של מודיעין אווירי ראוי לשמו שיהיה מסוגל לספק מידע שוטף לבסיסים ולטייסות בימי חירום ומלחמה ויפחית את התלות במודיעין הכללי של צה"ל.
* הקמת מערכת תקשורת, שליטה ובקרה לצורות מלחמה כפי שיהיו בעתיד. דבר זה חיוני לאור הלקח העיקרי מהמלחמה, שלפיו יש לבסס את יכולת כוח־האדם על לחימה ללא אתראה מוקדמת.
* כוח האדם שיופנה לחיל־האוויר יהיה מורכב, בחלקו הגדול, מאנשי צבא־קבע בעלי רמה גבוהה, מחיילים בעלי מוטיבציה. במקביל יעשה חיל־האוויר הכל כדי לשכנע אנשי חיל־האוויר שלא להתפתות להצעות קוסמות של השוק האזרחי.

אלוף פלד אמר בקשר לכך: "עלינו לשים את הדגש על כוח האדם. אנו שרויים בעיצומה של תקופה קריטית ואם לא נתארגן

בהקדם — ספק אם נוכל לעמוד בפני הצרכים של השנים הבאות. המצרים היו משגרים ללא היסוס טילי קרקע—קרקע אל ערי ישראל במלחמה אלמלא חששו מתגובתו של חיל־האוויר".

על כוונות ההצטיידות של החיל לשנים הבאות אמר מפקדו: "ישראל נושאת עיניה למטוסים הטובים ביותר שאפשר להשיג כדי שחיל־האוויר יוכל לבצע את משימותיו. עלינו לזכור כי טייסים סורים כבר מטיסים מטוסי 'מיג 23' שסופקו להם על־ידי ברית־המועצות.

כאשר חזר ונשאל אלוף פלד אודות כוונות התקיפה של חיל־האוויר המצרי במלחמה זו השיב: "הם ניסו להפציץ בייחוד את שדות־התעופה בסיני. כל הנסיונות הללו נכשלו והם לא הצליחו לעשות כלום. המצרים עשו עוד ניסיון לתקוף בכיוון מרכז הארץ והשתמשו לשם כך בשישיה של מטוסי מיראז' צרפתיים. טייסינו דפקו שלושה מיראז'ים, טייס אחד של מיראז' נטש את מטוסו והשניים האחרים נמלטו. המצרים ניסו — וגם כן במיראז'ים — לתקוף יחידות שלנו בסיני. גם כאן נכשלו כישלון מלא. חיל־האוויר המצרי הפסיד במלחמה זו עשרים מטוסים ליום — בממוצע".

סיכם אלוף פלד: "הייתי רוצה שהיחס הכמותי בפתיחת המלחמה יהיה שווה, ואם אפשר לטובתנו. אבל לפי התוצאה נתברר כי גם ביחס נחות אנחנו יכולים להשיג עליונות אווירית מוחלטת ובלתי מעורערת בכל המרחב. את ההפרש הכמותי איזננו על־ידי כושר התקיפה של מטוסינו העולה לאין ערוך על זה שבמטוסי האויב ועל־ידי הנשק הסודי מיספר אחד שלנו: איכות הבחורים שלנו באוויר ועל גבי הקרקע. אני דל מילים כדי לתאר זאת..."

מומחים ישראלים שונים חיוו דעתם על השפעת מלחמת יום־הכיפורים על התפישות הצבאיות, על כלי־הנשק החדשים בזירה, על דוקטרינות המלחמה ועל כל המשתמע מכך. פרופ' משה ארנס, כיום ח"כ ולשעבר ממנהלי התעשיה האווירית, הנחשב כאחד המומחים לענייני אוויריה, הסביר כי חלק מן הנשק החדש שהופיע במלחמה האחרונה הוא פרי לקח מלחמת וייטנאם, לרבות השימוש הנרחב במסוקים וכן פצצות־אוויר מתוחכמות. חלק אחר פותח כתוצאה מהלקחים. "הסובייטים הכניסו לזירה טילים בעלי טווח ארוך ובינוני, ה'סקאד' וה'פרוג', כתשובה להפצצות־העומק של חיל־

האוויר" — הבהיר פרופ' ארנס. "כדאי לציין כי שתי המעצמות — ארה"ב וברית־המועצות — לא סיפקו, לעומת זאת, לישראל ול־ארצות־ערב טילי־ריגול מתוחכמים ביותר. הפעלתם של אלו נועדה לספק למעצמות מידע ישיר על הנעשה בחזיתות, כדי למנוע הידרדרות לעימות ישיר ביניהן".

הוסיף פרופ' ארנס: "לדעתי, ייעשה מאמץ בעתיד הקרוב לפי־תוח טכנולוגיות חדשות, בעיקר בתחום ההתנעה, ההנחיה ובתחום הגילוי והניתוח של המידע. זו היתה מלחמת הטילים הראשונה בהיסטוריה. השימוש בטילים שינה את פני המלחמה בכך שמתחיל להסתמן שינוי במאזן בין הנשק המתנייע לבין החייל המתגונן בפניו. הוא הדין במלחמה באוויר: טילי הנ"מ הוכיחו את עצמם יעילים מאוד. אף אם לא הפילו את כל המטוסים שיוחסו להם — הנה אילצו את חיל־האוויר של היריב לשנות את הטקטיקות שלו".

על השוואת סוגי הנשק אמר עוד המומחה: "המערב לא פיתח טילים מקבילים ל'פרוג' ול'סקאד' משום שהגיעו למסקנה, כי הטלת ראשי־חץ קונבנציונאליים אינם מהווים נשק יעיל בהשוואה למפציץ או לתותח ארוך־הטווח, בעיקר משום שאין הוא מדוייק דיו. אבל כשהוא מופעל נגד ריכוז עירוני הריהו מקנה לערבים את היכולת לאיים בהרס, כגמול על הפצצה אווירית של עריהם. בסופו של דבר עשויים שני האיומים הללו לנטרל אחד את משנהו".

סיכם פרופ' ארנס: "במלחמה האחרונה באה לידי ביטוי העדי־פות של המערכות האוויריות והאלקטרוניות של האמריקנים, בעוד שלברית־המועצות היתה עדיפות בתחום הנ"מ והרכב הקרבי (טנקים ונגמ"שים). עתה מפתחים האמריקנים מטוסים מדור חדש לחלוטין, וברור שמי שיגשימו ראשון יזכה לעליונות באוויר. הרוסים, לעומת זאת, מפתחים את טילי ה'סאם'. בעוד שהערבים יכולים ליהנות משני העולמות מוגבלת ישראל רק לתוצרים האמריקניים היקרים מאוד (מטוס "פ־15" עולה למעלה מ־20 מיליון דולר) ומחיריהם מהווים נטל אפילו על ארצות־הברית. אך לערבים יש, כידוע, מש־אבים בלתי מוגבלים. ברם, כדי לקלוט בהצלחה נשק מתוחכם כל־כך צריך נוסף לכסף גם ידע, וכאן נוטה הכף לטובת ישראל".

המומחה הישראלי לדוקטרינה סובייטית, ד"ר אמנון סלע, אמר בכינוס שדן בלקחי המלחמה, כשנה לאחר שנסתיימה: "הדוקטרינה

הצבאית הסובייטית גורסת אופנסיבה בכוחות המאסיביים בכל עומקו של שדה־הקרב תוך הפקרת האגפים והפקדת הגנתם בידי חיל־האוויר. דוקטרינה זו תובעת עליונות אווירית מעל שדה־הקרב הן לצורכי ההגנה על האגפים והן להנחתת כוחות הרחק בעומק האויב. המדריכים הסובייטים בצבאות סוריה ומצרים נאלצו לסטות מן הדוקטרינה, ותוך לימוד לקחי מלחמת ששת־הימים ותכונותיהם של חילות־האוויר של מצרים וסוריה עובדה דוקטרינה מיוחדת בעבורם. התוצאה היתה ויתור על הבקעה מהירה לעומק ועל השגת עליונות אווירית. תחת זאת בוצעה התקדמות מוגבלת והופעל שימוש מאסיבי באמצעים דפנסיביים משוכללים אך קלים לתיפעול.

אלוף (מיל.) מתתיהו פלד קבע: "ההישגים של מלחמת ששת־הימים הוכיחו את נכונותה של התפישה האסטרטגית הבסיסית של צה"ל וחייבו כי צה"ל יוסיף לדבוק בהם בכל כוחו. אולם ההיפך המוחלט קרה — לאחר מלחמה זו התפשטה ההרגשה כי ההישגים הטריטוריאליים של מלחמת ששת־הימים עושים למיותרת את התפישה הבסיסית... זהו ההבדל היסודי בין חיל־האוויר לבין כוחות היבשה. חיל־האוויר יכול להיות חיל של כלי מלחמה אחד — מטוס־הקרב ומטוס קרב־הפצצה, וחיל־האוויר שלנו, שהיה נאמן לתורתו וללקחי מלחמת ששת־הימים, הוכיח עצמו כחיל היחיד, שלמרות שהוכנס לקרב בתנאים גרועים, הצליח לעמוד בכל משימותיו כמתוכנן".

שר־הבטחון שמעון פרס עמד בעת סקירת הלקחים מנקודת מבטו דווקא על הצד האנושי: "חיל־האוויר רשם לזכותו הישג בלתי רגיל", אמר. "55 מטוסי אויב הופלו בקרבות־אוויר לעומת כל מטוס שהופל לנו. אין תוצאות אלו מבטאות הישג טכנולוגי, אלא ביטוי לכושר האנושי".

היו גם לקחים מסוג אחר. כמו, למשל, אלה של ד"ר גרי וסטין, חוקר רפואי במכון הלב ע"ש שיבא, אשר מתח ביקורת על פעולתו הלקויה של ציוד החמצן, איכות הקסדות והיעדר חלפים אחרים. ד"ר וסטין, עולה מארה"ב, הנחשב לרופא מומחה לרפואת חלל, קבע: "נכון שהציוד מובא ארצה ונמצא בשימוש בחילות־האוויר של ארה"ב ואירופה, אבל אסור לנו לשכוח שגורלה של שום אומה בעולם אינו תלוי בכושרם של טייסיה, כגורל מדינת ישראל.

"חליפות הלחץ (בלשון המקצועית חליפות "ג'י") מהוות בעיה תעופתית בטחונית מאחר שלטייס הלובשן חסרה שליש מכמות האוויר הדרושה לו", הסביר. "אבל בעוד שמדינות אחרות יכולות להשלים עם ציוד זה — אין מדינת ישראל יכולה להרשות זאת לעצמה ועליה לשקוד ללא הרף על מציאת דרכים לשיפור מערכות הבקרה במעצור החמצן".

בדברו על הקסדה קבע מומחה החלל: "קסדה זו יש להתאים באורח אישי לראשו של הטייס. זו עבודת מומחים. לפי מחקר שנערך בארה"ב, כ־60 אחוז מכלל הקסדות אינן מתאימות ולכן נשמטות מראשו של הטייס במצבי חירום. הדבר עלול לקרות דווקא במצבי קרב קריטיים. מאחר שהקסדות הסטנדרטיות כבדות יחסית וכשגדל הג'י במטוס גדל משקלן והן עלולות להישמט על העיניים. יש לקחת בחשבון שהדור החדש של מטוסים יגדיל את הג'י הנוכחי מ־8 ג'י ב'פנטום' ל־12 ג'י, והבעיה עלולה, איפוא, להחמיר בעתיד. שומה עלינו לפתח בהקדם קסדה ישראלית".

דברים אלה ודומים להם לא נפלו, כמובן, על חלל ריק. האנשים המתאימים במטה חיל־האוויר מטפלים בנושא זה.

מומחים זרים הרחיבו אף הם את הדיבור והכתיבה אודות לקחי המלחמה. המכון הבריטי ללימודים אסטרטגיים פירסם את מסקנותיו ב"מנות" קצובות. ההערכה הכללית לא נשתנתה, אבל מסקנות מסויימות שינו את אופיין ומשמעותן ככל שהנתונים היו בידי מומחי המכון.

כך, למשל, קבעו מומחים אלה במאי 1974 : "מצב חילות־האוויר במזרח־התיכון היה מכבר בגדר מקרה מיוחד. מכוח עצם יכולתה של ישראל וביצועי חיל־האוויר שלה, חימושה וטייסיה. לעומת חילות־האוויר של הערבים היתה ידה על העליונה ומשום כך השפיעה ישראל השפעה חזקה על כל האסטרטגיה הערבית. מערכות ההגנה החזקות של הערבים במלחמה האחרונה באוויר — שפותחו בעקבות פעולותיה של ישראל בהתקפות־העומק — עמדו עמידה איתנה בפני חיל־האוויר הישראלי ויעילותם היתה גדולה להפליא; במידה שאפשר לדון על־פי המדע שהצטבר עד כה, לא היתה ישראל מסוגלת, לא להרוס את מערכות־ההגנה האלו לא מבחינה כמותית ולא להדבירן מהאוויר בשיעור סביר של אבידות. אבל באופרציות אוויר

קיימה ישראל במשך כל המלחמה את עליונותה המכרעת. עם זאת דומה, שבאזורים הקידמיים לא היתה תועלת רבה במסוקים, להוציא התקפות־פתע קטנות, שכן היה גדול מאוד כוח ההשמדה הערבי בכל הסביבה".

מסקנה אחרת של מומחי המכון באותו דו"ח: "במלחמה זו הוסט האיזון לרעת מפציצי הקרב, אף־על־פי שהאיום של חיל־האוויר הישראלי אילץ את הכוחות המצריים להסתתר תחת המטריה של הגנה אווירית וכך עיכב האיום האווירי את הכוח המצרי. הישראלים השתמשו רק במידה מוגבלת בסוגי חימוש שבהנחיה מדוייקת, שיתרונותיהם הם גם הפגיעה המדוייקת וגם צימצום שיעורי הגיחות. הישראלים לא השתמשו כלל בטילי קרקע—קרקע. במצב מקביל באירופה ודאי לא היה מנוס משימוש בטילים כאלה, כך שהמישוואה הגנה מול הגנה היתה נראית באירופה שונה מזו של המזרח־התיכון".

בחודש יוני 1974 פורסם דו"ח נוסף שבו נאמר בהקשר לכך: "משימתו של מפציץ־הקרב קשה בהרבה אל מול מיתקני ההגנה המודרניים מן האוויר ומכאן עלולה לנבוע המסקנה כי בעתיד אפשר שנשק קרקע, בייחוד טילי קרקע—קרקע, ימלאו אחדות מן המטרות המסורתיות. הנהגתה של הנחיית דיוק לטילי קרקע—קרקע וארטילריה עלולה לפגוע קשה בתפקידו של מפציץ־הקרב בשדה־הקרב האירופי. אפשר להניח כי הערבים יבקשו לרכז בעתיד את מאמציהם בשיטות שיאפשרו להם להימנע מפגישה עם חיל־האוויר הישראלי, שכוח תפקידו הוא מכריע, ולשם כך יקימו הערבים וישפרו את אמצעי ההגנה שלהם וירכשו מטוסים טובים יותר וטילי קרקע—קרקע ארוכי־טווח למילוי תפקידי הפצצה. קצת טילים כאלה כבר סופקו לערבים והנהגתם עשוייה לשנות בצורה דראסטית את יכולתם לפגוע בטריטוריה ישראלית, אבל אם ישתמשו בהם ודאי יזמינו לעצמם מעשי גמול. ערכם של טילים היום הוא שהם מרתיעים מהלומות־עומק של הפצצות ישראליות".

סיכמו מומחי המכון: "מלחמות מסוג מלחמת יום־הכיפורים הן בבחינת מעבדות להערכתן של מערכות נשק, ומתוך השוואה זו מסתבר כי בדרך כלל אין הציוד המערבי רע כלל וכלל. המטוסים הישראליים היו טובים ביותר גם אם ניקח בחשבון את העובדה

שיש להם טייסים טובים יותר ואת הטקטיקה שלהם ואת טיפולם התיפעולי במטוסים. טילי הנ״מ הסובייטיים היו יעילים, אך ודאי אינם טובים יותר מסוג נשק של נאט״ו וטובים פחות מסוגי טילים מתוצרת אירופה, כגון ׳טאו׳, ׳היט׳ ו׳מילאנו׳. תמונה שונה מתקבלת אולי ממישוואת הטילים קרקע—אוויר שהן אין ספק כי סאם 6׳ הוא כלי אדיר כוח ומערכות התותח המשלימות שלו טובות. כאן השאלה אינה רק מה סגולותיהם של סוגי נשק וההרס, אלא גם שאלת צפיפותה של מערכת ההגנה האווירית הסובייטית לעומת צפיפותן המקבילה של המערכות במערב... בעקבות המלחמה תינתן הדעת ביותר על סוגי נשק שמחמת שיעור דיוקם הגדול והגברת שיעור ההסתברות של קליעתם בירי יחד מאשר לצמצם את ההו־צאות לחימוש ולהפחית את שיעורי הגיחות האוויריות וכך גם להקטין את פגיעותם של מטוסים. סוגי נשק אלה הם קצת דפנסיביים וקצת אופנסיביים (ולמעשה מסוגלים למלא את שני התפקידים כאחד), ואף־על־פי־כן באה מלחמת 1973 להוכיח שבייחוד באירופה גדלו אפשרויות ההגנה״.

שלושה חודשים מאוחר יותר פירסם המכון גירסה נוספת של מומחיו: ״לאחר בדיקות חוזרות ונישנות״, נאמר מטעם המכון, ״נוטים המומחים להמעיט בהערכתם הקודמת המופלגת על עליונות הטילים הסובייטיים נגד המטוסים במהלך המלחמה. בידי הערבים לא היה כל נשק שבכוחו היה להתחרות עם מטוסי ה׳פנטום׳. רוב המומחים מעלים על נס את הפצצה המתוחכמת מרחוק שהפעילו הישראלים לקראת סוף הקרבות. טילים מסוג ׳סאם 2׳ ו׳סאם 3׳ הפילו רק אחדים מבין 105 המטוסים ושני המסוקים שאבדו לישראל. ׳סאם 6׳ ו׳סאם 7׳ ותותחי הנ״מ הצליחו יותר. רוב המטוסים היש־ראליים הופלו בשלושת הימים הראשונים, כי צה״ל לא התחשב באבידות כדי לבלום את התקדמות הערבים. אומנם חיל־האוויר הישראלי הצליח, אבל המחיר ששילם היה גבוה״.

לקח מסוג אחר קשור ברכבת האווירית האמריקנית, אשר הז־רימה בעיצומה של המלחמה ובעקבותיה כמויות אדירות של נשק וציוד לצה״ל. משרד החוץ האמריקני החליט כבר לאור לקחי המלחמה כי מטוסי־התובלה הענקיים מסוג ״סי־5״ (״גלאקסי״) של חיל־האוויר האמריקני יתאמנו בשיטות תידלוק באוויר במטרה לשחרר מטוסים

אלה מתלות בבסיסים יבשתיים במקרה של משבר נוסף במזרח־התיכון או במקום אחר בעולם. שר־ההגנה האמריקני, ג׳יימס שלזינגר, אמר במסיבת־עתונאים, שהכוונה היא להגיע למצב שמטוסים אלה יוכלו לטוס מרחקים ארוכים ללא חניית־ביניים.

מאחר שטווח הטיסה של מטוס הנושא מיטען של 100 טון במהירות ממוצעת של 815 קמ״ש הוא 5,652 ק״מ, ועם מחצית ממשקל זה — 10,191 ק״מ (המטוס כשהוא ריק מסוגל לטוס לאורך של 13,565 ק״מ), יש צורך להעניק טווח נוסף של כשליש ומשהו על מנת שישיגו את הטווח הדרוש לטיסה לישראל במיטען מירבי. ואומנם, כעבור זמן קצר נמסר, כי האימונים הללו החלו הלכה למעשה. כל המטוסים הללו צויידו במוט לתידלוק באוויר. המטוסים תודלקו באמצעות מכליות־אוויר מיוחדות מדגם ״בי.סי. 135״.

לקח נוסף היה קשור בדברים שהשמיע קולונל רוברט הים, העומד בראש המשרד האירופי של פיקוד המערכות של חיל־האוויר האמריקני. הוא גילה כי הפיקוד לומד עתה מנסיונם של טייסי חיל־האוויר הישראלי בקרבות־האוויר במלחמת יום־הכיפורים.

אמר הקולונל האמריקני בין היתר: ״המטרה היא פיתוח מודלים מתימטיים של קרבות האוויר הללו וניתוח מהלכם. הלקחים ינוצלו בעת פיתוח מערכות נשק אוויריות בעתיד״.

הוסיף הקצין הבכיר האמריקני: ״פיקוד המערכות מעוניין ללמוד מנסיונם של כל חילות־האוויר המפעילים מטוסים אמריקניים, וזו הסיבה להקמת השלוחה האירופית של פיקוד המערכות האמריקני בלונדון. חשיבות מיוחדת אנו מייחסים ללימוד מנסיון הטייסים הישראלים בקרבות־האוויר המוצלחים שניהלו במלחמת יום־הכיפורים. ניתוח מהלכי הקרבות עשוי להשפיע על טקטיקות חדשות בקרבות־אוויר ואף על תיכנון טילי אוויר—אוויר חדשים״.

על קרבות־האוויר הרחיב את הדיבור המומחה הצבאי אדוארד ליטווק, מרצה באוניברסיטת בלטימור. לטענתו, ״לא נתגלו במלחמה האחרונה שיפורים ממשיים בכישורי הלחימה אוויר—אוויר של המצרים והסורים. אולי יבוא יום ויקום דור חדש של ערבים צעירים שאפשר יהיה להכשירם להיות טייסי־קרב מעולים, אבל יום זה לא יבוא לא בעשור הזה ולא בעשור הבא״, חיווה דעתו ליטווק. ״הבעיה האמיתית של חיל־האוויר הישראלי היא איפוא לא הגנה על כוחות

או ערים מפני התקפות־אוויר, אלא השימוש ה׳פוזיטיבי׳ יותר בכוח אוויר להתקפות של הסימה, ומתן סיוע מקרוב ולתקיפות ׳אסט־רטגיות׳. תקיפות אחרונות אלו היו, כמובן, חלק חשוב מן האסט־רטגיה הישראלית לארתעה משום שהאמינו — אם כי הדבר כמעט לא נבדק — כי בכוחן של התקפות סמליות בעורף העמוק אפשר להניא את המצרים מהתקפות בחזית הקרבות. מובן שהתקפות כאלו אינן יכולות להיות יותר מאשר סמליות, שכן חסרה ישראל את הכושר לשלוח אמצעים להשמדתן של מטרות ערביות בהתקפת־אוויר לא גרעינית. אין כאן כלל שאלה של הפצצה אסטרטגית במובן הקלאסי״.

על הפצצות־העומק של חיל־האוויר במלחמת יום־הכיפורים אמר ליטווק: ״היו התקפות־אוויר על דמשק והתקפות אוויר—ים על נמלים ובתי־זיקוק סוריים, אבל התקפות אלו לא היו אסטרטגיות. המטרות העיקריות היו להניע את הסורים לדלל את רשת ההגנה האווירית שלהם בגלל האיום על המרחבים העצומים של פנים הארץ שלהם ולהכריח אותם להעביר כוחות נ״מ מהחזית. ודאי שכדאי היה לעשות את העניין הזה, בין שהפעולה השיגה את מטרתה ובין אם לא. בחזית הסורית היו הרבה התקפות אפתעה טקטיות, שנועדו לנתק את דרכי התחבורה בין החזית הלוחמת לבין העורף. התקפות אלו הצליחו במידה מסויימת, אבל היו יקרות יחסית. יעודו הראשי של חיל־האוויר הישראלי היה להעניק ׳סיוע קרוב׳ באזורי הקרבות גופם ובתחום הטקטי הזה הורגשו בצורה החריפה ביותר תוצאות פעולות הגנת הנ״מ של הטילים והתותחים ערביים. ידוע לכל, כי הגורם המקנה אופנסיבה גדולה כל כך לפריסת כוחות נ״מ רוסיים היא האינטגרציה של סוגים שונים של טילים ותותחים. התותחים השמידו יותר מטוסים ישראליים משהשמידו הטילים, אבל הטילים השיגו יותר ׳פגיעות סמויות׳ על־ידי כך שאילצו מטוסים להנמיך־טוס ישר לתוך זרם פגזי נ״מ ערביים. במערכה זו דרש כל נשק את מחירו, אפילו טילי ׳סאם 2׳ הישנים, על־ידי כך שאילצו את מטוסי חיל־האוויר לטוס טיסות התחמקות שהכבידו על משימתם. ברור שהמשימה לא היתה התחמקות מאש נ״מ, אלא השמדת כוחות אויב על הקרקע. התוצאה היתה שבחזית הגולן שילם חיל־האוויר מחיר כבד על שליחותו הקשה ושבחזית המצרית מילא רק תפקיד מישני״.

מה לגבי העתיד? ליטווק משיב על כך: "שוב הוכיח חיל־האוויר שהיה נכס עצום לישראל ובתחום זה יש לנו יתרון יחסי. אילו הוכיחה המלחמה כי כוחות הנ"מ הערביים יכולים לנטרל את הכוח האווירי שלנו היה צומח מכאן מאזן כבד למאזן הצבאי שלנו. מלחמת יום־הכיפורים לא הוכיחה זאת כלל וכלל. המלחמה הוכיחה רק כי חיל־האוויר שגה בהערכת הסכנה שבכוחות נ"מ של הערבים. ודאי לא ייתכן פתרון קסמים לבעיה החדשה של 'סאם 6' ובעצם לא ייתכן שום פתרון זול בתחום הנ"מ הערבי כולו — אבל חיל־האוויר יכול להשיג הרבה יותר משהשיג, ובעתיד רציך הוא לפעול פעולה טובה יותר".

המומחה הצבאי היה מוכן לתת אפילו "עצה מקצועית" רבת־משמעות: "קחו אמצעי הגנה הפשוט והאפקטיבי ביותר נגד מכ"מ (מה שהאמריקנים קוראים "צ'אף" — מוץ, והאנגלים "וינדו" — חלון). לראשונה השתמש חיל־האוויר המלכותי של בריטניה באמצעי זה לפני למעלה משלושים שנה בהתקפות־האוויר על המבורג: אלו הן רצועות דקות של מתכת (או פלסטיק מצופה מתכת), המשקפות את גלי המכ"מ (אם האמצעי מכוון לתדירות הנכונה), וכך משבש אמצעי זה את מסכי המכ"מ של האויב. שימוש ב'צ'אף' אינו בגדר תשובה טוטאלית, שכן מערכת נ"מ מסוגלת לפעול (חלקית) גם בהנחיה ויזואלית ודרוש זמן גם כדי להתאים לאורך הנכון כנדרש על־ידי מסכי המכ"מ. לצה"ל יש הכוח האווירי הרביעי בעולם המערבי ושומה עליו לשמור עליו מכל משמר ולטפחו".

כתב־העת האמריקני "הגנה לאומית", המסתמך על מקורות מודיעין אמריקניים, פירסם מיספר נתונים מאלפים במיסגרת לקחי המלחמה. בהתאם לפירסום בעתון זה איבד חיל־האוויר הישראלי 103 מטוסים לפי הפירוט הבא: 53 "סקייהוקים", 33 "פנטומים", 11 "מיראז'ים" ו־6 "סופר־מיסטרים". ב־18 ימי המלחמה ביצע חיל־האוויר 11,233 גיחות מיבצעיות. לפיכך, שיעור האבידות הממוצע הוא 0.992 מטוסים על כל 100 גיחות — שיעור נמוך למדי.

אבידות המטוסים מאש הקרקע מתחלקות כך: 41 מטוסים הופלו בטילי "סאם" למיניהם, 31 מטוסים הופלו מתותחי נ"מ, 3 מטוסים הופלו בטילים או תותחים, 3 מטוסים הופלו בוודאות מטילי "סאם 7", 4 מטוסים נפלו מטילים אלה או מתותחי נ"מ, 3 מטוסים הופלו

בקרבות־אוויר, ו־18 המטוסים הנותרים שאיבד חיל־האוויר הופלו בנסיבות בלתי־ידועות בוודאות. כתב־העת האמריקני טוען עוד, כי חיל־האוויר איבד שני מסוקים שעסקו במשימת שיבוש מכ״מ.

כתב־העת האמריקני הביא גם את חלוקת הפעילות והאבידות בשתי החזיתות כדלקמן: בחזית הדרומית ביצע חיל־האוויר הישראלי 5,422 גיחות ואיבד 52 מטוסים, מהם 33 מטוסים בימים 6—10 באוקטובר. בחזית הסורית ביצע חיל־האוויר 1,830 משימות תקיפה ואיבד 51 מטוסים, מהם 23 מטוסים ב־4 הימים הראשונים של המלחמה.

אשר לאבידות חילות־האוויר הערביים טען כתב־העת האמריקני, כי חיל־האוויר הישראלי השמיד 387 מטוסי אויב ו־41 מסוקים, מהם 334 מטוסים בקרבות־אוויר. יחס ההפלות בקרבות־אוויר הוא לפיכך מטוס ישראלי אחד על כל 11 מטוסי אויב שהופלו בידי טייסי חיל־האוויר. מיספר מרשים לכל הדעות. סיכם כתב־העת האמריקני: ״טילי ההגנה נגד־מטוסים הם נשק שאין לזלזל בו, אולם לא מכריע — לפחות לא בדרגת פיתוחם הנוכחי״.

פרק שלושים וחמישה

המלחמה הבאה

איש מקרב מנהיגי ישראל ומפקדי צה״ל הבכירים שוב אינו מוכן להתנבא מתי תפרוץ המלחמה הבאה. הניסיון המר של מלחמת יום־הכיפורים היווה לקח חמור לא רק לקברניטי המדינה, שנאלצו לנטוש את הגה השלטון, ולקציני צה״ל בעמדות מפתח שנדחקו לקרן זווית, אלא גם, ואולי בעיקר, לאישים ולמפקדים המופקדים כיום על בטחון המדינה.

במידה וקיימות נבואות ותחזיות, הן שייכות, בדרך כלל, ל״גורמים חיצוניים״ — מדינאים מסוגו של נשיא ארה״ב, ג׳ראלד פורד,

מנהיגי ארצות ערב, לרבות אנואר סאדאת, ומומחים צבאיים למיניהם העוקבים בעניין רב אחר מירוץ החימוש במזרח־התיכון.

אין ספק, שמדינות ערב נערכות במלוא הקיטור לקראת מלחמה זו. מעודדות מהישגיהן הצבאיים והמדיניים במלחמה האחרונה, הן קיבלו בטחון עצמי לגבי ההתמודדות הבאה עם ישראל. הן שואבות, ללא ספק, נחת־רוח רבה מתמיכתן של מדינות־הנפט העשירות, אשר הוכיחו כי הנפט הוא נשק קטלני ביותר, המסייע לערבים לרכוש להם תומכים גם בקרב מדינות שנחשבו בעבר תומכות גלויות של הישראלים. אי־אפשר להתעלם, כמובן, מהצלחתו של אש״פ לכבוש לעצמו מעמד מדיני בעצרת הכללית של האו״מ. גם זו סיבה טובה לקורת־רוח.

אבל הסיבה העיקרית היתה ונשארה רצונה של ברית־המועצות להרחיב את השפעתה במזרח־התיכון ולהחזיר לעצמה חלק מהיוקרה שאבדה לה בחודשים שבהם ניגן כ״כינור ראשון״ באיזור שר־החוץ האמריקני, ד״ר הנרי קיסינג׳ר.

אותם גורמים בישראל, אשר החלו מאמינים באמת ובתמים באפ־שרות הריאלית של שלום, החלו מאבדים בהדרגה את תקוותם והגיעו בכוח המציאות העגומה למסקנה הבלתי־נמנעת, כי במוקדם או במאוחר תפרוץ מלחמה נוספת בין ישראל לבין ארצות ערב.

מתי יפרוץ ״הסיבוב החמישי״ בין מדינת ישראל ושכנותיה?

נשיא ארה״ב טען בסוף שנת 1974 כי הלוחמה עלולה להתחדש ״תוך שישה חודשים״ — משמע שהוא מאמין כי אם לא יימצא בטווח קצר זה הסדר מניח את הדעת יהיה צפוי ״קיץ לוהט״ במזרח־התיכון. שר־החוץ האמריקני, ד״ר הנרי קיסינג׳ר, העמל מאז מלחמת יום־הכיפורים ללא לאות במטרה להגיע להסדר מעין זה, סבור — כפי שביטא דעתו מיספר פעמים — כי ״כל האופציות פתוחות״. הווה אומר: הסיכויים להסדר מדיני ולמלחמה נוספת הם שווים. קיסינג׳ר לא שלל גם את האפשרות של השתלטות ארה״ב על שדות־נפט ערביים במזרח־התיכון במקרה של חידוש החרם. הוא לא שלל את האפשרות שארה״ב תאפשר לישראל לעשות זאת ב״תנאים מסויימים״. בתגובה לכך אמר נשיא מצרים, אנואר סאדאת: ״ברצוני להגיב על רמזים מארה״ב ועל איומים ישראליים בדבר פגיעה במדי־נות הערביות במפרץ הפרסי אם ימשיכו אלה לתת סיוע לארצות

ערביות הנתונות במצב של מלחמה עם ישראל. אם ישראל מאיימת להלום בעומק השטח הערבי תיטיב לעשות אם תזכור כי יש גם עומק ישראלי והוא פתוח עתה בפנינו בהזיתנו הערבית".

מומחים צבאיים בעלי שם, אשר בהנו נושא זה מקרוב, טענו כי תפיסת שדות־נפט מסויימים אפשרית אולי מבחינה צבאית, אך עלולה להיות הרת־אסון מבחינה מדינית. לדידם, הדבר קל יהיה במיוחד אם המטרה תהיה לוב, אך קשה יותר אם המדובר הוא בכוויית ובנסיכות המפרץ הפרסי. המומחים תמימי־דעים כי פעולה צבאית באזורים אלה הינה מסובכת מאחר שגורם האפתעה לא יהיה קיים. במקרה זה תוכל ברית־המועצות להפעיל מטוסים ערביים שיהיו מוטסים בידי טייסים סובייטים. כדאי לציין מהי הערכתם של המומחים האמריקנים, הבריטים והסובייטים לגבי המאזן האסטרטגי לטווח ארוך במזרח־התיכון. המומחים מסכימים, אומנם, עם הערכה שנתן בשעתו ראש הממשלה, יצחק רבין, לנשיא ארה"ב, ג'ראלד פורד, שלפיה חזקה ישראל כיום ממצרים ומסוריה גם יחד, אך הערכתו לטווח ארוך שונה.

מתברר לקורא שהגורם האחרון מהווה "נקודת מפתח" לגבי הפרשנים הצבאיים המערביים. קובעים הללו: "מבחינת כוח־האדם המצוי לאלתר יש לסוריה ולמצרים — יריבותיה החזקות ביותר של ישראל שלגביהן מסתברת יותר מלחמה מאשר לגבי שאר מדינות ערב — יתרון של 2 : 1 לעומת ישראל. בעבר הצליחה ישראל להתגבר על כך על־ידי היכולת הרבה יותר של חייליה ועל־ידי רמה גבוהה יותר של כלי נשקה. אולם נראה כי שוב אין ישראל יכולה לסמוך על האיזון של 'כדורים תמורת גופות'. עתה עומדת היא לפני כוחות שנשקם מתוחכם באותה מידה כמו נשקה, במיוחד בתחום הטילים והטנקים. מחמת החינוך הירוד — בעיקר בצבא הסורי — דרוש, אומנם, זמן רב יותר כדי להכשיר צוותים, אך סוריה מתקדמת בקצב מניח את הדעת".

המומחים הסובייטים, לעומת זאת, סבורים כי תלותה של ישראל בארה"ב מבחינה צבאית וכלכלית היא מוחלטת, ולדבר זה יש השלכות מרחיקות־לכת לגבי הפוטנציאל הצבאי, מה גם שארה"ב החלה ללכת באחרונה בדרכן של מדינות אירופה ולחמש את ארצות ערב.

נשיא מצרים, אנואר סאדאת, התמרמר מיספר פעמים מאז המלחמה האחרונה על כך שברית־המועצות לא החזירה למצרים את הנשק שאבד לה במלחמה זו.

"עד לסוף 1974 לא קיבלה מצרים בחזרה את מה שאבד לה במלחמה", אמר סאדאת. "לעומת זאת, החזירה כבר ברית־המועצות לסוריה את כל כמות הנשק שאבד לה. מצער הדבר שמאז הפסקת־האש ב־1973 קיבלה מצרים רק כמות מסויימת של נשק, בעיקר תחמושת וחלפים, אך לא נשק בסיסי".

בהתייחסו לביקורו של שר־ההגנה החדש של מצרים, מוחמד עבד אל־גני גמאסי, בברית־המועצות, קבע הנשיא המצרי כי ביקור זה לא הצדיק את התקוות מבחינת החימוש הצבאי.

שני העתונאים האמריקנים הנודעים, אוואנס ונובאק כפרו בדבריו של נשיא מצרים וטענו כי גמאסי חתם על הסכם שלפיו יסופקו למצרים כמויות "סבירות" של מטוסי "מיג 21" וטנקים מסוג "טי־62".

מקורות ביון מערביים מפקפקים, כמובן, בקביעה זו ומעריכים כי מצרים מנסה עתה "לשחק" בין שני הגושים כדי לסחוט כמות מכסימלית של נשק וציוד הדרושים לה במימון ארצות הנפט הער־ביות העשירות, אף כי אין הם יכולים להתכחש לעובדה שזו הפעם הראשונה שסוריה מדביקה את מצרים, לפחות באופיו של הנשק שניתן לה על־ידי ברית־המועצות. הכוונה היא, כמובן, בראש וראשונה למטוסי ה"מיג 23" — שהם מטוסי הקו הראשון בברית־המועצות ועד כה לא סופקו אפילו לגרורותיה של ברית־המועצות באירופה. המטוסים הסובייטיים החדישים ביותר שבידי המצרים הם "מיג 21" — המיושנים בהשוואה למטוסי ה"פנטום" שבידי יש־ראל.

בין אם הידיעות שפורסמו לקראת סוף 1974 בדבר נכונותה של ברית־המועצות לספק גם למצרים מטוסי "מיג 23" הן נכונות ובין אם לא — חיל־האוויר המצרי נערך מחדש על־מנת לקלוט דגמים חדישים, ביניהם מטוסי "מיראז' 3", שנרכשו כבר בעבורו באמצעות סעודיה. ארץ ערבית זו הפכה בחודשים שחלפו מאז המלחמה האח־רונה ל"קבלן נשק" ראשון במעלה בעבור מדינות ערב בכלל ומצרים בפרט. בין היתר נמסר כי אושרה עיסקה בסך 700 מיליון דולר,

שבמיסגרתה תקבל סעודיה 84 מטוסי־קרב מדגם ״פ־5״ וחלקי־חילוף למטוסים. קרוב לוודאי שלפחות חלק מהמטוסים הללו ימצאו את דרכם למצרים, אם באורח ישיר ואם באורח עקיף. סעודיה רכשה גם עשרות מסוקים מסוג ״סי. 52״ (״סיקורסקי״) ויש גם לעובדה זו משמעות לגבי ישראל. מלחמת יום־הכיפורים הוכיחה את יעילותם של המסוקים לחילות־האוויר של מצרים וסוריה אף כי חיל־האוויר הצליח לסכל את מרבית החדירות. גם מטוסי ה״סקייהוק״ שמוכרת ארה״ב לכוויית אינם מבשרים טובות. חיל־האוויר המצרי יעבור, איפוא, תהליך חדש, ראשון מזה שנים רבות, של קליטת דגמים חדשים של מטוסים בנוסף למטוסי הקרב וההפצצה הסובייטיים.

בראשית השנה האזרחית החדשה פורסם רשמית בתום ביקורו של נשיא מצרים אנואר סאדאת בפריס, כי צרפת תספק למצרים עשרות מטוסי ״מיראז׳ ״ חדישים ומיספר תחנות מכ״מ.

לא רק סעודיה ומצרים יקלטו את מטוסי ה״אפ.־5״. איראן, לקוחה ותיקה של נשק וציוד אמריקני, הפתיעה את ישראל בהע־בירה לירדן טייסת של מטוסי־קרב (24 מטוסים), באישור ארה״ב. מטרת העיסקה היתה ליצור ״הגנה לגיטימית״ לירדן, אך תוספת משמעותית זו לירדן, שבשירותה 50 מטוסים מדגם זה, עורר דאגה מוצדקת בקרב חוגים בטחוניים בישראל. מטוס זה מיועד, אומנם, להגנה, אך אין ספק שהוא מהווה חיזוק ניכר לחיל־האוויר הירדני, שכן הוא מסוגל לשאת שני טילי אוויר—אוויר מדגם ״סיידווינדר״ או טון של פצצות. כן מצוייד המטוס בשני תותחים בעלי קוטר של 20 מ״מ. מהירותו המירבית 1.4 מאך.

כאשר תפרוץ, איפוא, המלחמה הבאה תיאלץ ישראל להקדיש תשומת־לב מירבית גם לחזית המזרחית שלה, מה גם שהדיונים על ההסדר המדיני במזרח־התיכון, הנערכים בתיווכו של ד״ר קיסינג׳ר, אינם מתייחסים רק למצרים וסוריה אשר נטלו חלק במלחמה האח־רונה אלא גם לגבי ירדן.

אין ספק שאופיה של המלחמה הבאה ייקבע במידה בלתי־מבוטלת על־ידי גמאסי, שר־ההגנה החדש של מצרים, אשר שימש במלחמת יום־הכיפורים כקצין־המיבצעים של הצבא המצרי. אמר עליו שר־ההסברה אלוף (מיל.) אהרן יריב, אשר הכירו אישית לאחר סיום המלחמה בעת המו״מ על הפרדת הכוחות: ״הוא שונא ישראל.

אני לא מוכן לחתום על כך שהוא מוכן להכיר בזכות קיומה של מדינת ישראל".

המפקד הוותיק והשתקן, בעל פני הספינקס, אמר בראיון לשבו־עון המצרי "אל מוסאוואר": "אם מצרים תבצע התקפת־פתע נוספת נגד ישראל, הרי שהיא תהיה שונה מכל מה שישראל מצפה לו. התקפה נוספת בדומה לזו של אוקטובר 1973 אפשרית גם היא, אלא שהפעם עלינו לקחת בחשבון את העירנות החדשה של צה"ל".

המשיך שר־ההגנה המצרי: "אם הדבר יתרחש, תהיה התקפתנו החדשה שונה לחלוטין מכל מה שהאויב מצפה לו והרבה מעל ומעבר לדמיון של מנגנון ביון עולמי כלשהו".

על חלקו של חיל־האוויר המצרי במלחמה הבאה אמר גמאסי: "בכל מלחמה חדשה ימלא הכוח האווירי תפקיד מכריע. חיל־האוויר שלנו יוכל לפתוח במלחמה ואף לסיים אותה".

משקיפים צבאיים רשמו לפניהם את העובדה שהרמטכ"ל המצרי החדש הוא מפקד חיל־הטילים לשעבר, אשר זכה לאותות הצטיינות ולהערכה רבה אחרי מלחמת יום־הכיפורים. האם מעיד הדבר על כך שמצרים החליטה לשים את הדגש על ההגנה האנטי־אווירית שלה ועל הטילים לקראת המלחמה הבאה?

מתברר שלא רק מצרים הולכת בדרך זו. השבועון הצרפתי "לא פואן" גילה כי מזרח־גרמניה הקימה טבעת של טילי נ"מ רבי־עוצמה סביב דמשק. השבועון ציטט מקורות־ביון צרפתיים, אשר טענו כי לסוריה ולא למצרים אין כוח־האדם המאומן הדרוש להפעלת הנשק החדש שסופק להן על־ידי ברית־המועצות, ומסיבה זו הן נאלצות להיעזר בגורמים זרים. אנשי השירות החשאי הצרפתי הת־עקשו לקבוע כי מצרים עדיין מסרבת לקלוט בחזרה את המומחים הסובייטים הזרים שפעלו בשירותה.

ישראל עושה הכל כדי למנוע אפתעה נוספת. הפגיעה החמורה של מלחמת יום־הכיפורים לא תישכח שנים רבות, וברי לה שאסור שתהיה שנית.

כאשר נשאל שר הבטחון שמעון פרס במלאות שנה למלחמה: "האם אתה סבור כי תפרוץ מלחמה בקרוב?" השיב בין היתר: "אינני עוסק בנבואה, אבל אני חושב כי חובתנו היא לדווח לעם על הדברים כפי שהם נראים לנו. אני יודע, כי אחרי מלחמת יום־

הכיפורים נמתחה ביקורת קשה על כך, מדוע הרגענו ואמרנו שאין סכנת מלחמה ולמה אמרנו שהכל מוכן וכו׳. היום אנחנו רואים את ארצות ערב כבעלות שתי זרועות שאינן שוות בעוצמתן — הזרוע הצבאית המגששת באפילת המלחמה והזרוע המדינית העושה את דרכה בהססנות לכיוון השני, אלא שבעיניהן הזרוע המדינית אינה תחליף לזרוע הצבאית, כי אם סיוע לה. אם אנחנו קוראים נכונה את מה שמתרחש בעולם הערבי ואנחנו לא עוסקים כאן בפיענוח סודות אלא בגילוי מהלכים די ברורים. אין ספק שהערבים — במיוחד הסורים, הפלשתינאים וכל המחנה הרדיקאלי הערבי כולו — לוחצים למלחמה ואחזים מהם רוצים בכך בהקדם האפשרי. עכשיו: מדוע איני מתנבא? מפני שחשוב מאוד לדעת כיצד יעריכו הערבים את המאמץ החדש של ישראל. לדעתי, הוא עושה בהם רושם מסויים. מייד לאחר המלחמה נוצר רושם בלב הערבים כי בעצם אין צורך לנצח את ישראל. מספיק לאיים עליה כדי לכופף אותה. נדמה לי שרושם זה הולך ופג״.

האם קיים חשש של הרעשת מרכזי האוכלוסיה בישראל על־ידי טילים ארוכי־טווח?

פרס: ״לדעתי יש עדיין לערבים שיקול מספיק שלא לתקוף את ערינו. שכן, גם להם יש ערים וריכוזי אוכלוסיה גדולים מאוד. אם קיים בלב הערבים פיתוי יש להם האמצעים שיעשו אותנו לחסרי־יכולת ספיגה ורק אותם לבעלי יכולת התקפה, אני חושב כי טעות בידם. נכון שישראל פגיעה מאוד מבחינה זו, אבל אסור לשכוח כי מדינות ערב פגיעות דיין״.

סיכם שר־הבטחון: ״בסוריה קיימת מגמה ברורה להיות האו־מה המוליכה את העם הערבי. הסורים משוכנעים, והם גם אמרו זאת לשליחים האמריקנים שהיו במזרח־התיכון, כי אם יפתחו במל־חמה לא תהיה ברירה לעמי ערב האחרים, אלא להצטרף אליהם. אם ינצחו — מחמת הנצחון; אם ייקלעו למצוקה — מחמת המצוקה״.

הרמטכ״ל, רב־אלוף מרדכי גור, אמר בעניין זה: ״אנחנו מוכ־רחים לשמור לעצמנו את האופציה לפתוח במלחמה אם מתקדרים השמיים. זה חשוב לנו, זה חשוב לעולם, זה חשוב לשכנינו שיידעו שהאופציה הזאת, שבה אנחנו נפתח במלחמה — אם יתפתחו תנאים מסויימים — פתוחה״.

על אופיה של המלחמה הבאה אמר הרמטכ״ל: ״לדעתי, לא נעמוד באורח מהותי בפני סוג אחר של לוחם, אולם בעתיד נעמוד בפני מטוסים מדור מתקדם יותר. אבל השאלה היא אם הטייסים הערבים יוכלו לנצל את המטוסים האלה עד הסוף. אלה הם מטוסים קשים מאוד להפעלה ולתימרון. אני סבור שהטייסים שלנו יצליחו לשמור בשנים אלו על הבדלי איכות רציניים ביניהם לבין הטייסים הערבים, אבל המטוסים החדשים כשלעצמם יהיו גורם בעל חשי־בות״.

עוד אמר הרמטכ״ל: ״ייתכן שהרוסים יצליחו להגדיל את דיוק הפגיעה של הטילים, ה׳פרוג׳ וה׳סקאד׳, ואין ספק שנצטרך להביא בחשבון שאחד ממהלכי הפתיחה של המלחמה יהיה השימוש בטילים. משום כך אנחנו צריכים להביא בחשבון שהגידול במיספר והשיפור באיכות יכולים בהחלט להקנות למערכת האווירית—יבשתית איזשהו מימד אחר״.

מהי התשובה של צה״ל ?

״נגד טילי הקרקע־קרקע יש תשובה על־ידי חיל־האוויר שלנו״, אמר רב־אלוף גור, ״אבל התשובה הזאת לא מוחלטת. זאת אומרת, צריך לצפות שאם הם יחליטו להשתמש בטילים אלה — הם יגיעו אלינו ויתפוצצו. אולם יש לנו בהחלט תשובה על חיל־אוויר יותר משופר שלהם גם על־ידי שיפור בכוחות האוויר שלנו: מטוסים, טייסים ושיטות לחימה. בזה אני חושב שנצליח לשמור על הפרשי איכות גדולים. אחרי המלחמה התפתחה אגדה שהטיל ניצח את המטוס, שהטיל ניצח את הטנק. לדעתי, היתה הגזמה רבה מאוד בתיאור ההשפעה של הטיל על שדה המערכה. גם בעתיד, המכשירים אשר יופעלו על־ידי אנשים הם שיקבעו את גורל המערכה. הדבר נכון באלקטרוניקה באוויר, בים וביבשה. אסור לנו לזלזל, אומנם, בטילים, אבל אל לנו להיבהל ממלחמת כפתורים״.

השאלה הגדולה היא, כמובן, מה תעשה ישראל כדי לקדם פניה של התקפת טילי קרקע—קרקע. ארה״ב פיתחה, אומנם, טילים נגד טילים, אך המדובר הוא בטילים גרעיניים המופעלים נגד טילים נושאי חץ גרעיני. לעומת זאת אין עד כה נשק־הגנה יעיל או אמצעי־מניעה נגד טילי ה״סקאד״, להוציא פגיעה מוקדמת בכני השיגור הניידים. הסיבה: טילים אלה מהירים פי־מיספר ממהירות

הקול. גם אין בנמצא אמצעים אלקטרוניים כדי להפילם או לשבש את כיוונם. כמובן ששונים הדברים לגבי טילי ה"קלט" — מסוג הטיל שנורה לעבר תל־אביב בראשיתה של המלחמה האחרונה — הניתן ליירוט בגלל מהירותו המוגבלת ומסלול מעופו.

ישראל תעמוד בפני בעיה נוספת: במקרה של התקפת־פתע באמצעות טילי "סקאד" תהיינה אפשרויות ההגנה מוגבלות מחמת האתראה הקצרה. הפעלת הטילים מחייבת לא רק היערכות שונה בעורף האזרחי, אלא גם מציאות פתרונות שונים להעברת גייסות לחזית, מאחר שחיל־האוויר הישראלי לא יוכל, כנראה, להעניק אותה הגנה מירבית ליחידות צה"ל השועטות לעבר קווי החזית, כפי שעשה במלחמת יום־הכיפורים.

מאליה עולה שאלה אחרת: האם ישראל תנצל את האופציה העומדת לרשותה להכות מכת־מנע, במטרה למנוע "מהלך פתיחה" נוסח מלחמת יום־הכיפורים?

אין ספק, שישראל אינה חופשיה בנושא זה והיא לא תוכל להנחית מכת־מנע, אלא אם תהיה משוכנעת שארה"ב תגיש לה את הסיוע הדרוש לה, וברית־המועצות לא תתערב נגדה.

סביר להניח כי שוב לא תוכל לחזור מכת־מנע נוסח ששת הימים, כאשר חיל־האוויר השמיד את חילות־האוויר של מצרים, סוריה וירדן בפתיחת המלחמה ועל־ידי כך איפשר לכוחות היבשה לפרוץ את קווי היבשה ולהילחם כאשר השמים מעל נקיים לחלוטין.

שאלה אחרת היא: מה יהיה "אורך הנשימה" של ישראל במלחמה הבאה? מלחמת יום־הכיפורים העמידה את צה"ל בשלביה האחרונים במצב לא נעים, כאשר היו חסרים סוגים מסויימים של נשק, ציוד ותחמושת — בעיקר משום שישראל לא היתה מוכנה מ"בחינה נפשית" למלחמה כה ארוכה, יחסית בהשוואה למלחמת ששת־הימים. לפי כל הסימנים, תהיה המלחמה הבאה לא פחות קצרה ממלחמת יום־הכיפורים, אלא אם כן יתערבו המעצמות כבר בשלביה הראשונים ויפעלו במשותף להפסקתה המיידית.

השבועון האמריקני המהימן "ניוזוויק" כתב בהקשר לכך:
"ארצות־הברית נענתה לבקשת ישראל לספק לה נשק וציוד ל־21 ימי לחימה. בחודשים האחרונים ביקשה ישראל — והובטח לה בסודיות — נשק שיספיק ל־21 ימי לחימה בלי צורך במשלוח־

ביניים. ציוד ל־18 ימי לחימה כבר נשלח, ועד ראשית 1975 תהיה בידי ישראל מלוא הכמות. כדי לספק לישראל כמות כה גדולה נאלצה ארה״ב להריק את מחסניה״.

עוד כתב השבועון האמריקני: ״קיימת מחלוקת חמורה בקרב הדרגים הבכירים ביותר של עושי המדיניות בוואשינגטון סביב השאלה כיצד יש לטפל באיום של מלחמה חדשה במזרח־התיכון. המחלוקת נטושה בין שר־החוץ קיסינג׳ר ותוכנית השלבים שלו, לבין מיספר אסטרטגים בכירים בפנטגון המאמינים כי ארה״ב טעתה בחי־שוביה, ואפשר שלא כיוונה וצפתה את ההכרח לסיבוב חדש של קרבות. אם צדק הפנטגון ומלהמה חדשה אומנם תפרוץ, עלולה ארה״ב לעמוד בפני דילמה נוראה — לעמוד מנגד ולראות בהורבן הכלכלה המערבית, בחרם נפט חדש או לצאת להתערבות צבאית מסוכנת״.

כך או אחרת, מקורות ממשלתיים בוואשינגטון הודיעו כי הם מצפים לכך שישראל תרכוש מטוסים הדשים מדגם ״פ־15״. מטוס זה הוא בעל יכולת תימרון מצויינת ומצוייד בטיל ״פניקס״ לטווח ארוך. העיסקה עם ישראל תהיה המכירה הראשונה של מטוס זה למדינה זרה — וזאת בשעה שהדגם המשופר סופק רק בשלהי 1974 להיל־האוויר האמריקני.

נתברר שלהחלטת חיל־האוויר האמריקני לרכוש מטוסי F—11 ולהעדיפם על־פני מטוסי F—17 עשויה להיות השפעה גם לגבי עתידם ומחירם של מטוסי המלחמה שיימכרו בעתיד להיל־האוויר הישראלי. ההכרעה בין מטוסים אלה, הנחשבים למטוסי ״הדור הבא״ היתה קשה. שבועון התעופה ״אוויאיישן ויק״ ציין, כי ישראל תרכוש אחד משני המטוסים הללו כהשלמה למטוסי ה״פ־15״. הכ־רעת חיל־האוויר האמריקני תשפיע, ככל הנראה, גם על הכרעתו של היל־האוויר הישראל בנקודה זו.

אמר על כך מפקד חיל־האוויר, אלוף בנימין פלד: ״מדינת ישראל נושאת עיניה למטוסים הטובים ביותר שניתן לרכוש. בתיק מערכות הטיסה של ארה״ב יש שני סוגים בסיסיים: מטוס־הקרב הרב־תכליתי ובעל הביצועים הטובים לכושר פעולה אוויר—קרקע — ה׳פ־14׳ ו׳פ־15׳. הסוג השני הוא מטוסי־קרב בעלי משימות מוג־בלות, אך בעלי כושר תימרון הטוב ביותר שיכולות ההנדסה והטכ־

נולוגיה לתת — F—16 ו־F—17. יש לנו צורך מיבצעי בשתי ה'משרתות' הללו".

עוצמתו של צה"ל תגיע, איפוא, לשיאה.

* * *

מלחמת יום־הכיפורים שימשה, כידוע, נושא לשורה ארוכה של מחקרים, ובאותה מידה מהווה מקור ללקחים. אין ספק שאחד המחקרים המאלפים — אשר פורסם בחלקו רק שנה אחרי המלחמה — היה זה של הוועדה הצבאית העליונה של נאט"ו, שהקדישה תשומת־לב מיוחדת לחיל־האוויר הישראלי, במטרה ליישם חלק מלקחי לחימתו בחיל־האוויר המשותף של נאט"ו. הוועדה קבעה, בין היתר: "ידו של חיל־האוויר הישראלי תהיה על העליונה גם במלחמה הבאה. אין ספק שחיל זה הצטיין בפעולותיו במלחמת יום־הכיפורים. הוא בלם את ראשית ההסתערות של השריון הסורי בשלב הראשי, המכריע, של המלחמה, בעת שהיה הכוח הממשי היחיד שניצב מול הסורים ברמת־הגולן. הוא אשר התייצב גם נגד טילי הקרקע—אוויר הניידים של סוריה שנועדו להגן על כוחות היבשה שלה וגבר עליהם, אף כי מידת היעילות של חיל־האוויר הישראלי מול טילי הקרקע—אוויר עודו נושא השנוי במחלוקת. הוא התייצב נגד כל חילות־האוויר גם יחד וגבר עליהם והשמיד מטוסים רבים מאוד, תוך אבידות מועטות לעצמו, באורח יחסי. הוא השלים את מהלומות־האוויר האסטרטגיות היחידות במלחמה והצליח לחבל בכושר התעשייתי של הסורים".

על טילי הקרקע—אוויר קבעו חברי הוועדה הצבאית של נאט"ו: "מצרים וסוריה פרסו טילים מסוגים שונים, אך הצלחתם צומצמה מכוח אמצעי־הנגד האלקטרוניים של ישראל. הטיל 'סאם 6' הצליח יותר כיוון שאמצעי־הנגד האלקטרוניים של חיל־האוויר הישראלי כמעט לא היו יעילים נגד תדרי הגילוי והעיקוב של המכ"מ. הצלחתו העיקרית של מערך ההגנה האווירית של הערבים צמחה בעיקר מן ההפעלה בצירופים ביחד של תותחי נ"מ בני 23 ו־57 מ"מ. שיטת מחסום־האש הכבידה על פעולות ההתחמקות של המטוסים וצימצמה את היעילות של אמצעי־הנגד האלקטרוניים שלעיתים קרובות הוצ־

רכו לפעול נגד שבעה תדרים בעת ובעונה אחת. לעיתים קרובות אילצו הטילים את הטייסים הישראלים להיעזר בצלילות התחמקות תלולות, שהכניסו אותם לטווח תותחי הנ״מ. שיטת הגנה זו הצליחה מאוד מעמדות קבועות, אבל היתה יעילה פחות בהגנה על יחידות ניידות בשדה. אחרי שחיל־האוויר שינה את הטקטיקה, הצליח בעזרת אמצעי־נגד מתוחכמים לתקוף את אתרי הטילים בהצלחה רבה יותר. הפצצות המתבייתות המדוייקות של ארה״ב, שהופעלו על־ידי חיל־האוויר בשלבים המאוחרים של המלחמה, זכו להצלחה רבה מאוד״.

בפרק הדן במסקנות מתייחסים מומחי נאט״ו למפציצי־הקרב. ״לאור ההצלחה של טילי ׳סאם׳ אפשר להטיל ספיקות ביעילות העתידה של מפציץ־הקרב לשם הגשת סיוע קרוב״; הם קבעו והוסיפו: ״ייתכן שתפקיד זה יעבור לכלי־טיס מונחים מרחוק או לכלים המתבייתים החדשים. המטוסים יצטרכו לפתח טקטיקה מיוחדת נגד טילי מגן ויהיה צורך לשים את הדגש יותר ויותר על אמצעי־נגד אלקטרוניים״.

ביחס להגנת הנ״מ הם סיכמו: ״מחסום נ״מ כבד היה תכונה בולטת של המלחמה והוא ישפיע על הטקטיקה בעתיד, תוך התחשבות מירבית בשאלה אם המדובר הוא בהגנה סטאטית או בהגנה ניידת״.

יש אותות שאינם מבשרים טובות לקראת המלחמה הבאה. הקשיחות הערבית והסירוב המתמיד להכיר בקיומה של ישראל, האיומים החוזרים ונישנים מצד מנהיגי ארצות ערב — וכיום שוב אי־אפשר להתייחס אליהם, כבערב המלחמה האחרונה, בביטול — ומעל הכל איומיהם של ראשי אירגוני הטירור שלא איבדו את משאת־נפשם להשמיד את ישראל.

יש גם סימנים מסויימים על פני השטח. מטוסי ״מיג 25״ חדרו — לדברי העתונות המערבית — לתחום האווירי של ישראל. מן הסתם לא נועדה חדירה זו רק לצרכי צילום.

במלחמה הבאה תעמוד ישראל, ככל הנראה, במצב עדין, כאשר יהיה עליה להתמודד גם בחזית המזרחית. חוסיין מלך ירדן — חרף

כל חילוקי הדעות שלו עם מנהיגים ערבים אחרים — ״לוקח בחשבון״ אפשרות של הצטרפות למלחמה.

חיל־האוויר הישראלי יעמוד מול כוח אווירי גדול בכמות: בנוסף ל־850 מטוסי־הקרב של מצרים וסוריה יצטרפו אליהם — כפי שמבטיחים מנהיגי ארצות ערב — חילות־אוויר נוספים: עיראק (218 מטוסים), לוב (110 מטוסים), אלג׳יריה (206 מטוסים), סעודיה (90 מטוסים) וכוויית (28 מטוסים).

שאלה פתוחה היא כמה מהמטוסים הללו יהיו מאויישים על־ידי טייסים סובייטים.

אבל חיל־האוויר מוכן לקדם פני כל רעה.

הבטיח מפקד חיל־האוויר: ״אפשר לומר שהופקו לקחים, נותחו, סוכמו והותוו תוכניות כדי לבטל חלק מהליקויים שכל מערכת מגלה בתוכה כאשר היא נכנסת לפעולה. אנו מתאימים מערכות שונות לשליטה בתנאים שאנו צופים בהם את המלחמה בעתיד. אנו מבססים את לחימת חיל־האוויר כך, שמיספר התנאים המוקדמים הנכפים עלינו יהיה מינימלי. ועל כל אלה אנו עוסקים בכוח־האדם. אם המערכת כולה — חיל־האוויר, צה״ל והעם כולו — תעשה את הנדרש ממנה, יש סיכוי טוב מאוד שנשיג את המטרה״.

לא בכדי נשואות, כתמיד, עיני העם כולו אל חיל־האוויר — שעליו תפארתו.